

PŪRVATRĀSIDDHAM

ANALYTISCH ONDERZOEK AANGAANDE HET SYSTEEM
DER TRIPĀDĪ VAN PĀṆINI'S ASTĀDHYĀYĪ

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOC-
TOR IN DE LETTEREN EN WIJSBEGEERTE AAN
DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM, OP GEZAG
VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS, Dr H A VAN
BAKEL, HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER
GODGELEERDHEID, IN HET OPENBAAR TE VER-
DEDIGEN IN DE AULA DER UNIVERSITEIT OP
DINSDAG 23 JANUARI 1934 DES NAMIDDAGS TE
4½ UUR

DOOR

HERMAN EILDERT BUISKOOL
GEBOREN TE WEERDINGE

AAN DE NAGEDACHTENIS
VAN MIJN ZUSTER ANNA EN VAN MIJN OUDERS
AAN MIJN BROERS EN ZUSTERS

Bij het voltooien van mijn proefschrift zeg ik allen die tot mijn academische vorming hebben bijgedragen voor hun moeite en toewijding hartelijk dank

U hooggeachte Promotor Professor FADDEGON wil ik in t bijzonder mijn dank betuigen voor al hetgeen Gij voor mij zijt geweest

Nadat ik eens het voorrecht had door U in de klassieken te worden ingeleid mocht ik later Uw colleges in de Algemeene en de Vergelykende Taalwetenschap en het Sanskrit volgen Daarnaast en daarna is mij in engeren kring zoowel op het gebied van linguïstiek en philologie als van litteraire kunst Uw woord openbaring geweest Op Uw instigatie en onder Uw persoonlijke leiding ben ik ook de studie begonnen waarvan dit proefschrift het resultaat is Ondanks Uw rusteloos werken op Uw veelzijdig studieterrein ondanks ook het feit dat niet al mijn opvattingen U bevredigen hebt Ge tijd en lust gevonden het geheele manuscript zorgvuldig door te zien en met de bronnen te vergelijken Nooit heb ik mij tevergeefs beroepen op Uw weten of op Uw offervaardigheid

Uw groote vriendschappelijkheid de vriendelijke belangstelling Uwer Echtgenoot U beider hartelijkheid jegens mij hebben de vele uren die ik te Uwent heb doorgebracht tot den aangenaamsten tijd van mijn academische studie gemaakt

Ik dank verder U hooggeachte Professoren BRUGMANS en DE GROOT Mevrouw BOER en Mejuffrouw KAISER voor Uw leertijde colleges en niet minder voor de hulp en den steun mij verleend

U hooggeachte Professor STOETT nu hoogleeraar in ruste voor Uw heldere colleges die den stempel dragend van Uw uitgebreide kennis steeds op verdieping van taalinzicht en vermeerdering van practische kennis bleven gericht en voor de welwillendheid die Gij mij steeds hebt betoond

U hooggeachte Professor PRINSEN voor het interessante taal onderwijs dat ik als kweekeling aan de Rykskweekschool voor Onderwijzers te Nijmegen van U heb ontvangen en dat de heide

voor de taalstudie bij mij heeft opgewekt, en voor de blijken van sympathie, die Ge me later hebt gegeven,

U, zeer geachte heer LECHNER, voor de doeltreffende wijze, waarop Ge mij voor beide staatsexamina hebt opgeleid,

nachst dem Schulrat Ihnen, sehr geehrter Herr Rektor VON DIEPENBROEK, für die Liebenswürdigkeit, durch das Freimachen der bezüglichen Stunden, die erforderlichen Kollegien zu hören mir ermöglichen haben zu wollen,

van mijn vrienden en kennissen in het bijzonder jullie, echtpaar DE BRUIJNE, voor de warme belangstelling, mij bij mijn werk betoond!

Met weemoed gedenk ik mijn hooggeschatten leermeester, wijlen Professor BOER. Wel is het Noordgermaansch, hem zoo lief, niet mijn hoofdvak geworden, doch ook tot de studie van het Sanskrit en het Indo-Europeesch bereidden zijn veelomvattende colleges in het Gotisch, 't Oudnoorsch, het Oergermaansch en de runenleer voor Zoo, en door zijn vriendschappelijke raadgevingen en krachtigen steun is hij het geweest, die aan mijn studie, en daarmee aan mijn leven, richting heeft gegeven.

Ik weet hem daarvoor eerbiedig dank.

Weemoedig en dankbaar herinner ik mij ten slotte de colleges van wijlen Mejuffrouw LULIUS VAN GOOR, in leven lector in het *Pali* te Leiden. De groote toewijding, waarmee zij te Amsterdam een jaar lang ook het Sanskrit doceerde, zal ik niet vergeten.

INHOUD

INHOUD

VERKORT AANGEDUIDE BRONNEN

INLEIDING

EERSTE HOOFDSTUK DE ASTĀDHYĀYI ALGEMEENE OPMERKINGEN EN GLOBALE ANALYSE

	Blz
I - ALGEMEENE VORM EN INHOUD DER ASTĀDHYĀYI STIJL VOOR SYSTEEM? - § 1	1
II - „PĀNINI” - § 2	5
III - AARD DER ASTĀDHYĀYI HET INDISCHE WOORD - § 3	
A - VYĀKARANA-ĀBDAṆUÇĀSANA	9
B - BESTANDDEELEN VAN HET WOORD	
I - <i>Vorm</i>	11
II - <i>Functie</i>	18
IV - METHODISCHE OPZET DER ASTĀDHYĀYI ANALYSE SYNTHESE - § 4	
A - ALGEMEENE OPZET	19
B - DE TWEE DEELLEN DER ASTĀDHYĀYI	22
V - GLOBALE ANALYSE DER BEIDE DEELLEN - § 5	
A - EERSTE DEEL	24
B - TWEEDE DEEL	26
VI - GRONDBEGINSELEN VAN PĀNINI'S SYSTEEM - § 6	
A - GROEPERING	28
B - VERBINDING SAMENVATTING EN BEKOR TING	31
C - NEUTRALISATIE VAN SŪTRAS	34
D - LOGISCH MNEMONIECHNISCH EN NEUTRALI SATIEPRINCIËP	34

DE TRIPĀDĪ

TWEEDE HOOFDSTUK VERHOUDING VAN PARIBHĀSĀ'S EN ADHIKĀRA S TOT DE TRIPĀDĪ

I - PARIBHĀSĀ'S HAAR GELDIGHED IN HET ALGEMEEN OOK MET BETREKKING TOT DE SŪTRA'S DER TRIPĀDĪ - § 7	36
II - PARIBHĀSĀ'S (VERVOLG) PURVATRĀSIDDHE NA STHĀNIVAT? § 8	
A - DE STHĀNIVAT SŪTRA S	38
B - DE STHĀNIVAT SŪTRA S EN VĀRTTIKA S 3-10 OP I I 58	44
C - DE VĀRTTIKA S GETOETST AAN PĀNINI S SŪTRA S	48
D - CONCLUSIE	50
III - PARIBHĀSĀ'S (SLOT) VALENTIE - § 9	
A - NOGELIJKHEID VAN ERKENNING DER VA LENTIEPARIBHĀSĀ S DOOR PĀNINI	51
B - DE VALENTIEPARIBHĀSĀ S GETOETST AAN PĀNINI S SŪTRA S	
I - <i>De vergeleken sūtra's komen beide voor in I-VIII 1.</i>	
A - <i>Apavāda</i>	53
B - <i>Antarangatva</i>	56
C - <i>Nityatva</i>	63
D - <i>Para vipratishedha</i>	66
II - <i>Minstens één der beide ver geleken sūtra's behoort tot de Tripādī</i>	
A - <i>Apavāda</i>	67
B - <i>Antarangatva</i>	69
C - <i>Nityatva</i>	70
D - <i>Purva vipratishedha</i>	71
III - <i>Samenvatting</i>	73
C - CONCLUSIE	74

IV - ADHIKĀRA'S - § 10.

A - MOGELIJKHEID VAN ADHIKARANA OOK IN DE TRIPĀDĪ

B - OCCASIONEELLE VERBINDING DER ADHIKĀRA'S MET DE AFZONDERLIJKE SŪTRA'S OOK IN DE TRIPĀDĪ

80

I - *Verbinding der Adhikāra's met de afzonderlijke sūtra's in het algemeen*

80

II - *Verbinding van de Adhikāra's der Tripādī met de afzonderlijke sūtra's*A - *Padasya*1 - *Voorafgaande Opmerkingen*a - *Het begrip „pada“*

82

b - *De genitief „Padasya“ Substitutie- en onderadhikāra sūtra's*

85

2 - *Verbinding van Padasya met de afzonderlijke sūtra's* . . .a - *Met de volgens vormgroepen ingedeelde, substitutiesūtra's*

87

b - *Met de Adhikāra sūtra's*

90

B en C - *Pūratrāsiddham (VIII 2 1) en Samastāyām (VIII 2 108)*

91

III - *Conclusie*

92

DERDE HOOFDSTUK HET LOGISCH EN HET MNEMONISCH PRINCIP

I - TOEPASSINGSPHEER DER SŪTRA'S I-VIII 1 - § 11

93

II - STOF DER TRIPĀDĪ. WIJZE VAN OPBOUW DER TRIPĀDĪ
UIT I-VIII, 1 - § 12.

A - STOF DER TRIPĀDĪ

95

B - AFLEIDING VAN DE FONDVORMEN IN DE TRIPĀDĪ UIT I-VIII 1

97

III - INOEELING DER STOF - § 13.

A - FORMATIEGROEPEN

99

B - POSITIEGROEPEN

100

C - THEMATISCHE GROEPEN

100

IV - OMSCHRIJVING DER THEMATISCHE GROEPEN - § 14

105

VIERDE HOOFDSTUK HET NEUTRALISATIEPRINCIPE

I - HET BEGRIIP ASIDDHATVA § 15	
A - NEUTRALISATIE EN CONTINUATIE	122
B - PRIMAIR EN SECUNDAIR ASIDDHATVA	124
II - AANWIJZING VAN ASIDDHATVA - § 16	
A - HERKENNING VAN ASIDDHATVA	130
B - AANWIJZING VAN ASIDDHATVA VAN MIN STENS ÉÉN SŪTRA IN ELKE GROEP	131

VIJFDE HOOFDSTUK VERBINDING VAN HET NEUTRALISATIE MET HET LOGISCH EN MNEMOTECHNISCH PRINCIPE IN DEN OPBOUW DER TRIPĀDĪ UIT GROEPEN

I - NEUTRALISATIE ALS METHODISCH PRINCIPE - § 17	
A - THEORETISCHE ONTWIKKELING	159
B - NEUTRALISATIE ALS HULPMIDDEL	161
C - VERBAND TUSSCHEN TOEKENNING VAN ASIDDHATVA EN HISTORISCHE TAALONTWIK KELING	165
D - EVIDENTE OPHEFFING VAN ASIDDHATVA	167
II - ONTWIKKELING DER TRIPĀDĪ PARALLELISME VAN HET NEUTRALISATIE EN HET LOGISCH PRINCIPE BIJ REEKSVORMING § 18	
A - SŪTRA S DIE WEGENS HUN DIRECT VERBAND TOT SŪTRA S IN I—VIII 1 IN DE TRIPĀDĪ WERDEN OPGENOMEN	171
B - BEGIN EN VERVOLGSŪTRA S	172
C - RANGSCHIKKING DER SŪTRA S IN DE TRIPĀDĪ	173
D - INWENDIGE STRUCTUUR DER TRIPĀDĪ PA RALLELISME VAN HET NEUTRALISATIE EN HET LOGISCH PRINCIPE IN DE REEKSEN	174
III - PARALLELISME VAN HET NEUTRALISATIE EN HET LOGISCH PRINCIPE BIJ GROEPSVORMING - § 19	177
IV - SYSTEMATISCHE OPBOUW DER TRIPĀDĪ - § 20	
A - ONDERGROEPEN	182
B - HOOGERE GROEPEN	204
CONCLUSIE	207

VERKORT AANGEDUIDE BRONNEN

- Pān** = Pāṇini's Grammatik, herausgegeben, übersetzt, erläutert und mit verschiedenen Indices versehen von Otto Böhtlingk, Leipzig 1887
- M Bh** = The *Vyākaraṇa-Mahabhasya* of Patañjali edited by F KieIhorn, Ph D,
Vol I, Bombay 1880,
Vol II, Bombay 1960,
Vol III Bombay 1909
- Kāç** = *Kaṣika*, A commentary of Pāṇini's grammatical aphorisms by Paṇḍit Vāmana and Jayāditya, edited by Paṇḍit Bala Çāstri, Benares 1898
- Sdh K** = The *Siddhanta Kaumudī* of Bhaṭṭojī Dīksita, edited and translated into English,
Vol I by Çriçā Chandra Vasu and Vamana Dāsa Vasu, Allahabad,
Vol II, Part I by Çriçā Chandra Vasu B A, Allahabad 1906,
Vol II, Part II by Çriçā Chandra Vasu and Vāmana Dāsa Vasu, Allahabad 1907,
Vol III by Çriçā Chandra Vasu Allahabad 1905
- Phb I** = The *Paribhasenduṣekhara* of Nāgojībhaṭṭa, edited and explained by F KieIhorn, Ph D, Part I, The Sanskrit text and various readings Bombay 1868
- Phb I tr** = *Idem* Part II, Translation and Notes Bombay 1874
- Bh P** = *Bhāṭṭapāṭha*, ed Liebreich, *Zur Einführung in die indische einheimische Sprachwissenschaft*, III, Heidelberg 1920
- G P** = *Ganapatha*, ed Böhtlingk, Pān II
- Un S** = *Unnadi Sūtra* ed *Sdh K*, Vol II, Part II p 147—333
- Ph S** = *Phit Sūtra*, ed *Sdh K*, Vol III, p 112—125

CORRIGENDA

Ondanks zorgvuldige correctie zijn toch nog enkele inconsequenties in het gebruik van lees- en koppelteekens over het hoofd gezien en hier en daar haakjes vergeten of verkeerd geplaatst

Op bl 13 staat nominaalstammen men geheve te lezen
nominale stammen

Onderaan bl 32 is de noot weggevallen zij dient te luiden
1) Belvalkar loc cit p 24

Eenige drukfouten zal de lezer gemakkelijk als zoodanig herkennen

INLEIDING

EERSTE HOOFDSTUK DE ASTĀDHYĀYĪ ALGEMEENE OPMERKINGEN EN GLOBALE ANALYSE

I — ALGEMEENE VORM EN INHOUD DER ASTĀDHYĀYĪ STIJL VOOR SYSTEEM?

§ 1.

De *sūtra* stijl der *Astadhyayi* is veel geprezen

Opmerking 1 Nergends sonst auf Erden soweit meine Literaturkenntnis geht zegt Liebich¹⁾ ist eine solche Gedrungenheit des Ausdrucks verbunden mit höchster Präzision eine solche Intensität des Wortes und der Sprache je wieder erreicht worden. En Bohtlingk²⁾ Erstrebt wird die möglichste Kürze und Vermeidung aller Wiederholungen und dieses wird ohne allen Zweifel erreicht. Belvalkar³⁾ spreekt van Pāninis attempt to economise expression where conceivably he could do so without being misunderstood. En zoo voort polyphoon is de lof van Westersche en latere Indische geleerden voor den puntigen stijl van Pāninis aphorismen.

Hoezeer de oudere Indische grammatici deze woordoeconomie op prijs stelden blijkt uit hun eigen getuigenis dat zij zich evenveel verheugden over het sparen van ook maar de lengte van een halve korte vocaal als over de geboorte van een zoon⁴⁾. Wobei zegt Kaegi⁵⁾

1) Zur Einführung in die indische einheimische Sprachwissenschaft Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften Von Bruno Liebich Heidelberg 1919—20 II § 47

2) *Pān* Einleitung p. XLI

3) An account of the different existing systems of Sanskrit Grammar by Shripad Krishna Belvalkar M.A. Ph.D. Poona 1915 p. 22 seq.

4) *Ph I* Paribh. CXXII *Ardha matrā laghatena putroṣṣaṁ manyante tatyakaramah*

5) Der Rigveda die älteste Literatur der Inder von Adolf Kaegi Leipzig 1881 p. 8 seq.

noch daran zu erinnern ist dass ohne einen Sohn der die Sterbeceremonien verrichtete ein Brahmane nicht glaubte in den Himmel gelangen zu können

Den *sutra patha* roemen velen als volledige grammatica

Opmerking 2 Belvalkar¹⁾ meent dat no doubt Panini has succeeded remarkably well in welding the whole in congruous mass of grammatical matter into a regular and consistent whole Als eine vollständige Grammatik zegt Winternitz²⁾ kann man die Regeln des Panini mit gutem Grund bezeichnen denn sie behandeln nicht nur Lautlehre und Formenlehre sondern auch die Wortbildungslehre und selbst die Syntax sicher dürfte kein Europaer eine Grammatik so schreiben wie sie Panini geschrieben hat Böhlingk³⁾ spricht van een gluckliche Bewältigung des ungeheuren Stoffes über die man um so mehr erstaunen wird je aufmerksamer man Paninis Grammatik studiert En zoo anderen (Vergel echter Wackernagel⁴⁾ en Liebich⁵⁾ en zie verder § 3)

Men laakt nochtans in Panini dat hij in de wijze van stellen en schikken der regels stelsel aan stijl opoffert of onnoodig ver waarloost

Belvalkar die overigens⁶⁾ toch wel oordeelt dat if Panini seems to depart from this (i.e. a complete programme) in places it is more for convenience of treatment than for anything else ziet⁷⁾ althans in een onlogische indeeling van het *samāhī prakarāna* (onder VI 1 en VIII 2—4) een lapsus dien hij mede toe schrijft aan Paninis anxiety to secure a maximum of brevity Meer afwijzend tegenover die knappen im schwierigen Sutrastilge haltenen Regeln⁸⁾ staat Wackernagel Onder meer vermoedt ook hij verband tusschen de genoemde stilistische eigenschap en een zekere stelselloosheid in het geheele werk Die

1) Belvalkar loc cit p 2

2) Geschichte der indischen Literatur von Dr M Winternitz Dritter Band Leipzig 1920 p 385 seq

3) Pan Einleitung p XVI

4) Alt indische Grammatik von Jakob Wackernagel I Lautlehre Göttingen 1896 p LXX seq

5) Zwei Kapitel der *Kaṣīka* übersetzt und mit einer Einleitung versehen von Bruno Liebich Dr phil Breslau 1890 p XXXIII seq

6) Belvalkar loc cit p 1 seq

7) *Ibid* p 22

8) Wackernagel loc cit p LIX

waardigste deel van het *Castra de Tripadi* antwoord te geven moeten de volgende hoofdstukken worden beschoord

II „PĀṆINI

§ 2.

De verschikkingen op grond waarvan Wackernagel aan de *Astadhyayi* systeem ontzegt (§ 1) brengt hij in verband met de woordangewoentenis van het werk

„Sein [Panini's Werk] zegt hij¹⁾ scheint wesentlich eine Neuredaktion eines vielleicht vor ihm schon mehrfach umredigierten grammatischen Grundwerks zu sein. Ein rationeller Grundplan schimmert durch, aber dieser Aufbau wird beständig durch einzelne Regeln oder ganze Reihen von Regeln unterbrochen offenbar weil man nach Bequemlichkeit an beliebiger Stelle einschob, was bei weiterer Forschung neu hinzukam.

Volgens deze opvatting zou men zich het ontstaan der *Astadhyayi* dus ongeveer moeten denken als dat van bv. het *Laṅkāra sūtra* waarvan Faddeson²⁾ zegt: The composition of the whole work is very irregular — the *Laṅkāra sūtra* was not the work of one man but was gradually grown during several generations of teachers.

Ongetwijfeld is Panini de na strenge ascese van Ćiva begenadigde domme jongen die allen en alles in de schaduw stellende meester geworden die in het *muniśāstra* dat het klassieke Indisch aan wetten onderwierp de eerste plaats inneemt. Zijn werk waarin die wetenschappelijke Behandeling einer Einzelsprache vorlegt in einer Vollerfüllung die das Staunen und die Bewunderung aller derer erregt welche genauer damit bekannt sind die selbst jetzt nicht allein unübertroffen sondern selbst noch unerreicht dasteht³⁾ „stands — and will always stand as long as Sanskrit continues to be studied — as a monument at once of encyclopedic research and technical perfection⁴⁾

1) Wackernagel loc. cit. p. LXII

2) The *Laṅkāra* System described with the help of the oldest texts by Dr. B. Faddeson. Amsterdam 1918 p. 22 seq.

3) Benfey cf. Kaegi loc. cit. p. 10

4) Belvalkar loc. cit., p. 1

De eerste grammaticus was hij evenwel niet

We have proof zegt Goldstucker¹⁾ that Panini was not the inventor of the grammatical system preserved in his work though he improved of the system of his [merely in name and fame surviving] predecessors and made his own additions to it

Opmerking 1 Niet eens meent hij²⁾ was grammar in ancient India the esoteric study of the few

Inderdaad blijkt dat er voor Panini reeds een vrij belangrijke grammatische litteratuur moet hebben bestaan waaraan Panini dus kan hebben ontleend

Opmerking De legendarische naam en de aard van het *Śiraśuśra* wijzen op voorafgaande grammaticale studie³⁾

Op grond van I 253—57 en van het bestaan van *śūlapākaś*⁴⁾ waarvan de *paribhāṣa* s bij Pānini niet voorkomen moet men aannemen dat zekere termen en *paribhāṣa* s reeds bij *prīṇaśaigakaraṇaś* in gebruik waren⁵⁾ Worden niet zelfs *paribhāṣa* s tot Indra opgevoerd?

Panini zelf trouwens noemt eenige (door Bōhtlingk⁶⁾ opgesomde) *aśraś* s en ook⁷⁾ aan Yaska bekende (Noordelijke en Oostelijke) scholen op die blijkbaar tot een oudere periode behoren Bij een dier scholen de Oostelijke deelt de *Kathasaritsaśara* ook de *Indra* school in met *kātvāyana* alias *Vararuci* *Vādi* en *Indradatta* als aanhangers. Van *Apīśali* en *Kāśa* *kṛtsna* worden gedeelten van den text bij *kaivāta* geciteerd⁸⁾ De *Harika* vermeldt (op I 25) dat Panini aan *prīṇaśraś* al zij het niet onveranderd het indeelingsprincipe der compositie ontleent, alsmede (II 3) de namen der casusgangen Ook de in deeling der verba in tien praesensklassen gaat zeer vaarschijnlijk op dezen terug⁹⁾

1) Panini: His place in Sanskrit Literature by Theodor Goldstucker London Berlin MDCCCLXI p 115 [16]

2) *Ibid* p 1

3) The mnemotechnics of Panini's Grammar I The *Śiraśuśra* Paper read at the 1st International Congress of Linguists on the 13th of April 1928 by B Faddeson Acta Orientalia VII p 56.

4) Onder een *śūlapāka* wordt een *sūtra* verstaan waaruit kan blijken dat Pānini een bepaalde *paribhāṣa* (interpretatieregels) aanvaardt

5) Cf by *MBh* op I 253 Vol I p 9 en VII 118 Vol III p 4 I 118sq *Pbh* I p 1

6) Pan Einleitung, p IX

7) Winternitz loc cit p 386

8) Belvalkar loc cit p 10

9) Zur Einführung in die indische ethnische Sprachwissenschaft Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften von Bruno Liebhich 1919—o III § 49

In de zich aansluitende litteratuur der volgende periode is grammatica tot wetenschap verheven. Als een codificatie der gewonnen taalmzichten kunnen de nu volgende (primitieve) *pratiśākhyas* gelden (Onderscheiden *termini technici* die Pānini niet verklaart kunnen deze oudere *pratiśākhyas* reeds hebben bevat ¹⁾) — Al dagteekenen ook het *Rk prat* en het *Īaj-prat* zeker uit den tijd vóór Pānini: zoo kan men toch in het algemeen zeggen dat de *pratiśākhyas* in den overgeleverden vorm zeker post Panineisch zijn de verhouding der verschillende stadia er van tot de *Astadhyāyī* is nog niet opgehelderd (Goldstucker ²⁾) laat de *pratiśākhyas* alle na Pānini ontstaan]

Aan den anderen kant is het hoogst onzeker, welk aandeel latere commentatoren aan de totstandkoming der *Astadhyāyī* hebben gehad

Opmerking 4 Liebich ³⁾ betoogt dat in de vijfde eeuw n Chr de *Astadhyāyī* den vorm moet hebben gehad waarin we haar thans kennen. Een terminus ad quem is niet te geven. Volgens Sköld ⁴⁾ behoeft het aantal interpolaties niet gering te zijn geweest. Belvalkar ⁵⁾ geeft toe that even some sections of *sūtras* may be post *Pāṇinīya* interpolations.

Geen der monographieën die over Pānini zijn verschenen, houdt zich in bijzonder met de wordingsgeschiedenis der *Astadhyāyī* bezig — al zijn er door Burnell ⁶⁾ e a meer of minder belangrijke gegevens betreffende de grammatische studie voor Pānini verzameld.

In het volgende zal uit den aard der zaak niet worden onderzocht, in hoeverre Pānini op oudere grammatici steunt of daaraan ontleent doch integendeel van Pānini worden gesproken, ook waar aan een eventueelen voorganger of wel aan een lateren interpolator moet worden gedacht

1) Cf Belvalkar loc cit p 5 seqq waar nog verdere vermoedens omtrent den aard dezer verhandelingen worden uitgesproken.

2) Goldstucker loc cit p 195 seqq.

3) Konkordanz Pāṇini-Cāndra von Dr Bruno Liebich. Indische Forschungen 6 Heft Breslau 1928 p 49.

4) Papers on Pāṇini and Indian Grammar in general by Hannes Sköld. Lund Leipzig 1926 p 30.

5) Belvalkar loc cit p 27 noot.

6) Essay on the *Āndra* School of Sanskrit Grammarians by A C Burnell. Mangalore 1875.

III - AARD DER ASTĀDHYĀYI HET INDISCHE WOORD

§ 3

1 - VYĀKARANA ÇABDĀNUÇĀSANA

Met een Indischen term wordt Pāṇini's leerboek steeds en nadrukkelijk als *vyākaraṇa* aangeduid

Gezien de omstandigheid dat in de *pratiśakhya*'s het complete woord voorwerp van onderzoek is ligt het voor de hand bij een *vyākaraṇa* te denken aan woordanalyse. Het woord spreekt trouwens voor zich *vṛkṣyate neneti vyākaranam*¹⁾ Wat echter met woordanalyse wordt bedoeld is niet onmiddellijk duidelijk Goldstücker²⁾ zegt *Vyākaraṇa means un-doing i.e. analysis and Pāṇini's grammar is intended to be a linguistic analysis it undoes words and undoes sentences which consist of words it examines the component parts of a word and therefore teaches us the properties of base and affix and all the linguistic phenomena connected with both it examines the relation in sentences of one word to another and likewise unfolds all the linguistic phenomena which are inseparable from the meeting of words*

Analyse dus in den gewonen zin Synthese zegt Liebig³⁾ bis zur logischen Einheit dem Satze en hij meent⁴⁾ dat man fragen könnte ob nicht das panneische System in seinen Grundzügen wenigstens zunächst für die indische Sprache noch heute mit Vorteil zu verwenden wäre

De naam doet er weinig toe. Zakelijk behelst op een hooge uitzondering na de taalbeschrijving der *Astādhyāyī* niet meer en niet minder dan een leer van het woord zooals men volgens Ries heldere uiteenzetting⁵⁾ dat deel der grammatica heeft te noemen

1) Patañjali: *MBh* Vol I p 11 op *Varṣ* 12

2) Pāṇini: *His place in Indian Literature* by Theodor Goldstücker London Berlin MDCCCLXI p 196

3) Zwei Kapitel der *Kaṣika* übersetzt und mit einer Einleitung versehen von Bruno Liebig Dr phil Breslau 1892 p XXXII

4) *Ibid* p XXXVII

5) Was ist Syntax? Ein kritischer Versuch von John Ries Prag 1927 p 67

dat de woordflexie en de in den zin van Wundt ¹⁾ begrepen in en uitwendige woordvorming aangaat

Opmerking 1. Dat hierbij ook syntactische relaties ter sprake komen verandert bieraan niets de behandeling van relatieveverschillen van welken aard ook dus ook *sūtras* als I 4 80 II 12 behoort mits die verschillen in in of uitwendigen woordvorm uitdrukking vinden even goed als die van het woordaccent (ook) thuis in een descriptieve leer van het woord (Vgl. Hjelmslev ²⁾) Nous croyons en effet qu'il n'existe pas de fait morphologique qui ne fasse partie en même temps de la syntaxe. Inversément il n'y a pas de fait d'ordre syntaxique qui n'entre également dans la morphologie.) *

Terecht heet derhalve ³⁾ de *Astadhyayi* een *ṣabdanuṣasana*, een leer van het (zins)woord als symbool voor een begrip. Als *Patanjali* zich afvraagt waardoor het woord wordt gekenmerkt bevindt hij als juist wat gezegd is dat woord = woordvorm (*ṣabda*) beteekenis (*artha*) en relatie (*sambandha*) ⁴⁾

Deze opvatting van het woordbegrip heeft over de Grieksche grammatica heen de latere Europeesche tot voorbeeld gediend en kan deswege gevoeglijk van hedendaagsch standpunt ⁵⁾ uit worden beoordeeld. Zoo vindt men bij *Panini* opgegeven

I arn auditief articulatieve (formeele) woordelementen
A den vorm van den wortel *B* dien van de affixen (in den ruimen zin van formantia bij *Brugmann* ⁶⁾) *C* de accentuatie en *D* de (onderlinge) plaatsing dezer elementen *E* (eventueel) auxiliaria
II als noumenale elementen (, functies) *A* beteekenissen
B relaties

1) *Völkerpsychologie Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache Mythos und Sitte von Wilhelm Wundt* Zweiter Band Die Sprache Leipzig 1912 p. 1 seqq.

2) *Principes de Grammaire Générale* par Louis Hjelmslev København 1928 p. 126

3) Cf. *MBh* p. 1

4) *MBh* Vol. I p. 6 l. 14 seqq. *Katham punar idam bhagavatah Pāṇi ner acīryasya lakṣaṇam pravṛttam?* (*Varṭtika*) *Siddhe ṣabdartha sambandhe*

5) *Woord en Zin* Lezing gehouden voor de Vereniging van Leeraren in Levenle Talen te Utrecht op 6 Juni 1922 door B. Gaddegon *Neophilologus* VIII

6) *Vergleichende Lautstammbildungs- und Flexionslehre nebst Lehre vom Gebrauch der Wortformen der indogermanischen Sprachen von Karl Brugmann* Strassburg 1906 II 1, p. 8

Hoe een en ander nader moet worden verstaan kan a v in groote trekken worden aangegeven

B — BESTANDDEELEN VAN HET WOORD

I — *V o r m*

Grammatisch worden door P a n i n i de woorden onderscheiden in verba en (primaire en secondaire) nomina (Zoo reeds K ā t y ā y a n a ¹⁾) Hierbij worden indeclinabilia als nomina met afgevallen casusuitgang beschouwd (II 4 82) Dus zijn alle woorden of verba finita of casus (c q met uitgang zero) De gemeenschappelijke aanduiding voor beide vormcategorieën is (woord)pada (Verg § 10) De vraag wordt dus Hoe wordt uit bovengenoemde vijf elementen dit pada geconstrueerd?

A — *Wortel*

Onder wortels (*dhatu s*) verstaat P a n i n i (oorspronkelijke wortels) de door hem opgesomde van *anubandha s* ontdane vormen in den *Dhatupatha* 2 (afgeleide wortels) de formaties welke ontstaan door aanhechting a) volgens III 1 5 v v 22 v v 28 v v van de suffixen der 2 g secundaire conjugatie aan oorspronkelijke wortels b) van zekere suffixen aan nominale formaties (Zie Opmerking 7)

B — *Pratyaya*

Pratyaya s heeten in het algemeen alle affixen die middellijk of onmiddellijk achter een wortel zijn gevoegd

Blijkens de wijze van citeering (I 1 46 47) wordt in sommige gevallen een affix als augment (*agama*) di als verbreeding dus als deel van het voorafgaande of volgende woorddeel opgevat Zoo worden de conjunctief en optatief precatief teekens als verlenging aan de voorzijde van den persoonsuitgang voorgesteld (III 4 94 v v, 102 103) wordt de *t* van **itchati* (> *icchatī* VIII 4 40) als een toevoegsel aan de *ch* van den wortel *ich* (< 15 VII 3 77) gezien (VI 1 73) de *k* van *prank* (*çete*) (VIII 3 28) als een uitbreiding van het pada *fran* enz Zondert men de augmenten uit dan wordt van de overige affixen een deel onmiddellijk aan

1) Zur Einführung in die indische einheimische Sprachwissenschaft Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften Bruno Lebig Heidelberg 1919—20 II § 5"

den wortel gehecht. Hiertoe behooren in de eerste plaats de *vikarana s* (III 1 33—90 zie overzicht beneden)

Door plaatsing van een persoonsuitgang (*tin*) achter het *vikarana* en voorzoover het perfect of precatieven betreft (III 4 115 116) onmiddellijk achter den (oorspronkelijken of afgeleiden) wortel ontstaat een verbum finitum

Opmerking 2 In bepaalde gevallen kan het *vikarana* weer geheel of gedeeltelijk verloren gaan of worden gewijzigd (Verg II 4 72 vv (kl 2 en 3) VI 4 111 vv cf ook VI 1 97 ed.)

Behalve van verba finita kan de verbaalwortel door suffigering van een *a tin* of door substitutie daarvan voor een *tin* suff het uitgangspunt worden van een nominale formatie. Het hier optredende suffix zoover voorzien van *anubandha* \S weer voorafgegaan door een *vikarana* (bv in *bhodant* (III 2 124) met $a < a$ (*gap*) + a (*gatr*) (VI 1 97)) heet *krt* (III 1 93)

Opmerking 3 Gevoonlijk geeft het *krt* suff den agens te kennen (III 4 67). Nu zijn er gelijk *aśva* ed. nominale formaties die blijken haar gedaante tot de *krt s* moeten worden gerekend zonder dat altijd een duidelijke afleiding van een verbaalwortel is te zien. Vóór Pāṇini werden deze onder den invloed van de school van Çakatayana op gedwongen wijze toch tot verbale vormen teruggebracht en de suffixen die tot zulke formaties bijdragen (*i(n)* enz.) als *Unadi* (*Unadi*¹⁾) suffixen onderscheiden. Zonder er een *krt* karakter aan toe te kennen²⁾ bepaalt Pāṇini zich er toe de aanwezigheid van zulke suffixen en nominaalstammen te constateeren (III 3 1 en cf de *Karika* daarop) — Er naast bestaan formaties met *Unadi* suffixen die door Pāṇini met de andere suffixen op één lijn worden gesteld (Verg VII 2 9)

Een *krt* in enkele gevallen ook een *tin* formatie kan door verdere suffigering tot een nieuwe (secundaire) nominale formatie worden uitgebreid. De hier optredende suffixen heeten *taddhita s*

Opmerking 4 Er bestaat dus een tegenspraak tusschen *Nyapratipadikāt* (IV 1 1) en de opneming van V 3 56 en 4 11 onder dezen *adhikara*

Met de *krt* en *taddhita* formaties worden voorts leden van composita behalve het laatste de indeclinabilia en de pronomina

1) Pāṇini: His place in Sanskrit Literature by Theodor Goldstücker London Berlin MDCCCLXI p 54 cf MBh Preface p 9 vv

2) Zie Pāṇ p 155* sv *unadayaḥ*

stammen onder één gezichtspunt gebracht en als *pratipadika* s gelijkgesteld (I 2 45 v v)

Opmerking 5 In constructieven zin gaan dus van hier af al deze formaties samen

Opmerking 6 Opdat ook *dhatu* s als *pratipadika* kunnen optreden wordt in de betreffende gevallen tijdelijk een suffix ingevoerd dat dan later weer wordt gesyncopeerd (VI 1 67 cf I 1 62) — In ook nog andere gevallen kunnen zulke tijdelijke diensten worden verricht ¹⁾

Aan een *pratipadika* kunnen verder weer worden gehecht 1 ca sussesuffixen (na indeel weer gesyncopeerd II 4 82) 2 motie suffixen (IV 1 3 v v) 3 nieuwe *taddhita* suffixen (zooals de *samasanta* suff V 4 68—slot) In het laatste geval ontstaat een nieuw *pratipadika* Hierachter kunnen weer dezelfde drie soorten van suffixen worden gevoegd 1 en (cf *aryika* < *aryaka* < *aryaka*, VII 4 13 3 46) ook 3 ook achter feminine stammen Enz

Ten opzichte van het affix en in den vorm dien het vereenigd hiermede aanneemt heet het voorafgaande woorddeel *anga* (stam) (I 4 13)

Opmerking 8 Het kan dus voorkomen dat de begrippen wortel en stam elkaar dekken en zelfs dat de stam een deel uitmaakt van den wortel. Zoo is in de ontvakkeling $\sqrt{\text{cur}} + \text{nic}$ (III 1 25) + *ṣap* (III 1 68) + *tip* (> **curiati* > **coriati* (VII 3 86) > **coreati* (VII 3 84) > *corayati* (VI 1 78)) het bestanddeel **cir* — (oorspronkelijke) wortel én stam ten opzichte van *nic* én een deel van den afgeleiden wortel **ciri*.

Let men op hun verhouding tot den wortel dan kunnen de *pratyaya*'s in twee groepen worden verdeeld. Een groep wordt gevormd door die suffixen welke optreden door Pāṇini direct met den oorspronkelijken of afgeleiden wortel in verband wordt gebracht. Het zijn 1 die door welker aanhechting aan een *anga* (oorspronkelijken wortel *pratiṣṭhita* casus) afgeleide wortels ontstaan (III 1 5—31) 2 en 3 de *tin* en de *kṛt* suffixen welke beide soorten van suffixen (III 1 95—slot van den *adhyaya*) volgens III 1 91 achter aan den wortel worden gehecht 4 de *ṭikarana*'s die blijken den locatief in de betreffende *śiṭra*'s vóór de suffixen sub 2 en 3 dus *facto* onmiddellijk achter een wortel worden gevoegd. Al deze suffixen kan men gevoegelijk wortelsuffixen noemen tegenover de andere groep die de suffixen omvat welke door een wortelsuffix van den wortel zijn gescheiden in zoover ze (IV 1 1) aan een *pratiṣṭhita* of aan een femininen stam worden gehecht de casus motie en *taddhita* suffixen.

Ideëel di afgezien van eventueele syncope en epenthesisge vallen (als II 4 72 III 2 28 c d) nemen dus behalve de *Unnadi* suffixen (III 3 1 v v 4 75 cf Opmerking 3) de volgende suffixen aan de woordvorming deel

1 — Wortelsuffixen (Hoogstens — *c* en *d* — door een *ṭikarana* van den wortel gescheiden)

a — Suffixen der secundaire conjugatie en denominatiefsuffixen

III 1 5 3*

b — *ṭikarana*'s (Onmiddellijk van den wortel gescheit zie verder tabel I eneden)

III 1 33 co

c – *Tin*-suffixen (Alleen in perf en prec onmiddellijk achter den wortel, overigens voorafgegaan door eventueel gesyncopeerd *īkarana*)

III 4 77-112
(met modus-
teekens, als
augment toe-
gekend vol-
gens III 4 92,
94, 95, 102,
103, 107)

d – *Krt*-suffixen (Onmiddellijk achter den wortel, behalve de *ṣit*'s, die door een *īkarana* daarvan zijn gescheiden)

III 1 56-2 104,
106-109, 124-
slot v d
pāda,
3 10-12, 14,
16-130, 158,
163, 167,
169-172, 174,
4 9-65, 70-
76 (cf III 1
93)

2 – Verwonderde suffixen

e – Casus-suffixen

IV 1 2

f – Motie-suffixen

IV 1 3-81

g – *Taddhita*-suffixen

IV 1 77-v slot
v d *adhyāya*

Opmerking 10 Het optreden o a van het *vikarana* *ṣap* vóór *ṣair* en *ṣānac* (III 2 124) moet niet worden toegeschreven aan de omstandigheid dat deze suffixen (III 4 113) *sarvadhātuka* suffixen zijn (cf III 1 68) doch aan het feit dat ze substituten zijn voor *lat* (I 1 56 4 99 verg verder § 8) Als gevolg van de automatische overdracht van het *ṣītha* (I 1 56 cf § 8) moesten opdat aan III 4 113 én aan III 1 68 v v bleve voldaan de participiaalsuffixen als *ṣit* worden gekenmerkt Daarentegen zijn suffixen als *ṣap* zelve *per se* *ṣit* — Verg ook III 1 83 84 (met *ṣānac* (*āna*) en *ṣāyac* (*aya*) voor *ṣnā* (*nā*))

Een overzicht van de *vikarana* s in de volgorde, waarin ze bij Pānini voorkomen, geeft het volgende beeld

Vikarana 's = wortelsuffixen, staande vóór .

1. <i>lri</i> en <i>lṛn</i> , en <i>lul</i> <i>ṣya</i> en <i>las</i>	III 1 33
2. <i>let</i> s (<i>ṣip</i>)	34,
3. <i>lit</i> <i>am</i>	35-42
4. <i>lun</i> <i>chi</i> = a s (<i>sic</i>)	44,
<i>b</i> <i>sa</i> (<i>kṣa</i>)	45-47,
<i>c</i> <i>a</i> (<i>can</i> en <i>an</i>)	48-59
<i>d</i> s (<i>cin</i>) (3 p s pass, met gesync uitg)	60-66,
5. vóór <i>bhāva</i> of <i>karman</i> aanduidend <i>sarvadhātuka</i> suffix (<i>d</i> i in het passivum en reflexivum) <i>ṣa</i> (<i>yak</i>)	67, 87-89
6. vóór agens aanduidend <i>sārvadhātuka</i> suffix (<i>d</i> i vóór de <i>lat</i> -, <i>lan</i> -, <i>lot</i> en <i>lin</i> suffixen (<i>parasmaipada</i> en <i>ātmanepada</i>) en (cf Opmerking 10) vóór <i>ṣit</i> suffixen)	
<i>a</i> <i>a</i> (<i>ṣap</i>) (steeds, behalve in gevallen III 1 69-90, hieronder <i>b-h</i> , boven 5. 87-89)	
<i>α</i> 1ste en — Opmerking 7 — 1ode kl	68,
<i>β</i> 2de kl (cf II 4 72, <i>luk</i>)	68
<i>γ</i> 3de kl (cf II 4 75, <i>slu</i>)	68,
<i>b</i> <i>ṣa</i> (<i>ṣan</i> , 4de kl)	69-72, 90,
<i>c</i> <i>nu</i> (<i>ṣnu</i> , 5de kl)	73-76, 82,
<i>d</i> <i>á</i> (<i>ṣa</i> , 6de kl)	77,
<i>e</i> <i>na</i> (<i>ṣnam</i> , 7de kl)	78,
<i>f</i> <i>u</i> (8ste kl)	79-80,
<i>g</i> <i>nā</i> (<i>ṣnā</i> , <i>ṣanac</i> , <i>ṣayac</i> , 9de kl)	81-84,
<i>h</i> <i>a</i> (<i>an</i>) (vóór <i>lin</i> <i>nāṣṭi</i>)	86

Opmerking 11 Volgens III 1 85 bestaat er in den 1sten wisseling van *vikarana* s

C – Accent.

In het algemeen draagt slechts één der syllaben het accent (VI 1 158). Het rust in den regel als *udātta* op de eerste syllabe van het suffix (III 1 3) of op de laatste van den wortel (VI 1 162), in nomina composita op de laatste syllabe (VI 1 223).

Opmerking 12. Het accent wordt behandeld dat van het autonome woord VI 1 158—2, slot, en passim (bv. III 3 96), dat van het woord in syntaxi VIII 1 18—slot en op drie plaatsen in de *Triṣāḍī*. Over Vedische intonatie I 2 34—40 — Voor de beteekenis die Pāṇini aan het accent hecht, verg. § 13, Opmerking 6.

D – Plaats.

De *pratyaya* volgt steeds op het *anga* (III 1 2).

Daar, afgezien van de *upapada-composita* (III 2 1—101), de composita, ondanks hun accentuatie volgens VI 1 158, door de Indische grammatici als samenvoegingen van enkele woorden worden beschouwd (II 1 3, v.v.; cf. beneden Opmerking 13) moet de *Aṣṭādhyāyī* naast een leer van het woord een leer der compositie bevatten.

Opmerking 13. Wel worden composita, welker leden zuivere flexievormen zijn, onderscheiden van zulke, waarin de al of niet weer secundair gewijzigde stamvorm optreedt, doch de laatste worden geacht, den flexie uitgang *lukā* te hebben verloren (§ 10, Opmerking 4) zoodat zoo'n lid toch als oorspronkelijk simplex wordt behandeld — Composita met een verbum finitum als tweede lid erkent Pāṇini niet. Het eerste lid wordt steeds als *gaṇi* beschouwd (ook in verbindingen met *laṅ*, *kr* en *as*, cf. I 4 61, V 4 50) en deze wordt, zooals uit VIII 4 14 kan worden opgemaakt, ondanks haar vaste plaats in den zin (I 4 80), als zelfstandig woord gevoeld 1).

Over de onderlinge rangschikking der deelen van het compositum handelen II 2 30 v.v..

prayoga s kṛ (bhū as) gevoegd achter de performatie op *am* (III 135 v v 40) nadat de uitgangen volgens II 481 zijn geapocopeerd het partikel *sma* (III 2118 v v 3165 176) e d

II — F u n c t i e

Aan al deze vormen beantwoorden bepaalde telkens opgegeven noumenale functies waardien die den absoluten inhoud van het begrip uitmaken of relaties aanduiden

De eerste geeft de *Dhatupadha* de laatste worden deels tegelijk met den vorm vermeld — zoo de meeste suffixrelaties — deels gescheiden daarvan behandeld soms (zoo onder de grammatische categorieën¹⁾ b v de diathesen (*genera verbi*) en de casusrelaties) achtereenvolgens soms (zoo de nog niet gescheiden *modus* en *tempus* (*la kara*) en sommige andere suffixrelaties) om niet altijd doorzichtige redenen op verschillende plaatsen (Verg bl 24)²⁾

Opmerking 14 Volgens I 236 een der vijf *śāras* die Goldstücker³⁾ the key stone of Pāṇini's work noemt zou Pāṇini zich van beteekenispogaven van suffixen hebben onthouden. Hoewel dit *śītra* ook een interpolatie kan zijn⁴⁾ betoogt Liebieh⁵⁾ op grond van het *MDh* I 31 I artt 2 dat althans de *Dhatupadha* inderdaad oorspronkelijk alleen de *dhatu s* zelf en wel *uno tenore* heeft bevat. In dit geval moet men aannemen dat Pāṇini deze functies als bekend veronderstelt.

Speciaal bij *composita* doet zich nog de vraag voor in welke verhouding onderling en tot het geheel enkelvoudige woorden tot *samasa s* worden verbonden. In II 16–229 worden deze verhoudingen omschreven

1) In den zin van de Grieksche *κατηγορίαι* cf. Le langage Introduction linguistique à l'histoire par J. Vendryes Paris 1921 p. 106 en Die grammatischen Kategorien von Von Göbel (Neue Jahrbücher für das klassische Altertum Leipzig 1903 p. 189)

2) Over motie uitvoerig Pāṇini: Ein Beitrag zur Kenntnis der indischen Literatur und Grammatik von Bruno Liebieh Dr phil. Leipzig 1891 Anhang II waar ook het *MDh* en de *Ka*, in het onderzoek worden betrokken

3) Goldstücker loc. cit. p. 163 noot.

4) Wackernagel loc. cit. p. LVII noot 3

5) Zur Einführung in die indische einheimische Sprachwissenschaft Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften von Bruno Liebieh 1917—20 II 163

Opmerking 16 Bij DIONYSIOS THRAX wordt ook over deze verhoudingen met geen woord gerept¹⁾

IV METHODISCHE OPZET DER ASTĀDHYĀYI ANALYSE SYNTHÈSE

§ 4

A — ALGEMEENE OPZET

De in de vorige § bedoelde functies van woordbestanddeelen worden zoodra mogelijk medegedeeld. De vormen zelve evenwel dezer elementen en meer nog de geheele woordvormen ontstaan langzamerhand doordat Pāṇini deze meestal eerst een of meer phasen laat doorloopen.

Voorbeeld *Abhārat* bestaat voorloopig uit den *dhāt* *bhū* (functie en voorloopige vorm volgens Dh P I 1 *bhū sātaṣam*) de thematische vocaal *a* (functie en vorm volgens III 1 2 68 1 3 9) en den persoonsuitgang *t* (functie en vorm volgens I 4 99 III 1 2 2 111 4 27 100). De aldus ontstane 3 p s ng praet **bhārat* krijgt volgens VI 4 71 het augment *a* met *i* *datta* volgens hetzelfde *sūtra* en VI 1 158 volgens VII 3 84 wordt *ā* > *o* en volgens VI 1 78 *o* > *av*. Zoo ontstaat *ābhārat* waar *n* nu verder in *samdhī* nog volgens VI 1 109 4 > *zéro* en in *samdhī* én in pausa respectievelijk volgens VIII 2 39 4 53 en VIII 2 39 4 36 *t* > *d* kan worden.

Dit maakt dat in de woordbeschrijving in de *Astādhyāyī* de morphologie een ruime plaats inneemt en dat de methode die Pāṇini in de behandeling daarvan volgt karakteristiek wordt voor het geheele werk.

Die methode welke men een ontwikkelende zou kunnen noemen komt in het kort hierop neer dat Pāṇini zich voorloopig alle woorden — flexievormen § 3 — aanzienlijk vereenvoudigd voorstelt n.l. alle als verba finita resp. casus die volgens een vast principe zijn opgebouwd. Uit deze regelmatige vormen worden naderhand de werkelijke geconstrueerd. Zie het voorbeeld hierboven.

De bedoelde vereenvoudigingen zijn in hoofdzaak de volgende

I en II Vocalisme en consonantisme Accentuatie wordt voorloopig genegeerd. Vocaal en consonantsamdhī worden opgeheven acc *s* *īrkam* = **īrka* + *am* (suffix *kak* Un S III 41 Pān

1) Bibliothek indogermanischer Sprachen Band IV von B. Delbrück Leipzig 1919 p. 8

III 1 4 VI 1 107) instr pl *vagbhā* = **vacbhā* (VI 1 168 VIII 2 30) Vocaal en consonantalternantie vervallen de wortelvocaal heeft gewoonlijk de zwakke phase (doch b v *vac* naast *ucyate*) het stamsuffix *guna* (**rajan* met suffix *kanin* = *an* Un S 1, 157) de eindconsonant van den wortel treedt op in den vorm dien ze in de conjugatie vóór vocalen semivocalen en nasalen aanneemt (*takti* = **tacti* cf *vacmi*)

III Constructieve uniformeering Alle woorden bestaan uit vaste elementen elk onder een vaste gedaante een verbum finitum bestaat uit een wortel eventueel een *īkharana* en een persoonsuitgang een casus uit een wortel minstens één suffix (met den wortel — stam) en een casusuitgang In verband hiermee worden suffixen ingevoerd en verdreven reduplicatie en augmentatie opgeheven (Verg 1 s perf *tutōda* < **tud mi* 2 s imper *paca* < **pacasi* instr pl *detāh* < **detābhā* enz)

Opmerking 1 Met het op deze wijze herleiden van de werkelijke uit regelmatige vormen bedoelt Pāṇini geenszins een historische grammatica te geven! Het vooropgestelde doel is vereenvoudiging van beschrijving Met het oog daarop ontstaat (VIII 2 7) *raja* door verlies van *n* (VII 1 75) *asthan* door wijziging van *s* tot *a* — in het eene geval is dus de *n* in het andere de *s* doorgevoerd geweest — (VIII 2 9 v v) *tat* uit *mat* (VIII 2 4 v v) *na* < *ta* VIII 2 18 *hpa* uit **hrpta* enz

Ofschoon al deze vereenvoudigingen van kennelijk methodisch aard zijn doen Pāṇini's intuïtie en genialiteit soms denken aan hedendaagsche voorstellingen loopt hij alw vooruit op het historisch begripen der taal Zoo ontstaat VIII 2 7 **rajabhā* uit **rajanbhā* Pāṇini voor wien *a* geen sonante *n* kon beteekenen stelt de syncope van *n* *asiddha* ten opzichte van de processen die voor thematische declinatie gelden (VII 1 9 c 1) en die reeds voorl j waren toen de syncope der *n* tot stand kwam — Do *o* van *kośidat rośh e d* ontstaat VI 1 109 en zou dus cerebralisatie van *s* volgens VIII 3 55 v v moeten bewerken Pāṇini maakt beoelde cerebralisatie los van de jongere contractie door VI 1 86 deze ten opzichte van gene *asiddha* te stellen — In *śādhā* ontstaat *dhā* uit *hā* volgens VI 4 101 *s* gaat verloren volgens VI 4 35 Pāṇini bij wien de chronologie der verschijnselen geen rol kon spelen stelt beoelde processen volgens VI 4 2 v op lerling *asiddha* — Door in *√√* als *duk* volgens VIII 2 3 voor *h* media aspirata te substitueeren ontstaan regelmatig **dhug* enz volgens VIII 2 37 *duḡdha* enz volgens VIII 2 40 4 53 1 n z

In den regel echter wijken Pāṇini's formules af van de ontwikkeling door de moderne taalwetenschap geconstrueerd *lak* ontstaat

VIII 2 30 uit een theoretisch **iac* en d t VI 1 67 68 uit een even hypothetisch **iactis* enz Zie verder hierover § 14 groep 7

Woordelementen gelijk ze door vergelyking van verschillende voorbeelden als correspondenties van functies worden gevonden met name de wortels zijn theoretische grootheden en bloote abstracties Het zijn geschabloneerde van *samdhī* invloeden ontdane vormen waarin alternanties van vocalen en consonanten niet voor komen accentuatie ontbreekt

Zoodra echter deze elementen vitaliteit verkrijgen d i zich tot het levende woord verbindend tot dragers van functies worden geven ze hun theoretisch technischen (*upadeśa*) vorm op en nemen ze onder het verloop van bepaalde processen een bepaalden vorm aan In meerdere of mindere volheid en hoogte van klank van het sonantisch bestanddeel treden phase en modulatieverschillen op zekere consonanten wisselen met articulatief verwante op de hechtplaatsen stellen naburige klanken eventueel onder aanwinst of verlies van phonemen zich op elkaar in Woorden herhalen zich (*anredita*) aan de voorzijde reduplicceeren syllaben of deelen er van of treedt augmentatie op Dikwerf worden elementen door nieuwe vervangen Enz

Men krijgt het beeld van een klassieke chemische proef en denkt aan het zwavelijzer dat eigenschappen verkrijgt die noch in het sulfur noch in t metaal aanwezig waren ofsel oon let door samenvoeging van beide ontstond of wel aan het ijzervijzel dat als vormlooze massa gestrooid aan magnetische krachten gehoorzame zich volgens bepaalde wetten tot vaste figuren rangschikt

Anders evenwel dan de moderne linguïstiek ziet P a n i n i deze processen en stelt hij ze ons voor Reduplicatie beschouwt hij als het gevolg van het optreden van bepaalde suffixen (als bv *can* VI 1 11 III 1 48 v v) Ablaut wordt door hem nu eens (cf VII 2 115 v v 3 82 v v e d) met de aanwezigheid van bepaalde suffixen dan weer (cf VII 3 108 c d) met bepaalde functies in verband gebracht of — gelijk bij *samprasaraṇa* (VI 1 15 108) — als alternantie met volgende syncope beschreven De reductievocaal op het eind van tweelettergrepige bases kent hij als augment (i) aan het volgende suffix toe Cerebralisatie van *s* en *n* aan het begin van een wortel treedt op van het oogenblik af dat de wortel in functie treedt (VI 1 64 65) Enz

Hoe ook gezien worden alle substituten nieuwe morphemen waardijën die tot den phonischen opbouw van het woord bijdragen. Ontstaand tengevolge van de samenvoeging der bij de ontleding gestelde (genormaliseerde) analytische elementen kunnen ze als synthetische van deze worden onderscheiden.

B-DE TWEE DEELEN DER ASTĀDHYĀYĪ

In dezen zin geven **I-V als Eerste Deel (Analyse)** be halve de talrijke definities en interpretatieregels der eerste *pada's* die in de techniek van het werk inleiden en misschien eenmaal al leen bij het mondeling onderricht werden gegeven in hoofdzaak de onderscheidene genormaliseerde abstracte woorelementen (met suppleties) met de functies waaraan ze zijn geassocieerd terwijl **VI-VIII als Tweede Deel (Synthese)**, globaal genomen de klankmutaties alsmede het optreden van nieuwe en het verdwijnen van bestaande elementen in *samdhis* behandelt die voor combinaties van functies den resulteerenden acoustischen eind vorm bepaalt zooals deze uit den smeltkroes van vormen voor de componeerende functies onder het verloop van bepaalde processen geleidelijk te voorschijn komt.

Opmerking 2 De normalisatie wordt zelfs tijdens den opbouw voortgezet. Zoo krijgt *pracś gacch* dat als *gam* is ingevoerd nadat de *ch* (VII 3 77) is hersteld niet daarna *c* doch volgens VI 1 73 *t* opdat niet volgens VIII 2 30 *k* doch volgens VIII 4 40 *c* zou ontstaan. — Aan den anderen kant komen I—V reeds restituties voor (Zoo in III 2 124 waar *gaśr* en *gaśac* de plaats van *lat* weer gaan innemen cf. verder II 4 35 v v ed.)

Als wachter van het taalgebruik ¹⁾ in de taal die hij beschrijft ²⁾ nauwkeurig de klanksymboolen vast te stellen die aan een bepaalden psychischen inhoud beantwoordt is het uiteindelijke doel dat Pāṇini zich stelt. Zoo verstaan geeft de *Astādhyayī* ant woord op vragen als: Hoe luidt het nomen *agentis* in b v genitief

1) Cf. *MBh* Vol I p 11 14 seqq.

2) Pāṇini: Ein Beitrag zur Kenntnis der indischen Literatur und Grammatik von Bruno Lieli. Dr phil. Leipzig 1891 p 38 seq en id. Zwei Kapitel aus der *Harṣa* übersetzt und mit einer Einleitung, versehen. Breslau 189 p XXV seq verg. Geschichte der indischen Literatur von Dr. M. Winternitz. Dritter Band. Leipzig 1907 p 383 noot 1.

verhouding, bij \sqrt{raj} ? Hoe luidt 3 s optatief in mediale dia these bij \sqrt{kr} ? Algemeen stelkundig Gegeven de functies b d, f gevraagd de vorm B + D + I'

Opmerking 3 Deze Methode zegt Kaegi¹⁾ Benfey na betrachtet die Sprache wie eine Naturerscheinung deren Wesen sie durch Zerlegung in ihre Bestandteile und Erkenntnis der Funktionen derselben zu ergründen sucht

Opmerking 4 De omstandigheid dat de aandeelen van Jayāditya en Vamana aan de Kaṣṭhā²⁾ met de hierboven onderscheiden beide methodische deelen correspondeeren spreekt voor de juistheid dezer onderscheiding

Opmerking 5 Ook Liebich³⁾ die overigens III 1 91 (*Dhātōh*) als het eigenlijke begin der *Aṣṭadhyāyī* beschouwt scheidt de boeken I—V van de volgende doch hij beschouwt deze als een uitwerking van wat in hoofdlijnen in gene is geschetst (In zijn Analyse der *Candra Vrittī*⁴⁾ onderscheidt ook hij een semantisch en een phonetisch deel)

Opmerking 6 Indien Panini zich den methodischen opzet van zijn werk inderdaad zoo heeft voorgesteld als hier is ondersteld dan kan *Çiṭa*⁵⁾ — of ⁶⁾ *arista* — (IV 4 143) niet *mangalartham* zijn ge bezigd want dan staat het niet aan het eind van het eerste deel niet eens aan het eind van een *pāda* en midden tusschen gelijksoortige suffix*sūtra*s Het gebruik dezer woorden op deze plaats kan ook gecombineerd met het faustale karakter van *Vṛddhi* (I 1 1) — waar voor niet alleen tegen alle logica in *sūtra* 1 met 2 is verwisseld doch bovendien in 1 van de gewone woordorde is afgeweken — en eventueel ⁶⁾ van *udaya* (VIII 4 67) omtrent een methodische indeeling in geen geval prejudiceeren

1) Der Rigveda die älteste Literatur der Inder von Adolf Kaegi Leipzig 1881 p 11

2) Belvalkar loc cit p 36

3) Zwei Kapitel der Kāṣṭhā übersetzt und mit einer Einleitung versehen von Bruno Liebich Dr phil Breslau 1897 p VXX seq

4) Zur Einführung in die indische einheimische Sprachwissenschaft Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften Heidelberg 1919—20 IV p 3

5) *Sdā A* op VIII 4 67 Vol III p 96

6) *Pān* op VIII 4 67

V - GLOBALE ANALYSE DER BEIDE DEELEN

§ 5.

A - EERSTE DEEL

Bij sommige *sūtra* s van Deel I (Analyse) moet zeer waarschijnlijk aan interpolatie of aan verschikking worden gedacht Zoo bij I 14 v v, 223 v v 47 v v ¹⁾ wellicht ook bij het geheele deel II 432-slot, dat men nauwelijks op deze plaats verwacht Polemische *sūtra*'s zijn I 253-57

Ook de Vedische accentregels in den eersten *adhyaṃya* (I 234 v v) doen op deze plaats vreemd aan

Een belangrijk deel der *sūtra*'s wordt gevormd door *saṃjñā* s (definities, waartoe ook *sūtra* s als I 424-55 moeten worden gerekend) *adhikāra*'s, (andere) *paribhāṣa* s (interpretatieregels) en soortgelijke technische regels (gelijk I 21-26)

Gaat men na, in hoeverre in de overige, eigenlijke analyses *sūtra* s het volgens § 3 ontworpen woordbeeld wordt ontleed, dan vindt met het volgende

I - Verba finita A (semasiologisch) Beteekenis (zettelend in den wortel) *Dhātupāṭha* Relaties modus tempus (cf bl 18) III 2-4, passim diathese (genus verbi) I 312-93 personae verbi I 4105-108

B (morphologisch) (Genormaliseerde) vorm van den wortel *Dhātupāṭha* (suppletie II 435-57) Affixen tempussuff en ya passivum III 133 35-90, modussuff III 134, overigens als augment voorgesteld III 4102 v v, *tin* III 477 v v (suppletie, resp syncope van suff II 472 v v, 85) Plaats III 12 Accent III 13, 4

II - Casus A (semasiologisch) Beteekenis de wortels in den *Dhātupāṭha* Relaties van (1) *kt* suff III 191-slot van den *adhyaṃya*, passim, (2) motiesuffixen IV 13 v v (3) *taddhita*'s IV 177 v v, (4) casussuff II 3 Genus, numerus I 258-slot en I 421 v v — Voor composita komen hierbij vaststelling der woorden, die tot composita worden verbonden en van de vereischte voorwaarden II 16-229, suffixrelaties III 21-101 (*upapada*

1) Altinische Grammatik von Jakob Wackernagel I Lautlehre Göttingen 1896 p LXII noot 6

composita), V 4 68-slot (*samāsanta* suff), numerus en genus II 4 1-31

B (morphologisch) Vorm van den wortel (stam) *Dhātupatha*, *Ganapatha* (suppletie II 4 32 v v) Suffixen III-V, passim suppletie (incl syncope) II 4 58 v v, 81 v v) Plaats en accent zie I B, III 14 — Voor composita hierbij onderlinge rangschikking der deelen (II 2 30-slot)

Practisch, daar de semasiologische en phonische reeksen veelal tegelijk worden gegeven, komt deze analyse tot stand door een behandeling der stof volgens onderstaand schema

- I 2 Genus en numerus nominis (58-73)
 - 3 Genus verbi (12-93)
 4. Numerus nominis (21-22)
 - Personae verbi (105-108)
- II 1-2 Leer der compositie (II 1 6-2 29) rangschikking der deelen 2 30-slot)
 3. Casusrelaties
 4. Numerus en genus van composita (1-31) Substituties (incl syncope) van wortels, stammen en affixen (32 slot)
- III-V De suffixen (semasiologisch en morfologisch, tegelijk of gescheiden, zie § 3)

casusleer waar ze ook het dichtst bystaat In de veranderde volgorde geeft deel I het volgende aspect

- I 1 Definities en interpretatieregels
- 2* (= 4) Numerus nominis personae verbi
- 3* (= 2) Genus en numerus nominis
- 4* (= 3) Genus verbi
- II 1* (= 3) Leer der casus
- 2* (= 1) } Leer der compositie rangschikking der deelen sup
- 3* (= 2) } pletie
- 4 Numerus en genus van composita suppletie
- III—V Leer der suffixen

Opmerking 2 Tengevolge dezer verschikking zou I 2* 1 met geldigheid voor één *pada* bij II 2* 1 moeten worden herhaald (zoals ook — met het oog op VIII 2 1 — het proces van VI 1 77 in VIII 2 108 opnieuw wordt vastgesteld) — Over de vraag of I 4 2 (alias I 2* 2) bedoelde omzetting toelaat verg § 9 C

B TWEEDE DEEL

Terwijl Deel I zich met de ontleding van het woord bezighoudt geeft Deel II de processen volgens welke uit de genormaliseerde elementen het woord opnieuw wordt opgebouwd In verband met dit verschil dient de stof van Deel II geheel anders te worden overzien dan die van Deel I

Daar vorm en functie in Deel II samengaan kan een schematische seering tot een overzicht van de stof worden bepaald

Een eerste scheiding van „technischen aard valt onmiddellijk op Terwijl in (I) VI—VIII 1 het plaatsverschil der *sūtra* s geen invloed heeft op de volgorde van toepassing daarvan mag een *sutra* uit VIII 2-slot der *Astadhyayi* nooit bij voorbaat worden toegepast (Nader hierover § 12)

Opmerking 3 Over daarmee samenhangenden *pūrvatrāsa* zie § 9 Opmerking 30

Zoodoende ontstaan twee technische hoofdgroepen

- I (I 1 1) VI 1 1—VIII 1 *Sarvatra siddham*
- II VIII 2—VIII 4 *Pūrvatrā siddham*

Opmerking 4 In wezen is deze scheiding van secundairen aard want ze is het gevolg van een andere deeling die van de stof Terwijl toch de *sūtra* s van I bijna louter substituties van elementen (en vocalen) behelzen betreffen die van II zoo goed als slechts wijzigingen van enkele spraakklanken (meest consonanten) Over den bedoelden samenhang verg verder § 17 B

Beide groepen laten zich verder indeelen

I

De substituties dezer groep zijn voor een gedeelte gerangschikt naar den aard der processen terwijl de plaats telkens wordt aan gegeven en voor het andere deel geordend naar de plaats, waar ze optreden terwijl groepeerings naar den aard op het tweede plan komt Dit geeft de volgende indeeling

A Bepaalde processen op onderscheiden plaatsen

1. Groep VI 1 1—157 (na 72 *samhitayam* (cf Opmerking 8) verdere indeeling zie beneden)
2. Accent *a* in *simplicia* (VI 1 158—222)
b in *composita* (VI 1 223—2 slot)

B Onderscheiden processen op bepaalde plaatsen

1. *Uttara pade* (VI 3, na 114 *samhitayam*)
2. *Angasya* (VI 4—VII 4)
3. *Sarvasya dve* (VIII 1 1—15)
4. *Padasya* (VIII 1 16—slot van den *pada*)

Opmerking 5 Door verwisseling van VI 1 1—157 en VIII 1 (16 vv en en proclise) (cf bl 2) zouden wel eenzijdig alle accent en anderzijds alle andere *samdhī sūtra s* bij elkaar komen vooreerst echter verzet zich de aansluiting van VIII 2 vv aan *Padasya* (VIII 1 16) hiertegen terwijl verder zulk een indeeling niet aan essentiele verschillen zou beantwoorden (cf § 13 Opmerking 6) — Nopens de vraag of I 4 2 zulk een verwisseling zou toelaten verg § 9 C

Opmerking 6 *Sūtra s* als VII 1 9 vv zouden volgens den *adhikara (angasya)* op deze plaats niet worden verwacht Ze hangen echter met eigenschappen van den stam ten nauwste samen en kunnen daarom gevoeglijk met de eigenlijke stamsūtra s onder één hoofd worden gebracht (cf ook *M Bh VI 4 1 1 artt 1*) — Evenzoo is onder VI 3 (eerste deel 1—110) niet uitsluitend van het einde van het eerste lid in *composita* sprake doch zijn *sūtra s* als VI 3 97 98 110 om redenen van denzelfden aard als juist genoemd in deze groep opgenomen Zulke min of meer aansluitende *sūtra s* worden hier en verder op bij de indeeling buiten beschouwing gelaten evenzoo *sūtra s* of *sū ra* groepen (als VI 3 131—137) waarin *ingressies* of zelfs *interpolaties* kunnen worden gezien (verg § 6)

Als voorbeeld van een gedetailleerde inhoudsopgave volg hier een uitgewerkt schema van groep A 1 (VI 1 1—157)

- a Reduplicatie (1-12)
- b Phaseering (13-63)
- c Decerebrahisatie (64-65)
- d Syncope (66-70)
- e 1 Epenthesis (71)
(*Adhikara*, 72)
- e 2 Epenthesis (73-76 Opmerking 7)
- f Wisseling vocaal consonant, en vocaalcontractie (77-131)
- g Syncope (132-134 Opmerking 7)
- h Prothesis (s mobile) (135-157)

Opmerking 7 De syncope en de epenthesis werden door den *śītrakara* met het oog op de verschillende positie waarin ze optreden (de tweede maal *samhitayam* cf volgende Opmerking) in twee groepen gescheiden

Opmerking 8 Onder *samhita* verstaat Pāṇini het onmiddellijk op elkaar volgen van twee spraakklanken t zij in hetzelfde woord t zij in verschillende woorden (I 4 109) De locatief *samhitayām* d en hij gewoonlijk bezigt beteekent dus wanneer de bewuste spraakklanken onmiddellijk op elkaar volgen In VIII 4 1 (cf 2 108) is dus sprake van *u* onmiddellijk voorafgegaan door *r* of *s* terwijl VIII 4 2 zich aan den *adhikāra* (2 108) onttrekt wijl het geen *samhita śītra* is

II

Deze groep (VIII 2-4) wordt in de volgende hoofdstukken uitvoerig besproken

VI—GRONDBEGINSELEN VAN PĀNINI'S SYSTEEM

§ 6

Over de methode, die Pāṇini bij zijn woordbeschrijving volgt, is § 4 gesproken In § 5 is de stof van Deel I (Analyse) en Deel II (Synthese) afgebakend en een gedeeltelijk overzicht van de stof van elk deel gegeven De naaste vraag kan slechts zijn, of voorloopig reeds leidende beginselen eener systematische behandeling van de stof blijken

A GROEPEERING

Sūtra's die op een of anderen grond byeenbehooren, zijn over algemeen wel tot thematische groepen vereenigd

Zonder dat dit op eenige wijze, b v door het plaatsen onder een gemeenschappelijk hoofd, is aangegeven, herkent men aanstonds in *sūtrareeksen* als VII 2 1-7, VIII 2 66-75 logische groepen, de samenhoorigheid der *sūtra's* bestaat in de omstandigheid, dat ze alle over hetzelfde thema handelen

Opmerking 1 Of ook aan de indeeling der *Astadhyāyī* in *adhyāya's* en *pāda's* en de vorming van *adhikāra* groepen een logisch principe ten grondslag ligt is zeer de vraag (*Adhyāya's*) Het valt op dat bij de tweedeling de grens tusschen twee *adhyāya's* valt Of schoon dit wel geen toevallige coincidentie zal zijn wordt elders noch tans de logische indeeling niet zelden door die in *adhyāya's* doorbroken Zoo strekt het *anva-prakarana* zich uit over een en een vierden *adhyāya* (VI 4-VII 4) (*Pāda's*) De verderling dezer laatste *sūtra's* over althans een geheel aantal *pāda's* bewijst weder niet dat ten aanzien van deze een andere gedragslijn zou zijn gevolgd Men vergelyke b v de behandeling van het accent in *composita* die met het laatste *sūtra* (VI 1 223) van een *pāda* begint! (*Adhikāra's*) Meer zegt het dat met Deel I dus met den vijfden *Adhyāya* tevens de geldigheid van onderscheiden *adhikāra's* eindigt en die van nieuwe begint Ook de verdere analyse leert dat althans een deel der *adhikāra's* (door Goldstucker heading rules genoemd) — uit den aard der zaak — tot logische groepeerings bijdraagt Primair zijn deze echter het middel waardoor in tal van gevallen herhalingen worden vermeden (Zie beneden)

Opmerking 2 Op drie wijzen worden *adhikāra sūtra's* kenbaar gemaakt 1 door *prak* (b v I 4 56) 2 door een *śārīra* (b v I 2 48 *śrī*) 3 door een getalwaarde (b v V 1 30 *ś*)¹⁾ Veelal is de grensbepaling *matter of explanation* (*vyākhyāna*)²⁾

Opmerking 3 Dat met de verdeeling der *sūtra's* over *adhyāya's* en *pāda's* een practisch doel met betrekking tot het onderricht zou zijn nagestreefd is gezien de onderling nogal ongelijke lengte der deelen (de 2de (kortste) *adhyāya* telt 268 de 6de (langste) 736 de kortste *pāda* (II 2) 38 de langste (VI 1) 223 *sūtra's*) al evenmin aan te nemen — De getallen acht en vier spreken voor zich

Groepeerings vereenvoudigt het overzicht en vergemakkelijkt het onthouden Dit zal nog meer het geval zijn, wanneer in de groepen een vaste rangschikking heerscht

In de rangschikking der *sūtra's* in de groepen bespeurt men een tendentie den positieven regel te doen vooropgaan en daarop

1) Belvalkar loc cit p 24 noot cf Pānini: His place in Sanskrit Literature by Theodor Goldstucker London Berlin MDCCCLXI p 48 seq

2) *Ibid* en cf Goldstucker tap p 51

respectievelijk de *sūtra*'s met facultatief en negatief karakter te doen volgen. Dit brengt ook het voordeel mee, dat zoo de meeste mogelijkheden voor contractie ontstaan. Illustratief is in dit opzicht een groep als de hierboven laatst genoemde (VIII 2 66-75, *S* aan het eind van een *pada* > *ru*). Ze komt a v tot stand

- 66 is de hoofdregel (*S* aan het eind van een *pada* > *ru*) Vbd **devaR*
- 67 geeft twee rituele Vedische termen en een mythologischen term, nominatieven met $R < j, h, \varphi$ (cf III 2 71 72) en in hun geheel geciteerd, om de lange *a*, die wegens *asiddhātā* van VIII (2 67), 3 (15), 34 ten opzichte van VI 4 14 niet zou zijn verklaard, te verantwoorden Vbd **atayāR*¹)
- 68 (uitz op VIII 2 7) sluit aan doordat hier eveneens *R* ontstaat Vbd **ahaRbhīh*
- 69 is een restrictie en behoort dus bij het vorige *sūtra* (*Ahan* is *pada* volgens I 4 17) (*Sūtra*'s 67-69 vormen een egressie)
- 70 } Vedisches Substitutief facultatief (*R* of *r*) Vbdn **araR*, **bhūtaR*,
71 } beide indeclinabilia volgens I 1 37, *pada*'s volgens II 4 82
I 1 62, 4 14
- 72 } Uitzonderingen Niet *R*, doch *d* wordt gesubstitueerd Vbdn
73 } *vidvadbhīh anv aṣad (bhāvan)* (< -*ṣast* √ *ṣās*) (Doch 3 s
imperf Ved *as* (naast *asīh*))
- 74 is ten opzichte van het voorgaande een alterneerende restrictie (*d* of *R*)
- 75 eindelijk sluit logisch aan bij 74 (Gelyk alterneerend substitueert)

Hier representeeren de drie eerste (bij het laatste waarvan 69 als restrictie aansluit), de positieve *sūtra*'s, de beide volgende (70, 71) zijn van alternatieven aard, terwijl 72 en 73 als uitzonderingen de eigenlijke reeks besluiten. Daarna herhaalt zich hetzelfde verschijnsel, doordat de negaties het positieve uitgangspunt worden van een nieuwe reeks, waarin weer de alternatieve *sūtra*'s (74, 75) volgen (na welke de uitzonderingen toevoeging ontkennen).

Maar de groep (66-75), die men geneigd is en bloc als één (de *ru*-) groep te zien, blijkt een kunstige verbinding van twee andere, waarvan de eene als $s > ru$, de andere als $s > d$ kan worden ge-

1) Over de bedoelde drie woorden verg. Wackernagel loc cit I p 305 en III p p 246 253 en 325

karacteriseerd De verbinding wordt tot stand gebracht door *sūtra's* 72 en 73, die in de eerste reeks als negatie, in de tweede als regel fungeren

B-VERBINDING SAMENVATTING EN BFKORTING

Deze „ketenverbinding“ komt in de *Aṣṭadhyāyī* veelvuldig voor Zoo is VI 1 223-2, einde (accent van composita) de verbindende schakel tusschen VI 1 158-222 (accent van simplicia) en VI 3 (*utlāra-pāde*) Met de eerste groep heeft ze gemeen, dat ze over accentuatie, met de laatste, dat ze over composita handelt Om tusschen eerstgenoemde en de verbindende groep een ketenverbinding tot stand te brengen, is het ook, dat VI 1 223 met verbreking der indeeling in *adhyāya's* nog in VI 1 is geplaatst, (ten einde de *anuvṛtti* van *anto* [*uddṛta*] uit 220 in 223 beter te doen uitkomen *Sūtra* VIII 2 108 knoopt in het ontstaan der *ṣ* (*u*) aan de voorafgaande, naar positie aan de volgende *sūtra's* vast Enz Veelal wordt een groep aan een andere vastgeknoopt, als slechts een of meer beginsūtra's der volgende groep met een of meer eindsūtra's der voorafgaande een term gemeen hebben Zoo VIII 3 23-32 aan 17-22 (*halī*) De eene „groep“ kan in zoo'n geval uit een *sūtra* bestaan Op deze wijze is door een kunstmatig associatief verband b v VIII 3 13 aan de volgende, 4 57 aan de voorafgaande groep gehecht (aanlassching of *prasanga*)

De verbindende schakel kan ook door een of meer *sūtra's* in een groep worden gevormd De in dit geval in gelaschte groep (die dan weer uit een *sūtra* kan bestaan) komt dan binnen een ander groepsverband te liggen Zoo kon b v de *matuṣ* groep (VIII 2 9-15) in de *ṇ* syncopegroep (VIII 2 7-8, 16, 17) worden gevlochten, doordat 16 zoowel (als uitzondering) bij deze als (door, *chandasi*) bij gene behoort Op overeenkomstige wijze zijn in de *s* groep (VIII 3 55-slot) *sūtra's* 78, 79 als egressie te beschouwen

Opmerking 4 Men treft ook *sūtra's* op plaatsen aan waar men ze allerminst zou verwachten Zoo zouden I 1 4 v v stellig (cf § 5) beter in Deel II en wel bij VII 3 82 v v hebben gepast Onder *Padasya* (VIII 1 16) komen meermalen *sūtra's* voor die niet uitsluitend of zelfs in t geheel niet op (het eind van een) *pada* betrekking hebben zoodat men (cf § 10) den indruk krijgt dat deze *adhikāra* alleen moet worden aangevuld in *sūtra's* met *ante* en in *sūtra's* waarin genitieven in den zin van I 1 52 72 voorkomen Verg ook bl 27 Opmerking 6

Soms is het streven naar rangschikking en groepeerings geheel en al zoek (Verg de opmerking van Faddeson bl 4)

Door de *sūtra's* op de aangeduide wijze te groepeeren en in de groepen te rangschikken, werd in dubbel zin het overzien en onthouden vergemakkelijkt. Doordat immers aldus min of meer gelijksoortige substituties bij elkaar kwamen, werden deze niet alleen zoo goed mogelijk logisch verbonden, doch konden ze tevens worden uitgedrukt door formules, waarbij veelvuldig contractie mogelijk werd. „In the framing of the *sūtras*”, zegt Belvalkar¹⁾, „Pānini always scrupulously omitted all such words as may conveniently be supplied from sense or from preceding *sūtras*”. Een stilistisch acoustisch vlechtwerk ontstaat als uitdrukking van het logische (Soms lapwerk, zie beneden, Opmerking 5)

Naast de formuleering der *sūtra's* ieder voor zich door een minimaal aantal woorden is deze ellips door contractie (*anuvṛtti*, incl *adhikarana*, zie boven), waardoor bovendien nog een zelfde term of uitdrukking over een maximaal aantal *sūtra's* doorloopt het voornaamste kenmerk van den uitwendigen vorm der *Astadhyāyī*.

In de boven beschreven groep VIII 2 66–75 vertoont zich a v *anuvṛtti*

Pos				Alt			Neg (Pos)			Alt	
66	67	68	(69)	70	71		72	73		74	75
<i>ruh</i>				<i>ubhayaṭhā</i>						<i>dah rur 1a</i>	
				<i>chandasi</i>							
							<i>dah</i>				

In de eerste reeks loopt in de positieve *sūtra's* *ruh* door, in de alterneerende *ubhayaṭhā chandasi*, in de negatieve *dah*, in de bij reeks *dah* tot het einde, in de alternanties verlengd met *rur 1a*

Opmerking 5 Men krijgt inderdaad (§ 1) soms den indruk dat aan eischen van mnemotechniek meer aandacht wordt geschonken dan aan die van goede groepeerings en rangschikking. Zoo b v kan men bezwaarlijk aannemen dat het bovengenoemde *sūtra* VIII 4 57 dat overal elders had kunnen staan (mits slechts na VIII 2 107) na 56 is opgenomen omdat het 66k een facultatieve substitutie betreft. De aanleiding zal veeleer geweest zijn dat of althans dat 66k een woord kon worden bespaard (Men bedenke dat de emotioneele be

teekenis van zulk een artistieken stijl daaraan mnemotechnische waarde verleent) Gelyksoortige overwegingen kunnen ook de eenige aanleiding zijn geweest, om de gewone volgorde van *sūtra's* in een groep soms radicaal om te keeren Zoo begint groep VIII 3 28—32 (aanhechting van mutae aan slotnasalen) in aansluiting aan 26 27 (īā) der vorige groep (23—27) met alterneerende *sūtra's*, om met het positieve *sūtra* 32 te eindigen

In het algemeen echter geeft de consequente toepassing van *anuyyis* en dergelijke middelen aan Pānini's stijl en expositie een zekere logische elegantie die ons zelfs het recht geeft hier van artistiecit te spreken Naast de overdreven vereering van het woordgebeugen kon slechts groote liefde voor zijn onderwerp den auteur in staat stellen tot het scheppen van zijn merkwaardige mnemotechnische kunsttaal

Opmerking 6 Verdere middelen ter bekorting, deels door samenvatting, (niet alle speciaal Pānineisch) bestaan o a in het gebruik van

- a *saṃ nā s* en *paribhā s*, waarvan het overgrootste deel in de eerste *adhya*'s wordt aangetroffen (verder hierover § 10),
- b *pratyāhā s* of sigla, afgeleid uit het *Ḍiā Sūtra* 1), dikwijls te ruimen genomen en dan met „implied restriction” te verstaan 2),
- c plaatsvervangende aanduidingen (waartoe ook voorloopige aanduidingen als *kha jhi* enz behooren) waarvan sommige als *ghw*, zeker ouder zijn dan Pānini (*MBh* op I 2 53),
- d *anubandha's* of *its* 3) merkletters (soms implicite, b v volgens I 2 4 5 toegekend), waardoor overigens uiteen, doch in eenig opzicht samengaande vormen technisch worden samengevat,
- e *gana's* (waarvan sommige onvolledig *āḥṛi gana's* 4))
- f (cf I 1 66 c d) grammatische vormen in grammatisch stilistische beteekenis (für die Oekonomie der ganzen Einrichtung von uberaus grosser Bedeutung 5))

1) Cf I 1 71 en zie *Mnemotechnics of Pānini's Grammar*, I *The Ḍiā Sūtra*, Paper read on the 1st International Congress of Linguists on the 13th of April 1928 by B Faddeson, *Acta Orientalia* VII, p 50 seq Papers on Pānini and Indian Grammar in general by Hannes Skold, Lund, Leipzig 1926 p 18 seq Liebich, loc cit II § 56

2) Faddeson, loc cit § 13

3) Over de beteekenis van dezen term zie Liebich, loc cit, II § 55

4) Zwei Kapitel der *Kāṣikā*, übersetzt und mit einer Einleitung versehen von Bruno Liebich Dr phil, Breslau 1892, p 38

5) Indische Studien, Beiträge für die Kunde des indischen Alterthums im Vereine mit mehreren Gelehrten herausgegeben von Dr Albrecht Weber, Vierter Band Berlin 1858, p 85

Opmerking 7 Een *anubandha* kan ook een beperkende betekenis hebben (cf I 1 70) als bijzondere wijze van anubandheering moet ook de accentuatie bij de *dhatu's* gelden. Eenzelfde element kan meer dan één *ut* dragen b.v. het praesens suffix *na - çnam*. Het gebruik van *anubandha's* stamt uit den tijd vóór Pānini (Cf *MBh* op VII I 18).

Opmerking 8 De relaties tusschen den *Sūtrapātha* en den *Gana* en *Dhatupātha* onderstellen deze drie als een organisch geheel¹⁾

C NEUTRALISATIE VAN SŪTRAS

Een bijzondere techniek de volgorde van toepassing der *sūtra's* betreffend en ten slotte (verg § 17) ook op bekorting van uitdrukking neerkomend volgt Pānini in het *asiddha* stellen van bepaalde substituties ten opzichte van bepaalde andere. Doordat de lezer deze laatste buiten verband met de *asiddha* gestelde moet verstaan en interpreteren wordt een deel der vormen die anders er onder of juist niet er onder zouden vallen tegen overgangen volgens deze *sūtra's* beschermd resp. er onder gebracht (wat in het laatste geval de opheffing der toepassingsmogelijkheid van het geneutraliseerde *sūtra* kan beteekenen).

Voorbeelden 1 *Rajabhih* (VIII 2 7) met behoud van korte *a* ondanks VII 3 102 (Ten opzichte van dit *sūtra* — krachtens VIII 2 1 — als **rajabhis* beschouwd) 2 *Raja* (VIII 2 7) met lange *a* volgens VI 4 8 (Beschouwd als **rajan*) 3 *Kośicat* (VI 1 109) met dentale *s* ondanks VIII 3 57-59 (**Kośicat* VI 1 86) 4 *Çadhī* (VI 4 101) ondanks VI 4 35 (**Ças hī* VI 4 22) 5 *Kuru* 2 *s* imper. met *u* in den stam volgens VI 4 110 ondanks VI 4 106 (*Hī* beschouwd als nog aanwezig te zijn) Enz.

D LOGISCH MNEMOTECHNISCH EN NEUTRALISATIEPRINCIPE

Tusschen de hier ontmoete methodische beginselen bestaat geen principieele tegenstelling. In het groot zijn ze alle van mnemotechnischen aard, daar ze direct of indirect meer of minder tot vereenvoudigen van memoriseeren bijdragen al zijn bepaalde wijzen van groepsverbinding en *prasanga* meer in bijzonder daarop berekend.

1) Verg. Zur Einführung in die indische ethnische Sprachwissenschaft Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften von Bruno Liebich II Heidelberg 1919 § 68.

Wegens hun bijzonder belang met betrekking tot de *Triṣaḍi* zullen hier rationeele groepeerings en rangschikking der *śiṭra*'s in de groepen en het *asiddha* stellen als uitdrukking respectievelijk van het logisch en neutralisatieprincipe worden onderscheiden terwijl de rangschikking der groepen incl. groepsschakeling (dikwijls uitdrukking vindend in *anuṛtti*) verkortingen en samenvattingen in t bijzonder als mnemotechniek zullen gelden

DE TRIPĀDI.

TWEEDE HOOFDSTUK VERHOUDING VAN PARIBHĀSĀ S EN ADHIKĀRA S TOT DE SŪTRA S DER TRIPĀDI

De interpretatie van een *sūtra* uit I—VIII 1 hangt behalve van den tekst van het *sūtra* zelf, af van *adhikara*'s en *paribhasa* s, die op het *sūtra* betrekking hebben. Of *adhikara*'s zich ook kunnen uitstrekken over en of *paribhasa* s ook kunnen gelden voor *sūtra* s der *Tripadi* kan, gelet op VIII 2 1 aanvankelijk worden betwijfeld en dient dus voordat over de beteekenis van *sūtra* s der *Tripadi* kan worden geoordeeld, nader te worden onderzocht.

Met dit onderzoek houdt Hoofdstuk II zich bezig daarna handelen Hoofdstukken III—V over de *Tripadi* op zich zelve.

I PARIBHĀSĀ'S HAAR GELDIGHEID IN HET ALGEMEEN OOK MET BETREKKING TOT DE SŪTRA'S DER TRIPĀDI

§ 7.

Dat de *sūtra* s na VIII 2 1 *asiddha* zijn ten opzichte van vooral gaande beteekent geenszins dat deze het ook zouden zijn ten opzichte van gene *Pūrvatrasiddham* beteekent eenvoudig *pūrvā smin kartavye param asiddham*.

Opmerking 1. Wel bestaat er zulk een onderling *asiddhanta* tusschen de *sūtra* s VI 4 22 — slot van den *adhjāya*.

Behalve dat dit uit de feitelijke toepassing der *sūtra* s blijkt, wordt het *ipso verbo* door Pāṇini bevestigd in VI 1 86 volgens welk *sūtra* een groep uit I—VIII 1 (VI 1 86—111) uitdrukkelijk ten opzichte van de cerebralisatie volgens VIII 3 55 v v op geheel dezelfde wijze als ten aanzien van de epenthesis volgens VI 1 71 *asiddha* wordt gesteld. Bij de interpretatie der *sūtra*'s onder VIII 2 1 moeten dus de *sūtra* s er vóór als bekend worden ondersteld.

Er is allerm minst aanleiding om aan te nemen dat met betrekking tot de *paribhāṣa*'s een andere gedragslijn zou moeten worden gevolgd. Integendeel kan men juist van *paribhāṣa*'s — als hoedanig ook *sūtra*'s als I 121, 69 ed., „where the Calcutta editors have failed in accuracy”¹⁾, en, blijkens zijn vergelijking van I 15 met VII 386 volgens *Patañjali*²⁾ ook *nisedha*'s³⁾ moeten worden verstaan — in het algemeen technisch-stilistische interpretatieregels, die opheldering geven omtrent de wijze van substitutie volgens de eigenlijke substitutiesūtra's doch aan den aard daarvan geen deel hebben gereedelijk verwachten, dat ze ook geldigheid voor de *Triṣaḍi* zullen bezitten.

Opmerking 2. Hoe nochtans I 42 (*īśvaraś cēte param karmam*) zijn geldigheid met betrekking tot de *śūtra*'s der *Triṣaḍi* verliest wordt § 9 uiteengezet.

Ten overvloede merkt het *MBh*⁴⁾ nog op dat met *Puṇḍarīkāsiddham* (VIII 21) geen *asiddhat a vice versa* wordt bedoeld. En zinnijk zegt *Kātyāyana* doelende op *paribhāṣa*'s⁵⁾ die naar men weet in hoofdzaak de eerste *adhyaṣa*'s in beslag nemen dat er een soort *adhikara*'s bestaat dat door het geheele *śāstra* heenlicht, gelijk een helder schijnende lamp die het geheele vertrek verlicht⁶⁾.

Zoowel dan ook *Patañjali* als *Vaṃana* verzekeren dat (*saṃyāsa* en) *paribhāṣa*'s bij de desbetreffende *sūtra*'s moeten worden getrokken ook als deze in de *Triṣaḍi* voorkomen⁷⁾.

Opmerking 3 Volgens den zg *Yathoddeṣa-pakṣa* volgens welken omgekeerd de *sūtra* s moeten worden vereenigd met de *saṃjñā* s en *paribhasa* s zouden deze krachtens VIII 2 1 alleen kunnen gelden voor de *sūtra* s I—VIII 1

Over *saṃjñā*'s en *paribhasa*'s handelt Nāgajibhatta in een uitvoerig betoog (*Paribh* 2 en 3)

Eenige *paribhāsa*'s, omtrent welker geldigheid met betrekking tot de *Tripādī* twijfel kan rijzen, worden in de beide volgende §§ nader besproken

II – PARIBHĀSĀ'S (VERVOLG). PŪRVATRĀSIDDHE NA STHĀNIVAT?

§ 8.

A – DE STHĀNIVAT SŪTRA S

Dit zijn s s I 156—59 62, 63 Hiervan hebben 57—59 alleen betrekking op vocaal, 62 en 63 alleen op suffixsubstituties

I 156, *Sthānivad ādeṣo 'nalīdhan* luidt, zoo algemeen mogelijk, de hoofdregel

Het begrip *sthānivat* wordt door P a n i n i niet nader omschreven De bedoeling van het *sūtra* is echter duidelijk Eenerzijds moeten *sthānin*, de primaire spraakklank, en *ādeṣa*, de daarvoor in de plaats gestelde, niet in den zin van I 168 als twee geheel verschillende grootheden worden beschouwd Dit zou b v meebrengen, dat volgens I 328 en II 444 in verbinding met *a* wel \sqrt{han} , doch niet \sqrt{vadh} mediale uitgangen zou aannemen ¹⁾ Anderzijds luidt het *sūtra* ook weer niet *Sthāny ādeṣo 'nalīdhan* Dit zou omgekeerd beteekenen, dat wel *vadh*, doch niet *han* de bedoelde uitgangen zou krygen ²⁾ Daar P ā n i n i noch het een noch het ander bedoelt, kent hij aan den *ādeṣa sthānivattā* toe, daarmee te kennen gevend, dat alle grammatisch-techni-

1) Cf *M Bh* I 156 op *Vārtt* 1 Vol I p 133 *Anyah sthāny anya ādeṣaḥ Sthāny-ādeṣa prthaktād eṣamāt kāraṇāt sthāni kṛjyam ādeṣe na prāpnoti* (Cf *Kāṣ* op I 156 l 1) (*Ibid* p 134 l 1) *Sva rūpa īdhir nāma hanter ātmanepadam ucyamānam hanter eva syād tadher na syāt*

2) *Ibid* p 133 l 2 *Sthāny ādeṣo nalīdhan ītyaty ucyamāne saṃjñādhī kūro 'yam tatra sthāny ādeṣasya saṃjñā syāt tadher eva syād dhanter na syāt [ātmanepadam]* Cf *Kāṣ* op I 156 *Sthāny ādeṣasya saṃjñā mā ījñāyīti sādṛśyam apī jathā syāt*

sche eigenschappen die bij de analyse in Deel I aan den *sthānin* zijn toegekend ook aan den *adeṣa* toekomen dat deze dus *qua qualitate* bij den *sthānin* vervangt als identiek daarmee moet worden beschouwd¹⁾

Voorbeelden: 1 Wanneer in *uccais *kṛt a* (II 2 22) het III 4 59 als *kṛta* ingevoerde suffix van het absolutivum volgens VI I 37 door ja (*lyap*) wordt vervangen dan betreft deze substitutie tweeërlei (1) het suffix als formans van het absolutivum (2) het *kṛt* karakter er van en het is nu in deze beide kwaliteiten dat het nieuwe suffix met het oude overeenstemt (terwijl het bovendien nog (3) *lit* en (4) *pit* is). Ya wordt zodoende mede verstaan bv onder (1) *kṛta* in II 2 22 (2) de *kṛt* suffixen bedoeld in VI 4 66 (cf. 69) ((3) de *lit* suffixen van VI I 193 en (4) de *kṛt* suffixen van VI I 71). Ontwikkeling: uccais **kṛt a* (III 4 59) > uccais*kṛt a* (II 2 22) > —*kṛja* (VI I 37) > —*kṛtja* (VI I 71) > —*kṛtja* (VI I 193 cf. III I 4). 2 De uitgangen die volgens III I 96 v v aan een wortel worden gevoegd (91) komen ook achter den volgens II 4 52 voor √*as* gesubstitueerden √*bhā* 3 Men construeert (zie boven) **ahansta* (> *ahata* I 2 14 VI 4 37 V III 2 2*) en *atadhīṣṭa*.

Opmerking 1 Het *Vi Dh* vergelijkt de verhouding tussen *sthānin* en *adeṣa* met die tussen den leermeester en den zoon²⁾.

Opmerking 2 Met de mogelijkheid van tegenstrijd getendert moest in afzonderlijke *sūtras* rekening worden gehouden. Aan imp *hi* dat als substituuat van *si* (*siṣ*) *pit* zou zijn wordt deze eigenschap dus volgens III 4 87 uitdrukkelijk onttrokken (waarna het verlossend onder I I 5 2 4 ed valt) — Van gerugmenteerde elementen dient de *anibandha* expliciet te worden vastgesteld (cf. III 4 92 I 2 18 v v).

Een belangrijke beperking beteekent de toevoeging *an-āṭiḍhau* (= *an ekal ṛiḍhau* ³⁾). Als klanksubstituut is de *adeṣa* niet *sthānirāt*. Ten opzichte van processen die alleen verband houden met de klankwaarde van een element dus zonder dat daarbij aan de er aan geassocieerde grammatisch technische eigenschappen (zie boven) wordt gedacht wordt de *adeṣa* niet met den *śhārin* gelijkgesteld (Aan zulke processen neemt de *adeṣa* alleen deel als zijn eigen phonologische gesteldheid hem daartoe geschikt maakt).

wordt in de plaats gesteld, krijgt niet het augment, dat volgens VII 2 50 v v aan (bepaalde simplicia op) *tiā* toekomt 2 **Pañcānnām* met *ā* (IV 47) doordat *ām* (IV 12) volgens VII 1 55 > *nām* is geworden. Niet als substituent voor $\sqrt{\text{han}}$ (II 4 44), doch op grond van zijn eigen phonologische vorm zou echter $\sqrt{\text{radh}}$ VII 2 116 volgen (cf. III 1 66), vandaar VII 3 35 (*aradhī*, tegenover *agkhāni*). Evenzoo zouden abl s **asmadat* **yusnadat*, doordat het substituent *at* (VII 1 32) (toevallig evenals de oorspronkelijke uitgang *ā* (IV 12)) met een vocaal begint, onder VII 2 89 vallen door de toevoeging *arādece* (uit 86) moesten ze dus worden uitgeschakeld, zoodoende worden **asnadat* **yusmadat* niet > **asma-at*, **yusmay-at*, doch blijven (> *asma-at*, *yusma-at* (VII 2 90) > *asmat*, *yusmat* (VI 1 97) > *ma-at*, *tca-at* (VII 2 97) > *mat* *trat* (VI 1 97))

Doordat zulke associaties ten eenenmale ontbreken in substituties, waarin niet voor geheele elementen (wortels, affixen, stammen) nieuwe elementen, doch voor enkele spraakklanken er van nieuwe spraakklanken worden gesubstitueerd, missen spraakklank-substituten, behoudens I 1 57, steeds *sthāniraltva*

Voorbeelden 1 De *au*, die VII 1 84 voor *r* van *du* wordt gesubstitueerd, gedraagt zich ten opzichte van *su* (*s*) niet, gelijk de primaire *r* als consonant, m ā w deze *s* wordt daarachter niet (volgens VI 1 68) gesyncopeerd 2 Vóór *ja* dat VII 1 13 voor *ge* (*e*) wordt gesubstitueerd, wordt VII 3 102 de themavocaal verlengd wyl het substituent met een *jañ*-consonant begint 3 Volgens VI 4 38 kan voor *m* in **āgamja* (vóór *lyap*) *zéro* worden gesubstitueerd Deze wordt nu niet meer als phonem beschouwd er is integendeel een phonisch ledig ontstaan d i de korte *a* wordt geacht *anantaram* vóór *lyap* te staan Vandaar epenthesis van *tuk* (VI 1 71) 4 Na de syncope van het suffix *kṣa* (*sa*) (III 1 45) in **adukṣata* volgens VII 3 73 (*luk*, zie Opmerking 15) en de daarop gevolgde substitutie van *gh* voor *k* (VIII 2 32) (> **adughṭa*) wordt de *s* geacht, onmiddellijk op *gh* te volgen waardoor zij VIII 2 40 > *dḥ* kon worden (> **adughḍha*) 5 *Velasat* (< **elasamat*, IV 2 87, VI 4 143) met *v* < *m* volgens VIII 2 9 op grond van de eerste *a* daar de *zéro* niet *sthāniralt* is Evenzoo *kumudrat* (VI 4 143) volgens VIII 2 10

Opmerking 3 De regel gaat niet altijd op Zoo wordt de *s* van **agrakṣī* volgens VIII 2 28 (*īṣa* *īṣi*) gesyncopeerd, ofschoon de *ī* (vóór *sic* VII 2 35) volgens VII 2 37 is verlengd

Opmerking 4 Daar *ekadeśa*-substitutie in de *Tripañī* regel is, kan reeds deswege van *sthāniraltva* van een volgens een *Tripañī* *śūtra* geconstrueerd substituent geen sprake zijn

Een andere vraag is, of een substituent dat in I—VIII 1 is ontstaan en in de *Tripañī* als voorwaarde (beletsel) zou kunnen optreden, daar *sthāniralt* kan zijn (Zie B en C)

1157. *Acah parasmin pura vidhau* behelst, doordat het een restrictie op de beperking (*anavidhau*) van 56 vormt een uitbreiding van het *sthanuallā*. Het heeft betrekking op vocaalsubstituties waarvan het *nimitta* achter den *sthanin* (de primaire vocaal) ligt. In dit geval is het substituant, behalve *c q* volgens 56 ook phonisch (*alvidhau*) *sthanuāt* ten opzichte van elk proces mits slechts het phoneem, waaraan het zich voltrekt voor de vervangen vocaal ligt.

Hier krijgt dus in geval van syncope de zero ook phonische waarde.

Voorbeelden 1. De overgang *u* (vóór *i*) > *i* in den volgens IV 1 44 facultatief verlengden stam *paśi* vindt ook plaats in den instr. sing. vndanks de substitutie *i* (vóór *ā*) > *y* (*paśyā*). Zie verd. r. § 9. Opmerking 12. 2. De stam van 3 dual *dhinulāh* bevat volgens III 1 80 de volgende elementen $\sqrt{dhi} + a + u$. De *u* is *ardhadhatuka* (III 4 114) en volgens VI 4 48 wordt de *a* daarvóór gesyncopeerd. Haar nawerking blijkt echter uit de afwezigheid van *gana* van de stamvocaal (VII 3 86). (Met secundaire wijziging van het *nimitta dhinoti* ($o < u$ volgens VII 3 84 de uitgang van de 3 p. s. is *fi* zoo dat 1 2 4 en 1 5 niet van toepassing zijn). — Doch acc. pl. *yāmoh* (VI 1 63) waarin *n* (*na zéro* < *a* VI 4 134) na *ś* volgens VIII 4 1 > *n*.

Opmerking 3. In *tetastan* (waaroer in ander verband z. e. boven onder 56) berust het achterwege blijven der substitutie volgens VIII 2 66 op 1 1 58 (1).

Opmerking 6. *Sthanuadbhāta* die op 1 1 57 zou moeten berusten kent de *kaśika*¹⁾ ook toe aan het substituant voor de tweede *a* van \sqrt{radha} . Deswege zou VI 4 48 in *aradhi* en in de gevallen bedoeld in VII 3 35 (de *a* vóór *ardhadhatuka* warden gesyncopeerd doch) de zéro *sthanuadhiena vyddhi* volgens VII 2 7 verhinderen.

Opmerking 7. Neemt men (zie vorige Opmerking) een b. syl. labischen wortel *radha* aan dan kan in *radhā* (suffix af. III 3 -6) het accent in lerdiaid²⁾ volgens III 1 4 en VI 1 16 worden verklaard. Terecht echter merkt Böhrtlingk³⁾ op dat blykers VII 3 35 *Pāṇini* van *radh* (monosyllabisch) uitgaat. Men kan aan aan nog toevoegen dat ware het anders VI 1 160 met betrekking tot *radhā* geen zin zou hebben en men in plaats van *radhā* (met *a* II 1 100

1) *kāś* op II 4 42 *A karuṇaś caṣam adeśoḥ tadāḥurāṣa l pāḥkara i Tasya sthānuadbhārad aradhi it Halanta lalacā vyddh r lālo bal a'v laghor* (I 11 2 7) *it*) na *bhātate*. Op VII 3 35 *l a'v d'vca jad veta ude a vyddher alhāḥ*.

2) I 1 1 p. 272°

3) *Itad*.

Un S II 36 *adyudatta* volgens VI 1 197) volgens VI 4 48 en I 161 *īdhāka* zou kunnen construeeren

Toevoeging van *a* aan een consonantisch eind genden wortel is een gewoon verschijnsel¹⁾ dient niet zelden om de consonant tegen *samāhi* invloeden te beschermen

Consequenter moet men dan ook aannemen dat *aradhī* omdat het onder VII 2 116 zou vallen volgens 3 25 moest worden beschermd (bl 40)

Opmerking 8. Gelijk ook uit de voorbeelden blijkt demonstreert zich het phonologisch *sthanmat* eener zero gewoonlijk slechts daarin dat deze geacht wordt een phoneem te representeren (zoodat de omliggende spraakklanken moeten worden gerekend niet onmiddellijk op elkander te volgen) zonder dat het op de bijzondere kleur er van aankomt (Cf. Opmerking 10)

I 158 59 (58) *ḷa* (1) *padanta* (2) *diṛiacana* (3) *īare ja loṇa* (4) *siara* (5/6) *saṭarnanustara* (7) *dirgha* (8) *jaṣ* (9) *car īdhiṣu* (59) *Diṛiacane ci*

Het eerste dezer beide *sūtra*s bepaalt zich tot uitzonderingen op 57. De commentaren geven geen aanleiding tot opmerkingen. *Sūtra* 59 voegt aan het *sthanmat* van *aṣ* *adeṣa* s (57) een nieuw geval toe

Opmerking 9. Daar het volgeos (59) vastgestelde *sthanmat* van substituten voor vocalen zich anders demonstreert dan het volgens 57 bestaande en ook anders wordt beperkt kon 59 om stilistische redenen bezwaarlijk met 57 worden verbonden. De vereeniging zou bovendien tot gevolg hebben gehad dat 58 onlogisch bij 57 zou aansluiten daar de ontkenning in 58 dan alleen betrekking zou moeten hebben op een deel van het uitgebreide voorafgaande *sūtra*

Opmerking 10. Bij het *sthanmat* volgens 59 komt het uit den aard der zaak steeds ook op de bijzondere kleur van de vocaal aan (Cf. Opmerking 8)

Voorbeelden (58) *Prati-dīnaḥ* met lange *i* volgens VIII 2 7 ingevolge syncope der *a* (VI 4 134) (59) 3 pl perf *papuh*. De ontwikkeling is *pa + uḥ* (III 4 82) > *p(ā) uḥ* (VI 4 64) > *papuh* (VI 1 8) > *papuh* (VII 4 59). Zie ook § 16 op VIII 2 31

I 162 63 (62) *Pratyaya loṇa pratyaya laksanam* (63) *ḷa lu mafaḥ gasya*

Daar syncope van een *pratyaya* een bijzonder geval van substitutie is (waarbij n.l. het substituut een phonisch nihil is) zou men aan de zero dezelfde waarde moeten hechten als aan den

1) *Ibid.* Finle turg p. XVII

adeṣa in 56—57 Terwijl dat voor een deel der gevallen ook juist is (62) volgen in andere gevallen zero substituten eigen regels (63)

(62) Wordt een suffix *lopa śabdēna* gesyncopeerd dan blijft de invloed van het suffix onverzwakt merkbaar daar de zéro wordt geacht (geheel volgens 56) alle grammatisch technische eigenschappen van den *sthanin* waardoor bepaalde *sūtra* s al of niet van toepassing zijn eveneens te bezitten (*Pratyaya-nimittam karyam asaty api pratyaye katham tu nama syad iti sūtram idam arabhyate Pratyaya lopa kṛte pratyaya laksanam pratyaya hetukam karyam bhavati* ¹⁾)

Voorbeelden 1 *Agni* + *ci* + *kṛip* (III 2 91) krijgt dus *luk* (VI 1 71) ondanks de apocope van *kṛip* (en *su*) (VI 1 67) (68) 2 In *kr* + *u* + *tah* bewerkt de (VI 4 108) gesyncopeerde *u* nog *guna* van de stamvocaal (VII 3 84) (> *kuriak* VI 4 110) 3 *Tatra* (II 4 82) blijft *pada* (I 4 14) 4 nom s **gomats* > *goman* (VI 4 14 VII 1 70) ondanks de apocope van *s* (VI 1 68 *lopat*)

Opmerking 11 Phonologisch echter stemt weer geheel volgens 56—57 het zéro substituu't niet met het verdwenen suffix over een d i het wordt inderdaad als een nihil behandeld (*Attha dṛṣṭyam pratyaya grahanam kim artham? Pratyaya laksanam yatha syat tarna laksanam ma bhūḍ iti* ²⁾)

Voorbeelden 1 *Agnic* (VI 1 71) + *śete* > —*ce*— (VIII 4 40) daar *kṛip* phonologisch geheel is verdwenen (III 2 91 VI 1 67) 2 —*spṛṣ* + *krin* (III 2 58) + *su* > —*spṛṣ* (VI 1 67 68) > —*spṛk* (VIII 2 62) daar zoowel *v* als *s* als phoneem hebben opgehouden te bestaan 3 i d *kuriak* zou volgens VIII 2 77 nog > **kūriak* worden daar *v* wordt geacht onmiddellijk op *r* te volgen daarom moest VIII 2 79 dat verbieden

(63) Is de syncope bovenbedoeld *lumata* aangeduid dan geldt ten opzichte van substituties aan den stam geen *pratyaya laksana* in den beschreven zin In zoover is het suffix dus spoorloos verdwenen (*Lumata śabdēna lupṭe pratyaye yad angam tasya pratyaya laksanam karyam na bhavati* ³⁾)

Opmerking 11 *Luk* *ślu* en *lup* duiden in tegenstelling met het algemeene *lopa* steeds syncope van een geheel suffix aan

Voorbeelden 1 Doordat het patronymica vormen l suffix *ya* (ya i IV 1 105) in het plurale volgens II 4 64 *luka* is gesyncopeerd

1) *Kaṣ* op I 1 62

2) *M Bā* op I 1 62 v l l 101 12

3) *Kāṣ* op I 1 63

gaat het *ñistva* verloren d 1 VII 2 117 is niet meer van toepassing (Sing *Gārgyah* pl *Gargāh* niet volgens I 1 62 **Gārgāh*) 2 Geen *guna* van *i* in nom pl *kaṭi* (VII 3 109) vanwege *luk* in VII 1 22 3 De substitutie van *u* voor *a* (VI 4 110) in **karu* (< **karuh*; VI 4 106) moet dus door VI 4 22 worden beschermd (Het substituut voor *sip* is *apit* (III 4 87) dus *nit* (I 2 4)) 4 *Gomat prīyah* zonder *num* (VII 1 70) en zonder *ā* (VI 4 14) wijl de uitgang volgens II 4 71 *lukā* wordt gesyncopeerd

Opmerking 12 Daar *pratyaya laksana* (62—63) niet = *pratyaya vana* en voor den overgang *o* > *av* in *go hīta* (< *gate hīta*) bepaaldelijk een volgende vocaal wordt vereischt zou *o* ook blyven als de uitgang *lopena* was afgevallen De apocope is echter (II 4 71) *lumatā* aangeduid en ten onrechte plaatsen dus *Paṭañjali* en *Jayāditya* het voorbeeld onder 62

B—DE STHĀNIVAT SŪTRA S EN VĀRTTIKA S 3—10 OP I 1 58

Principieel is er, gelijk § 7 is aangetoond, niets tegen de onderstelling, om ook met betrekking tot de substituties der *Triṣṭāṇi sthānivattva* aan te nemen van substituten, die volgens voorafgaande *sūtra*'s worden verkregen

Desniettegenstaande sluit *Kātyāyana* en, gedeeltelijk hem volgend, *Paṭañjali* in deze gevallen *sthānivatta* van vocaal-substituten uit

De in aanmerking komende *Vārttika*'s onder I 1 58 worden hieronder van opmerkingen voorzien en daarna (C) getoetst aan *Pāṇini*'s *sūtra*'s

Vārtt. 3. *Pūrvatrāsiddhe ca*

(*Paṭ*) *Pūrvatrāsiddhe ca na sthānivad iti vaktavyam Kim prayojanam?*

Ook met betrekking tot de *sūtra*'s onder *Pūrvatrāsiddham* (VIII 2 1) moeten vocaalsubstituten (I 1 57) (Opmerking 13) als niet *sthānivat* worden beschouwd [zegt *Kātyāyana*] Op welke gevallen is dit van toepassing?

Opmerking 13 Dat het *na sthānivat* hier niet alleen op *lopāṇi deca*'s (*Vārtt* 1) doch op alle *aj ādeṣa*'s betrekking heeft blijkt uit *Vārtt* 10, waarin voor andere dan *lopa* gevallen een restrictie wordt gemaakt

Opmerking 14 Het *Pūrvatrāsiddhe na sthānivat* komt (als *paribhāṣā*) ook voor in de *Paribhāṣārtha samgraha* 13 ākhyā caritrīkū en wordt in eenigszins gewijzigden (corrupten?) vorm ook aangetroffen in *Siradevas Paribhāṣā Vṛtti* (No 92) De *Kāṣ* gaat eg VII

3 73 VIII 4 65 van deze opvatting uit en op onderscheidene plaat en (cf VIII 4 1) de *Siddhanta kaumudī*

Vartt 4 *Prayojanam ksa lopah sa lope* (Cf I 157 *Vartt 22*)
(P a t) *Ksa lopah sa lope prayojanam adugdha adugdhah* *Lug*
īa duha-diha liha guham almanepade dantye itī lug grahanam na
kartavyam bhavati Aan *Vartt 3* zou [dus volgens *K a t y a y a n a*] met betrekking tot de *s* syncope volgens VIII 2 26 de zero vol doen die [volgens VII 3 73] voor de *a* van *ksa* wordt gesyncopeerd *adugdha adugdhah* Dit is [echter alleen] juist wanneer men aar neemt dat *lug* in het *sūtra* niet thuisbehoort

Opmerking 15 Laat men *luk* weg (en behoudt men *īā*) dan zou daar *lopah* uit 70 en *ksasja* uit 72 zou doorloopen in **aduhsata* enz facultatief de *a* van *sa* worden gesyncopeerd Was de zero *sthanvat* (in den zin van I 157) dan zou daarna VIII 2 26 niet den door *P a n i n i* (III 1 45) als *s* gmatischen aorist beschouwden vorm **ad h c* kunnen opleveren Derhalve zou deze zero als niet *sthanvat* moeten worden beschouwd

Er staat echter wel *luk* en *īa* en men behoeft geen *anuyitis* van *lopah* aan te nemen zoodat het *sūtra* een facultatieve syncope van het geheele suffix beteekent — Het proces werd facultatief gesteld om ook de *s* gmatisch thematische aoristen (*aduhsata* enz) te behouden Het *Varttika* is hier dus waardeloos

Opmerking 16 Met *dantya* wil *P a n i n i* in de bewijste met consonanten beginnende persoonsuitgangen tevens (cf 1 a) *Prat I* 70 81) *vahī* insluiten en zoo het naast elkaar voorkomen van *ad i ksatahī* en *ad hahī* verklaren

Vartt 5 *Dadha akara lopa adī caturthatve*

(P a t) *Dadha akara lopa adī caturthatve prayojanam dhatse dhaddhve dhaddham itī Dadhas tatho ca itī cakaro na kartavyo bhavati* De zero die volgens VI 4 112 voor de *a* van *dadha* wordt gesubstitueerd zou [volgens *K a t y a y a n a*] met betrekking tot de *ghas* substitutie (VIII 2 37) als niet *sthanvat* worden beschouwd — Volgens deze opvatting moet *ca* in VIII 2 38 vervallen (Opmerking 17)

Opmerking 17 Wordt 38 mét *ca* gelezen dan moet *sdhior* uit 37 b j 38 worden getrokken en vallen *dhatse dhaddhve* en *dhaddham* onder d t laatste *sūtra* waaruit omtrent het al of niet *sthanvat* der VI 4 112 voor *a* gesubstitueerde zero geen conclusie kan worden getrokken daar hier de vorm als *dadh d i* direct zonder *a* door *P ā n i n i* is gegeven

Laat men echter *ca* weg dan volgen *dhattah dhattah* nog wel 38

doch vallen de gegeven voorbeelden reeds onder 37 Dat de vorm die strikt genomen nog *dhadha* luidt niet *baç adī* is levert daarvoor geen bezwaar op daar men kan onderstellen dat hier (evenals in VI 4 120) stilzwijgend het *asiddhanta* van VIII 4 54 is opgeheven Opdat echter de vorm ook nog *ghas-anta* zij moet men dan tevens aannemen dat het zerosubstituut voor *a* niet *sthanivat* is

Daar er echter wél *ca* staat verliest ook dit *Vārttika* zijn beteken

Vārtt. 6. Halo yamam yamī lope

(P a t) Halo yamam yamī lope prayojanam Ādityah. Halo yamām yamī lopah siddho bhavati Een vocaalsubstituut moet met betrekking tot VIII 4 64 als niet *sthanivat* worden beschouwd — Inderdaad kan slechts volgens deze opvatting (d i dat de zero, die volgens VI 4 148 voor *a* is gesubstitueerd, niet *sthanivat* is) de elisie (van *hal*) volgens VIII 4 64 tot stand komen

Opmerking 18 *Āditya* + *ya* (IV 1 85) > *Ādityya* (VI 4 148 cf 1 4 18 en VI 4 129) (facultatief > *Āditya* (VIII 4 64)) Zie C I A

Vārtt. 7. Al lopa nī lopau samyogānta lopa prabhrtisu

(P a t) Al lopa nī lopau samyogānta-lopa-prabhrtisu prayojanam pāpacyateh pāpaktih, yayajyater yayastih, pacayateh paktih, yajayater yastih De zero die voor *a* (VI 4 48) en het suffix *i* (VI 4 51) wordt gesubstitueerd, moet met betrekking tot VIII 2 30, 36 inderdaad als niet *sthanivat* worden beschouwd *pāpaktih* (bij *pāpacyate*), *yayastih* (bij *yayajyate*), *paktih* (bij *pācayati*), *yastih* (bij *yajayati*)

Opmerking 19 In *pāktih* b v (bij caus √ *pac* volgens VII 2 9 zonder *ist*) is de *i* (III 1 26) volgens VI 4 51 gesyncopeerd Werd de zero als *sthanivat* beschouwd dan kon daar *ghal* niet onmiddellijk op *c* zou volgen deze niet volgens VIII 2 30 > *k* worden Evenzoo *yastih* met betrekking tot VIII 2 36 bij de intensiefformaties syncope van *ya* volgens VI 4 49 of van *a* en daarna van *y* resp volgens VI 4 48 en 1 66 Zie C I B

Vārtt. 8 & 9. Dvirvacanādīni ca Vare-ya lopa ≈ svara varjam (Cf I 1 57, Vārtt 21)

(P a t) Dvirvacanādīni ca na pathitavyam bhavanti Pūrvatra siddhe nauva siddhanī bhavanti? Kim avigresena? Nety aha (9) Vare ya ≈ lopam svaram ca varjayitva Dat ook de *dvirvacana vidhi* en de daarop (in I 1 58) volgende *vidhi*'s de juistheid van Vārtt 3 onderstellen (Opmerking 20), beboeft niet apart te worden ver-

meld daar het al in *Purātrasiddhe* (Varit 3) ligt opgesloten — Geldt dit {overigens voor al deze *vidhi*s} zonder onderscheid? Neen zegt [terecht] *Kaṭyāyana* (9) de *ṛare-ya-lopa* en *s-ara-vidhi* vallen er buiten (Opmerking 22)

Opmerking 20 Uit het *Varṭika* te lezen dat substituten verkregen volgens de *dhīracana* en volgende *vidhi*s (I 158) als niet *sthanuāt* zouden moeten worden beschouwd heeft reeds daar om geen zin omdat in *Varit* 3 alleen sprake is van (in de *Triṣaḍi* zelden geconstrueerde) vocaalsubstituten. De bedoeling is blijkbaar zooals hierboven is vertaald dat aan vocaalsubstituten u t I—VIII I als voorwaarde of beletsel optredende in *Triṣaḍi sūtra*s de *dhīracana* en volgende processen behelzen *sthanuāt* moet worden ontzegd. Zie C I B

Opmerking 21 *Purātrasiddhenasra* is hier gesplitst in — *s + na + ra*. Een instrumentalis zou betrekking kunnen hebben op VIII 21. Dat zou dan verder alleen zin kunnen opleveren als — wat niet het geval is — in het *Varṭika* van substituten geconstrueerd volgens de genoemde *vidhi*s sprake was. En zelfs dan nog zou het niet in overeenstemming zijn met *Varit* 3 dat alleen op vocaalsubstituten doelt.

Vertaalt men gelijk hierboven is geschied dan geeft het *Varṭika* volledighe dshalve wat ook reeds door *Pāṇini* (I 158) wordt gezegd en krijgt de rhetorische vraag *raison*.

Opmerking 22 Den *padanta-vidhi* (I 158 sub 1) kon *Kaṭyāyana* uitschakelen door het compositum met den *vidhi* sub 2 te doen aanvangen. Om echter den *dhīracana-vidhi* te behouden moest hij twee andere — den *ṛare-ya-lopa* en den *s-ara-vidhi* — mede insluiten die voor *Varit* 3 geen bewijskracht hebben daar voorbeelden daarvan in de *Triṣaḍi* ontbreken en die derhalve (in *Varit* 9) worden geëlimineerd.

Varit 10 *Tasya dosah samyogadīlopa latva natvatu*

(Pat) *Tasyaitasya laksarasya dosah samyogadīlopa lat a-natvatu* (a) *samyogadīlopaḥ kaky artham tasy-artham* (skoh *samyogadyor ante ca itīlopaḥ prapnoti*) (b) *latvam nigaryate nigalyate* (acī *vibhasa itīlatvam na prapnoti*) (c) *natvam masāpānī vrihiḥ āpānī* (pratiṣaḍikantasyeti *natvam prapnoti*) *Varit* 3 gaat niet op met betrekking tot (a) den *samyogadīlopa* (b) den *latva* en (c) den *nat a-vidhi* (a) *samyogadīlopa kaky artham tasy-artham* ondanks VIII 229 (Skoh *samyogadyor ante ca*) dat syncope (van *k* resp *s*) zou geven (b) *latva nigaryate* en *nigalyate* ondanks VIII 221 (Acī *vibhasa*) dat den laatsten vorm zou uitsluiten

(c) *nāṭa masatapani vrihṭapani* ondanks VIII 4 11 (*Pratipadi kanta* (num vibhaktisu ca)) dat *n* zou toelaten

Opmerking 23 Zie onder C II

C DE VĀRTTIKA S GETOETST AAN PĀNINIS SŪTRA S

Van het hoofd*arttika* (3) gaan de andere (4—10) uit Deze moeten strekken of om het hoofd*arttika* te bevestigen (4—9) of om restricties daarop te maken

1—Vārttikas die Vārtti 3 moeten bevestigen

A — Hiervan werden *Varttika* s 4 en 5 ook reeds door *Pāṇini* verworpen (Zie boven) *Varttika* 6 zal het zin hebben onderstelt ¹⁾ dat *Āditya* voorouder van *Ādit(y)a* niet identiek is met het metronymicum *Āditya* dat volgens IV 185 VI 4 148 en VII 2 117 bij *Āditi* behoort Dit moet juist zijn daar anders de (*a* reeds volgens VI 4 148 en de) *y* volgens VI 4 151 zou zijn gesyncopeerd en de facultatieve geminaat dus niet zou zijn verklaard Ook is het dan juist dat de *a* volgens VI 4 148 doch de *y* volgens VIII 4 64 wordt gesyncopeerd (Zie boven *Vartti* 6) Dat dus met betrekking tot het laatste *sūtra* de beide semivocalen blijkbaar geacht worden onmiddellijk op elkander te volgen en dus de zéro (uit VI 4 148) klaarblykelijk als zoodanig wordt behandeld kan echter geen grond zijn waarop moet worden geconcludeerd dat deze zéro dus op grond van VIII 2 1 geen *sthāni* *radbhata* bezit Immers deze *a* is volgens I 158 sub 5 nimmer *sthānīat*

Ten gunste van *Vartti* 3 bewijst dus ook de facultatieve elisie van *y* (VIII 4 64) niets

B — Aan de juistheid van *Vartti* 8—9 en 7 valt niet te twijfelen Al hetzelfde leert echter ook *Pāṇini* en wel in het uitzonderingss*ūtra* I 158

Opmerking 24 *Varttika* s 8 en 9 (I 158 sub 2 bl 4) Geminatie van consonanten komt alleen in de *Triṣṭiti* tot stand VIII 4 46—52 Wanneer nu ten opzichte van deze *sūtra* s aan de *y* van *daḥyatra* (VI 177) geen *sthānīattha* was toegekend dan behoeft de *t* er niet volgens den *śrīvacana* *vidhi* (I 158 sub 2) aan te worden onttrokken

om de (facultatieve) rekking van de dental volgens VIII 4 47 te verklaren — (Sub 5 en 6) ¹⁾ In de ontwikkeling *çinaiddhi* (*Dhātupāṭha* VII 14 III 1 78 VI 4 101) (1) > *çimsdhi* (VI 4 111) (2) > *çimsdhi* (VIII 3 24) (3) > *çimsdhi* (VIII 4 41) (4) > *çimddhi* (VIII 4 53) (5) > *çimddhi* (VIII 4 58) (6) (facultatief) > *çindhi* (VIII 4 65) moet zoowel bij den tweeden als bij den vijfden overgang krachtens I 1 57 *sthānuattha* der volgens VI 4 111 voor a gesubstitueerde zéro hebben gegolden Anders behoefde Pāṇini het niet volgens I 1 58 sub 5 en 6 op te heffen — (Sub 7) Als I 1 58 sub 7 niet met betrekking tot *sūtra* s der *Triṣpādī* was bedoeld, dan zou zonder meer *kurmah* (VI 4 108) korte u behouden, ondanks VIII 2 77. Echter wordt opzettelijk in 79 deze vorm gewaarborgd — (Sub 8) Indien het *sthānuat* met betrekking tot *Triṣpādī* substituties niet gold zou *√ghas* + suff. *ti* volgens VI 4 100 VIII 2 26 en 40 4 53 regelrecht > *gdhi* (*saḡdhi*) en (sub 9) 3 pl perf. **jaghasuh* volgens VI 4 98 VIII 3 60 en 4 55 > *jaksuh* worden en waren de *jag-* en *car* *vidhi* (I 1 58 resp. sub 8 en 9) overtollig.

Vārttika 7 (Zie bl. 42 1 58 sub 9) In *pāṭhik* (bij cans *√pac*) (ontwikkeling zie bl. 46 onder Vārtti 7) mist de zéro *sthānuattha* op grond van den *car* *vidhi* (I 1 58 sub 9) zoodat volgens VIII 2 30 c (voor *i*) > *k*. Evenzoo *ṣāṣastik* (bij het intensivum) (VIII 2 36)

Wat in I 1 57 van vocaalsubstituten (ten opzichte van *pūṛva* *vidhi*'s) in het algemeen wordt gezegd, wordt in 58 ten opzichte van de *durīacana*- en volgende *vidhi*'s herroepen. Wat echter wordt ontnomen, moet vóórdien zijn bezeten. Uit het feit dus dat hij het voor bepaalde gevallen ontkent, blijkt, dat Pāṇini *sthānuattha* (ten opzichte van *Triṣpādī* substituties) in het algemeen wel erkent, dat hij ten aanzien van het *sthānuat* geen verschil maakt tusschen *sūtra*'s van de *Triṣpādī* en daaraan voorafgaande. Het is dan ook niet toevallig, dat door de uitzonderingen die hij ten deze (in 58) maakt, zoowel deze als gene *sūtra* s worden getroffen.

In principe laat Pāṇini *sthānuattha* volgens 57 met betrekking tot de *Triṣpādī* dus wel gelden.

II — Vārttika 10 als restrictie op Vārtti 3

Regelmatige vormen worden dan de door Kātyāyana Vārtti 10 op Vārtti 3 gemaakte uitzonderingen.

Opmerking 25 (a) *kāhy-artham* vāṅ-artham. Onlangs ook het Vārtti 3 nog eens bevestigend Vārtti 1 op VIII 2 23 wordt de *y* geheel volgens den regel I 1 57 als vocaal behandeld en de *k* (1) wordt

1) De *vidhi* s onder I 1 58 sub 3 en 4 worden door Vārtti 10 bescherm. I

daarvoor dus niet gesyncopeerd (b) Ook *nigalante* (pass v h caus √gr) is geheel regelmatig (VIII 2 21) daar men hetzij *sthānuattva* volgens I 1 57—*sūtra* 58 maakt wel een uitzondering voor *jaç* en *car* consonanten doch niet voor semivocalen — van den volgens VI 4 51 gesyncopeerden *s p r a k k l a n k s* hetzij *pratyaya lakṣana* volgens I 1 62 moet aannemen (Het is overigens de vraag of Pāṇini den — niet klassieken 1) en ook in de *Asrataranginī* 2) niet voorkomenden — vorm met *l* erkent) (c) Voor de *n* van *rasanapanī* (bij — *tapana*) treedt niet (volgens VIII 4 11) facultatief de cerebraal op daar ze krachtens *sthānuadbhūta* der volgens VI 4 148 voor *a* gesubstitueerde *zéro* niet aan het einde van een *prahpādika* staat

D. CONCLUSII

Terwijl dus *Artt* 4—6 (zie bl. 48 *I A*) geen waarde bezitten strookt de juistheid der volgende (7—9) (boven *I B*) met de *sūtra* s van Pāṇini zelf (die in het uitzonderingssūtra 58 in de bewuste gevallen voorziet) en hetzelfde is het geval met de gemaakte restricties (boven *II*) Daar Pāṇini dus blijkbaar *sthānuattva* van substituten uit I—VIII 1 ook met betrekking tot de *Triṣpādi* wenscht te doen gelden kan *Varttika* 3 niet worden aanvaard

Opmerking 26 (I 1 57—59) Het betrekkelijk groot aantal gevallen waarin een substitoot uit I—VIII 1 ten opzichte van een *Triṣpādi sūtra* met name volgens 58 *sthānuad-bhūta* mist mogelijk grooter dan dat waarin het dezen wel bezit kan tot de opstelling van het *Arttika* (3) hebben geleid De tegenstelling regel — uitzondering berust echter niet op numerieke verhoudingen en een minderheid van gevallen kan zeer goed den regel representeren Wat de gegeven voorbeelden dan voor het onderhavige geval bewijzen

Juist op grond van zijn verhouding tot 58 is boven afdoende bewezen dat ook het voorafgaande *sūtra* (57) mede voor de *Triṣpādi* geldt En dat moet ook het geval zijn met het volgende (59) anders h v zou de reduplicatiesyllabe in *anujadhat* geen *a* kunnen hebben (Zie § 16 op VIII 2 31)

(62—63) Tot geheel dezelfde opvatting noodzaken de suffix *paribhāsa* s I 1 62 en 63 de eerste h v wijl het alleen mede op grond van het *sthānuattva* van den VI 1 68 geapocopeerden uitgang kan zijn dat **rajan* (nog *pada* heet en aldus) onder VIII 2 7 valt de tweede b v wijl alleen door *sthānuattva* van den II 4 82 (*luha*) geapocopeerden

1) Louis Renou Grammaire Sanskrite Tome I Phonétique Composition Dérivat on Paris 1930 p 58

2) *Kṣīrataranginī Kṣīrasāsan na* Kommentar zu Pāṇinis *Dhātupāṭha* Zum ersten Mal herausgegeben von Dr Bruno Liebhich Breslau 1930

uitgang een indeclinabele als *tiras* nog *pada* kan heeten (en aldus de *s* volgens VIII 2 66 > *ru* kan worden)

(56) De algemeene geldigheid van de hoofdparibhāṣā 56 zelf wordt nergens weersproken (en hier viel in het vorige dus ook niets te weerleggen) Dat ze echter bestaat volgt b.v. uit het *padahā* van vormen als **rajan* dat behalve uit 62 (zie boven) ook volgens het algemeene *sūtra* 56 kan worden verklaard Ook de beperking *anavīdhaa* moet algemeen gelden anders stond de *n* in het juist genoemde **rajan* niet aan het eind van een *pada* en zou ze dus niet volgens VIII 2 7 worden gesyncopeerd en zou acc. pl. **rajnah* (V 1 4 134) geen *rājnah* (VIII 4 40) kunnen worden

Dat Pāṇini in zooveel gevallen tegen zijn eigen *sūtra* s zou hebben gezondigd als *Varṇi* 10 uitzonderingen telt, is trouwens bezwaarlijk aan te nemen Blykens het bovenstaande kunnen zowel de gevallen waarin ten opzichte van een *Tripaḍi sūtra* een vroeger verkregen substituut niet, als die, waarin het wel *sthanīnat* is, regelmatig uit de *sthanīnat sūtra* s worden verklaard De par 7 uitgesproken algemeene geldigheid van (*saṃjña* s en) *paribhāṣa* s ook voor de *Tripaḍi* blijft dus ook met betrekking tot de *sthanīnat paribhāṣa* s gehandhaafd

III - PARIBHĀSĀ'S (SLOT) VALENTIE

§ 9.

A - MOGELIJKHEID VAN ERKENNING DER VALFANTIEPARIBHĀSĀ S DOOR PĀṆINI

Van onderling indifferente *sūtra* s d.i. zulke, die van elkaar onafhankelijke processen formuleeren, is het natuurlijk onverschillig, in welke volgorde ze worden opgenomen

Opmerking 1 Zoo komt het er afgezien van andere overwegingen (als de wenschelijkheid van plaatsing in groepverband e.d. cf. 6) niets op aan of een accentsūtra midlen tusschen *saṃdhi* dan wel bij andere accentsūtra s zou komen te staan — Ook bij gelijksoortige *sūtra* s is de volgorde onverschillig, zoolang de grammaticale verschijnselen geen punten van aanraking vertoonen die tot conflict of aanleiding zouden kunnen geven In het een geval als in het andere geval staan de *sūtra* s ondanks hun verschil in rangorde eenvoudig naast elkaar

Anders evenwel doet zich het geval voor, waarbij ten opzichte van eenzelfde vorm uit verschillende *sūtra* s tegelijkertijd ver

schillende onvereinigbare tendenties blijken. Dan komt het valentiebegrip in t'geding, ontstaan verhoudingen, waarover verschillend kan worden geoordeeld.

Van de *paribhasa* s, die in het *M Bh* bij herhaling worden genoemd of daaruit zijn af te leiden, in de *Siddhanta Kaumudī* worden aangehaald en, met nog andere, zijn bijeengebracht in de *Paribhasenduṣekhara*, gaat zeker een deel terug op aloude conventies die *Vaidyanātha*, bijgenaamd *Pāyagunḍa*, tot *Indra* laat opklimmen.

Goldstucker¹⁾ meent, „that however many of these old *paribhasas* may have been additions made after Pāṇini's, though before Patañjali's time, we still have to admit that without a great number of them a proper application of his [i.e. Pāṇini's] rules is absolutely impossible. Without them many rules would become open to equivocations and doubts, nay to such serious objections, that it is hardly possible to conceive a grammarian of the mould of Pāṇini handing his work to his contemporaries in a condition so needlessly precarious, and so little creditable to his skill. „We shall see, vervolgt hij²⁾, „that he [P] availed himself of the technical means of the older grammarians and, in such a case, never gave any explanation of those technicalities, which must have been known to his contemporaries, and therefore required no remark. He was compelled, to give such *paribhasās* as did not occur in the works of his predecessors, and were required as special axioms of his own work but without exposing himself to the reproach of carelessness he could omit all those *paribhasas* which were already in existence, and were available as well for the grammar of his predecessors as for his own’.

„A large number [of the *paribhasas*] zegt ook Belvalkar³⁾ „he [P] found already current in his day and so used them tacitly.

In dit verband komt het vooral aan op de valentie*paribhasa*, die onder No XXXVIII bij Nāgojībhatta (niet in Śīra

1) Pāṇini: his place in Sanskrit Literature by Theodor Goldstucker. London Berlin MDCCCLXI p. 113 114 cf. noot 133.

2) *Ibid* p. 115.

3) An account of the different existing systems of Sanskrit Grammar by Shripad Krishna Belvalkar M.A. Ph.D. Poona 1915 p. 25.

deva's *Paribhāsā-Vṛtti*¹⁾ voorkomt *Pūṛa-pāra-ṛityārlaranga-pa-vādārām ullarollaram baliyah*, d. i. naar Kiehlhorns vertaling „Van (deze vijf soorten van regels — scil.) een voorafgaande (regel) een volgende (regel), een *nitya* (regel), een *artlararga* (regel) en een *aparāda*, — bezit elke volgende (regel) meer kracht (dan eenige regel van, of alle regels, die in deze *paribhāsā* te voren worden genoemd)

Opmerking 2 De formulering der *paribhāsā* is nogal vreemd *Pūṛa-pāra-pāra nitya-pāra* enz. zijn relatieve begrippen een regel is *pūṛa* enz. ten opzichte van een anderen. De bedoeling is Een regel die *pāra* is ten opzichte van een anderen regel heft dien op een regel die *nitya* is ten opzichte van een anderen heft dien op ook als deze *pāra* mocht zijn enz.

Ofschoon hij den, ook ouderen, bv. in het *Vād. Prāt.*¹⁾ voorkomenden, *vipratishedha* wel vermeldt, terwijl hij van *ṛitya-pāra*, *artlarangata* en *apa-ada* nergens spreekt, bestaat toch de mogelijkheid, dat ook Pāṇini, een bestaand gebruik volgend, ook in deze eigenschappen stilzwijgend attributen laat gelden, aan welker bezit een *sūtra* hogere waarde ontleent

In het volgende zullen in omgekeerde volgorde als waarn ze in de *paribhāsā* worden genoemd de gewaande soorten van overwicht aan de *sūtra*'s worden onderzocht

Dat het naar het oordeel der commentatoren verschil maakt of het eene der twee vergeleken *sūtra*'s al of niet *siddha* is ten opzichte van het andere, is een aanleiding te meer, om ook ten opzichte van deze *paribhāsā* beide gevallen te onderscheiden

B-DE VALFENTIE-PARIBHĀSĀ'S GITOFTST AAN PĀNINI'S SŪTRAS

I—De vergeleken sūtra's komen beide voor in I—VIII 1.

A—Aparāda

Een *aparāda* (uitzonderings) *sūtra* is een *sūtra*, dat betrekking heeft op bepaalde gevallen, die alle onder een algemeen regel (*u'sarga*) vallen

Het is volkomen natuurlijk, dat, voordat kan worden vastge-

1) 13) Prāt. I 13) *vipratishedha* utarom kasa ad tat pa

steld welke gevallen voor den *utsarga* overblijven de *apavada* s in het oog worden gevat (*Prakalpya vapavada visayam tata utsargo bhinnivṛtate* 1))

Twee soorten van *apavada* s moeten worden onderscheiden. Ten eerste bestaan er *apavada* s die van toepassing blijven nadat de *utsarga* zou zijn toegepast. In dit geval geldt alleen de *apavada* (*Paribh* LVII)

Voorbeeld Na VI 11 kan ook nog 2 worden toegepast. Niet tem n heft het laatste *sutra* het eerste op *solely* zegt Kieihorn 2) because VI 12 is not applicable anywhere where VI 11 would not be applicable

Dit geldt ook voor het tweede (normale) geval waarin werd eerst de hoofdregel toegepast de *apavada anavakāṣa* zou zijn daar voorbeelden zouden ontbreken

Voorbeeld VIII 231 32 ed

Opmerking 3 Er zijn ook andere dan *apavada sutra* s die bij andere voorgaan wyl ze anders *anavakāṣa* zouden zjn. Bv krijgen volgens VII 3 113 dat *abl* gen en loc van *feminina* op *a* het augment *ya* vóór den uitgang. Volgens VII 3 116 krijgt de loc *am* 1 p v n (s). Men construeert dus niet *rama + ya + s* (113) doch *rama + am* volgens 116 daar d t *sutra* na toepassing van 113 niet meer van toepassing zou zjn (wyl s waarvoor *am* zou moeten worden gesubstitueerd door *ya* van den stam zou zijn gescheiden). — Daarna is in het gegeven voorbeeld ook het aanvankelijk opheffen *sutra* (113) nog *caritartha* en wordt dan ook toegepast (> *ramayam*). Fr zjn ook voorbeelden waarb j d t niet het geval is op *paca + ya* (cf III 4 103 en VII 2 79) + *uk* zjn VII 2 80 en 3 101 van toepassing. Daarvan zou het eerste na toepassing van het tweede *anavakāṣa* zjn. Nadat het op d en grond is toegepast (> *paca + ty + uk*) kan de *a* van den stam wyl geen *yan* consonant meer volgt niet meer volgens VII 3 101 vorden verlengd (doch ontstaat volgens VI 1 87 *paceyukh*)

Opmerking 4 Het komt ook voor dat een *sutra* na een ander moet worden toegepast omdat het anders *anavakāṣa* zou zjn. Zoo onderstelt VII 4 97 volgens welk *sutra* voor den laatsten spraakklank (I 152) der reduplicatiesyllabe van **ajanganat* facultatief s wordt gesubstitueerd voorafgaande toepassing van 60 (Anders zou n et a doch n > s worden. Omgekeerd zou na voorafgaande toepassing van 97 (n > s) 60 n et meer in aanmerking komen waaru t het M Bh 3)

1) M Bh II 3 46 op *Vartt* 8 Vol I 463 2 — *Paribh* 62—63

2) Ph I tr p 321 noot

3) M Bh VII 4 82 op *Vartt* 5 Vol III 357 17 *Kim tarhi? Anava kaṣatīat Etam tarhiyam paribhasa kartavyabhyasa ukāresu tadhaka na vidhanta it*

Opmerking 8 In nog andere gevallen (*Paribh* LXV) zou een *apātāda* zelfs door den *utsarga* worden opgeheven. Dit zou het geval zijn wanneer de *utsarga antaranga* (zie onder B) en de *apātāda anyatra caritārtha* is. Om die reden zou in *Ayaje Indram* (< *ayaja* + *i* + *In* + *dram*) volgens VI 187 *a + i > e* niet volgens VI 1101 *i + i > i* worden wijl van laatstgenoemd *sūtra* ofschoon ook uitzondering op 87 het *apātādaha* reeds in zijn verhouding tot VI 177 tot uitdrukking komt (*Ḥri + iṣah > Ḥriṣah* niet (volgens VI 177) **Ḥryiṣah*). Zie onder D.

B – *Antarangatva*

Een regel heet *antaranga* ten opzichte van een anderen (*bahiranga*), wanneer het *nimitta* (of *anga*) d. i. de bewerkende factor van het er door geformuleerd proces binnenwaarts van of voor dat van het proces van den anderen regel ligt, en zoo is een regel *bahiranga*, wanneer het *nimitta* ligt buitenwaarts van of achter dat van een anderen (*antaranga*) regel (*Antar madhye, bahiranga castrīya nimitta samudaya madhye ntarbhūtany angani nimittanī yasya tad antarangam etam tadīya nimitta samudayād bahir bhūtāṅgakam bahirangam*¹⁾).

Ten opzichte van een *antaranga* regel wordt een *bahiranga* als *asiddha* beschouwd (*Paribh* L. *Asiddham bahirangam antarange*).

Op grond van deze eigenschap wordt tenzij door speciale *paribhāsa*s, overwegingen *Varṇika*s of uitspraken in het omgekeerde wordt voorzien, een *bahiranga* regel door een *antaranga* voorloopig of definitief ter zijde gesteld.

Opmerking 9 Een afzonderlijke *paribhāsa* die zou leeren dat een *antaranga* meer kracht bezit dan een *bahiranga* wordt hierdoor overbodig (*Etenantarangam bahirangād bahīya itī paribhāsāntaram ity apāstam enam aṣṛīya īpratisedha sūtre Bhāṣye*²⁾ *tasyaḥ pratyakhyānaca*³⁾).

It is the characteristic of the present *paribhāsa*, that it is applicable wherever a rule may be *antaranga* zegt naar Kielhorns vertaling⁴⁾ *Nagojibhātīa*⁵⁾

1) *Ph I* p. 41 l. 9 seqq.

2) *Ibid* p. 43 r. 16 seqq.

3) *MBh* I 42 op *Varṇ* 2r Vol I p. 310 *Ubhe tarhi kartavye?* Etc.

4) *Ph I* tr. p. 235.

5) *Ph I* p. 41 *Antaranga-castratam asya lingam*.

Opmerking 10 De erkenning der *paribhāsā* (1.) ook door Pāṇini wordt door de commentatoren uit VI 4 132 afgeleid *Asyām ca vāha sit sūtra siham śīd grahanam jñāpakam śly esā sapada sapta dhyaśi sthā* ¹⁾ — Bestond de *paribhāsā* voor Pāṇini niet dan zou sit in VI 4 132 overtollig en de *ś* voortvloeiend uit het voorafgaande *sūtra* voldoende zijn Immers dan zou *tiṣṭa + vāh + ni* (III 2 64) + *ah* (1) > — *a / uah* — (VI 4 132 met *samprasāranam* uit 131) (2) > — *a / uh* — (VI 1 108) (3) > — *a / oh* — (VII 3 86 *pratyaya laksana* volgens I 1 62) (4) > — *auh* — (VI 1 88) (*tiṣṭauhah*) worden wat de juiste vorm is Bestaat de *paribhāsā* wel dan wordt in het stadium — *a / uh* — wij ten opzichte van de *guna* substitutie volgens VII 3 86 (veroorzaakt door *ni*) de voorafgaande substitutie van *samprasāraṇa* volgens VI 4 132 (indirect cf VI 1 67 veroorzaakt door *nas* (I 4 18)) *bahiranga* en dus *asiddha* is de *u* nog als *īa* behandeld zoodat VII 3 86 niet van toepassing is en de ontwikkeling tot *tiṣṭauhah* uitblijft There fore zegt Kielhorn ²⁾ Pāṇini is obliged to teach in VI 4 132 *vāha ut* according to that *sūtra* we form *tiṣṭa + śh + ah* and by VI 1 89 *tiṣṭauhah*

Asiddhatva van den *bahiranga* regel ten opzichte van den *antaranga* regel geldt zoowel wanneer de laatste regel na toepassing van den eersten van toepassing wordt, als wanneer beide regels tegelijkertijd op eenzelfden vorm van toepassing zijn ³⁾ De volgende gevallen moeten dus worden onderscheiden

1. Een bepaalde vorm is volgens zeker *sūtra* gewijzigd en valt daarna onder een ander *sūtra*, dat ten opzichte van het eerste *antaranga* is

2. Een bepaalde vorm valt gelijktijdig onder een *antarauga* en een *bahiranga* regel

1. In geval 1 is daar de substitutie volgens den *bahiranga* regel wordt geacht, niet te hebben plaats gehad, de *antaranga* regel niet van toepassing

Voorbeeld Dit blijkt uit de verhouding van bv VI 1 71 (*ī* na korte vocaal vóór *kṣ* suffix dat *pit* is *antaranga*) tot VI 3 61 (*ī* > *ī* vóór het tweede *hī* van een compositum *bahiranga*) met betrekking tot den vorm *grāmanī kula* (met *kṣip* volgens III 2 (1) Hier is wegens de lengte der *ī* in eerste instantie alleen VI 3 61 van toepassing Na dat volgens dit *sūtra* de *ī* is verkort zou VI 1 71 *carī artha* worden ware het niet dat bedoelde verkorting ten opzichte van dit *sūtra* wordt gericht niet te zijn ingetreden De vorm blijft dus *grāmanī kula*

1) *Ibid* I 3 607

2) *IAI* tr p 236 next t

3) *Ibid* p 234 I 3 607

Uitzonderingen op den regel in geval 1. Soms is de *bahiranga*-substitutie niet *asiddha* en heeft de *antaranga* substitutie wel plaats

Voorbeeld Zoo wordt de *s* van **siṇa* (\sqrt{siv}) (zie bl 65) $> y$ volgens het *antaranga sūtra* VI 1 77, ofschoon de *ṣ* volgens het *bahiranga sūtra* VI 4 19 (uit *v*) is ontstaan (Oorzaak der substitutie $v > ṣ$ is het volgend suffix van $s > y$ de (meer naar voren gelegen) *ṣ* zoodat VI 1 77 *antaranga* is)

Opmerking 11 Voorbeelden als *syuna* (en *dyāta*) zouden *paribh* LI volgen In gevallen waarin de substituties volgens het *antaranga sūtra* op de onmiddellijke opeenvolging van een vocaal en iets anders berusten is het *bahiranga sūtra* niet *asiddha* 1)

Dat ook Pāṇini deze *paribhāsā* (LI) stilzwijgend zou erkennen zou 1) volgen uit de toevoeging van *tuk* in VI 1 86 In *adhīya* ($< adhī + \sqrt{y} + ktiā$ ($> lyāp$)) zou de contractie ($i + i > ī$) daar ze berust op twee spraakklanken van twee verschillende woorden (cf *M Bh* VIII 2 23 *ī ārti* 3) *bahiranga* en dus volgens *paribh* L *asiddha* zijn ten opzichte van VI 1 71 (augment *tuk* na korte vocaal vóór *lyāp antaranga*) en *tuk* in VI 1 86 in dit verband dus ongegrond zijn indien Pāṇini *paribh* LI niet aanvaardde

Door het *M Bh* wordt *paribhāsā* LI slechts eenmaal aangehaald 2)

2. Zijn een *antaranga*- en een *bahiranga* regel op eenzelfden vorm gelijktijdig van toepassing (geval 2), dan brengt het *asiddha* van den laatsten regel mee, dat als regel het *antaranga sūtra* alvast wordt toegepast Daarna vindt, zoo mogelijk, ook nog de *bahiranga*-substitutie plaats

Voorbeelden 1 (beide *sūtra*s worden toegepast) 1 Op neut dual *grāmanī* + *si* ($- ī$) (VII 1 19) zijn tegelijk I 2 47 (verkorting van *i* aan het eind van den stam) en VII 1 73 (verlenging van den stam met *num* (= *n*) vóór met vocaal beginnenden flexieuitgang) van toepassing Het laatste *sūtra* is *para* en *niṣya* (zie onder C), doch *bahiranga* immers de bewerkende factor ligt achter dien in het eerste *sūtra* Da de verkorting en de daarop volgende augmentatie ontstaat *grāmanīni* 2 Zie Opmerking 12 2 (na het *antaranga* kan het *bahiranga sūtra* niet meer worden toegepast) 1 Op den vorm **siṇa* (bl 65) zijn gelijktijdig VI 1 77 ($s > y$) en VII 3 86 (*gunā* van *s* in positione paenultima) van toepassing 4) Daar de oorzaak der eerste substitutie (*ṣ*) vóór (binnenwaarts van) die der tweede (*na*) ligt is het eerste *sūtra*

1) *Paribh* II *Nāṣṇānantarye bahiranga prakṛiptā*

2) *Nāgojibhaṭṭa* op *paribhāsā* LI

3) *M Bh* I 4 2 op *ī ārti* 21, Vol I p 310

4) *Ph I* p 42 l 7 v v, l 11 *Tatra kṛte yan gunā s prāpnuṣa it*

antaranga het tweede *bahiranga* Naardien dus met betrekking tot de toepassing van het eerste *sūtra* het laatste wordt geacht niet te bestaan wordt het eerste *sūtra* toegepast waarna substitutie van *guna* is uitgesloten 2 Op $\zeta i a + \bar{a} + i h i$ zijn VI 187 ($a + i > e$ *antaranga*) wijl betrekking hebbend op den wortel en zijn prefix) en VI 188 ($a + a > a$ *bahiranga*) van toepassing Na de substitutie van *guna* (voor $a + i$) is die van *ṛddhi* (voor $a + \bar{a}$) niet meer mogelijk (doch wordt volgens VI 195 (*anl*) $a + e > e$) Verg ook *VBh* 142 op *VarII* 9

Opmerking 12 Constructies als *paṭya* ($< paṭ + i + a$) kunnen met behulp van den *antaranga* regel worden verklaard eerst wordt $u > v$ (voor i *antaranga*) daarna $i > y$ (voor a *bahiranga*) Ze volgen echter ook geheel en al den *sthanvat* regel I 157 Zie bl 41

Uitzonderingen op den regel in geval 2 In de volgende gevallen moet in afwijking van den hoofdregel eerst de *bahiranga* regel worden toegepast

a In het *sūtra* zelf is met het oog op een bepaalde substitutie een woord in een zoodanigen ¹⁾ vorm opgegeven dat het *sūtra* indien het niet de voorkeur had boven een tegelijkertijd van toepassing zijnd meer algemeen gesteld *sūtra* *anavakāṣa* zou zijn Ook echter, indien zulk een *pratiṣṭhā*-*vidhi* niet doelloos zou worden wordt het toch eerst toegepast ²⁾

b. De bewoordingen waarin het *sūtra* is gesteld geven geen aanwijzing omtrent eventueele voorkeur die integendeel aan bepaalde *paribhāsa* s wordt ontleend (Opmerking 15)

Voorbeelden a Op acc pl *sed + ias + as* zijn tegelijkertijd VI 4131 (*samprasāraṇa* voor i veroorzaakt door as *bahiranga*) en VII 235 (if $vōr$ onmiddellijk volgend *tal-ady* *ardhadha uka* *antaranga*) van toepassing Daar echter *Pāṇini* in VI 4131 bepaaldelijk den vorm *ias* opgeeft terwijl hij in VII 235 de augmentatie meer algemeen van het volgen van een *tal*-*ex-nsonant* afhankelijk stelt moet *samprasāraṇa* worden gesubstitueerd b Op den acc pl *prati + ac + as* is zowel VI 4138 (*lopa* in *ac*) als VI 177 ($i > y$) van toepassing Het laatste *sūtra* is *antaranga* (le a van *ac* ligt meer binnenwaarts dan as) volgens *paribh* I VI (zie bl 60) moet niettemin het eerste worden toegepast

1) *VBh* cp V 4131 Vol II p 443 l 17 seq *ye prati padom vidhiyante te tatra ṛddhaka bhaviṣyanti? Anavakāṣa a hi vidhayo i ṛddhāḥ bha anti*

2) *Ik I* p 63 l 13 v *ady api prati pada vidhi am anavakāṣa a e saty eva vidhakatve iṣam lūthāḥ pūṛva pra vi tu i l al iṣate pi nyūṣam lūthāḥ Cf p 72 l 18 seq*

Nadat volgens een dezer uitzonderingsregels in geval 2 de *bahiranga* regel is toegepast, zijn de voorwaarden voor toepassing van den *antaranga* regel

1 nog aanwezig

2 niet meer aanwezig

Opmerking 13 Het kan in geval 2 voorkomen dat de volgens den *bahiranga* regel gewijzigde vorm onder een nieuwen *antaranga* regel valt Een voorbeeld hiervan levert de syncope van *ā* in **papusas* ($< *papa + us + as$) ($< *papa + vas + as$ waarin niet volgens het *antaranga sūtra* VII 235 *it* is geprefigeerd doch volgens het *bahiranga sūtra* VI 4 131 *v* (van *vas*) $> u$ is geworden) volgens VI 4 64 dat ten opzichte van VI 4 131 *antaranga* is (Laatstgenoemd *sūtra* is dus gelijk het *M Bh* terecht opmerkt¹⁾ ondanks *bahirangatva* ondanks ook VI 4 22 ten opzichte van VI 4 64 niet *asiddha*)

1 In het eerste geval (1) wordt na den *bahiranga* regel inderdaad ook nog de *antaranga* regel toegepast De voorbeelden zijn schaarsch

Voorbeeld Op **mamamsate* ($\sqrt{\text{man}}$)²⁾ zijn zoowel VII 4 79 (substitutie van *i* voor *a* veroorzaakt door volgend *van bahiranga*) als III 16 (verlenging van de reduplicatievocaal *antaranga*) van toepassing Werd regelmatig eerst laatstgenoemd *sūtra* toegepast dan zou substitutie volgens het eerste worden uitgesloten niet omgekeerd Volgens *paribh* LXVI (Opmerking 4) wordt eerst de *a* $> i$ en daarna deze *i* $> u$ ($> \text{mimamsate}$) Verg *adhitya* (Opmerking 11)

2 In het betrekkelijk veel voorkomende geval 2 zou daar (*paribh* L) de plaats gehad hebbende *bahiranga* substitutie de oorspronkelijke toepassingsmogelijkheid van den *antaranga* regel niet opheft deze nog van toepassing zijn In strijd met *paribh* L zegt echter de ook bij *Siradeva* (als No 65) voorkomende — volgens *Nāgojibhatta*) ten onrechte uit IV 182 af geleide — *zg akṛta vyūha paribhasa* (LVI) dat *Pāṇiniyāh* een substitutie waarvan de voorwaarden door een andere substitutie worden opgeheven, allerminst wenschen te bevorderen⁴⁾ In geval 2 zal dus als regel alleen de *bahiranga* substitutie plaats vinden Reeds de pure overweging dat door de toepassing van een *bahiranga* regel de voorwaarden voor een *antaranga* substitutie

1) *M Bh* op VI 4 22 *Varṇ* 9 Vol III p 190

2) Cf *Ph I* tr p 350 en noot 2 van Kiehlhorn

3) *Ph I* op de *paribhasā*

4) *Akṛta vyūhaḥ Pāṇiniyāh*

zouden ophouden te bestaan, wordt voldoende, *paribh* LVI toe te passen ¹⁾)

Voorbeelden (Zie voorbeelden a en b, bl 59) a. Na de substitutie van *samprasāraṇa* kan geen *ṣ* meer worden geprefigeerd daar de *ṣal*-consonant is verdwenen. Er ontstaat dus **seduṣas* (> *seduṣah*, VI 1 109, enz.)

b. Na de syncope der *a* kan daar geen vocaal meer volgt, *ṣ* niet meer > *y* worden (doch wordt volgens VI 3 138 > *i* (*praficah*))

Opmerking 14. Werd in het eerste voorbeeld „regelmatig eerst het *antaranga sūtra* toegepast, waarna dan nog *ṣ* (in *ṣas*) zou kunnen worden gevocaliseerd, dan zou **sedyuṣah* zijn ontstaan. Het tweede voorbeeld zou **pratycas* hebben opgeleverd. Twee onjuiste vormen dus.

Opmerking 15. De onder b (bl 59) bedoelde gevallen die dus alle restricties op *paribh* L beteekenen volgen *parbhāṣāṣ* die als bijzondere gevallen van *paribh* LVI moeten worden beschouwd en waarvan *paribh* LII—LV de voornaamste zijn.

(*Paribh* LII) Een *bahiraṅga* substitutie van *luk* heft zelfs een *an'aranga* substitutie op ²⁾) — Voorbeelden: 1. Op *gomat + su* ³⁾) + *priya + su* kan (het eerste) *su* zoowel volgens VI 1 68 (*lopa*) als volgens II 4 71 (*luk*) worden gesyncopeerd. Eerstgenoemd *sūtra* is *an'aranga* (de syncope wordt niet door iets volgens bewerkt ⁴⁾) het andere (betrukkend op twee woorden ⁵⁾) *bahiraṅga*. Niettemin wordt *luk* gesubstitueerd

PANINI deze *paribhasa* niet dan zou in *yusmad* (GP 241) + *ta* + *krta* (> *tuat krta*) volgens VII 2 97 (*nimitta ta antaranga*) *ta* voor *yusm* en daarna volgens II 4 71 (*bahiranga* op de compositie van twee woorden berustend) *luk* voor *ta* worden gesubstitueerd en dus VII 2 98 overtoollig zijn. Doel knijgt dit laatste *sutra* wanneer men aanneemt dat PANINI de *paribhasa* aanvaardend na de substitutie van *luk* voor den casusuitgang substitutie volgens VII 2 97 niet meer mogelijk acht.

Evenals een *aparada* substitutie heft ook een substitutie van *luk* niet alleen een *antaranga* doch blijkens *apī* ook elke andere (mits geen *aparada*) substitutie op. Zoo heeft de voc *trapu luk* voor *su* volgens VII 1 23 met *lopa* volgens VI 1 69 (in welk geval volgens I 1 62 en VII 3 108 **trapo* *) ware ontstaan (MBh VI 1 69 *Varit* 5)). Verg de beide volgende *paribhasa*s

(*Paribh* III) Een substitutie in een der leden van een compositum heft zelfs een *antaranga* substitutie van een enkele vocaal voor de eindvocaal van het eerste en de beginvocaal van het tweede lid op *) — Voorbeeld *Saumendra* (< *Soma* + *Indra* + *a* : (IV 2 24)) Hier zijn VI 1 87 (*a* van *Soma* + *i* van *Indra* > *e*) en VII 3 21 (*vrddhi* van *i*) van toepassing. Het eerste *sutra* is *antaranga* en zou dus volgens *paribh* L eerst moeten worden toegepast waarna toepassing van VII 3 21 (*bahiranga*) zou zijn uitgesloten daar *Indra* als zoodanig niet meer zou bestaan. Evenwel geeft PANINI om de substitutie van *guna* vocaal te waarborgen een aparten regel VII 3 22. Hij zou dus aannemen dat VII 3 21 ofschoon *bahiranga* VI 1 87 zou opheffen.

(*Paribh* LIV) Een *bahiranga* substitutie van *lyap* heft zelfs een *antaranga* substitutie op *) — Voorbeeld *Pra* + *dha* + *kha* > *pradhaya* volgens VII 1 37 (*bahiranga*) niet **prahya* volgens VII 4 *) (*dha* > *hi* vóór *kha* *antaranga*) — Afgeleid wordt deze *paribhasā* uit II 4 36. Bestond ze voor PANINI niet dan zou volgens genoemd *sutra* (tweede deel) in het absolutivum *pra* + *ad* + *kha* geheel in over eenstemming met den *antaranga* regel (L) eerst *jagdh* voor *ad* en daarna *ya* voor *iva* worden gesubstitueerd. Slechts wanneer men het bestaan der *paribhasa* wel aanneemt zoodat eerst de *bahiranga* substitutie wordt uitgevoerd (*ta* > *ya*) en daarna *ad* > *jagdh* moet worden zou de uitdrukkelijke vermelding van *lyap* (II 4 36) verklaarbaar zijn. Wel immers (cf bl 38 v v) is *lyap* als substituut voor *ktā* (*ktā*) *kt* doch het vangt niet met *t* aan.

(*Paribh* LV) Een *sutra* van den *angadhikara* heft een *sandhi* *sutra* op *) — Voorbeeld *Pra* *h* + *na* (III 3 90) > *praṇa* (VI 4 19)

1) De klassieke praktijk heeft volgens de Europeesche grammatica *trapu* en *trapo*!

2) *Puroitara pada nimitta karyat puram antarango py ekadeṣo na*

3) *Antarangaṇ apī vidhin bahiranga lyab iadhate*

4) *Īarnad angam balīyo bhavati*

zonder *tuk* (VI 1 73) wijl laatstgenoemd *sūtra* hoewel *bahiranga* onder VI 4 1 staat

De *Paribhasenduṣekhara* merkt ¹⁾ op, dat de *akṛta vyūha paribhasa* (LVI) uitzonderingen toelaat

Voorbeeld De toevoeging van *t* achter *a* in VI 4 134 dient om *lopa* in vormen als acc. pl. *ānas* (< $\sqrt{an} + kṛp + \text{cas}$ VI 4 15) te verhinderen. Bezat *paribh.* LVI algemeene geldigheid dan zou deze toevoeging overbodig zijn daar zulke vormen met lange *ā* niet zouden bestaan. Immers de korte *a* zou volgens het *bahiranga sūtra* 134 zijn gesyncopeerd en toepassing van 15 zou daar \bar{a} niet meer bestond niet meer mogelijk en volgens *paribh.* LVI niet geoorloofd zijn.

In het *Mahabhasya* wordt *paribh.* LVI nergens vermeld

Opmerking 16. Geheel algemeen zegt het dat men in gevallen waarin de *antaranga* regel (dien het — zie boven — wel erkent) in den steek laat anders dient te werk te gaan ²⁾. Deze gevallen worden dus (zie bl. 59 a en b) *a* uit den text der *sūtra* s of *b* met behulp van bepaalde uit den aard der zaak in vorm of strekking met de boven (Opmerking 15) genoemde *paribhasa* s samenvallende *lartika* s verklaard — Voorbeelden *a*. Zoowel *Patañjali* als *Kātyāyana* laten blijken *lartt.* 9 op VI 4 22 de syncope van *a* in *papa + vas + as* berusten op VI 4 64 eerste deel *acc.* cf. Opmerking 13). Dit onderstelt dat ook zij van een voorafgaand *papa + vas* (of (VI 1 109) *us*) + *as* uitgaan wat slechts kan zijn verkregen doordat VI 4 131 het *antaranga sūtra* VII 2 35 heeft opgeheven. Dit laatste moet dan volgens *Kātyāyana* s opvatting ³⁾ *pratiṣṭhā cidhit at* (cf. bl. 59 a) zijn geschied *b*. Daarentegen komt *lartt.* 5 op VI 1 69 neer op een erkenning van *paribhasa* LII (Zie onder deze *paribhasā* Opmerking 15).

VI 4 10 (syncope van *vikarana* *u* onmiddellijk vóór *ma*) van toepassing *u* zou na de augmentatie *u* niet meer onmiddellijk door *ma* worden gevolgd en dus de syncope van *u* vervallen terwijl omgekeerd na de syncope augmentatie wel mogelijk blijft *niṣya^aena* geldt dus hoewel *purā* III 4 92 (> *dhinatama*) 2 Overwicht wegens *niṣya* blijkt ook uit de behandeling van den vorm *pums* (suffix *dims* in *Un* S IV 177) in de sterke casus Hierop zijn VI 4 10 (verlenging van *u* vóór cons + *s*) en VII 1 89 (*s* > *as*) van toepassing. Wordt het eerste *su ra* toegepast dan zou in den nom *s pums* (< *pumss* VI 1 68) de *u* worden verlengd waarna de substitutie volgens VII 1 89 kon blijven plaats vinden. Omgekeerd kan na VII 1 89 (*s* > *as*) VI 4 10 niet meer worden toegepast daar het *saṃyogata* dan is opgeheven. (Er heeft dan toch wel verlenging plaats doch van *a* en volgens VI 4 14.) Dit laatste is blijkbaar de bedoeling en het *niṣya* *sūtra* sluit dus het andere uit (zoodat **p in s* > *pu nas* (VII 1 89) (> *pu an* VI 4 14 VII 1,0 VIII 2 23).

Opmerking 17. \agojibhatta¹⁾ geeft als voorbeelden de verhoudingen van III 1 77 en 3 ten opzichte van VII 3 86. Met betrekking tot vormen als *tudati* en *vinaddhi* is het *purā* *sūtra* III 1 (78) *niṣya* en heft dus het *para* doch *a niṣya* *sūtra* VII 3 86 op. (In het eerste geval is nadat het *vikarana* volgens III 1 77 is ingevoegd VII 3 86 niet meer van toepassing daar de *u* van den vortel niet meer in positione paenultima staat terwijl indien eerst substitutie van *guna* plaats heeft invoeging van *a* mogelijk blijft zoodat III 1 77 *niṣya* is en VII 3 86 niet verder in aanmerking komt. In het tweede geval blijft na toepassing van VII 3 86 *sūtra* III 1,8 (invoeging van *ṣnam d i a*) van toepassing niet omgekeerd om dezelfde reden als in het eerste geval.) Voor beide gevallen kan echter worden opgemerkt dat het *u* thblyen van *guna* (volgens VII 3 86) behalve op de omschreven wijze ook via I 2 4 uit I 1 5 kan worden verklaard. (Praesens suffixen resp. *ṣa* en *ṣnam d i apit* dus *nit*).

Een regel geldt ook als *anīya* wanneer toepassing er van na toepassing van een gelijktijdig van toepassing zijnden regel nog slechts via een derden regel (blijkbaar — zie voorb. — ook als deze een *paribhāsa* is) mogelijk blijft 2).

Voorbeeld. Op *kr + u + iah* zijn zoowel VI 4 108 (syncope van *u* vóór *iah*) als VII 3 84 (*guna* voor *r* vóór *u*) van toepassing. Substitutie volgens het eerste *sūtra* blijft ook na de van *gun a* zonder meer mogelijk doch het *savakaṣaṭ a* van het tweede *sūtra* na syncope van het *ardhadhat* *ha* suffix berust op tusschenkomst van I 1 6. (Cf § 8.) Het tweede *sūtra* is derhalve *anīya* en de ontwikkeling wordt *kr + u*

1) *Ph I* op *paribh* ALII

2) *Ph I* *paribh* ALV (b) *Kaṣyaṣa* op VI 4 2) *Laksanantarena* *prapñucan* *vidh r an i jah*

rah > **ṛ*rah (VI 4 108) (> *karah* (VII 3 84) > *kurah* (VI 4 110 cf 2))

Soms geldt een regel als *anītya* wanneer toepassing er van na toepassing van den anderen (*nītya*) regel via een derden regel wordt opgeheven ¹⁾

Voorbeeld Op $\sqrt{sv} + na$ (Un S III 9) zijn gelijktijdig drie *sūtra* s van toepassing: VI 1 66 (> **sina*) VI 4 19 (> **siuna*) en VII 3 86 (> **seuna*) Hiervan geldt nu VI 4 19 wijl (het ten opzichte van VI 1 66 *apaśada* is en) na de substitutie *v* > *u* de *i* verdwijnt (immers volgens VI 1 77 > *y* wordt) zoodat substitutie van *guna* niet meer mogelijk is (Daarna wordt **siuna* > **syūna* (bl 58) > *syona* (VII 3 84)) Cf Ujjvaladattas *ṛ*ṛth op Un S III 9

Soms heft een *anītya* regel een *nītya* regel op zonder dat daarin door een *paribhāsa* is voorzien

Voorbeeld Zoo merkt de *Kaṣika* ²⁾ naar aanleiding van de verhouding VI 4 14—VII 1 70 op dat het eerste dezer be de *sūtra* s hoewel en *paratva* en *nītyatva* zich daartegen verzetten het laatste opheft (*Yadi hi paratvan nītyatva ca num syat dirghasya nimittam aṇ upadha vīhanyeta*) Men construeert in elk geval ($\sqrt{bha} + davatu$ (- *at* Un S I 63) + *su* >) **bhaat* (VI 1 68 4 143) > **bhaat* (VI 4 14) > **bhaant* (VII 1 70) Paste men (op *bhaat*) eerst VII 1 70 toe dan zou daarna *a* niet meer *upadha* zijn en dus aan de voorwaarde van VI 4 14 niet meer voldoen Het *anītya sūtra* heeft dus de overhand This is because of the force of the *sūtra* zegt Bhattacharya ³⁾ doch hij zegt niet waarin die bijzondere kracht bestaat Cf Mbh VI 4 14 Varit 1

Dat het in dit geval een augment is waarop men het niet meer van toepassing zijn van het eene *sūtra* (VI 4 14) nadat het andere (VII 1 70) is toegepast grondt behoeft geen bedenking te zijn Ook van een augment toch geldt met betrekking tot het *sihannatva* dat dit in het algemeen in phonisch opzicht niet bestaat Al is dus *num* in de plaats van een phonisch nihil getreden zoo boet het toch zijn eigen phonologische waarde niet in Dit blijkt herhaaldelijk b v uit VIII 2 40 waar het augment *i* wel degelijk als (hinderend) phoneem optreedt *samīdhī* (VI 4 48 50) zonder overgang *i* > *dh* volgens VIII 2 40

Een bijzondere formuleering van eenig *sūtra* waaruit zou kunnen blijken dat Panini de *nītya-paribhāsa* zou erkennen is niet aan te wijzen

1) *Paribhā XLVIII Yasya ca laksanantarena nī nīttam vīhanyate tad aṇy anītyam*

2) *Kaṣ* op VI 4 14

3) *Sdh K* op VI 4 14 Vol I No 425 p 241

D – Para vipratishedha

Vipratishedha param karyam luidt I 4 2 B o h t l i n g k vertaalt: Bei einem Conflict hat man sich an das Nachfolgende zu halten. Eine nachfolgende Regel hebt eine vorangehende auf wenn sie mit dieser in Widerspruch steht. Het *M Bh* ¹⁾ zegt: *Dvaṃ prasaṅgav anyarthav ekasmin sa vipratishedhaḥ*. De *Kaṣika* ²⁾ omschrijft nader: *Tulya bala virodho vipratishedhaḥ yatra dvaṃ prasāṅgav anyarthav ekasmin yugapāt prapñutah sa tulya bala virodho vipratishedhaḥ*. *Utsargapavada nityanityantaranga bahirangesu tulya balā nastiṭi nayam asya yogasya vṛsayo* (balavataṛva tatṛa bhavita vṛyam). Ook *Bhaṭṭojī* ³⁾ voegt toe dat de beide vergeleken *sūtra* s of equal force moeten zijn.

Voorbeelden: 1. *Tisṛgam* volgens VII 2 99 enz. ondanks I 53 2. *Ved 2 s imper vittaṭ* met *tatan* volgens VII 1 35 ondanks VI 4 101.

Opmerking 18. Het *M Bh* en de *Kac* geven als eerste voorbeeld de verhouding tusschen VII 3 102 en 103. Het is echter moeilijk in te zien hoe hier van equivalentie sprake zou kunnen zijn. Ten onrechte plaatst ook Kiehlhorn het voorbeeld onder D. Van den zelfden aard is de verhouding tusschen VI 1 1 en 2 (Zie bl 54). Ook het voorbeeld van B o h t l i n g k (korte vocaal vóór *samyoga* heet *guru* volgens I 4 11 niet (ook) *lagh* volgens I 4 10 4)) kan nauwelijks iets bewijzen daar ook zonder het bestaan van I 4 2 (in de gebruikelijke interpretatie) korte vocaal in bedoelde positie volgens I 4 1 *guru* zou heeten. Anders zo: I 4 11 doelloos zijn. — Over de ontwikkeling *ata + ehi* > *atehi* volgens VI 1 95 niet **atahi* volgens 89 (*Ph I* tr p 335 noot) is Opmerking 7 reeds gesproken. — Over algemeen is het moeilijk eenige voorbeelden van *para vipratishedha* bijeen te krijgen.

Opmerking 19. Het *asiddhanta* van VIII 2 7 ten opzichte van VI 1 220 bewijst weinig. Het is zeer de vraag of het nom. propr. *Rajataṭi* — met *udatta* op de wortelsyllabe volgens VI 1 197 — zonder dit *asiddhanta* volgens VI 1 220 oxytonon zou zijn. Daar VI 1 220 blijkens den door Pāṇini gekozen vorm (*ataṭi* met *v*!) in ander opzicht toch reeds op een proces der *Triṣadī* (VIII 2 9) vooruitloopt (Zie hierover § 17 D).

Er zijn gevallen waarin een *para sūtra* het (gelijkwaardige) *para sūtra* opheft.

1) *M Bh* I 4 2 *Varṇ* I Vol I p 304

2) *Luc* op 14 2

3) *Sdh A* *ibid* Vol I p 89

4) *I ā ṇ* op 14 1

Voorbeelden 1 Volgens *Varit* 1 op IV 239 leest een voorafgaande suffigeering van *run* een volgende van *an* op (*aupagataka* met *aka* volgens IV 239 niet *a* volgens 44) 2 Volgens *Varitika* 10 11 op VII 196¹⁾ heft (10) een voorafgaande substitutie van *num* een volgende van *guna* *ryddhi* en *au* en een *tyjal* substitutie (VII 195 v v) (11) een substitutie van *nuf* een volgende van *num* *aci* *ra* (VII 2100) en een *tyjal* substitutie op Zoo heeft (10) met betrekking tot den d s *tarine* VII 173 (toevoeging van postfix *um*) den voorrang boven VII 3 111 (*guna* voor *s* cf 147) (11) ten aanzien van den gen pl *tarinam* VII 154 (voortoevoeging van praefix *nuf* *vōōi* *am*) boven VII 173 3 Volgens *Varit* 1 op VI 448²⁾ heffen de substitutie van *lopa* van *at* (VI 448) en *ni* (VI 451 v v) onderscheiden volgende substituties op Zoo wordt in *asīcat* (3 s aor caus \sqrt{as} affixen *s* (nic III 126) en *a* (can) III 148)) niet volgens VI 487 y voor *s* gesubstitueerd doch deze *s* wordt volgens het voorafgaande VI 451 gesyncopeerd (Eventueel *guna* voor *s* wordt door *nittia* van *can* volgens 115 verhinderd) 4 Ingeval de substitutie in een redupl catiesyllabe plaatsheeft vervalt eveneens overwicht wegens *paratja* (Cf bl 55 Opmerking 4) Zoo is in *asīkarat* blijkbaar niet (eerst en alleen) VII 494 van toepassing doch eerst volgens (79 en) 93 *s* voor *a* gesubstitueerd en deze *s* daarna volgens 94 verlengd 5 *Bhāradīja* (IV 2115) valt onder 1416 niet onder 186 *Dera h* (VII 19) niet **derabhih* (3103) Verg verder conflicten als onder Opmerking 3 (*ramayam* *paceyuh*) en de opheffing van alle andere substituties door *ikh* en *lyap* substituties (Opmerking 15) Zie ook § 16 op VIII 231 *aujadhat* met syncope van *a* en zonder *ryddhi* (VII 2115)

II—Minstens één der beide vergeleken sūtras behoort tot de Triṣṭādi

Daar verhoudingen waarbij het eerste der twee vergeleken *sūtra*s overwicht heeft *eo ipso* geen bespreking meer vereischen wijl dan vanzelf het eerste *sūtra* (eerst en c q alleen) wordt toegepast komen onder A B en C alleen die gevallen in aanmerking waarin het tweede tot de *Triṣṭādi* behorende *sūtra aparāda antaraṅga nitya* is

A—Apavāda

Dat een *apavāda sūtra* ook dan een beperking beteekent als het ten opzichte van den *utsarga asiddha* is is wel te verwachten en blijkt uit de voorbeelden

1) *M Bh* VII 196 *Varit* 10 *Guna ryddhy-aullia trjvad bhatebhyo num pūrva vipratissiddham* (11) *Num aci ra trjvad-bhavebhyo nut*

2) *Nyal lopav iyan-yan guna ryddhi dirghatebhyah pūrva vipratissiddham*

Voorbeeld *ṣabda-prat* (*ch* (of *ṣ* VI 4 19) > *s* (VIII 2 36) > *d* (39) (eventueel *t* VIII 4 56))

B – Antarangatva

Nagojibhatta zegt uitdrukkelijk dat in gevallen waarin het tweede *sutra* *antaranga* zijnde tot de *Tripadī* behoort de *antaranga paribhasa* ook bij aanvaarding van den *Karya kala pakṣa*¹⁾ niet geldt *Iyam ca Tripadyam na pravartate Tripadya asiddhatat*²⁾

Opmerking 23 Hij betoogt³⁾ dat daar krachtens VIII 2 1 een hierop volgend *sutra* ten opzichte van een voorafgaand niet bestaat dit ook niet in eenige verhouding tot dat *Tripadī sutra* kan staan dus ook niet in die van *bahiranga* tot *antaranga* en bijgevolg ook niet op grond van de *antaranga-paribhasa* als *asiddha* kan worden beschouwd (Wat omgekeerd niet tot gevolg zou behoeven te hebben dat het volgende (*Tripadī*) *sutra* niet krachtens VIII 2 1 als *asiddha* ten opzichte van het voorafgaande *bahiranga sutra* zou kunnen gelden)

Dit is ongetwijfeld juist

Voorbeeld In *para + tap + khac* (III 2 39) krijgt *para* volgens VI 3 67 *mum* augment (*m*) terwijl in *tap* volgens VI 4 94 korte vocaal voor *a* wordt gesubstitueerd waardoor **paramtapa* ontstaat De substitutie van *mum* ofschoon *bahira ga* is niettemin niet *asiddha* ten opzichte van VIII 3 23 en dus wordt *m* > *m* (*paramtapa*)⁴⁾

Van dezelfde opvatting getuigt *Varitt* 2 op VIII 3 15 het *M Bh*

Opmerking 24 Waar theoretisch de *antaranga-paribhasa* een verklaring zou geven stelt het *M Bh* meermalen iets anders daarvoor in de plaats

Zoo is in *narpatya tyddhi* (VII 2 117) te danken aan het suffix *nya* terwijl het *nimitta* eener veronderstelde substitutie van *h* (VIII 3 15) de (deel van den stam uitmakende!) *p* is Het eerste *sutra* zou dus *bahiranga* en *asiddha* *na* ten opzichte van VIII 3 15 dus nog — *na* en substitutie van *visarga* reeds daardoor onmogelijk zijn Niettemin wordt in *Varitt* 1⁵⁾ met betrekking tot VIII 3 15 voor de positie vóór het laatste lid van een compositum een uitzondering gemaakt en onder

1) Cf bl 37 noot 7

2) *Ph I* p 44 l 3

3) *Ibid* l 16 seqq

4) *Ph I* p 50 l 10 seqq *M Bh* VI 3 68 op *Varitt* 5 Vol III p 167

l 13

5) *M Bh* VIII 3 15 *Varitt* 1 Vol III p 426 *Visarjanīyo n itara pade*

Varlt 2 op de noodzakelijkheid daarvan gewezen (*Ata yuktah pariharo na ta bahiranga laksanatad it* ¹⁾))

In het geval van *dadhy atra* berust de substitutie $i > y$ op twee spraakklanken van twee verschillende woorden en zou syncope van y volgens VIII 2 23 berusten op *dhy* van *dadhy* zoodat de overgang tot semivocaal *bahiranga* en dus *asiddha* zou zijn ten opzichte eener apocope ²⁾ die dus reeds hierdoor niet zou kunnen plaatsvinden. Varlt 1 geeft nochtans *Yanah pratishedha* (Cf Varlt 3) — Verg verder VIII 2 42 Varlt 3 (cf 5) (*karti* bij *kyta*)

Opmerking 25 Soms herroept het *MBh* in dit geval een vroege vermeld *Varltika*. Zoo berust in *nigalyate* de syncope der i (VI 4 51) op volgend *ya* de (facultatieve) overgang $r > l$ (VIII 2 21) op (*sthanavatha* ³⁾ der) (verder naar voren gelegen) zero ($< i$). De facultatieve lateralisatie zou dus volgens de *antaranga-paribhasa* plaats vinden vóór de elisie. In een afzonderlijk *Varltika* (I 1 58 Varlt 10) kent nu het *MBh* bij wijze van uitzondering — anders (Varlt 3 zie § 8) met betrekking tot de *Tripadī* juist ontkend — *sihannatha* aan de voor i gesubstitueerde zero toe.

Opmerking 26 Indien men met *Kaśyapa* en in tegenstelling met *Patañjali* en *Nagojibhatṭa* ⁴⁾ *bahirangata* ook op grond van uit *termini technici* af te leiden eigenaardigheden moest aannemen zou men door interne critiek kunnen aantoonen dat *Pāṇini* *antaranga* van een *sūtra* dat *asiddha* is niet erkent. Voorvoeging van *lik* in *ītrakabhyam* immers (VI 1 71) zou zijn te danken aan onmiddellijk volgend *kūp* syncope van u vindt (VIII 2 7) plaats op grond van (op r volgend) *bhyam* waar vóór *ītraha(n)* (volgens I 4 17) *pada* heet. Daar dus VIII 2 7 *bahiranga* en derhalve nam *Pāṇini* de *paribhasa* aan *asiddha* zou zijn ten opzichte van VI 1 71 zou reeds hierdoor prothesis van *luk* worden verhinderd. Uit de omstandigheid dat hij volgens VIII 2 2 dit *sūtra* echter uitdrukkelijk *asiddha* stelt moet men dus besluiten dat *Pāṇini* de bedoelde verhouding niet aanneemt.

C — *Nityatva*

Of *Nagojibhatṭa* *nityatva* ook toekent aan een *sūtra* der *Tripadī* wordt door hem niet met zooveel woorden gezegd.

Het *MBh* doet in de *Tripadī* geen beroep op deze *paribhasa*.

Opmerking 27 Bij erkenning er van zou de a van *pancanam* (met *nūt* VII 1 55) niet zijn verantwoord (VIII 2 7 VI 4 7) (Cf Opmerking 22)

1) *Ibid* p 426 l 19

2) *Ph I* tr p 269 noot van Kielhorn

3) *Cf* bl 50

4) *Ph I* p 43 l 6 seq

D — *Pūrva vipratishedha*

Wanneer van alle overige *paribhāsa* s al mag gelden dat ze ook betrekking hebben op de *Tripad* (§ 7) dan moet toch voor I 4 2 (op de gebruikelijke wijze geïnterpreteerd) een uitzondering worden gemaakt. Is van twee *sūtra* s het volgende *asiddha* ten opzichte van het voorafgaande dan kan — dit is het oordeel aller commentatoren — voorkeur van het eerste op grond van genoemde *paribhāsa* niet bestaan. *Pūrva vipratishedha* toch berust op plaatsverhouding. Nu moeten wel gelijk. Opmerking 21 is opgemerkt de *sūtra* s I—VIII 1 slot als *siddha* ten opzichte van die der *Tripad* worden beschouwd doch volgens VIII 2 1 bestaat er geen *siddhatva vice versa*. Het eerste van zoo n paar (gelijkwaardige doch strijdige) *sūtra* s is dus wel *pūrva* ten opzichte van het tweede doch dit niet *para* ten opzichte van het eerste. *Purvātrasiddhe nasti vipratishedho bhavād uttarasya* 1) (*Pat* 1 16) *na ca param puram prati bhavati*. Ten gevolge van de non reciprociteit der verhoudingen gaat dus het *vipratishedha* beginsel te loor.

Dat het voor de *Tripad* niet geldt leeren zoowel het *M Bh* als de *Kaṭika*.

Opmerking 28 *Patañjali* 2) *Yadi karyā kalam samjña paribhāsam ity icyate tya n apī paribhāṣasī vipratishedhe param iti sapīkhopalistheta*. *Tatra ko dosah?* *Viśphoryam avagoryam iti gunād dirghatvam syād vipratishedhena*. *Ata uttarām pathati* (*Vartt* 1) *Purvātrasiddhe nasti vipratishedho bhavād uttarasya* (*Patañjali*) *Purvātrasiddhe nasti vipratishedhah*. *Kim karanam?* *Abhā ad uttarasya dvayor hi savakāṣayoh samavasthīlayor vipratishedho bhavati na ca purvātrasiddhe param puram prati bhavati*.

En *Vāmana* 3) *Vipratishedhe param ity esa tu paribhāsa yena pūrvēna lakṣanena sāha spardhate param lakṣanam tatprati tasyasīddhatvan na pratīyate* (Volgen dezelfde voorbeelden).

Opmerking 29 *Vāmana* herhaalt niet het door *Jaya* dī *tya* op I 4 2 reeds vermelde dat met *vipratishedha* alleen strijd ghe d van overigens gelijkwaardige *sūtra* s wordt bedoeld. Het is echter buiten kijf dat hij het ook zoo opvat. Meermalen toch komt het b v voor dat in de *Tripad* een uitzondering op den *utsarga* volgt (e g VIII 2 66 op 39 **vyksa*R n et **vyksad*). De kracht van een *āpatāda* echter blijft gelijk ook *Vāmana* zelf verzekert (zie bl 68). Blijkbaar neemt hij hier dus geen *vipratishedha* verhouding aan.

1) *M Bh* VIII 2 1 *Vartt* 1 Vol III p 385

2) *M Bh* op VIII 2 1 Vol III 385 10 en *Vartt* 1

3) *Kaṭ* op VIII 2 1

In de plaats van *para* treedt automatisch *pūrvā vipratī sedha*

Voorbeelden (Verg de voorbeelden op bl 67) 1 VIII 3 24 naast VIII 4 2 **kurvamti* **karsamti* ($n > m$ niet n daarna wordt $m > n$ (VIII 4 58)) 2 VI 1 114 etc naast VIII 3 14 etc *mano ratha* niet **manaratha* 3 VIII 2 25 naast VIII 3 59 (*alavidhiam* { *dhvam* VIII 3 79) geen cerebralisatie doch syncope) 4 VI 1 68 naast VIII 4 40 (41) apocope geen palatalisatie (cerebralisatie) — de verhouding VIII 2 7—4 1 behoort ingevolge VIII 4 37 niet hierbij 5 VI 4 19 naast VIII 2 36 *gabda prach* + *kuṛp* (Un S II 57) + *sup* (IV 1 2) > * — *prach* (Un S II 57 Pan VI 1 67 68) > * — *praç* (VI 4 19) niet * — *prās* volgens VIII 2 30 Daarna is toepassing van VIII 2 36 (*ch*) niet meer mogelijk doch wordt — *praç* > — *pras* (VIII 2 36) > — *d* (39) (*t* VIII 4 56) 6 *Vac* + *ti* > *vakti* (VIII 2 30) niet **vacci* (VIII 4 40)

Opmerking 30 Het optreden van *pūrvā vipratī sedha* kan men a v toelichten Vormen als **avagūrta* (> *atagūrma* VIII 2 42 4 1) en *svyati* luiden tevoren **avagurta* en **svyati* respectievelijk met de suffixen *kta* (III 2 102) en *gyan* (III 1 69) Daar het eerste suffix *kst* en het laatste via I 2 4 *nit* is vallen dus zoowel **avagurta* als **svyati* onder I 1 5 Op geen van beide vormen mag dus VII 3 86 doch op beide moet VIII 2 77 worden toegepast

Anders is het gesteld met vormen als fut p p *avagorya* (met *ya*) waarin op de volgende gronden volgens VII 3 86 *guna* voor de wortel vocaal optreedt Op den primairen vorm **avagurya* zijn zoowel VII 3 86 als VIII 2 77 van toepassing Ware nu het laatste *sutra* een uitsondering op het eerste dan zou (cf Opmerking 21) ondanks VIII 2 1 VIII 2 77 gelden De beide *sutra* s zijn echter volkomen gelijkwaardig Wel immers geldt VIII 2 77 voor zulke wortels met inlautende *i* of *u* die worden gevolgd door *r* of *l* en VII 3 86 voor alle wortels met inlautende *i* doch daartegenover staat dat de voorwaarden in beide *sutra* s verschillend zijn Daar nu ten opzichte van het (eerstvermelde!) VII 3 86 het onder VIII 2 1 staande VIII 2 77 *asiddha* is wordt dus eerst en uitsluitend VII 3 86 toegepast

Terwijl dus **avagurta* e d ondanks VII 3 86 krachtens I 1 5 korte vocaal behouden waarop VIII 2 77 van toepassing wordt is in **avagurya* **visphurya* e d volgens VII 3 86 *guna* vocalisme gesubstitueerd en de nieuwe vormen vallen nu niet meer onder VIII 2 77 omdat er geen korte *u* meer aanwezig is

In hier voege geeft de *Tripadī* de verdere ontwikkeling van vormen die in I—VIII 1 en voorafgaande *Tripadī sūtra* s zijn geconstrueerd En *atagūrma* is dus op dezelfde wijze een voortzetting van *atagurta* (— **na* VIII 2 42) als b v VIII 2 84 (uitz op I 2 33) van VIII 1 55 (uitz op VIII 1 19) *Dēvadattā* 3 met dubbel accent het eerste volgens VI 1 198 het tweede volgens VIII 2 84

In dezen zin kan Belvalkar¹⁾ zeggen dat in portions of the *Astadhyāyi* (d i in de *Tripadī*) he [Pāṇini] has so arranged the *sūtra* s that where two *sūtra* s appear equally applicable that which comes earlier in the order of the *Astadhyāyi* must attain precedence over the one that comes later

Dit volgt dan echter niet uit de omstandigheid dat *para vipratishedha* door VIII 21 zou zijn opgeheven doch is de logische consequentie van het *asiddhaha*. De methodische opzet der *Astadhyāyi* zelf brengt het dus mee

Opmerking 31 Met *anagorya* kan bij verwerping der *antaranga-paribhasa* (met betrekking tot *sūtra* s der *Tripadī*) *narpatya* (zie Opmerking 24) op een lijn worden gesteld

Er zijn gevallen waarin van twee *sūtra* s waartusschen bij directe vergelijking *vipratishedha* verband bestaat na het eerste ook nog het tweede wordt toegepast en waarin dus van opheffing van het tweede *sūtra* door het eerste geen sprake is

Voorbeeld Zoo VIII 331 naast 440 ten opzichte van constructies als **bharan fete* (n / f (facultatief $> nt / f$ (VIII 331) $> nc / f$ $> n / f$ (beide volgens VIII 440)) (facultatief $> nc / ch$ VIII 463) Dat hier inderdaad eerst VIII 331 is toegepast blijkt uit het eind resultaat dat bij directe toepassing van VIII 440 uitsluitend nf zou zijn geweest

Opmerking 32 Soms kan zoowel eerst het eerste en daarna (eventueel via andere *sūtra* s) het tweede als onmiddellijk het tweede *sūtra* worden toegepast. In *vikas tihate* b v zijn zoowel VIII 266 als VIII 441 van toepassing. De ontwikkeling is $s > R$ (VIII 266) $> h$ (VIII 315) $> s$ (VIII 334) $> s$ (VIII 441) maar zou ook s (direct) $> s$ (VIII 441) kunnen zijn

III — S a m e n v a t t i n g

A — *Āpavāda*

Dat uit kracht van zijn beteekenis een *āpavāda* onder alle omstandigheden ten slotte tot zijn recht kan en moet komen is boven gebleken

Toch waren er gevallen dat een *āpavāda* bij den *utsarga* werd achtergesteld. Zij eischen afzonderlijke verklaring (Zie C)

B, C — *Antarangatva en nityatva*

In het voorgaande is aangetoond dat een deel der vormen in I—VIII 1 met behulp van een dezer beide *paribhasa* s kan worden verklaard

1) Belvalkar loc cit p 24

Daartegenover stond, dat een ander deel door tal van bijkomstige, nog meer dan de voorgaande den stempel van louter conventie dragende *paribhāsā's* moest worden beschermd

Men zou kunnen aannemen, dat Pānini, naast de beide hoofd*paribhāsā's*, ook al deze had aanvaard en verder, dat hij zich in de gevallen, waarin ook deze niet voorzien, had vergist

Voor gevallen, waarin het tweede *sūtra* tot de *Triṣāḍī* behoort, werden, niettegenstaande de eerste door Nāgajībhata ea werd verworpen, beide *paribhāsā's* theoretisch voor mogelijk gehouden (Opmerking 22) Ettelijke voorbeelden, waarvoor het *M Bh* afzonderlijke *paribhāsā's* opstelt, bleken in het kader van Pānini's eigen *sūtra's*, inzonderheid met behulp der *sthānavat-sūtra's*, volkomen regelmatig te kunnen worden verklaard

Onder deze omstandigheden rijst het vermoeden, dat Pānini de *nitya-* en de *antaranga-paribhāsā* in 't geheel niet kent Er blijft dan over, dat op een andere wijze wordt verklaard, wat boven met behulp van een dezer *paribhāsā's* is geschied (Zie C) .

D – Para-vipratishedha

Zelfs de eigen regel van Pānini, I 4 2 (volgens de gebruikelijke interpretatie), ging niet altijd op Ook hiervoor moet dus een verklaring worden gezocht (Zie C)

Opmerking 33 Geheel en al in den opzet zelf der *Triṣāḍī* bleek echter te liggen dat bij een verhouding van twee gelijkwaardige, strijdige *sūtra's* waarvan het volgende *asiddha* was ten opzichte van het voorafgaande, *pūria vipratishedha* optrad

C – CONCLUSIE

Met al deze „onregelmatigheden” en „afwijkingen” (B) voor oogen zou men kwalijk langer aan Pānini het meesterschap kunnen toekennen, dat dezen in „technisch” opzicht toch stellig toekomt

Een geheel nieuw gezichtspunt opent het *Mahābhāṣya*

Aldaar ¹⁾ worden alle gevallen, waarin van twee gelijkwaardige, elkaar wederkeerig uitsluitende *sūtra's* het tweede het eerste opheft, dus het overwicht van een *vuñ-* op een *añ-*substitutie (IV 2 39, .

¹⁾ *M Bh* VII 1 95, onder *Vārtt* 10, Vol III, p 276, l 4 *Isa taci para-ṣabdah vipratishedhe param yad istam tad bhavati* Cf I 4 2 op *Vārtt* 7 en IV 2 39 op *Vārtt* 1

Vartt 1), van een *num* en een *nūt* op onderscheiden andere substituties (VII 195 *Vartt*, 10 11) (cf B I D), verklaard, door aan te nemen, dat *para* (in *Vipratishedhe param karyam*, I 42) = gewenscht beteekent

Dit kan inderdaad het geval zijn. Deze interpretatie is met het *Vāj Prat* (dat *uttaram* heeft, bl 53) niet in strijd en is geheel in overeenstemming met het VI 1158 aanvaarde *satī śista* principe volgens hetwelk, als er krachtens verschillende tendenties twee of meer accenten op hetzelfde woord zouden komen, alle accenten behalve het gewenschte moeten worden verwijderd (VI 1158 vergel *Vartt* 9 v v), en ze verklaart *primo a* het opmerkelijk verschijnsel, dat het zoo moeilijk is, voorbeelden van *para vipratishedha* te vinden, *b* hoe het mogelijk kan zijn, dat Pānini nog al eens tegen, zijn eigen beginsel' (I 42) kon zondigen

Doch *secundo* wordt, in verband met de omstandigheid dat hij de in het voorgaande besproken andere ongelijkheidsverhoudingen niet vermeldt, het vermoeden gewettigd, dat Pānini in I 42 deze alle mede insluit en onder *vipratishedha* (niet alleen *tulya bala tirodha*, doch) *tirodha* = conflict, strijdigheid in het algemeen heeft willen verstaan de verhoudingen *niṣya antya*, *antaranga bahuranga* (en zelfs in sommige gevallen *aparada-utsarga*) inbegrepen — voorzoover hij deze al kende — en dat hij in al deze gevallen wenscht, dat de juiste vorm naar het oordeel van den bescheiden lezer worde gekozen

Niet in de bepaling daarvan door dezen school immers de moeilijkheid, waarmee de *varīākarana* rekening had te houden. Zijn taak bestond vóór alles in het juist constateeren der verschijnselen en het daarna zoo goed mogelijk formuleeren er van. Het kon niet anders, of een regel, ook een *aparada* moest, hoe betrekkelijk gelukkig ook geformuleerd wel eens te veel of te weinig omvatten. Tenzij hij dat door nieuwe *aparada's* of door nieuwe interpretatie „trucs“ wilde verhelpen, was Pānini in zulke gevallen genoodzaakt, de tegemoetkoming van den lezer in te roepen.

Hij mocht dat ook doen. Men wordt in dit verband herinnerd aan de opmerking van Speyer¹⁾, dat Pānini tot landslieden

1) Indologische Analecta von J S Speyer Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft Band LXXIV Leipzig 1910 § 6

sprak zelve meesters, die de taal niet behoeften te leeren en dat het hem alleen te doen was om hun bekende klassieke en Vedische vormen en verschijnselen die zoo noodig nog mondeling konden worden toegelicht ter wille van het behoud dier als juist erkende vormen ¹⁾ in *sūtra* s vast te leggen

Is de boven geuite onderstelling juist dan gelden voor *Pāṇini* geen andere *paribhāsa* s dan die welke door hem zelf worden genoemd en moet *para* in *Vipratishedhe param karyam* (I 42) in bovenbedoelden zin worden begrepen dan bestaat behalve de regel dat een *apaśada* een *utsarga* opheft nog slechts deze eene andere valentieregel dat men zich bij de keuze tusschen twee of meer *sūtra* s die gelijktijdig op een bepaalden vorm van toepassing zijn door het te bereiken resultaat moet laten leiden

Opmerking 34 De in bepaalde gevallen optredende *purā vipratishedha* (zie Opmerking 30) is slechts een vorm waarin het *Purātrasiddham* zich openbaart geen nieuw voorschrift

Deze onderstelling is niet zoo gewaagd als zij schijnt In den *Sūtra pāṭha* ingesteld op oordeelkundig lezen zal men zuivere wiskunde niet verwachten Wel zal aan zekere logische eischen moeten blijven voldaan

Opmerking 33 Elken redelyken grond zou het b.v. missen wanneer aan de beteekenis van een uitzondering onnoodig zou worden getoond Onderzoekt men hierop de *Astadhyāyī* dan blijkt dit ook nauwelijks te zijn geschied De voorbeelden die het zouden moeten bewijzen (zie onder B en verg. *Nāgajībhāṣā paribh.* LVII v.), zijn van twijfelachtige waarde of bepaald onjuist

Niets is echter minder te verwachten dan dat men op grond van subtile valentie-onderscheidingen als onder B zijn besproken de *sūtra* s zou moeten interpreteren welke voor hen die vooraf gaande kennis der vormen bezaten waarschijnlijk nauwelijks moeilijkheden hebben opgeleverd

Opmerking 36 Ook de criteria waarnaar bedoelde verschillen worden beoordeeld liggen allerminst voor de hand Mocht er al iets voor zijn te zeggen een *antaranga* bij een *bahiranga* substitutie te doen voorgaan daar zoo het woord a h w van binnen uit wordt opgebouwd het is toch zeer de vraag of men uit zich zelf daartoe zou komen en de *alyā vjāha paribhāṣā* gaat maar al te dikwijls op — De *nitya* regel

1) *Māh.* op VI 3.100 Vol. III p. 174 l. 15 *Gram eva cista manārtha śāhāṣā*

Het was nu eenmaal niet mogelijk, noch noodig, de formules zoo te kiezen, dat alle conflicten werden vermeden. Een van de middelen, om het aantal daarvan te verminderen en het niet te veel op den lezer te laten aankomen, is b v het besproken *Pūrvatrasiddham*. Toont *Pāṇini* ook hierbij niet, in gevallen van stilzwijgende opheffing daarvan (§ 17), dat hij zich bewust bleef, tot ingewijden te spreken? Is het daartegenover denkbaar, dat hij tot een zoo gecompliceerd stelsel van *paribhāśā*s, als het *M Bh* kan doen vermoeden, „whereupon so much ingenuity and energy has been spent, that eventually [the doctrine of the *paribhāśā*'s] has become, for the *Pāṇinīya* student, the hardest nut to crack”¹⁾, zijn toevlucht zou hebben genomen? Ware het zoo, dan zoude het stellen zulker *paribhāśā*'s een andere manier van uitzonderingen geven beteekenen. Maar dan was de *Astadhayī* ook zulk een wonderwerk niet meer!

Als beroep op vooraf weten en verstandelijke medewerking van den lezer kan men echter het naast elkaar voorkomen der vele niet verder verklaarde, strijdige formules (*sūtra*'s) volkomen verstaan. In hetzelfde licht, als waarin men ook, in formeel opzicht, de schijnbare achteleoosheid — die ten deele op onjuiste overlevering kan berusten — kan bezien, die zich in onderscheiden inconsequenties demonstreert. Als dan *Bohtlingk*²⁾ zegt, dat het niet zu billigen [sei], wenn *Pāṇini* bisweilen aus der Construction [falle]’, dan kan men denken aan de lamp op den drempel, die naar twee zijden haar licht werpt, en hetzelfde argument gebruiken, om het tegendeel te bewijzen en ten gunste van *Pāṇini* duiden, die aldus toonde, welke waarde hij hechtte aan scrupuliteit. (Soms trouwens hebben zulke schijnbare lapsus een bepaalde strekking (cf bl 42).) Laat hij b v ook niet meermalen het bepalen der grenzen van een *adhikāra*, regelmatig de verbinding van dezen met de afzonderlijke *sūtra*'s, de vaststelling van *anuvṛtti* in het algemeen aan het inzicht des lezers over? Hoe te denken over formules als VII 3 32 v v, waarin *ivuti* (VII 2 115), na tot 117 met 114, 117—3 10 met 117, 3 10—31 met 117, 3 10 te hebben

1) An account of the different existing systems of Sanskrit Grammar, by Shripad Krishna Belvalkar M A Ph D Poona 1915

§ 40

2) *Pāṇi* Einleitung p XVI

gegolden, alléén moet worden aangevuld? Geldt niet in VIII 3 58, 42 de *anusvara* < *num* evenzeer als *num*? Is niet de geheele aphoristische *sūtra*-stijl een voortdurend beroep op verstandig oordeel?

Aan *paribhāsa*'s, gegrond op *jñāpaka*'s, ontzegt Nāgōjī *bhaṭṭa* 1) bewijskracht, indien ze niet ook in het *Mahabhāṣya* voorkomen

Kielhorn 2) meent, dat „any one can arrive at no other conclusion but this that by far the greatest number of the *paribhasas* which have been collected and explained [in the *Paribhasenduṣekhara*] and by far the most important of them must either consciously or unconsciously have been adopted already by Pāṇini” Hij erkent echter 3) dat er in de *Astadhyayī jñāpaka*s voorkomen „which indicate that certain *paribhasas* are not universally valid, — in other words terms and expressions employed by Pāṇini for which there would have been absolutely no occasion, had Pāṇini in every case adopted a particular *paribhasa*, and which, as they have been employed by Pāṇini indicate therefore that that particular *paribhasā* cannot have been regarded by him as universally valid’

Goldstucker 4) gaat verder, als hij opmerkt „that it is certain that several of these axioms [= *paribhāsa*s] were invented at later periods, either to palliate the shortcomings of Pāṇini, or to make his rules so conveniently elastic as to extend from the time at which he lived down to a period of linguistic development, which could not but find them defective in many respects’

Is de boven uitgesproken hypothese juist, dan geldt en wel voor de geheele *Astadhyayī*, dat men in een juiste beoordeeling van de waarde der *sūtra*'s in alle strijdige gevallen, in het reduceeren waarvan tot een zoo gering mogelijk aantal dan Pāṇini's verdienste kon bestaan, *suapte discrimine* heeft uit te maken welke substituties zijn bedoeld

Dan zijn, op den engeren *aparāda* (LXII) na, de valentie-*paribhāsa*s, laat het zijn ten deele oud, maar als interpretatiemidde-

1) *Ph I* op *paribh* XCIII, 5

2) *Ph I* tr., Preface p XXIII

3) *Ibid.*, p XXI

4) Pāṇini: His place in Sanskrit Literature by Theodor Goldstucker London Berlin MDCCCLXI p 112

len van Pāṇini's *Aṣṭādhyāyī* alle later fabrikaat: spitsvondigheid en wiskunstenarij.

IV — ADHIKĀRA'S.

§ 10.

A — MOGELIJKHEID VAN ADHIKARAṆA OOK IN DE TRIPĀDĪ.

Adhikāra's ontleenen evenals, door *Kaiyata* (bl. 37) er ook onder begrepen, *paribhāṣā's* hun waarde aan hun verhouding tot andere *sūtra's*. Men kan dus met hetzelfde recht, als § 7 met betrekking tot *paribhāṣā's* is geschied, vragen, of het *asiddhātva* van de *sūtra's* der *Tripādī* niet een beletsel vormt voor *adhikaraṇa* en — VI 1 86, 4 22 komen in dit verband niet in aanmerking — VIII 1 16 (*Padasya*) (na VIII 1 74), 2 1 (*Pūratrāsiddham*), 108 (*Samhitāyām*), 3 55 enz. als *adhikāra's* al iets kunnen beteekenen.

Op dezelfde wijze als in genoemde paragraaf kan worden aange-
toond, wat de feitelijke toepassing der *sūtra's* ook leert, dat vorming van *adhikāra*-groepen ook van *sūtra's* na VIII 2 1 mogelijk is; deze *adhikāra* zou trouwens, ware het anders, zich zelf te niet doen en de nog volgende *adhikāra's* zouden geen reden van bestaan hebben. Volgens eenstemmige verklaring van het *M Bh.* 1) en van de *Kāṣ.* 2) loopt *Padasya* door tot VIII 3 54 en het overgrootste deel der er van afhingende *sūtra's* wordt dus gevormd door *sūtra's* na VIII 2 1; het *Pūratrāsiddham* bestrijkt de geheele *Tripādī*, terwijl *Samhitāyām* het laatste gedeelte er van (VIII 3 en 4) beheerscht. Twee aan twee kruisen de groepen elkander.

B — OCCASIONEELLE VERBINDING DER ADHIKĀRA'S MET DE AFZONDERLIJKE SŪTRA'S OOK IN DE TRIPĀDĪ.

Als *adhikaraṇa* op dezelfde wijze als in I—VIII 1 ook in de *Tripādī* mogelijk is, dan moet ook voor *Padasya* enz. opgaan, wat omtrent doel en strekking van *adhikāra's* in het algemeen geldt.

I — *Verbinding der Adhikāra's met de afzonderlijke sūtra's in het algemeen.*

Het *Vārttika*, dat hiervoor opheldering geeft, moet intusschen anders worden geïnterpreteerd, dan wel wordt aangenomen.

1) *M Bh.* VIII 1 16, *Vārt.* 1, Vol. III, p. 371.

2) *Kāṣ.* op VIII 1 16.

Het luidt *Adhikārah pratyogam tasyānirdeçārthah* ¹⁾

Volgens uitdrukkelijke verzekering van Patañjali moet *pratyogam* hier worden verstaan als *yogam yogam prati*. En dit vertaalt Goldstucker ²⁾ als [An *adhikāra* is made so as to apply] in reference to each such a rule (i.e. to each rule belonging to it). Hieruit kan en uit de vertalingen der verschillende *adhikāra*'s door Bhaṭṭoji en Böhtlingk („always", „every", „each" ed, „stets" ed, of niets) moet men opmaken, dat de latere interpretatie den *adhikāra* met alle *sūtra*'s, die er op volgen (tot aan de grens van den *adhikāra*), wil verbinden.

Opmerking 1 Eenigszins dubbelzinnig drukt Bhaṭṭoji zich uit, waar hij op II 14 opmerkt aan den eenen kant dat de uitdrukking [*sup* (2)] *saha supā* jointly and severally one at a time or two at a time in de volgende *sūtra*'s terugkeert, en aan den anderen dat this aphorism (4) constantly will be applied in translating the *sūtra*'s that follow.

Men heeft de *adhikāra*'s voor het grijpen, waarvan duidelijk blijkt, dat ze niet zonder onderbreking moeten worden aangevuld. Een verbinding b v van VI 3 114 met *sūtra*'s, waarin van zeer bepaalde posities sprake is, b v van (de verlenging aan) het einde in het eerste lid van composita, kan geen zin hebben. Op overeenkomstige wijze heeft VI 1 72 alleen waarde voor die *sūtra*'s, waarin niet, gelijk b v in VI 1 110, van blykbaren inwendigen *samdh*i wordt gesproken. Enz enz.

Veeleer kan men concludeeren, dat voor de verbinding van een *adhikāra* met de afzonderlijke *sūtra*'s geldt, wat Patañjali ³⁾ met betrekking tot de grensbepaling van sommige *adhikāra*'s zegt, dat deze *vyākhyānatah* moet worden uitgemaakt. Dan moet men aannemen dat *pratyogam* niet = „met betrekking tot elk *sūtra*", doch — en dit kan ook uit het *Vārttika*, en ook uit Patañjali's commentaar, worden gelezen — „*sūtra* s-gewijze, waarbij de mogelijkheid blijft bestaan, dat in sommige gevallen de *sūtra*'s niet door den *adhikāra* worden beheerscht.

Opmerking 2 Het geheele *Vārttika* moet dan om niet twee ledig te kunnen worden opgevat niet worden vertaald. Een *adhikāra*

1) *Vārtt* 1 op I 3 11 Vol I p 271

2) Pāṇini His place in Sanskrit Literature by Theodor Goldstucker London Berlin MDCCCLXI p 47 48

3) *M Bh* I 3 11 op *Vārtt* 7 Vol I p 272 seq

dient om te worden toegepast op elk *sūtra* dat daarbij behoort het doel is vermijden eener herhaalde vermelding (zoo Goldstucker) doch Een *adhikāra* dient om in zooveel *sūtras* als waarmee het blijkt te moeten worden verbonden herhaalde vermelding te vermijden

Dat dit ook voor de *adhikāras* der *Tripadī* geldt kan uit het volgende blijken

II – Verbinding van de Adhikāras der Tripadī (padasya purvatrasiddham samhitayam) met de afzonderlijke sūtras

A – Padasya (VIII 1 16)

1 – Voorafgaande Opmerkingen (Het begrip *pada* De genitief *padasya*)

a – Het begrip *pada* (Woord- en stampada's)

Onder *padas* worden 1 woorden 2 sommige woordstammen (*pratīpadikas*) verstaan Het begrip is scherp omlijnd

1 Woord*pada*s

Pada heeten allereerst alle woorden die eindigen op *sup* of *tin* (I 4 14) (Cf IV 1 2 en III 4 78)

Voorbeelden *Agnim* (IV 1 2) *bodhami* (III 4 78)

Hierbij moet in de eerste plaats worden opgemerkt dat de benaming *pada* van toepassing blijft wanneer zoo n flexie uitgang hetzij door een augment wordt uitgebreid of door apocope een of meer spraakklanken verliest

Voorbeelden Ook *karavani* (III 4 92 cf 89) en *karavava* (98) zijn dus *pada*s

Daar de in § 7 besproken vormen van *sthanivattva* ook gelden met betrekking tot de terminologie blijft de term *pada* verder behouden voor casus en verba finita waarin voor een der *sup* of *tin* uitgangen (IV 1 2 III 4 78) een andere is gesubstitueerd

Voorbeelden Ook *devais* (VII 1 9 IV 1 2) en *bodhanti* (VII 1 3 III 4 78) zijn dus *pada*s

Dit is dus daar een zérosubstituut ook *sthanivadbhara* bezit ook het geval met flexievormen die den uitgang hebben verloren (Cf Opmerking 3–5)

Voorbeelden 1 **rajan* (VII 1 63) (> *raja* VIII 2 7) 2 *bodha* (VI 4 105 via III 4 87) 3 de *sas* numeraba n acc pl **pancan* (VII 1 22) (> *parca* VIII 2 7) 4 het neutrum sing voor zoover geen a stam (VII

123 *luk* tegenover *lopa* in VI 168—70) Bizardere aandacht ver dienen 5 de indeclinabilia (cf Opmerking 3) 6 de eerste leden in composita (Opmerking 4) en 7 de wortels op *n* van denominatiefformaties (Opmerking 5)

Opmerking 3 Indeclinabilia¹⁾ zijn bij Pāṇini flexieformen waarvan de flexie uitgangen die volgens IV 12 worden verwacht door *luk* zijn afgefallen (II 482) (Alleen enkele *atyaibhāsa* s (II 483) en eenige versteende casus (I 138 v v) vormen hierop een uitzondering) Nu leert I 163 als belangrijke beperking op 62 dat voor zérosubstituten die *lumata* (d i door *luk* *glu* of *lup*) zijn aangeduid het *sthanuattā* niet geldt met betrekking tot die eigenschappen van den stam die in de *Astadhyāy*s van het suffix worden afhankelijk gesteld (Bohtlingk vergeet bij de vertaling van I 161 ook in te voegen) Deze beperking geldt ook met betrekking tot de benaming van den stam in zooverre die door het suffix wordt bepaald Ofschoon dus gereduceerd tot *pratiṣṭāṇa* s kunnen *avyaya* s ingevolge I 163 nooit *pada* s zijn in den zin van I 417 (*stampada* s) Het recht ze niettemin *pada* s te noemen put men uit I 162 wóór*pada* s zijn het (cf Opmerking 5) (Die met bewaarden *ibhakti taddhita* (V 37 v v) zijn *eo ipso* woord*pada* s)

Opmerking 4 Eerste leden van composita verliezen den uitgang volgens II 471 (uitzonderingen volgens VI 31 seq) **rajanas* + *putrah* > **rajanputrah* **hastam* + *grīṭah* > *hastagrīṭah* — Een compositum bestaat uit een *pradhāna* (hoofdlid) en een *upasarjana* (onder geschikt lid) (cf I 243 44) (Het *upasarjana* gaat gewoonlijk voorop (II 230) doch niet altijd (I 244)) Constructief wordt door Pāṇini steeds het door hem in den nominatief geciteerde vooraangaande lid als (uitgangspunt van) het compositum dus als datgene wat (met iets anders) het compositum vormt opgevat (cf II 16 *avyayam* 24 *ditīyā* 30 *itīya* enz II 24 *pratiṣṭāṇa* enz) In dezen zin heet het compositum d i dus het door Pāṇini in den nominatief opgegeven deel van het samengestelde geheel volgens I 246 *pratiṣṭāṇa* (en als zoodanig verliezen alle leden er van behalve het laatste volgens II 471 den casusuitgang) Zoo moet ook Bohtlingk's eenigszins duistere aantekening op II 471 worden verstaan als hij zegt dat *rajanā puruṣā* als Compositum nach I 246 Nominalstamm [sei] und als solcher (nach II 471) die Casusendung [verliere] Niet het geheel is *pratiṣṭāṇa* doch **rajanā* (*raja*)

Opmerking 5 *Luk* van *sup* heelt volgens II 471 (*luk* uit 58) plaats als een casus > *dhatu* of *pratiṣṭāṇa* wordt *putram* + *ja* (*kjac* III 18) + *ti* > **putrayati* (II 471) (> *putriyati* VII 433) De term *pada* wordt hier volgens I 415 tot *n* stammen beperkt Dus wordt *rajan* + *kjac* > *rajaṇa* (V III 27) (> *rajiṇa* (V II 433) ten opzichte van deze laatste substitutie is V III 27 volgens V III 2 ~ niet *aniddha*)

1) Pāṇ I 137 v v

— Bohtlingks vertaling van *nah* (I 4 15) als Nominalstamm (auf *n*) is van het standpunt van Pāṇini uit onjuist Wel is *putra* (in **putrayati*) een *prātipadika* (als *dhātu* dienende) doch het heeft de waarde van een gemuteleerden casus en als zoodanig is **rājan* (in **rajanyati*) *pada*

2. Stampada s

Stampada s zijn volgens I 4 17 alle stammen voor een der suffixen van IV 1 2 (mits niet *sarva nama sthana*) en volgende *sūtra s* (tot V 3 70), benevens nog (I 4 16) die, welke door een *si* suffix worden gevolgd

Voorbeelden **Rājanbhih* (IV 1 2) *rājanvat* (V 2 94) *bha tadya* (IV 2 115)

Uitgezonderd (*bha* stammen) zijn

a) nominale stammen voor een met *y* of vocaal beginnend suffix mits het volgens I 4 15 geen woord of volgens I 4 16 geen *stampada s* zijn, b) nominale stammen op *t* of *s* voor een suffix met de beteekenis *mat* (*vat*)

Voorbeelden a) *Vac* in denom *iācyate* gen *s iācas* (In beide gevallen zonder overgang *c > k* volgens VIII 2 30) Doch **rājanyate* met syncope van *n* volgens VIII 2 7 (> *rājayate* > *rajayate* VII 4 25) en **bhavatiya* (met *chas*) met verzachting volgens VIII 2 39 (> *bhata diya*) b) *Vidyutvat tejasmāt* (Respectievelijk zonder verzachting van *t* en overgang van *s > u* enz respectievelijk volgens VIII 2 39 en VI 1 114 enz)

De aanleiding tot het (als *pada s*) vereenigen der stammen onder 2 met de complete woorden onder 1 bestaat in het gemeenschappelijk gedrag al dezer vormen ten opzichte van verschillende processen (als de verzachting aan het einde *e d*)

Opmerking 6 Een vorm als nom *s n *iars* wordt door apocope van *su* volgens VII 1 23 een bloote stam Deze stam is *pada* doch kan (I 1 63) toch geen *stampada* volgens I 4 17 zijn daar de afval van *su* door *luk* is aangeduid Het moet dus een woord*pada* zijn en wel op grond van I 4 14 en I 62 Ofschoon het er bij de toepassing van VIII 2 7 niet op aankomt in welken zin men vormen als **rājan* (VI 1 68 *lopat*) als *pada* beschouwt is het van belang op te merken dat ook deze vormen hoewel stam en *pada* toch geen stam doch woord*pada* zijn Ten onrechte zegt dus Bhaṭṭoṣi op VIII 2 8 that a word does get the designation of *pada* though an affix has been elided by using *luk* yet such elided affix does sometimes produce its effect in spite of I 1 63 en verderop dat [the very fact of the prohibition of the elision (VIII 2 8) indicates that the rule *Na lumatāṅgasya*

is not *nitya* and so] there will be *pratyaya-laksana* [in den locatief *vyoman*] Niet met I 163 doch met 62 heeft men te doen

b — De genitief „*Padasya*”. Substitutie- en onderadhihāra-sūtra's

Het is opmerkelijk, dat met een twijfelachtige uitzondering (Opmerking 13) de *Kāṣika* bij alle *sūtra*'s, waarin van het einde van een *pada* sprake is, getrouw aan den *adhihāra* (*padasya*) herinnert, terwijl ze overigens hardnekkig daarvan zwijgt. Als de *Kāṣikā* oordeelen *Bhaṭṭa* 1 en, blijkens zijn vertaling, *Bōhlingk*, in eerstbedoelde *sūtra*'s steeds van *pada*, dikwijls vertaald als „woord”, sprekend. Men is trouwens intuïtief geneigd, in een proces, dat zich aan het eind van een *pada* afspeelt, een *pada*-proces *var' εφορν* te zien. Tot deze opvatting kan bijdragen de *angādhikāra*, onder welk hoofd (uit den aard der zaak) bijna uitsluitend van processen aan het einde van den stam sprake is.

Indien echter deze uitleg juist ware, waarom leidt *Pāṇini* de volgende groep bij VII 355 dan niet met een te verwachten „*apadasya*”, doch met *apadantasya* in? Had hij te voren alleen het einde bedoeld, dan zou hij ook in VIII 116 „*padantasya*” hebben gezegd. Men zou, al zal men op grond van de uiteenzettingen onder *I* zeker geen onafgebroken reeks van *pada* eindprocessen verwachten, te vergeefs zoeken naar een tweeden *adhihāra* met zooveel „afwijkingen”.

Pāṇini's bedoeling kan worden afgeleid uit *paribh* I 149 v v en uit *Kāṭyāyana*'s toelichtend *Varṇi* 3 op I 149.

1. *Paribhāsa* I 149 v v

Paribhāsa I 149 luidt *Sasthī sthāne-yoga*. Het doel van dit *sūtra* is, naast de gewone genitief-functies ¹⁾ — waarvan hier uit den aard der zaak alleen de adnominale in aanmerking komen — een technische te scheppen. *Sthāna* heeft hier de ruime beteekenis van *prasanga* ²⁾ = *occasio*, zoodat de bedoeling van het *sūtra* is „Om aan te duiden, dat in een vorm, d i voor dien vorm zelf of voor een deel er van, een substitutie plaatsvindt, wordt (in beide

1) *Kāṣ* op I 149 *Bahavo hi sasthy-arthāḥ sevascāmy-anantara sanīṣa samūha vīhārayatadyās, tatra yatanīhāḥ śabde sambhavanī tesu sarvesu prāptesu niyamah kriyate sasthī sthāne-yogeti*

2) *Kāṣ* op I 149 *Sthāna-śabdaḥ ca prasanga tādī*

gevallen¹⁾ de geheele vorm in den genitief gezet" Dat is de *sthāna sastiḥ*

Opmerking 7 Omtrent de vraag hoe is aangeduid, of de substitutie het geheel dan wel een enkelen spraakklank betreft en in het laatste geval welken spraakklank, kan het volgende worden opgemerkt

- a) Bestaat de vorm, waarin de substitutie plaatsvindt, uit een reeks van spraakklanken (wortel suffix, stam, *pada*), dan heeft de substitutie plaats
 - 1 voor het geheel
 - a als het substituut *cit* is (I 1 55) *Idama ic* (V 3 3),
 - b als dit uit meer dan één klank bestaat en *anī* is (I 1 55 en 53) *Aster bhūh* (II 4 52)
 - 2 voor een enkelen spraakklank in de overige gevallen en wel
 - a aan het begin, als de vorm volgt op een in den ablatief geciteerden (I 1 54) *Dvy antar upasargebhya 'pa it* (VI 3 97),
 - b in het midden (*vyākhyānataḥ* uit te maken) *Mrjer vyddhik* (VII 2 114) (en zoo vaker, uit den aard der zaak in ablautsūtra's)
 - c aan het einde in de overige gevallen, dat substitutie voor één klank plaatsvindt, (I 1 52 gelezen in verband met 55) *Id gonyāh* (I 2 50) steeds, wanneer het substituut, uit meer dan één spraakklank bestaande *nit* is (I 1 53) *Ayan yi hūti* (VII 4 22) en verder in de zeer talrijke gevallen waarin het geheel niet rechtstreeks is genoemd (zie onder 2a, bl 87)
- b) Bestaat de bedoelde vorm uit een spraakklank, dan betreft de substitutie natuurlijk dien klank zelf (*Krpo*) *ro lah* (VIII 2 18) Cf I 1 21

Opmerking 8 Het algemeene *sūtra* I 1 52 *Alo'ntyasya* „Als regel treedt het substituut in de plaats van den laatsten spraakklank van den in den genitief staanden vorm" moet wel worden onderscheiden van I 1 72 *Yena iḍhis tad-antasya* „Een spraakklank (of een vorm), waarvoor een regel is opgesteld, duidt (behalve zich zelf) het geheel aan, dat op dien spraakklank (dien vorm) eindigt (zoodat de regel c q voor dat geheel alleen geldt)" Uit de voorbeelden die gewoonlijk bij dit *sūtra* worden gegeven moet volstrekt niet worden opgemaakt, dat *yena* alleen betrekking zou hebben op een voorafgaanden ablatief Ook in *sūtra* s als VIII 2 66 is de *s* waarvoor de substitutie plaatsvindt, meteen voorwaarde voor het proces Het eerste deel van dit *sūtra* moet via I 1 72 met I 1 52, het laatste direct met I 1 52 worden gelezen

Opmerking 9 Aan bovenstaande regels wordt niet streng de hand gehouden Zoo heeft *ksasya* in *Ksasyāci* (VII 3 72) alleen betrekking op de *a*, in het onmiddellijk daarop volgende *sūtra*, waarin het doorloopt op het geheele suffix (cf I 1 61) Soms moet men uit den

b een genitief $\left\{ \begin{array}{l} 1 \text{ van een spraakklank} \\ 2 \text{ antasya} \\ 3 \text{ van een woord} \end{array} \right.$

2 aan het begin of in het midden van een *pada*

3 voor het geheele *pada*

4 vóór een *pada*

5 na een *pada*

Voorbeelden 1 *a* VIII 2 29—36 39 1 *b* 1 VIII 2 66 (eerste deel) 1 *b* 2 VIII 2 7 1 *b* 3 VIII 2 66 (tweede deel) 2 VIII 2 4 3 13 3 VIII 1 20 4 VIII 3 2) v v — VIII 3 31 v v

Als hoedanig de genitief *padasya* is bedoeld kan nu aan de hand der voorafgaande beschouwingen rubrieksgewijze worden uitgemakt

Groep 1.

a Het *viçesana* karakter van *padasya* springt in 't oog *Sūtra* VIII 2 29 (slot) beteekent Aan het eind van een *pada* enz Zoo ook de *Kaṣka* ¹⁾

b 1 Bepalenden zin heeft deze genitief ook in VIII 2 66 eerste deel Volgens den *tadanta vidhi* I 1 72 (cf Opmerking 8) stelt de genitief *sah* den genitief van een geheel (*tat*) voor Volgens den *adhikara padasya* is dit geheel hier een *pada* Daar *padasya* zich hier als appositie bij *tat* voordoet treedt het feitelyk daarvoor in de plaats en geeft dus te kennen van het einde van welk geheel sprake is Zoodoende wordt *sah* > van een *pada* eindigend op *s* (*sakaranta padasya*) Volgens I 1 52 beteekent deze genitief *sakaranta-padantasya* (*sthana sasti*) zoodat de vertaling ten slotte wordt Voor de *s* aan het slot van een *pada* eindigend op *s* wordt *ru* gesubstitueerd

Opmerking 10 *Sah* (VIII 2 66) beteekent dus *padasya* (I 1 72) en *-padasya* beteekent *-padantasya* In het praegnant gebruik van zulke technische casus schuift een der geheimen van Panini's korthed (§ 6 Opmerking 6)

Opmerking 11 Onder *angasya* (VI 4 1) komen met type 1 *b* 1 overeen *sūtra* s als VI 4 2 *halah* Dit *sūtra* beteekent Een gevocaliseerde semivocaal aan het einde (I 1 71 52) van een stam (VI 4 1) wordt na consonant (*halah*) verlengd Ook hier lgt dus niet in *angasya* — dat eventueel *angantasya* zou kunnen beteekenen — het *anta* begrip doch in den vorm waarin het *sūtra* is gesteld gezien in het licht der *paribhasa* s

1) *Kaṣ* op VIII 2 29

b. 2 Evenzoo moet in overeenstemming met *Vartt* 1 op VIII 2 7 ¹⁾ in *sūtra*'s met *antasya* een *viçesana* genitief in *padasya* worden gezien. In VIII 2 7 duidt het geheele compositum *prātipadikānta*(*sy*)a een spraakklank (aan het einde van een *pada*) aan. *Tad* (van I 1 72) hier = *padasya*, dat dus weer de rol van appositie vervult en evenals in type b 1 bepalende beteekenis krijgt, zoodat *prātipadikāntasya* > „van een *pada*, dat op een *prātipadika* eindigt”, d.i. *prātipadikānta-padasya*. En dit wordt weer volgens I 1 52 > *prātipadikānta padāntasya*.

Evenzoo wordt *Samyogāntasya* (VIII 2 23) > *Samyoganta-padantasya* (*lopah*).

b 3 *Padasya* als appositie bij *sajusah* (VIII 2 66) („van het *pada* *sajus*”) zou iets volmaakt overtolligs zijn. *Sajusah* valt dus rechtstreeks onder I 1 52 (*sthana śasthī*) ²⁾.

Groep 2.

Duidelijk spreekt het *viçesana* karakter van den genitief in *sūtra*'s als VIII 2 4. Hier moet, in overeenstemming met VIII 1 16 *Vartt* 5 ³⁾, *padasya* rechtstreeks met *anudattasya* worden verbonden (met de beteekenis „ergens in een *pada*”). De vertaling wordt dan. Voor een *anudatta*-vocaal, volgend op een uit een *udatta* of *svarita*-vocaal ontstane semivocaal, wordt „in alle posities in een *pada*” een *svarita* vocaal gesubstitueerd. *Anudattasya* zelf is dus *sthana-śasthī* (vorm van aanduiding type a) 2a, Opmerking 7) het bijgedachte *padasya viçesana-śasthī*.

Zoo is ook in VIII 3 13 (*Dho dhe lopah*) *dhah* (*padasya*) de *adhikara viçesana śasthī*, dus *Dh* wordt, in elke positie in een *pada*, voór *dh* gesyncopeerd (De positie aan het einde komt niet voor, VIII 2 39).

Opmerking 12. *Kṛpah* in *Kṛpo ro lah* (VIII 2 18) kan met aangevuld *padasya* worden vertaald als van een *pada*-genaamde *kṛp* formatie. Daar $\sqrt{kṛp}$ practisch nooit anders dan in een *pada* optreedt is de *adhikāra* hier dus niet bepaald noodig. Anderzijds stoort hij ook niet en er is dus niets tegen om het *sūtra* op andere gronden (§ 6) onder VIII 2 1 op te nemen.

1) *M Bh* VIII 2 7, *Vartt* 1 Vol III p 394. *Na lope nta grahanam padādhikārasya viçesanatīat* Cf *Vartt* 6 op VIII 1 16.

2) Cf ook *kāç* VIII 2 66 *sajus ity etasya rir bhavati*.

3) *M Bh* VIII 1 16 *Vartt* 5 Vol III p 372. *Na tā padādhikārasya viçesanatīat*.

Groep 3

In de derde groep kan *padasya* nog nauwelyks als *viṣesana sasthi* in casu als appositie worden opgevat. Het geval komt alleen vóór VIII 21 voor.

Opmerking 13. *Sūtra* VIII 120 luidt dus eenvoudig: In den gen. dat en acc. dual worden voor (enclitisch gebezigd) *yusmat* en *asmat* respectievelijk onbetoond *tam* en *nau* gesubstitueerd (I 155). Daar het echter vanzelf spreekt dat zulke casus *pada*s zijn kunnen *sūtra*s als VIII 120 bezwaarlijk rechtstreeks met 16 in verband worden gebracht. In verbanding met 18 echter — tot en met 68 ook met 17¹⁾ — loopt *padasya* in 20 en volgende *sūtra*s tot aan het eind van den *pada* door en zoo schikken dus al deze *sūtra*s zich via 18 onder den hoofdadhikāra.

Groepen 4 en 5

Voorbeelden zijn VIII 329 v.v. Het geheel waarachter de substitutie plaatsvindt wordt aangeduid door den volgens I 172 (cf. Opmerking 8) vereischten eindspraakklink (hier in den ablatief!). Dat dit geheel een *pada* is volgt daarna uit den adhikāra gelezen met I 152 (cf. groep 1 b 1 en 2).

Al naar prothesis of paragoge is bedoeld krijgt het substituut *t* of *k* volgens I 146.

Samenvatting

Bovenstaande discussies leiden bij de toepassing der *sūtra*s wyl aan de feitelijke bedoeling daarvan niets is veranderd niet tot nieuwe consequenties.

Op de praegnante beteekenis van de *sthana sasthi* is de aandacht gevestigd. Gebleken is dat meer *sūtra*s rechtstreeks met *padasya* als *viṣesana sasthi* kunnen worden verbonden dan op het eerste gezicht het geval schijnt te zijn. Op *sūtra*s die zich bij wijze van egressie aan den adhikāra onttrekken is ten slotte gewezen.

b — Met de Adhikāra sūtra s

Of de hoofdadhikāra (VIII 116) ook op de (onder)adhikāra s VIII 21 en 108 enz. betrekking heeft dient nog te worden onderzocht.

1) Kaç op VIII 120 *Padasya padad anudattam sariam apadadav iti sariam sha sambadhyate*

Dat het geen principieel vereischte is dat elk *sutra* hetwelk onder een *adhikara* is gebracht ook daardoor zou moeten worden beheerscht is boven met voorbeelden gestaafd (Cf ook de opmerking van Speyer bl 75) *Sutra* s die *adhikara* s (onder *adhikara* s) zijn behoeven daarop geen uitzondering te maken

In VI 4 22 vullen alle commentatoren terecht den *angadhikara* wel aan Op overeenkomstige wijze moet blijkbaar ook de uitdrukking *samhitayam* VIII 2 108 die *onderadhikara* van VIII 2 1 is met dezen hoofdadhikara worden gecombineerd

Wilde men *padasya* dat in dit geval als *viçesana sasti* zou kunnen worden opgevat ook met het *Purvātrasiddham* (VIII 2 1) verbinden den zou deze combinatie na VIII 2 108 — voor zoover met van pauzevormen sprake is — beperkt door *samhitayam* door de geheele *Tripadī* heenloopen en alle *apada sutra* s van het *asiddhātā* uitsluiten

Daar het *asiddhātā* integendeel blijkbaar een gemeenschappelijke eigenschap van alle *sutra* s der *Tripadī* is kan van zulk een verbinding (van VIII 2 1 met I 16) ook geen sprake zijn en heeft de opneming van VIII 2 1 onder den hoofdadhikara geen verdere gevolgen

Opmerking 14 Wel bleken (cf bl 49 Opmerking 25) sommige *sutra* s met een beroep op (door VIII 2 1 niet opgeheven) *sthanivattā* van zekere substantien sommige onregelmatigheden (cf bl 69 Opmerking 24) ook met behulp van bekende (in dit geval te aanvaarden!) *paribhasa* s te kunnen worden verklaard Het valt echter op dat een en ander juist voornamelijk met *pada sūtra* s het geval is Hier bestaat echter zeker *asiddhātā* Met het al of niet bezitten dezer eigenschap kunnen wat de voorbeelden trouwens bewijzen bedoelde verklaringen dus geen verband houden Men zou nog de opmerking kunnen herhalen in § 9 C gemaakt dat hier alles met voorafgaande kennis der vormen moet worden beoordeeld Dit zou dan echter zooveel afbreuk doen aan de strengheid van het systeem dat daarvan nog nauwelijks zou kunnen worden gesproken Onder deze omstandigheden is het veiliger het *Purvātrasiddham* over de geheele *Tripadī* uit te strekken en de substanties te verklaren gelijk hiervoor en gelijk reeds van *Katyaiana* af is gedaan

B C — *Purvātrasiddham* (VIII 2 1) en *Samhitayam* (VIII 2 108)

Deze beide *adhikara* s zijn boven (bl 91) als *onderadhikara* s van *Padasya* ter sprake gekomen De eerste vormt het onderwerp van

behandeling der volgende hoofdstukken Van den laatsten kan na het bovenstaande als vanzelfsprekend worden aangenomen dat het *asiddhatva* der *sutra s* onder VIII 2 en 3 geen beletsel vormt voor *adhikarana* en een nadere bespreking overbodig worden geacht Hetzelfde geldt van VIII 3 55 enz

III – C o n c l u s i e

Uit bovenstaande beschouwingen kan ten slotte worden geconcludeerd dat de onder bl 81 aanvaarde opvatting van *Vartt* 1 op I 3 11 met betrekking tot *adhikara s* in het algemeen ook geldt ten aanzien van die welke worden gevolgd door *sutra s* uit de *Tripadī*

Bij de interpretatie dezer *sutra s* dient daarmede rekening te worden gehouden

DERDE HOOFDSTUK HET LOGISCH EN HET MNEVO TECHNISCH PRINCIPE

1—TOEPASSINGSPHEER DER SŪTRA'S I—VIII, 1

§ 11.

Wat in het vorige hoofdstuk omtrent de waarde der *paribhasa* s werd betoogd, werd gebaseerd op de uit den feitelijken toestand volgende bijkbare bedoehing der *sūtra*'s. Door welke processen, die in aanmerking kwamen, om aan een bepaalde vormontwikkeling deel te nemen, het verloop daarvan inderdaad werd beheerscht en in welke volgorde, moest voor elk twijfelachtig geval voor elke phase afzonderlijk in verband met het te verwachten resultaat worden uitgemaakt.

Opmerking 1. Zoo moesten opdat $\sqrt{sv} + Up S na > syona$ zou kunnen worden van de drie in eerste instantie mogelijke *sūtra* s VI 1 66 4 19 en VII 3 86 het eerste en laatste worden ter zijde gesteld (Zie bl. 65). In de ontwikkeling van **bhavats* ($< \sqrt{bha} + at + s$) tot *bhatan* moest van de twee vooreerst in aanmerking komende *sūtra*'s VI 4 14 en VII 1 70 het eerste worden gekozen daar anders later geen lange *a* meer zou kunnen ontstaan (Zie bl. 65).

Wat in 't bijzonder een formatie betreft in een stadium van ontwikkeling, dat geheel volgens *sūtra*'s uit I—VIII 1 werd bereikt, kan men naar aanleiding van de opgedane ervaringen vaststellen, dat alle *sūtra*'s voor toepassing in aanmerking kunnen komen. De verdere ontwikkeling van zulk een vorm kan dus zoowel volgens telkens volgende of (telkens) voorafgaande als volgens volgende én voorafgaande *sūtra* s verlopen.

Voorbeelden 1 (substituties volgens telkens volgende *sūtra* s)
1 s perf **pacms* (III 4 78) $> paca$ (nal. 82) $> pacpaca$ (VI 1 1 8)
 $> pacpāca$ (VII 2 116) $> pafāca$ (VII 4 60) 2 (volgens telkens voorafgaande *sūtra* s) a. De afwijkende stamvorming in de sterke casus van het neutrum volgens VII 1 72 valt daarna nog onder VI 4 8

(**phala* > *phalan* > *phalān*) b (ook ten aanzien van het accent) Instr sing **āsthā* met accent volgens Ph S II 3 > *asthānā* (VII I 75) > *asthnā* (respectievelijk volgens VI 4 134 I 161, 158) (Wegval van het eerste accent volgens het *sati gīta* principe (VI I 158) kan ook reeds na de substitutie volgens VII I 75 plaats hebben) 3 (over en weer) De VII I 27 geconstrueerde gen sing **yusmāda* (< *yus* + *madik* (Un S I 139) + *aḥ*) wordt volgens (het volgend) VII 2 90 > *yusmaa*, dat daarna nog weer volgens (het voorafgaand) VI I 97 > *yusma* en daarna nogmaals in twee richtingen > *tavaa* (VII 2 96) > *tava* (VI I 97) wordt

Op een *sūtra* der *Triṣṭhī* echter mag volgens VIII 2 1 niet worden vooruitgelopen

Opmerking 2 Dit kan zoowel A een verenging als B een verruiming van de toepassingspheer van voorafgaande, dus ook van *sūtra* s uit I—VIII 1 beteekenen

A (Aan voorafgaande *sūtra* s worden gevallen onttrokken) Dit heeft plaats als het *Triṣṭhī* *sūtra* ware het *siddha* nieuwe gevallen zou scheppen Voorbeelden 1 *Rājabhik* (VIII 2 7) ofschoon met korte *a* op het eind van den stam valt niet onder VII 1 9 2 Vormen als *asmā uddhara* (VIII 3 19) volgen niet de contractie regels, die volgens VI 1 87 v v voor naburige vocalen gelden 3 De *c* van *gacchati* die volgens VIII 4 40 uit *t* (VI 1 73) ontstaat wordt niet meer volgens VIII 2 30 > *h* De *ñ* in *yūñjau* evenmin Ontwikkeling *Yujau* (< *yuj* + *kvin* + *au* III 2 59 IV 1 2 VI 1 67) > *yunjau* (VII 1 71) > *yumjau* (VIII 3 24) > *yūñjau* (VIII 4 58)

B (Nieuwe gevallen worden toegevoegd) Dit is omgekeerd het geval, wanneer bij *siddhanta* van het *Triṣṭhī* *sūtra* gevallen zouden verloren gaan Voorbeelden 1 *Pañcānām* volgt ondanks verlies der stam-*n* (VIII 2 7) den verlengingsregel VI 4 7 (De zero wordt ondersteld nog *n* te zijn zoodat de *a* nog *upadhā* is) 2 *Ḥṣṭhikā* (VIII 2 51) ontleent de alleen juiste *ṣ* aan de omstandigheid dat het met betrekking tot VII 3 46 nog een dentaal suffix wordt geacht te bezitten Ontwikkeling **ḥṣṭākhā* > *ḥṣṭākhā* (VII 4 13) > *ḥṣṭhikā* (VII 3 44 46) > *ḥṣṭhikā* (VIII 2 51) 3 **Amusmin* (VIII 2 80) met pronominalen uitgang volgens VII 2 102 en 1 15 (en geen *au* volgens VII 3 118) 4 *Lagna* (√ *lasj*) met syncope van *s* en overgang van *j* > *g* respectievelijk volgens VIII 2 29 en 30 ofschoon VIII 2 45 de *ghal* consonant verdwijnt

Opmerking 3 Ten opzichte van zulke voorafgaande *sūtra* s bezitten deze *asiddha* gestelde (*ekadeśa*) substituties a h w algeheel *sthānivad bhāva* (ook *al vidhau*) Terwijl b v in √ *div* zoowel de *u*, die volgens VI I 131, als de *au* die volgens VII I 84 voor *v* wordt gesubstitueerd de regels volgen, die voor vocalen gelden (loc pl *dyusū* met *y* volgens VI I 77 nom s *dyaus* zonder apocope volgens VI I 68).

wordt *rajabhik* (VIII 27) met betrekking tot *sūtra s* ten opzichte waarvan het *asiddha* is als **rajanbhik* behandeld m a w de zero heeft de waarde van *n* (en uit dien hoofde vindt dus geen substitutie volgens VII 19 plaats)

Opmerking 4 Het *asiddhatā* van bv VIII 27 dat aan *sūtra s* betrekking hebbende op *a* stammen gevallen onttrekt komt natuurlijk ten goede aan *sūtra s* die betrekking hebben op *n* stammen (Verg Opmerking 2 A en B eerste voorbeeld) Uit dit oogpunt bezien vallen de voorbeelden van A onder B en omgekeerd d i de winst der door het *asiddhatā* (volgens VIII 21) begunstigde *sūtra s* is idēel identiek met het verlies der er door benadeelde De scheiding betreft dus in wezen slechts de systematiek

Opmerking 5 Soms maakt het geen verschil of men van twee *sūtra s* die beide op een bepaalden vorm van toepassing zijn en waar van het eene krachtens VIII 21 *asiddha* is ten opzichte van het andere dit *asiddhatā* al of niet in acht neemt m a w (cf bl 72) of men al of niet *purā vipratishedha* laat gelden Zoo wordt als men VIII 236 niet als *asiddha* ten opzichte van VI 419 beschouwt volgens I 42 hoe men (bl 74 v v) dit *sūtra* ook interpreteere *śabda + prach + kviṣ* (Un S II 57) + *sup* (IV 12) > *—*prach* (Un S II 57 Pan VI 167 68) > —*pras* (VIII 236) (—*prad* —*pra* VIII 239 456) Neemt men *purā vipratishedha* aan dan wordt de vorm eerst volgens VI 419 > —*ch* waarin daarna eveneens volgens VIII 236 *ch* > *ṣ* wordt enz

II—STOF DER TRIPĀDĪ WIJZE VAN OPBOUW DER TRIPĀDĪ UIT I—VIII, 1

§ 12

A—STOF DER TRIPĀDĪ

Gaat men na tot welke ontwikkeling de § 4 aanhef bedoelde genormaliseerde vormen in I—VIII 1 zijn gekomen door alle *sūtra s* behalve die der *Triṣadī* er op toe te passen dan vindt men een voorloopig dialect I—VIII 1, dat in algemeene trekken a v kan worden gekarakteriseerd (Verg § 4 bl 19 v v)

I Accentuatie volgens formules die met betrekking tot den hoofdregel (VI 1158) eventueel onregelmatigheden kunnen teekenen blijft achterwege In gevallen dat zoon accentuatie, gepaard met pluteering van de vocaal een modale of sacrale betekenis heeft blijft ook deze vocaalverlenging verwaarloosd nog enkele andere vocaalwijzigingen blijven daarnaast uit (VIII 276—81) Overigens is het *vocalisme* zoo goed als hersteld d

phaseering tot stand gekomen de vocaalsamdhī (contractie) externe
inbegrepen afgehandeld

II Het *consonantisme* van het geschematiseerde gronddialect daarentegen heeft slechts enkele veranderingen ondergaan b v die volgens VII 3 52 v v (*bhaga* e d waar de wijzigingen meest in verband worden gebracht met bepaalde eigenaardigheden van suffixen) Van *samdhi* is zoo goed als geen sprake (Verg evenwel VI 1 66 68 v v 4 19 v v (ketenverbinding met VI 3 III—4 18¹) VII 4 48 v v e d) Men heeft dus b v nom s **vac(s)* uitwendige *samdhi* blijft bijna geheel buiten beschouwing (Verg echter VI 1 73 e d)

Opmerking 1 Uit het bovenstaande blijkt dat I—VIII 1 bijna geheel in het teken van de vocaal staat. Dat ook verder de vocaal een belangrijke rol speelt, blijkt als met de bedoeling om daarna gemeenschappelijke formules voor in en uitwendigen *sandhi* te kunnen opstellen in de *Tripadī* eerst een soort provisioneel *pada* wordt geconstrueerd (§ 13 A) waarin de eindconsonant die vóór vocalen (en stemhebbende consonanten en in Paninis tijd bij voorkeur ook *avasane*) pleegt te blijven als voorloopige algemeene eindconsonant dienst doet (Verg VIII 2 39 64 66 (met voorloopig overal r)) Verg § 20. Opmerking 11 en 14.

Opmerking 2 De bevoorrechtiging van den vocaalsan *dh* wordt begrijpelijk als men bedenkt dat met betrekking tot vocalen voor in en auslaut veelal gelijke wetten gelden zoo voor contractie van gelijksoort ge vocalen *a* (*a*) met volgende vocaal den overgang van *i* (*i*) *u* (*u*) enz tot semivocaal enz Wel komt deze overeenkomst ook bij consonantsan *dh*: voor bv bij sommige assimilaties doch het consonantstelsel van het regelmatig vormstelsel waarvan Panini uitgaat (§ 4) verschilt te zeer van dat waaruit hij later — en wel meest in de *Tripadi* — den definit even eindtoestand in *sandhi* construeert dan dat hij van meet af algemeene formules zou kunnen geven die voor alle stad *a* van ont vlikeling zouden gelden Voordat **iacs bharati* volgens een algemeen proces > iag bharati kan worden moesten eerst de processen VI 1 68 VIII 2 30 39 plaatsgrijpen

III Constructief zijn alle woorden ook de composita gevormd. Alle elementen zijn dus aanwezig (Met het oog daarop wordt het *sthanivat* beginsel ingevoerd *raja* (n) (VI 1 68) blijft *pada* heeten.)

Opmerking 3 Construeert men in den z n als hierboven is aangegeven de eerste verzen der Nala sage in dialect I—VIII dan bekomt men

• *Ā siṭ rajan Naḷās nan a Vīrdsena sutas balin*
Upa padias gundās istās rūpāmant dēva koridas

Voor de *Triṣṭupī* blijft dus het volgende over

I. Principeel met VI 1 r58 strijdige accentuatie Herstel van enkele vocalen

II. Herstel van talrijke consonanten (daar naar de elementen de woordconstructies gereed zijn, alleen volgens *ekadeśa*-substituties)

Hoe wordt nu uit „dialect I—VIII 1” het einddialect opgebouwd?

B-AFLEIDING VAN DE EINDVORMEN IN DE TRIPĀDĪ UIT I—VIII 1

Dat op een *sūtra* der *Triṣṭupī* niet mag worden vooruitgelopen wordt geleerd door het *sūtra*, dat aan het hoofd er van staat *Pūrvātrasiddham*. Volgens dezen *adhikāra* heeft het eerste *Triṣṭupī sūtra*, VIII 2 4 (2 en 3 completeeren den *adhikāra*) alleen betrekking op de vormen van het voorloopig dialect I—VIII 1 en voltooit uit deze een nieuw dialect, dat geen nieuwe toepassingsmogelijkheden voor voorafgaande *sūtra*’s schept, noch bestaande opheft. Op dit „overgangsdialect” wordt op dezelfde wijze het volgende *sūtra* (VIII 2 5) toegepast en zoo vervolgens. Alle *sūtra*’s die ten opzichte van eenig ander *asiddha* zijn zijn dus geplaatst in de *Triṣṭupī* en wel wanneer het *sūtra* ten opzichte waarvan het *asiddha* tot uitdrukking komt zelf een *Triṣṭupī sūtra* is na dit *Yeyam sapada saptaḍhyāy anubhrāṇa etasyam ayam padono ’dhyāyo ’siddho bhavati* zeggen ¹⁾ eensluitend het *M Bh* en de *Kaṣ* en de laatste voegt er aan toe *Ila ullāram cottarottaro jagah pūrvātra-pūrvātrasiddho bhavati*.

In een volgens een *Triṣṭupī sūtra* ontstanen vorm zijn dus geen substituties volgens voorafgaande *sūtra*’s mogelijk ²⁾.

Voorbeelden 1. Terwijl in dialect I—VIII 1 de *sūtra*’s over en weer zelfs uitsluitend in teruggaande lijn kunnen worden toegepast (§ 11) blijft op grond van het *asiddha* van VIII 2 7 ten opzichte van voorafgaande *sūtra*’s *rajabhikṣā* aan het proces volgens VII 1 9 onttrokken wordt *rāja* (VIII 2 7) wel doch slechts als onder

1) *M Bh* en *Kaṣ* op VIII 2 1

2) Verg. het uit het oudere ³⁾ *Ājāsaneyi Pratiśākhya* overgeleverde *Na para-balah pūrvā kālē punah*

3) Zur Einführung in die indische einheimische Sprachwissenschaft Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften von Bruno Liebrecht II Heidelberg 1919 S 44 seqq

steld **rajan* volgens VI 48 tot **rājān* gewijzigd (> *rājā* VIII 27)
 2 In **pañcanām* (VII 155) wordt ondanks de syncope volgens VIII 27
 de *a* van den stam niet volgens VI 43 doch in een ondersteld **pañ*
cannām als *upadha* volgens VI 47 verlengd 3 Evenzoo valt loc sing
 van *amu* (VIII 280) niet onder VII 3 118 119 doch (VII 2 102) als
 formatie van een *a* stam onder VII 1 15 (Om den instr sing onder
 VII 3 120 te doen vallen moest dus (VIII 23) het *asiddhatva* van
 VIII 280 worden opgeheven)

Tegenover de processen in I—VIII 1, waarin zoowel vooraf
 gaande als volgende processen weer kunnen ingrijpen, hebben die
 van de *Tripādī* ten opzichte van alle voorafgaande dus in zooverre
 een absolute eindwaarde als (vormen volgens) zulke processen (ont-
 staan) niet meer door eenig voorafgaand proces wordt aangetast

Opmerking 4 Aantasten van VIII 2 77 door VII 3 86 is het
 immers niet wanneer **visphurya* > *visphorya* (VII 3 86) niet **visphūrya*
 (VIII 2 77) Ten opzichte van VIII 2 77 bestaat er geen **visphurya*
 VII 3 86 werkte op alle vormen uit I—VIII 1 en geeft aan **visphurya*
guna — Op het *pūtra vipratishedha* verband tusschen een *Tripādī*
sūtra en een voorafgaand als natuurlijk gevolg van het *Pūtraśiddham*
 is § 9 Opmerking 30 gewezen

Opmerking 5 Voor de verhouding van een volgend tot een
 voorafgaand *Tripādī sūtra* geldt gelijk vanzelf spreekt hetzelfde als
 voor die van een *Tripādī sūtra* tot een *sūtra* uit I—VIII 1 (Vorge
 § Opmerking 2—4)

Waar niet gelijk b.v. bij *kṣipta* waar na de substitutie *r* > *l*
 (VIII 2 18) de *l* nu ook voorgoed blijft een ontwikkeling is afge-
 sloten kan ze dus slechts volgens volgende *Tripādī sūtra*'s worden
 voortgezet

Voorbeeld In telkens voortgaande lijn wordt dus **mahan*
asi > **mahan asi* (VIII 2 23) (Ved) > **mahāñ R asi* (VIII 3 9 cf 3)
 > **mahāñy asi* (VIII 3 17) (*a* (*ā*) (VIII 3 17) 66k — genasaleerde
a (*ā*)¹) > *mahāñ asi* (VIII 3 19)

Dit geeft aan de *Tripādī* de eigenschap van in exclusief voor
 waartsche richting op te bouwen In dezen zin kan men zeggen, dat
 de opbouw van het definitieve emddialect uit , dialect I—VIII 1
 tot stand komt in zooveel fasen als de *Tripādī sūtra*'s telt

Opmerking 6 Het *asiddhatva* beginsel is nog tweemaal elders
 in de *Aslādhyayi* toegepast Van de groep VI 1 87 v.v. zijn alle *sūtra*'s
asiddha ten opzichte van de cerebralisatie der *s* (VIII 3 55 v.v.) en de
 prothesis van *tuk* (VI 1 71) terwijl in de *z g abhija* groep (VI 4 22 — slot
 van den *adhya*) een wederkeering *asiddhatva* bestaat Voorbeelden bl 34

III—INDEELING DER STOF

§ 13

Gaat men na hoe de in de vorige § aangegeven stof der *Tripadī* over de op de aldaar aangeduide wijze toegepaste *sūtra s* is verdeeld dan blijkt dat in meer dan een opzicht het in § 6 slot genoemde logisch principe tot uitdrukking komt

A—FORMATIEGROEPEN

Vooreerst valt de aandacht op de onderscheiding der *sūtra s* naar de formatie waarop ze betrekking hebben

De tegenstelling *pada-patha* en *samhita-patha* vormen in den zin der *pratiśakhyā s* kent P a n i n i niet. Wel scheidt hij pauze van *samdhī* (*samhita*) vormen die hij beide afleidt uit een gemeenschappelijken ideeelen *pada* vorm welke dus als een abstractie van beide voorgaande kan worden beschouwd

Deze voorloopige *pada* vormen worden nu geconstrueerd volgens de *sūtra s* VIII 2 1 (4) t e m 107 welke uit den aard der zaak dus in hoofdzaak op het einde dezer formaties betrekking hebben en aldus onder *Padaśya* (VIII 1 16) konden worden opgenomen

In deze voorbereidende vormen worden daarna (VIII 2 108—slot der *Aśtaśhyai*) de substituties uitgevoerd waardoor de definitieve *samhita* (en *āśana*) vormen ontstaan

Zoo ontstaan twee Formatiegroepen

I Sūtra s volgens welke (uit de vormen van I—VIII 1) ideeelen *pada* vormen ontstaan VIII 2 1—107

II Sūtra s die gelden voor (uit *I* (Opmerking 1) afgeleide) *samdhī* resp. pauzevormen VIII 2 108—VIII 4 slot

Opmerking 1. Waar in I—VIII 1 sprake is van *samhita* vormen (VI 1 72 3 114) sluit (ook) *II* direct dáárbj aan

Opmerking 2. Van sommige *sūtra s* gelijk VIII 3 8 en zoo in talgemeen van inlauts*sūtra s* die evengoed onder *I* als onder *II* zouden passen wordt de plaats door de samenhoorigheid met andere *sūtra s* of groepen daarvan bepaald

Beide Formatiegroepen beginnen en eindigen met vocaal *sūtra s*. Zoodoende zijn deze in drie groepen verdeeld waarvan de middelste (VIII 2 76—108) een ketenverbinding tusschen de beide Formatiegroepen vormt terwijl de consonants*sūtra s* in twee grootere groepen bijeenkomen

Opmerking 3 Twee vocaalsutras (VIII 3 33 en 4 57) zijn op grond van mnemotechnische overwegingen (cf § 14) tusschen de consonantsutras geplaatst

B POSITIEGROEPEN

Voor het verdere overzicht belangrijker is echter de onder scheiding der sutras naar de positie, waarin de processen optreden. Deze levert een indeeling van groep II in drie deelen op. Het eerste deel (tot VIII 3 54) staat, gelijk de geheele groep I, onder *Padasya* (VIII 1 16) en handelt (§ 10) zoo goed als geheel over processen aan het eind van een *pada*. De daarop volgende groep (VIII 3 55—4 39) sluit (VIII 3 55 4 37) principieel deze positie juist uit (cf echter *sūtras* als VIII 3 101 v v) terwijl de restteerende *sutras* voor het overgrootste deel zoowel op in als op externen *samdhis* betrekking hebbend, den definitieven *samhita* vorm van het begin het midden en het eind van het *pada* bepalen (*Avasana* vormen worden op geschikte plaatsen verantwoord (cf § 20)).

Zoo ontstaan in Formatiegroep II drie positiegroepen

A *Sutras* die betrekking hebben op den auslaut¹⁾ (VIII 2 108—3 54)

B *Sūtras* die meerendeels betrekking hebben op den inlaut (VIII 3 55—4 39)

C *Sūtras* die geen betrekking hebben op een bepaalde positie in het *pada* (VIII 4 40—68)

Combineert men de onderscheiding volgens positie met die volgens formatie dan ontstaat het volgende schema

Formatiegroep I	}	<i>Padasya</i>
(VIII 2 1 (4)—107) auslautprocessen (Het geabstraheerde <i>pada</i>)		
Formatiegroep II		
<div style="display: inline-block; vertical-align: middle;"> A (VIII 2 108—4 68) (<i>Samdhis</i>) </div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; font-size: 3em; margin: 0 10px;">}</div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;"> B inlautprocessen (VIII 3 55—4 39) C algemeene <i>samdhipro</i>cessen (VIII 4 40—68) </div>		

C—THEMATISCHE GROEPEN

Op een derden eisch van oordeelkundigen opzet, de noodzakelijk

1) Onder auslaut wordt hier en in het vervolg het eind van een *pada* woord of *stampada* verstaan

heid van vereeniging der *sūtra* s tot zakelijk thematische groepen is ten slotte gelet

Dat bij de gegeven formuleering der *sūtra* s een deel daarvan ten opzichte van andere *asiddha* moest worden gesteld is voorloopig uit voorbeelden in de beide vorige paragrafen gebleken

Opmerking 4. Na de syncope van *n* in **rajanbhis* en **rajanbhas* (VIII 27) voldoen deze vormen aan de voorwaarden gesteld voor de substituties volgens VII 19 en 2103. Opdat niet **rajanis* en **rajanbhas* zouden ontstaan wordt VIII 27 ten opzichte van deze *sūtra* s *asiddha* gesteld. Evenzoo wordt met betrekking tot VI 4 de *i* van **pancanram* die volgens VIII 2~ wordt gesyncopeerd geacht nog aanwezig te zijn zoodat in een ondersteld **pancanna* de *a* als *upadha* wordt verlengd. *Prajan* (VIII 264) behoudt *n* en moest dus *asiddha* zijn ten opzichte van VIII 2.

Wordt op grond van zijn verhouding tot een of meer *sūtra* s uit I—VIII 1 een *sūtra asiddha* gesteld dan is zijn plaats in de *Triṣaḍi* en dat is verder die van elk *sūtra* dat *asiddhat a* bezit ten opzichte van een reeds *asiddha* gesteld *Triṣaḍi sūtra* en wel na dit

Opmerking 5. Erkenning der *nitya paribhasa* (bl. o) zou toch met betrekking tot de onderlinge plaatsing der *sūtra* s in de *Triṣaḍi* geen consequenties meebrengen. Evenmin onderstelt *aparāda* (die in de *Triṣaḍi* zeker bestaat) een bepaalde volgorde. (De *anaranga paribhasa* komt volgens het vroeger gezegde in t geheel niet in aanmerking.)

Volgens het onder A en B gezegde is verder ook de plaats in het schema (onder B) bepaald.

Bestonden er nu geen verdere condities dan bleef daar het *asiddhatia* van eenig *Triṣaḍi sūtra* niet ten opzichte van alle voorafgaande *sūtra* s tot uitdrukking komt de onderlinge rangschikking der *sūtra* s in de *Triṣaḍi* toch nog tamelijk vrij behoefde er slechts voor te worden gezorgd dat in zijn groep (zie schema onder B) elk *sūtra* kwam te staan na die *sūtra* s ten opzichte waarvan het *asiddha* is.

Voorbeeld. Zoo moet bv VIII 243 ergens na 7 komen. Anders zou men daar met betrekking tot VIII 27 **bhavan* reeds *bhavan* zou lu den volgens d t *sūtra* **bhava* construeeren.

Ten opzichte van andere *sūtra* s echter waarmee het constructief niets uitstaande heeft zou het aan geen plaats zijn gebonden.

Voorbeeld Terwijl het in het vorige voorbeeld genoemde VIII 2 23 volstrekt na VIII 2 7 moest staan mocht het uit constructief oogpunt zoowel voor als na b v VIII 2 24 worden geplaatst

Deze overgebleven vrijheid nu blijkt te zijn beperkt doordat ook nog zooveel mogelijk het zakelijkheidsmoment in het oog is gevat en binnen de grenzen der hoofdgroepen (zie onder B) is bijeengeplaatst wat naar den inhoud byeenbehoort

Voorbeeld Zoo komen in groep I VIII 2 23 en 24 in eenzelfde groep terecht (vereenvoudiging van eind consonantgroepen) evenzoo in groep II 4 46-5* (gemmatie van consonanten) enz

Deze indeeling in thematische groepen beheerscht het beeld der *Tripadī*

Gelyk de processen zelve volgens welke Paninis vormstelsel zich ontwikkelt (§ 4) krijgen ook de groepen waartoe gelyk soortige processen zich vereenigen haar eigen bijzonder cachet

Wat de *Tripadī* betreft waarvan de stof in de vorige § is aangeduid worden de procesgroepen (waarvan de afbakening altijd eenigszins willekeurig blijft) de volgende (De groepen zijn naar verschillende criteria (aard van den *sthanin* den *adeṣa* het proces enz) benoemd *prasāṅgika sūtra s* of groepen zijn met een asterisk aangeduid in groep I zijn de nummers van groepen die niet of niet alleen op den auslaut betrekking hebben tusschen haakjes geplaatst)

Opmerking 6 Naar de plaats waar de spraakklanken worden gevormd kenden de Indische grammatici gutturalen palatalen enz Naar de wijze van articulatie in de mondholte (*abhyantara prayatna*) onderscheidden zij mutae (incl nasalen) liquidae spiranten *unryla* vocalen en *ḍ* (*a samvṛta*) naar die in keelholte en strottenhoofd (*bakya prayatna*) stemhebbende en stemlooze geaccentueerde en niet geaccentueerde geaspireerde en niet geaspireerde enz spraakklanken

Ofschoon men van hedendaagsch standpunt uit gaarne geneigd is de accentsūtra s als een aparte groep tegenover alle overige te stellen en de moderne taalwetenschap leert dat juist in oudere perioden ook in het Indisch het (muzikale) accent een overwegende rol heeft gespeeld beoordeelt blykens het bovenstaande de Indische grammatici verschillen in muzikaal accent niet anders dan b v dat tusschen *d* en *t* Een tegenstelling accentsūtra s alle andere mag derhalve in een analyse der *Aṣṭadhyaṇī* niet worden gemaakt en wordt dus in onderstaand schema ook niet opgenomen (In het vorige — §§ 3 en 5 — heeft deze onderscheiding dus alleen gediend om het geven van een voorloop g overzicht van de stof te vergemakkelijken)

Formatiegroep I Het geabstraheerde pada

- (1). Accent bij samentreffen van vocalen VIII 2 4-6
2. Syncope van *n* aan het eind van een pada 7, 8, 16 17,
- (3). *M* (van *matup*) > *v* 9-16,
- (4). Wisseling *r* — *l* (*r* — *l*) 18-22
5. Vereenvoudiging van eind consonant groepen 23 24, 29
- (6). Syncope van inlautende *s* 25-29,
7. Ontwikkeling van palatalen en *h* 29-36 (37-41 62 63 67)
- (8). Media aan het begin eener wortelsyllabe > media aspirata 37 38
9. Verzachting en deaspiratie van *ghal* consonanten aan het eind van een pada 39
- (10). Metaleptische stemtoonassimilatie 40
- (11). *S* en *dh* voor *s* > *k* 41
- (12). Wisseling *ta* — *na* in participiumformaties 42-61
13. Eindconsonant vóór *kum* > gutturaal 62
*Eindconsonant $\sqrt{naç}$ > *k* of *f* 63
14. *M* aan het eind van een wortel > *n* 64, 65
15. *S* (soms ook andere consonant) aan het eind van een pada > *ru* (*r*, *d*) 66-75
- (16). Verlenging van *i* en *u* 76-79
- (17). Vocaal en consonantwijziging in *adas* 80 81,
18. Pluteering en accentuatie van vocalen 82-107

Formatiegroep II Samdhi Positiegroep A (Auslaut)

1. *I* (*u*) van volgens VIII 2 107 gepluteerde *e* (*o*) > *y* (*v*) 2 108,
2. Nasaal aan het eind van een pada > *ru* 3 1-12,
3. Wijzigingen van *ru* en *r* 14-22,

	*Syncope van <i>dh</i> voor <i>dh</i>	3 13
4	Wijzigingen van of na eindnasalen	23 32
	*S aan het begin van een woord na <i>d</i> > <i>dhs</i>	29
	* <i>Nipata</i> <i>un</i> na <i>may</i> consonant voor vo caal > <i>ı</i>	33
5	Ontwikkeling van <i>h</i>	34 54
<i>Positiegroep B (Inlaut)</i>		
1	Cerebraisatie van <i>s</i>	55 119
	* <i>Idem</i> van <i>dh</i>	78 79
2	<i>Idem</i> van <i>n</i>	41 39
<i>Positiegroep C (Algemeene Samdhi)</i>		
1 a	Assimilatie (naar <i>sthana</i>)	40 44
1 b	<i>Idem</i> (media > homogene <i>nısaal</i>)	45
2	Gemmatie	46-52
1 c	Assimilatie (naar <i>bahya prayatna</i>)	53 55
	*Verscherping van eindconsonanten in pauza	56
	*Nasaleering van eindvocalen in pauza	57
1 d	Assimilatie (naar <i>sthan a</i> en <i>abhyantara prayatna</i>)	58-62
1 e	<i>Idem</i> (naar <i>abhyantara prayatna</i>)	63
3	Syncope van consonanten voor homogene consonanten	64 65
4	Svariteering van <i>anudatta</i> vocalen na <i>udatta</i>	66 67
5	<i>A vırta</i> > <i>a samırta</i>	68

Een nadere omschrijving van de stof en den vorm van elk der groepen geeft enkele malen met historische toelichtingen de volgende § De wijze waarop de groepen zich bij Pāṇini ontwikkelen en het onderling verband der groepen worden § 20 besproken

Opmerking 7 Met betrekking tot sommige phonetische termen omtrent welker gebruik geen eenheid bestaat wordt hier het volgende vastgesteld Onder *mutae* of *explosiven* worden alleen de

med *ae* en *tenuis* al of niet geaspireerd niet ook de nasalen (*m n* , *ñ n*) verstaan onder semivocalen naar Indisch gebruik *y r l* en *i*. Liquidae *z jn* de *l* en de *r* spiranten de sibilanten en de *h*. Over gens wordt zooveel mogelijk van *pratyahara s* gebruik gemaakt.

In toelichtende opmerkingen wordt hier en daar een hedendaagsch standpunt ingenomen.

IV OMSCHRIJVING VAN DEN INHOUD DER THEMATISCHE GROEPEN

§ 14

Formatiegroep I Het geabstraheerde pada

De eerste groep komt *a v* tot stand. Alle drie *sutra s* behandelen (1) de accentuatie bij samentreffen van vocalen. Daarin bestaat hun (VIII 2 4-6) samenhoorigheid. In het eerste *sitra* wordt de eerste der beide vocalen > semivocaal in de beide andere vindt contractie tot een vocaal (*ekadeṣa*) plaats. *Sitra s* 5 en 6 houden dus constructief met 4 geen verband en een verwisseling van 4 met 5-6 is dus met het *asiddhat a* beginsel niet in strijd. Evenzoo zouden 5 en 6 kunnen worden omgezet daar ze tot elkaar in een verhouding staan (*ulsarga* (facultatieve) *apavada*) waarbij volgorde in t al gemeen geen rol speelt. De rangschikking der *sitra s* wordt dus geheel door het mnemotechnisch beginsel beheerscht. *anuvṛtti* treedt op (in 5) van *anudattasya* (uit 4) (in 6) van denzelfden term en van *ekadeṣa udattena* (uit 5).

Sitra s 4 en 5 gelden algemeen. 6 (met den loc absol. *anudatte padadau*) heeft alleen betrekking op uitwendigen *samdhī*.

Groep 2 behandelt in vier *sutra s* (VIII 2 7 8 16 17) de apocope (2) van *n* aan het eind van een stam tevens *pada*. *Sutra* 7 geeft den hoofd (VIII 2 7 8) regel de drie andere zijn *apavada s* 8 (cf VII 1 39 en VI 1 69) regel (16 17) recht terwijl volgens de beide andere de ingevolge 7 gesyncopeerde *n* in Vedisch taaleigen als augment van het suffix terugkeert.

De *matuṣ* groep is tusschen de uitzonderingen ingesloten. De (3) brug vormt 16 dat bij beide groepen behoort (met *anuvṛtti* van (VIII 2 9-*chandasi* in 16 (uit 15) en van *nūt* in 17 (uit 16)). Dat op 16 het (16) geheel analoge 17 moest volgen ligt voor de hand.

De wijzigingen in groep 4 betreffen zoowel consonanten (*r l*) als (4) vocalen (*r l*) meest de eerste en de groep kon dus het best in de (VIII 2 18-*hal* afdeeling (cf bl 99) worden opgenomen. *Sutra s* 22 en 19 be (22) hooren thematisch bij elkaar doch zijn met het oog op *anuvṛtti* van *ibhasa* in 22 (uit 21) gescheiden.

5 en (6) De regel voor consonantgroepen aan het eind van een *pada* (VIII 2 23) wordt gegeven in 23 (**bhavant* > *bhavan*) daarop volgen een re-
 strictie (24 nom s *rk* (*urkk* VIII 4 46) III 2 177 VI 1 67 68
 (VIII 2 25 VIII 2 30) en een uitzondering (29 *kī tatāt kashatāt* √ *taks* (*Dh*
 29) P I 68, 695) (VIII 2 29 39 4 56)) Bij de verbinding der groepen
 5 en 6 is hetzelfde procede gevolgd als bij die van groep 2 en 3
 door de regels voor de syncope van *s* in de gegeven volgorde na
 24 op te nemen en groepen 5 en 6 in 29 te doen samenvallen werd
 niet alleen *anuvrtti* van *sasya* (*lopah*) in 25 (uit 24) doch tevens
 van *ghaly ante ca* (26 en 29) in de volgende groep mogelijk. Behalve
 naar positie dekken de *s* syncope en de volgende groep (7)
 elkander in 29 doordat volgens dit *sītra* (behalve *s*) dezelfde
 spraakklank (*k*) wordt gesyncopeerd die in een deel der *sītra s*
 van groep 7 als *adeṣa* optreedt. In zoover vormt bedoeld *sītra s*
 een ketenverbinding zoowel tusschen groep 5 en 6 als tusschen
 deze beide en groep 7.

7 (7 13) De *sīhaninah* in *sītra s* 30—36 zijn *c ch j* en *h* staande aan
 (VIII 2 30—het eind van een *pada* of voor *ghal* consonant. In deze posities
 36) alterneeren *c* en *j* met *k* klanken de palatale spirans *ch* en soms
 (37—41 62 *j* en eenmaal *c* met een cerebraal de *h* met beide en er is dus aan
 63 67) leiding de betreffende *sūtra s* in een groep samen te vatten.

Hoofdregeis 1 *C* (*j*) > *k* (*g*) (30) 2 *h* > *dh* (31) 3 *ch* en *ṣ* > *s* (36)

Uitzonderingen (1) *C* en *j* die niet > *k*(*g*) worden vallen in 30
 met *ch* en *ṣ* voorloopig samen in *s*. Doordat √√ op *u* ontbreken
 en die op *gh* practisch niet onder 30 vallen wordt dit *sītra* algemeen
Coh kuh (2) Volgens 32 35 wordt *h* respectievelijk > *gh dh* of *gh*
dh en *th* 33 is wat *druh* betreft restrictie op 32 dat zoodoende alge-
 meen *Dader dhator ghah* kon luiden.

Opmerking 1 De palatalen van 30 en de *l* van 32 zijn respec-
 tievelijk indeur *k k g g* en *gh g^h*. Deze aren evenals vóór don-
 kere vocalen in de gegeven posities velair gebleven. Nu neemt *Pa*
nini ook in deze gevallen de palataal resp *h d* dus de spraak-
 klanken *d e* in paradigma *s* naar hun oorspronkelijke velair en jongere
 palataal aan het eind van den verbaal vertel vóór vocaal. Misselden
 later erden doorgevoerd als normaal en oorspronkelijk aan (*Pacami*
 bij *Panini* dus niet naar *pacas* doch als *d t* va i √ *pac vacah*
 niet naar doch als *tacasah* enz. cf. Opmerking 2). In zijn systeem
 bestond dus de wisseling palataal (*h*) — velair. Om den feitelijken to-
 stand te herstellen moest hij dus de substitutie palataal (*h*) > velair
 invoeren. *Tak* ontstaat bij hem dus niet uit * *ok s* met apocope van *s*.

doch uit **taçs* met dezelfde apocope en overgang daarna van *c* in *k* (VI 168 VIII 230)

Opmerking 2 In gevallen waarin hetzij klankwettig zooal in *paḥah* bij \sqrt{pac} of — bij oude palatalen — naar analogie van verhoudingen bij velaren (bv in *bhrgu jigisati* bij $\sqrt{\sqrt{bhraj}}$ en *hi* resp VII 353 en 56) ook in andere posities dan de in groep 7 genoemde de door Pāṇini als normaal aangenomen palataal (*h*) met velair wisselt wordt voorzien door *sūtras* als VII 352 vv waar de betreffende substituties door Pāṇini veelal in verband worden gebracht met de aanwezigheid van bepaalde bv *gh* t suffixen (*paḥah* bij \sqrt{pac} suffix *ghaṣi*) en VII 462 vv (bij reduplicatie) — Geen wisseling in vormen als voc *irka* (welken stam Pāṇini afleidt van \sqrt{ir} met suff *kaḥ* Un S III 41)

Opmerking 3 De aspiraat van 37 (33) komt in de bedoelde posities nergens te voorschijn Assimilatie en stemtoon gaan in de in aanmerking komende gevallen volgens VIII 239 453 56 verloren De voorloopge substitutie van de aspiraat *d* ent om de *h* als *gh* in de verspringing van aspiratie (37) de metaleptische stemtoon assimilatie (40) en theoretisch ook in de geminatie (VIII 446 47) te betrekken Eindresultaten volgens VIII 239 453 55 56

Opmerking 4 De palatalen van 36 (voor *ch* indeur palataal zie Wackernagel¹⁾) en de *h* van 31 zijn respectievelijk indeur \hat{k} \hat{g} en \hat{gh} In het Indisch was in de meeste vormen op oude palataal (waar alleen de gutturaal klankwettig was) evenals in de op *s* (als *duis* nom *s* *duis* naar *dvīdabhīh*) uit de *bh*-casus de cerebrale muta doorgedrongen Ook vóór *t* was de palataal > cerebraal geworden Pāṇini moest dus een veelvuldige wisseling palataal (*h*) — cerebraal opmerken Daar hij de palataal (de *h*) als oorspronkelijk aan neemt moest hij dus een overgang palataal (*h*) > cerebraal invoeren Bij hem wordt dus **marjṣ* (< — $\hat{k}t$ —) > — *st* — (VIII 236) (> — *st* VIII 441) 3 s aor *anat* ($\sqrt{naç}$ t < *st* < $\hat{k}(s)t$?) ontstaat volgens VI 168 en VIII 236 enz uit **anaçt* dezelfde vorm als 2 s (die klankwettig *k* (< $\hat{k}s$ < $\hat{t}s$) moest hebben doch de *t* aan de 3 s ontleent) volgens dezelfde *sūtra* s uit **anaçs* — *iraçc* (in *iraçca* VIII 236) — *irase* (Dh P VI 11) cf *mulaṣṭi* (VIII 229 36)

Opmerking 5 Over de aspiraat *dh* (31) zie Opmerking 3 (Bij de aldaar genoemde *sūtra* s komt nog VIII 313) — In samenval met oorspronkelijke *s* wordt *s* < palataal naderhand volgens VIII 239 > *d* (f 456) d i de spraakklank die uit de verbogen casus in den nominatief werd doorgevoerd vóór *gha*-consonant > *d* of *f* (VIII 453 55) Voor de positie vóór *s* zie volgende Opmerking groep 11

Opmerking 6 Indo-Europeesche gutturalen zijn ook een deel der *sthaninah* in de groepen 6 8—13 en 15 welke groepen in dit opzicht dus met groep 7 samenhangen

1) Wackernagel loc cit § 131 seqq

2) *Id* d § 149a

Groep 6, *sūtra* VIII 2 29 Het histonsch verloop van sommige der hier bedoelde processen herinnert aan 36 Zoo is in een vorm als **ataksla* reeds indeur *s* na oude palataal vóór de muta gesyncopeerd *kt* oerar > *ct* en dit in het Indisch door *assimilatio reciproca* > *ct* geworden De *t* van den nom — *tat* (< — *kss*) berust op analogie naar vormen waarin geen sibilans volgt of volgde Bij Pāṇini valt in beide gevallen *k* weg volgens VIII 2 29 en in het laatste geval wordt daarna volgens 39 *s* > *d* (*S* is reeds volgens VI 1 68 geapocopeerd)

De $\sqrt{\sqrt{}}$ *bhrasj* en *maj* (*DhP* VI 4 122) gaan bij Pāṇini terecht op *sj* uit (*bhradga* ¹) *madgu* (met *g* < *j* VII 3 53) cf VIII 4 53) De geminaten in *bhrjats* *mamajja* *e d* en die in formaties van $\sqrt{}$ *lasj* (*DhP* VI 10) ontstaan volgens VIII 4 40 en 53 Na de syncope volgens VIII 2 29 valt nom **sadhula* onder 30 enz **dhanabhry* onder 36 enz

In *cakse* (< *caks* + *se*) gaat Pāṇini niet van een palataal uit doch van *k* ($\sqrt{}$ *caks* *DhP* II 7) Volgens VIII 2 29 wordt *k* van den wortel gesyncopeerd waarna 41 *s* + *s* > *k* (> *ks* VIII 3 59)

Groepen 8—10 Zie Opmerkingen 3 en 5

Groep 11 Daar los van elken systeemdwang vóór *s* in het Indisch elke gutturaal > *k* wordt en volgens groep 7 (*sūtra* s 31 en 36) in een deel der gevallen *dh* en *s* zijn geconstrueerd moest Pāṇini in den vorm eener corrigerende continuatie uit deze beide substituten vóór *s* weer *k* laten ontstaan (VIII 2 41) Deze *s* (< palataal) valt nu vóór *s* dus samen met oorspronkelijke *s* (*dtehs* $\sqrt{}$ *dis*) (Over bedoelden samenval ook aan het einde zie Opmerking 5) — Volgens VIII 3 57 ontstaat *ks* ook uit velaire *k* (*k*) + *s*

Groep 12 Tot de wortel eindklanken na welke *t* van het participiale *ta* > *n* wordt behooren ook gutturalen De voorloopige behandeling der bedoelde participia als *ta* formaties heeft gediend om den gutturaal volgens zoo algemeene regels als 29 en 30 te verantwoorden (*lagna bhugna*) Ook de *sūtra* *s* van groep 12 volgens welke herstel der *n* tot stand komt hangen dus met groep (6 en 7) ten nauwste samen

Groep 13 In gevallen waarna als uitzondering op den regel dat de cerebraal uit de *bh* casus wordt doorgevoerd — vaak *) onder steun van voorafgaande *r* — de klankwettige gutturaal van den nominatief en den locatief pl door het geheele paradigma gaat voorziet *sūtra* 62 (*śadbhik* > *digbhik* naar *duksu* enz) — De bedoelde woorden scheidt Pāṇini van de overige *kut* formaties door in plaats van *p* *n* als *anubandha* te kiezen Dit was mogelijk doordat overigens *nūtha* en *putha* van het suffix niet tot discrepanties leiden (13*) Bij $\sqrt{}$ *naç* (63) ook *t* nom *s jjanat* (met *kut*) (naast — niet overgeleverd — *nak* cf *Ved* aor (inj) *nak* *) en (*a*) *nat* (VI 4 73))

1) Cf Liebhich loc cit III p 33 *UnS* I 7

2) Altindische Grammatik von Jakob Wackernagel I Lautlehre Göttingen 1896 § 149

3) W D Whitney The roots verb forms and primary derivatives of the Sanskrit language Leipzig 1885 p 89

- (11) Voor *s* wordt voor elke tot nu toe (in voorafgaande *sūtra* *s* of (VIII 2 41) in den *Dhatu* of *Ganapatha*) geconstrueerde *s* en *dh k* gesubstitueerd. Zie bl 108 groep 11

Opmerking 10 *Dh + s* is hier — indeur *ḡh + s* (avest *ḡ*)
 Voor de *gh* als *h* ingevoerd was volgens V III 2 31 *dh* gesubstitueerd
 Indeur *gh* of *g'h + s* (avest *g + ḡ*) wordt bij Pānini via VIII 2 32 3 59 en 4 55 > *ks*

Andere *ks* volgens VIII 3 59 sommige *ks* reeds in den *Dhatu* of *Ganapatha* verdwenen *ks* volgens VIII 2 29 (bl 108 groep 6)

- (12) Deze groep bevat de regels voor de vorming (het herstel) van participia perfecti passivi en participiale formaties

1 Positieve regels

a (42—50 60) *T* (van *—*ta*) > *n*

b (51—55) Constructie van *ka va ma* en andere participium achtige formaties (54 facultatief)

2 Facultatieve regel (56) *T* (van *—*ta*) blijft of > *n*

3 Negatieve regels (57—59 61) Restricties op de regels van groep 1 (61 Vedisch)

Opmerking 11 Naar het resultaat der substitutie (—*na*) behoort 60 bij 1 naar den aard van het *sūtra* (restrictie) is het echter bij 3 geplaatst vóór den Vedischen regel

- 13 Aan het eind van een *pada* wordt voor de eindconsonant der (VIII 2 62) volgens III 2 58—60 met *kvin* gevormde stammen de corresponderende gutturaal gesubstitueerd (Voor de *ç* van $\sqrt{naç}$ (met (63) *kviç*) in dezelfde positie *k* of *t*)

Opmerking 12 De bedoelde vormen eindigen bij Pānini op *j c h ç* of *s* en behalve in de gevallen waar *n* voorafgaat is dus 62 met betrekking tot de positie *ante* een uitzondering op sommige der onder groep 7 gegeven regels (**ḍakbhyaḥ* $\sqrt{diç}$ waarin dan verder de media (*g*) niet volgens VIII 2 39 doch volgens V III 4 53 ontstaat) Men heeft hier waar indeur palataal ten grondslag ligt te doen met gevallen waarin *k* (< *ks*) van den nom m en f en loc pl in de andere casus is doorgevoerd (bl 108 groep 13)

Opmerking 13 Een nominatief als simplex *jun* ontstaat bij Pānini als volgt Eerst wordt aan \sqrt{yuj} *kūn* toegekend (III 2 59) en aan den ontstane stam *s* gevoegd (IV 1 2) Als sterke casus krijgt volgens VII 1 71 de nom *num* Voor deze *n* die volgens V III 2 23 aan het einde komt wordt daarna volgens VIII 2 62 *ñ* gesubstitueerd — In composita wordt nom *s* *—*yuj* (met *kviç* volgens III 2 61) > —*yug* (V III 2 30) (—*yuk* VIII 4 56)

De *m*, die volgens 64 > *n* wordt, staat aan het eind van een wortel, die tevens *pada* is. De *n* van *praçan* (met *kriþ*) die aan het eind van een *pratipadika* staat (I 1 62 immers VI 1 67 en 68 hebben *lopa*¹⁾) valt desniettemin niet (volgens VIII 2 7) af (VIII 2 1).

Opmerking 14. Ofschoon het proces van 64 in werkelijkheid in een proleptische assimilatie van *m* aan vroeg afgevallen volgende dentaal met analogische doorvoering bestaat kon PĀNINI het toch niet zoo formuleeren daar de dentaal reeds volgens VI 1 68 of VIII 2 23 was afgevallen (bv 2 3 5 aor *agan*).

Volgens 65 wordt inlautende *m* aan het eind van een wortel voor met *m* of *v* aanvangend suffix eveneens > *n*.

Volgens den hoofdregel VIII 2 66 wordt voor *s* aan het eind van een *pada* en voor de *s* van *sajus*¹⁾ *ru* gesubstitueerd. Hierbij komen verder de *rus* < *h* < *ç* der nominatieven van 67 en die in *ahaR* als *stampada* *Ru* of *r* < *s* volgens 70 71. Geen *R* doch resp *r* en *d* voor de *n* van *ahan* en de *s* van —*tas* enz volgens 69 en 72, 73 (bij 72 ook *anaduh* met *h* < oude palataal). *Ru* of *d* < *s* en *d* aan het eind van wortels respectievelijk volgens 74 en 75.

De samenstelling van groep 15 is § 6 uitvoerig besproken.

Opmerking 15. Deze *R* (< *s* (*n*) zonder voorafgaande nasaal) wordt na en vóór *a* volgens VI 1 13 v v > *u*. Hierbij ook de *R* (< *n*) uit VIII 3 1.

De eerste *ac* groep handelt over formaties waarin *ir* en *ur* in zoogenaamde gecombineerde klankwisseling staan met *ir* en *ur* en analogische vormen. De regels worden bij PĀNINI in wortels op *r* en *v* worden *i* en *u* *upadha* verlengd mits de *r* (*v*) op het eind van een *pada* of voor consonant staat in het laatste geval niet in wortels die door een *bha* suffix worden gevolgd noch in de wortels *kur* en *chur*. Evenzoo (78) *u* voor *r* + consonant aan het eind van een wortel (*hurch* e d).

Groep 17 omschrijft (op zeer gekunstelde wijze¹⁾) de heterogene declinatie van *adas*. Zie § 16 op het *sutra*.

De laatste vocaalgroep van Formatiegroep I behandelt de pluteering van vocalen in de laatste syllabe van een zin (c q ook van andere vocalen). In de meeste gevallen (83—99) krijgt

1) Over *sajus* verg. Wackernagel loc cit I p 42 § 38 en III p 248 § 136b?

de gepluteerde vocaal tevens *udatta* soms is ze *anudatta* (100—102) of *svarita* (103—105) Pluteering van de diphthongen *ai* en *au* bestaat in pluteering van het laatste element (*i* *u*) er van (106) bij auslautende diphthongen die niet *pragrhya* zijn wordt in eenige gevallen (83 90 97 100) het eerste bestanddeel gepluteerd het welk dan evenals de volgende *i* (*u*) *udatta* krijgt

Formatiegroep II Samdhi Postiegroep A (Auslaut)

1 De *i* (*u*) die zich volgens het laatste *sutra* der vorige groep (I 18) (VIII 2 108) van element van een diphthong tot zelfstandige vocaal heeft ontwikkeld wordt voor vocaal in doorlopende rede > semi vocaal

Opmerking 16 Volgens Cakalya (VIII 3 19) zou deze *i* (u) daarna afvallen De hss laten als regel alleen *y* vóór *i* weg ¹⁾

2 Hiermede begint een reeks van groepen (2—5) waarvan elke (VIII 3 1) afzonderlijk de voorafgaande of een der voorafgaande continueert ¹²⁾ *Sutra* s 1—12 (groep 2) behooren naar het resultaat (*ru*) bij de laatste consonantgroep der vorige Formatiegroep (I 15) waarvan ze zich als geheel slechts afscheiden doordat ze betrekking hebben op *samdhi*

Opmerking 17 Tweeërlei *ru* moeten hier worden onderscheiden De welke VIII 3 1 in den vocatief der Vedische adjectieven op *mat ip* en *klasu* wordt geconstrueerd wordt ingevolge haar historischen oorsprong (< *s* voorafgegaan door orale vocaal) niet voorafgegaan door *anunasika* of *anustara* Daarentegen gaat de *ru* die 5 en 6 voor *m* 7—12 voor *n* wordt gesubstitueerd historisch terug op een sibilans die op de nasaal volgde of zich analogisch daarachter had ontwikkeld

In al deze *sutra* s (1—12) leidt Panini de *ru* formeel uit *m* of *n* af doch met het etymologisch verschul (Opmerking 17) hangt samen dat de door orale vocaal voorafgegane *ru* uit VIII 3 1 met betrekking tot de processen volgens VI 1 113 v v bij de *ru* s der voorafgaande Formatiegroep (VIII 2 66 v v) behoort (verg ook Opmerking 19) terwijl (cf *tu* in VIII 3 2) die van VIII 3 5—12 door *anunasika* (VIII 3 3) of door *anusvara* of *anunasika* (VIII 3 2 4) wordt voorafgegaan

1) Wackernagel loc cit I § 257d

Opmerking 18 Daar VIII 31 dus naar het resultaat bij de *ru* groep uit Formatiegroep I doch naar de positie bij de overeenkomstige groep uit Formatiegroep II behoort vormt het een keten verbinding tusschen de groepen *ru I* en *ru II*

Opmerking 19 Genasaleerde korte *a* komt met betrekking tot VI 113 114 niet voor daar vóór vocaal (113) of stemhebbende consonant (114) *ru* alleen door lange genasaleerde vocaal kan worden voorafgegaan (VIII 32 3 9) zoodat *at* (VI 113 114) alleen — *n* et genasaleerde korte *a* kan beteekenen Daarentegen is met *a* (VIII 3 17) terecht zoowel genasaleerde als orale *a* (*a* I 169) bedoeld (Genasaleerde en niet genasaleerde vocaal zijn homogeen I 19)

Opmerking 20 Het verdient de aandacht dat onder *at* (VIII 3 9) ook *h* valt wat Böhtlingk in zijn vertaling over het hoofd ziet Men construeert derhalve *pati r halam* (RV I 184 2) evenals *dasyumr yonau* (RI I 63 4 cf Macdonell Ved Gr p 69)

Deze groep geeft de wijzigingen van *ru* Ze wordt 1 (gecom 3
bineerd met oorspronkelijke *r*) > zero (VIII 3 14 cf 9) 2 (behalve (VIII 3 14
vóór *su* weer in combinatie met *r*) > *h* (15 16) 3 > *y* of (ge 22)
combineerd met andere *y* en met *v*) zero (17—22)

Aan de *anustara s* die in groep 2 voor het eerst werden inge 4
voerd worden nu nieuwe toegevoegd (23—27 *anustara* van *hal* (VIII 3 23
in 23 uit 22) Uitzonderingen op 23 beteekenen VIII 2 64 3 5 6 32)
Gedeeltelijk herstel resp wijziging vindt in groep C plaats vol
gens VIII 4 58 v v Bij deze processen sluiten gereedelijk eenige
aan die in articulatie voortzettingen van slotnasalen bestaan
inbegrepen de geminatie van *n n* en *n* volgens 32

Opmerking 21 In groep 2 *s* het subst tuit tweeled g Gelet
op de substitutie van *ru* behoort deze groep bij de groote *ru*-groep
(VIII 2 66—VIII 3 12 afgezien van de *ac* groepen) gelet op de van
anustara bij de nasaalgroep (4) Met het oog op het laatste had dus
groep 4 onmiddellijk op groep 2 moeten volgen Dan zou echter de
behandeling van *ru* die in groep 3 wordt voortgezet zijn onder
broken Practisch was slechts een van beide voordeelen te bereken

Ten slotte ondergaat *h* uit groep 3 de volgende wijzigingen 5
1 Positieve regel (VIII 3 34) *h* [*khari* cf 15] > *s* (VIII 3 34-
2 Negatieve regel (35) *h* [*khari*] *carpare* blijft 54)
3 Facultatieve regels a (36) *h* *gar* > *s* of blijft
b (37) *h* *kuproh* > *h* (*h*) of blijft

Opmerking 22 *Anustara* van *risarjanyasya* uit 34 in 35—37
(— 54) van *risarjanyah* uit 35 in 36 37 (en by frog leap in
42—44 49 52 54)

Sitra s 38—34 (met afwisselende *anuvṛtti* van *sah* en *sah*) zijn restricties op 3b (*Kupvoh* (37) loopt dus door) Voor klassiek Sanskrit gelden 38—48 Volgens deze *sitra* s wordt in de gegeven positie voor *h* regelmatig (volgens 1) *s* gesubstitueerd doch *s* in gevallen (39 41 43—45) waarin na *ṣ* of *u* niet of niet in alle voorbeelden volgens 55 v v *s* > *s* zou worden In de 42—44 om schreven posities kan *h* blijven Dit laatste geldt in het algemeen ook voor het Vedisch (49—54) Alleen voor bepaalde woorden (50) en (51 53 zelf weer beperkt door 52 (54)) soms ook in casusuitgangen treedt imperatief *s* op

Opmerking 23 De processen dezer groep sluiten bij een der substituties uit groep 3 (*ru* > *h* VIII 3 15 16) aan Door verwisseling van groepen 5 en 4 zou echter groep 4 nog verder (cf. vorige Opmerking) van groep 2 worden verwijderd en bovendien de ketenverbinding tussen 3 en 4 (VIII 3 22 en ~3 met *kal*) worden opgeheven

(VIII 3 13
9 33)

Prasangika sitra s

VIII 3 13 (syncope van inlautende *dh* voor *dh*) gaat aan het geheel analoge 14 (met *anuvṛtti* van *lopah*) vooraf Evenzoo VIII 3 29 (prothesis van *dh* voor *s* na finale *d*) aan 30 (met *anuvṛtti* van *ṣi dhut*) VIII 3 33 eindeijk (*u* facultatief >) dat als derde overgang *u* > onmiddellijk op VII 2 108 had kunnen volgen is na 32 geplaatst — behalve om *aci* (32) te kunnen laten doorloopen — om in 33 *may* te kunnen bezigen van welken *pratyahara* de *nam* nasalen moesten worden uitgesloten (Na deze nasalen houdt *u* volgens 32 op als zoodanig te bestaan (> *nu nu nu*))

1
(VIII 3 52
119)

Positiegroep B (Inlaut)

Hoewel de meeste *sitra* s dezer groep betrekking hebben op wijzigingen van anlautende *s* wordt deze groep met het oog op het belangrijkste *sitra* VIII 3 59 (cf. III) onder het hoofd Inlaut ingedeeld

Allereerst moet worden opgemerkt dat terwijl de *s* van *sah* (*sad sat*) volgens 56 na een willekeurigen spraakklank > *s* wordt in alle andere gevallen cerebralisatie slechts dan optreedt als aan de voorwaarden genoemd in 57 58 (met uitbreiding volgens 63 64) is voldaan Deze gevallen zijn zorgvuldig in ondergroepen verdeeld 1 (59—62) Cerebralisatie van *s* aan het begin (het einde) van een wortel en van suffigale *s* volgens 59 60 met beperkingen (van 59) voor de positie na reduplicatiesyllaben op *ṣ* en *u* (61 62)

Opmerking 24 Wortels met anlautende *s* gevolgd door vocaal of dentaal worden op enkele uitzonderingen na¹⁾ in den *Dhatupatha* met *s* opgegeven. Volgens VI 164 wordt *s* gerestitueerd waarvoor nu VIII 3 59 (eerste deel gelezen met 111) inlautend gedeeltelijk weer *s* wordt gesubstitueerd — Over de reden dezer handelwijze die praktisch hierop neerkomt dat alleen die met *s* beginnende wortels onder VIII 3 59 eerste deel zullen vallen welke onder bepaalde omstandigheden in *samdhī* *s* opleveren zie Liebhich²⁾

- 2 (63—100) Cerebralisatie van anlautende *s* (ondanks 111) in verbale samenstellingen na *gaḥ* en in *samasa* *s* Met egressie groep 78 79 (cerebralisatie van *dh*)

Opmerking 25 In sommige der hier bedoelde verha treedt volgens VIII 3 63 en 64 ook cerebralisatie op als het augment *at* of een *abhyasa* voorafgaat. Ofschoon de *s* hier niet meer aan het begin staat zijn deze gevallen mede onder *s* gebracht

- 3 (101—102) Cerebralisatie van auslautende *s* (ondanks VIII 3 55)
 4 (103—109) Vedicische regels *Sūtra* *s* 103 en 104 (auslaut!)
 vormen den overgang tusschen groepen 3 en 4 (ketenverbinding)
 5 (110—slot van den *pada*) Negatieve regels

Prasanga Twee *sūtra* *s* (78 79) handelen over de cerebralisatie (VIII 3 8 van *dh* die ook het best bij die van *s* past 9)

Ook de substituties van groep 2 hebben volgens VIII 4 37 2 alleen betrekking op de anlaut en inlautpositie en voornamelijk (VIII 4 39) op de laatste

Opmerking 26 Vagenoeg alle wortels met *n* aan het begin onverschillig door welken spraakklank deze wordt gevolgd (cf *s* Opmerking 24) worden in den *Dhatupatha* met *n* geciteerd. Volgens VI 165 wordt *n* gerestitueerd waarvoor nu VIII 4 1—39 gedeeltelijk weer *n* wordt gesubstitueerd — Het commentaar van *Patañjali* op VI 165 is een herhaling van dat op *s* (laatste deel) onder 64. De weinige uitzonderingen op den regel worden aldaar opgenoemd (*nṛt nand nard nakh nat* (*atasyandane*) *nath nadh nṛ*)³⁾

Onderverdeeling

- 1 (1 (4)—13) De *r* (*s*) die de cerebralisatie bewerkt komt voor in het nomen (simplex of compositum) dat de *n* bevat
 2 (14—25) Cerebralisatie van *n* in verba finita na een *gaḥ* en in bijbehorende nominale afleidingen bovendien in het praelex *nī*
 3 (26—28) Vedicische regels

1) *VBh* VI 164 op *Varth* *s* Vol III p 43 l 9 v v

2) Liebhich loc cit III § 15

3) *Ibid* § 14

- 4 (29—34) Na *upasarga* in *kṛt* suffixen en in eenige wortels (Met *upasargaḥ* (uit 28) als ketenverbinding)
- 5 (35—39) Negatieve regels (Door *na* (uit de in 34 gemaakte restrictie op 29) met de vorige groep verbonden)

Positiegroep C (*Algemeene samdhī*)

- 1a De eerste assimilatiegroep komt a v tot stand
(VIII 4 40- Twee processen palatalisatie en cerebralisatie de samenhoorig
44) heid waarvan bestaat in het bezit van een gemeenschappelijken *sthanin* (dentaal) zijn hier dooreengeweven Doordat 44 dat zakelijk op 40 behoorde te volgen na 43 werd geplaatst konden *na* (42) en *toḥ* (43) doorloopen en tevens de beide hoofdsūtra's (40 en 41) op elkaar volgen

Opmerking 27 De eene procesgroep (hoofddregel 41 *s—tu* > *s—tu* met restricties 42 en 43) is hier dus op dezelfde wijze opgenomen in de andere (hoofddregel 40 *s—tu* > *ṣ—cu* met restrictie 44) als de (geheele) groep I (3) in de geheele groep I 2 (bl. 105) en als groep I (6) in I 5 (bl. 106)

- 1b Dit proces geeft de behandeling van media aan het eind van een
(VIII 4 45) *pada* voor met nasaal beginnend woord (Cf VIII 2 39 *yar* met het oog op de volgende *sūtra*'s)

Opmerking 28 Een overeenkomstig beperkter geval in inlautpositie geeft VIII 2 42

- 2 Na postvocalische *r* of *h* en tusschen vocaal en consonant kan
(VIII 4 46- elke consonant worden gegemuneerd Gemmatie vindt niet plaats
52) 1) van *h* 2) van antevocalische sibilans na *r* 3) van *t* in *putra* in *putradini* als scheldwoord gebezigd 4) na lange vocaal

Opmerking 29 Waar men afgaande op de schrijfwijze in de handschriften en op oude etymologieën moet aannemen dat in tegenstelling met de behandeling van etymologisch dubbele consonanten de reeds vroeg mochten worden verkort (en enkel geschreven) in de onderhavige gevallen lange (een syllabegrens bevattende) consonant werd uitgesproken 1) treft het dat Pāṇini elke geminatie (door positie) hoogstens facultatief stelt Zie verder groep 3

- 1c De logisch stilistische samenstelling dezer groep met inbegrip
(VIII 4 53 van de verbinding met de volgende *prasangika* groep vormt een
55) technisch meesterstuk

1) Cf Wackernagel loc cit I § 98

in plaats van articulatie en *ābhyantara-pravātna* (bl. 102, Opmerking 6) overeenstemt *Para saarnah* loopt door uit 58 tot 60, *pūrcasya* [*saarnah*] uit 61 in 62

Volgens de beide eerste *sūtra's* (58, 59) wordt van de volgens VIII 35—12, 23, 24 in te ruime mate geconstrueerde *anustāra's* een deel door andere consonanten vervangen. Het betreft hier de gedeeltelijke assimilatie van *m* aan volgende *yay*-, en zoover 24 aangaat, *ḡhay*-consonant, die inlautend steeds, auslautend facultatief optreedt

Opmerking 32 De beide *sūtra's* hebben betrekking op het volgens de betreffende voorafgaande *sūtra's* bereikte stadium van ontwikkeling van Pāṇini's vormstelsel. Daar echter de ettelijke nog volgende *sūtra's* ten opzichte van 58, 59 geen wijziging meer teekenen, geldt dus ook (verg. Wackernagel §§ 280—283) definitief het volgende

- 1) *Anustāra* blijft wanneer een andere dan een *yay*-consonant volgt, d. w. z. vóór spirant en *visarga*
 - a in alle gevallen, dat hij (facultatief, VIII 34) volgens een der *sūtra's* VIII 35—7 (vóór spirans) en 10, 11 (vóór *visarga*) is ontstaan (cf. VIII 35 34 v) *bhaṭām̐ carati* (VIII 34, 440) *nīm̐h pāhi* (VIII 3 10).
 - b in alle gevallen, dat hij volgens VIII 3 23 is ontstaan, zonder dat een *yay*-consonant volgt *samsāra*
- 2) hij kan blijven wanneer hij volgens VIII 3 23 is ontstaan, terwijl een *yay*-consonant volgt *samdhī* (naast *sandhī*),
- 3) hij moet > met de volgende consonant homogene nasaal worden, wanneer hij volgens VIII 3 24 is ontstaan en (24 heeft *ḡhall*) een *ḡhay*-consonant volgt *vindati*

Opmerking 33 Daar van de volgens VIII 35—12 facultatief geconstrueerde *anunāsika's* (cf. VIII 3 2, 3) verder op niet meer wordt gesproken, kan men dus zeggen, dat ze in al deze gevallen kunnen blijven. Men kan dus (cf. vorige Opmerking) zowel *bhaṭām̐* als *bhaṭām̐ḥ carati*, *samśśkaritum* als *samśśkaritum* construeeren. (Naast de *anustāra's* van VIII 3 23, 24 komt echter geen *anunāsika* voor.)

Opmerking 34 Een *anunāsika* is blijkens I 19 een genasaleerde vocaal of consonant. Wat Pāṇini onder een *anustāra* verstaat, is uit de betreffende *sūtra's* op te maken.

De substituten, die volgens VIII 4 58 v v. voor den *anustāra* optreden, zijn alle verschillend doch alle consonanten en men kan dus aannemen, dat de *anustāra* zelf ook een consonant is. (Korte vocaal er vóór wordt trouwens positione lang.)

Ten grondslag ligt (cf. VIII 35—12 23 24) *n* of *m*, voorafgegaan (verg. VIII 3 4) door niet genasaleerde vocaal

Als eindproduct kent Pāṇini den *anustāra* slechts 1) in en an lautend (VIII 4 58 59) vóór consonanten die niet tot den *pratyāhāra* *yay* behooren d i vóór *ç s š h ṣ* en *h* 2) auslautend (VIII 4 59) vóór *yay*-consonanten d i vóór semivocalen nasalen en mutae. Het gemeenschappelijke van al deze posities is dat een orale vocaal voorafgaat terwijl een consonant meest spirans volgt.

Het ligt nu voor de hand aan te nemen dat na deze vocaal en wanneer een open consonant volgt de voor de articulatie der *n* (*m*) vereischte sluiting niet voldoende tot haar recht komt (verg. de talrijke processen van dien aard in andere talen). De plaats van de aldus in de mondholte ontstaande engte wisselt met die van de consonant die volgt, doch het feit dat in alle gevallen een spirantische tot vocaal achtige *n* (*m*) ontstaat, is voldoende, om al deze nasalen als één klank op te vatten en te benoemen (verg. de *h* klanken respectievelijk vóór palatale en velare vocalen¹⁾ 2). Inlautend vóór occlusief — het in 58 (met het oog op 59) gebezigde *yay* moet „by implied restriction” als *ghay* worden verstaan, daar *n* en *m* in den inlaut vóór semivocalen en nasalen ongewijzigd blijven (VIII 3 24) — zal deze min of meer „slordige” articulatie niet voorkomen. Integendeel zal terwijl ze zich door gedeeltelijke assimilatie in plaats er naar richt de voor de *n* (*m*) vereischte sluiting door die voor de volgende occlusief juist zijn gewaarborgd. Dit is in het Indisch blijkbaar steeds het geval en er ontstaan met de volgende consonant homogene nasalen.

In uitwendigen *samāhi* is de verbinding minder innig. Dit geldt ook voor de positie vóór nasaal en *a fortiori* voor die vóór semi-vocaal de *anustāra* is in al deze gevallen facultatief.

Het hier uitgesproken vermoeden omtrent de articulatie van den *anustāra* wordt door wat daarover in de *prāṭisākhya* 1 — die overgens²⁾ den *anustāra* in mindere mate toelaten dan Pāṇini — in het al gemeen bevestigd.

Opgemerkt dient nog te worden dat ook vóór deze spirantische nasaal de voorafgaande klanker in zijn laatste deel zal worden genasaleerd. Deze nasaleering blijft echter bij Pāṇini vóór alle nasalen buiten beschouwing. Alleen, wanneer de gehele vocaal is genasaleerd spreekt hij — zie boven — van *anunāsika*. Deze wordt nooit door een nasale consonant gevolgd de nasaleering is ten koste van deze tot stand gekomen.

Opmerking 35. De *anustāra* in **kurāmti* **karāmti* e d (VIII 3 24) heeft gediend om *pūrva vṛttsivedhena* cerebralisatie volgens VIII 4 2 te voorkomen.

Volgens 60 wordt *n* vóór *l*, in welke positie ze tot hiertoe, ook in

1) Een eigen kleur krijgt alleen de auslautende *n* vóór *l* waar ze > ge nasaleerde *l* wordt. (Zie beneden.)

2) Verg. Wackernagel, loc. cit. I p. 256.

het Vedisch intact is gebleven (VIII 39 heeft *at*!) door gedeeltelijke assimilatie > genasaleerde *l* (*ṃl*) Verder wordt dentale muta voor *l* > *l*

Sutra s 61—64 formuleeren wijzigingen aan het begin van een *pada*

Als tegenstuk van VIII 223 geeft VIII 461 (gecombineerd met 65) vereenvoudiging van consonantgroepen aan het begin en wel van *sth* en *st* respectievelijk in *stha* en *stambh* na *ud*

Opmerking 36 Pāṇini stelt deze aphaeres *s* dus voor als een wijziging van *s* tot een met de voorafgaande consonant *d* 1 (wijl *ud* reeds VIII 455 > *ut* is geworden) met *l* homogenen spraakklank *d* 1 tot *l* (of *th* wat voor het resultaat onverschillig is) met daarop (65) volgende syncope voor homogene consonant (*l* *th*)

Volgens 62 gaat anlautende *h* over in de met voorafgaande media corresponderende media aspirata

1c Door progressieve (metaleptische) assimilatie (naar articulatie (VIII 4 63) wijze) wordt volgens 63 initiale *ç* gevolgd door vocaal *v* of *r* na elke tenuis > *ch*

Met betrekking tot de verbinding met de vorige groep is op te merken dat in 63 *ḥayā* — dat hier volgens 55 (voor *ç*!) alleen tenuis kan beteekenen — en *anyatarasyam* uit 62 doorloopen

3 De *lopa* dezer groep betreft de facultatieve vereenvoudiging (VIII 4 64 van postconsonantische etymologisch dubbele of volgens groep 2 65) ontstane gegemineerde nasaal liquida (VIII 464 cf I 3 10) muta of sibilans (VIII 465) Verder kan postconsonantische muta of sibilans ook voor homogene muta (sibilans) worden gesyncopeerd

De beide *sutra* s zijn door *anyatarasyam* dat uit 62 doorloopt met de vorige groep onderling nog door *lopaḥ* verbonden

4 In deze groep wordt *stariṭa* toegekend aan vocalen die tot (VIII 4 66 hiertoe *anudatta* waren Voorwaarde is dat *udatta* voorafgaat 67) en *anudātta* volgt

5 Ten slotte wordt voor *a* die bij alle voorafgaande substituties (VIII 4 68) als *uṛyā* dus als homogeen met *a* heeft gegolden *o* (*samṛyā*!) gesubstitueerd

Opmerking 37 Neemt men in navolging van het *MBh* (*Varh* 3) terecht (cf *lay Prat* I 72) algemeen aan dat hier be de malen de korte vocaal is bedoeld dan treft toch de e genaardige wijze waarop het *sūtra* is uitgedrukt

Niet alleen zou Pāṇini zijn afgeweken van zijn meest gewone

wijze van construeeren volgens welke men voor de eerste *a atah* (I 170, cf IV 195 e d) en voor de tweede *at* hoogstens (cf I 169) *ah* (cf VII 2102 e d) en dus voor het geheele *sūtra* *Ato 't* (cf VII 186), eventueel *Ato 'h* zou hebben verwacht, doch tevens zou dit de eenige maal zijn, dat hij een teeken (dat voor de tweede *a*) gebruikt voor een klankwaarde, verschillend van die, welke in hetzelfde *sūtra* door een ander teeken wordt voorgesteld en die nergens is verantwoord (Het *Çita sūtra* kent alleen *a rīra*)

Bovendien staat het *mangala* woord *udaya* (67), indien dit werkelijk als zoodanig is bedoeld, niet aan het slot. Het beroep op *arista*¹⁾, dat ook niet juist in het midden staat, gaat met op Gelet op de dubbele concessie, die *Pāṇini* doet, om *Vyddhi* aan het allereerste begin te krijgen (§ 4 Opmerking 6) moet men *udaya* aan het allerlaatste einde verwachten

Ofschoon ook het *Vāj Prat* (I, 72) en het *Ath Pr* (I, 35) dit *sūtra* kennen, spreekt er onder de gegeven omstandigheden en op andere door *Sköld*²⁾ ontwikkelde gronden veel voor, met dezen aan een interpolatie te denken

Er dient dan nog aan te worden toegevoegd wat *Sköld* ook doet dat, om een woord met faustaal karakter aan het slot te verkrijgen dan tevens moet worden aangenomen dat ook de eigennamen in 67 op interpolatie berusten — Alles, wat *Liehich* tegen *Sköld* aanvoert³⁾, is aan het *MBh* ontleend juist daartegen is echter *Sköld's* betoog gericht⁴⁾

1) Konkordanz *Pāṇini Candra* von Dr Bruno Liehich Indische Forschungen, 6 Heft, Breslau 1928, p 4

2) Papers on *Pāṇini* and Indian Grammar in general by Hannes Sköld, Lund, Leipzig 1926, p 8

VIERDE HOOFDSTUK HET NEUTRALISATIEPRINCIP

I HET BEGRIP ASIDDHATVA

§ 15

A NEUTRALISATIE IN CONTINUATIE

Als *I* volgens VII 19 de *a* stammen in den instr pl *ais* krijgen dan is dat slechts in zooverre juist als met betrekking tot genoemd *sūtra* de syncope in *rajabhik* volgens VIII 27 wordt geneutraliseerd *i* wordt geacht niet plaats te hebben dat *sūtra* volgens VIII 21 *asiddha* is Als *II* in *magna* ($\sqrt{\text{masj Dh P VI 122}}$) volgens VIII 29 de *s* van den wortel wordt gesyncopeerd is dat weder alleen mogelijk doordat de substitutie *i* (van *la*) $> n$ (VIII 245) ten opzichte van bedoelde syncope *asiddha* wordt gesteld

Maar is het *III* ook wegens *asiddhatva* van *sūtra s* als VII 19 e d dat IV 12 in zoo algemeenen vorm kon worden gesteld? Of IV van VIII 41 dat in VII 154 3 120 e d van *n na* enz (den tale *n*!) kon worden gesproken?

Indien het zoo ware dan zou (zie *III*) het *asiddhatva* niet tot de *sūtra s* der *Tripadī* zijn beperkt De gevallen zijn inderdaad verschullend

De omstandigheid dat men in VIII 41 met een *ekadeṣa* substitutie te doen heeft kan de oorzaak niet zijn dat in geval IV van *asiddhatva* in eigenlijken zin niet kan worden gesproken — indien men van de hand van I 156 (*anatrīdhau*) een oogenblik daaraan zou kunnen denken Want in *III* waar ook geen *asiddhatva* bestaat wordt een geheel suffix gesubstitueerd en *II* waar het wel aanwezig is betreft gelijk IV (en elke andere substitutie in de *Tripadī*) een *ekadeṣa* substitutie

De tegenstelling is echter *I II—III IV* en hier bestaat een andere ongelijkheid

In de twee laatste gevallen bestaat de tegenstrijdigheid hierin

dat telkenmale het tweede *sūtra* een continuatie is van het eerste Zoo continueeren (geval *III*) VII 19 e d het paradigmasūtra IV 12 (met betrekking tot bepaalde casus) (geval *IV*) VIII 41 v v *sūtra* s VII 154 e d (met betrekking tot bepaalde gevallen)

Afgescherden van de vraag of ze worden geacht al of niet te bestaan ten opzichte van andere onderstellen omgekeerd zulke voort gezette substituties in elk geval de aanwezigheid van gene (daar een phoneem om te kunnen veranderen eerst moet bestaan) gaan ze er van uit voor den *adeṣa* er van een nieuwen in de plaats stellend er feitelijk afbreuk aan doende

Opmerking 1 Een continuatie is niet hetzelfde als een uit zondering Bij de laatste vallen de *sthaninah* alle onder die vanden *utsarga* waarvan ze een deel vormen (cf VIII 231 32 beide *h*) Bij continuatie evenwel worden voor de substituten uit het gecontinueerde *sūtra* (b) de analysesūtra's uit Deel I voor de daar vastgestelde elementen) gedeeltelijk nieuwe substituten in de plaats gesteld $a > b$ onder zekere omstandigheden wordt $b > c$

Een *sūtra* echter dat — gevallen *I* en *II* — *asiddha* is ten opzichte van een ander wordt omgekeerd ten opzichte van dit als afwezig beschouwd Diensvolgens voegt het daaraan die gevallen toe (sluit het daarvan die gevallen uit) die in zekere ontwikkelingsphase of ten slotte niet (wel) daaronder zouden vallen wanneer het met het *sūtra* dat *asiddha* is moest worden gelezen d: wanneer het daarin vervatte proces was voorafgegaan

De *sthanin* van het *sūtra* dat *asiddha* is is in den regel (cf echter Opmerking 8) niet gelijk aan den *adeṣa* van het andere dit *sūtra* dus ook geen voorwaarde het *asiddha* gestelde geen voort zetting

Opmerking 2 In de ontwikkeling *aksmat* (VI 1197 suffix *ksi*; beschouwd als *nit Un S III 156*) $>$ *aksanmat* (VI 1176 VI 1158) $>$ *aksanmat* (VI 1176) $>$ *aksamāt* (VIII 27) $>$ *aksavat* (9) $>$ *aksanvat* (16) $>$ *akṣanvāt* (42) berust de (Vedische) overdracht van het accent van *anan* (*an*) op *n atup* (VI 1176) op feitelijk en stilzwijgend ¹⁾ opgeheven *asiddhata* respectievelijk van VIII 29 en 16 ten opzichte van VI 1176 Alle overige overgangen zijn continuaties In de ontwikkeling **laksanah* $>$ *laksnah* (VI 4134) $>$ *laksnah* (VIII 41) berust de eerste wijziging zelve een continuatie op *asiddhata* van VIII 42 ten opzichte van VI 4134 terwijl de tweede weer een continuatie is

De gedeeltelijke overeenkomst van een *asiddha* gesteld *sūtra*

1) Cf § 17 D

met een continuatie (en een uitzondering) bestaat hierin dat het aantal vormen dat ten slotte onder het andere *sūtra* valt door zulke *sūtra* s respectievelijk kan worden en wordt beperkt

Voorbeeld *Rajabhāṣā* (VIII 27 *asiddha*) volgt niet meer VII 19 of 3102 evenm n als *detāṣā* (VII 19 etc continuatie) IV 12 (of *trksau* (VII 104 uitzondering) VII 102)

Het verschil is dat neutralisatie van een *sūtra* er toe bijdraagt om te verhinderen dat een ander *sūtra* in te ruime of de beperkte mate wordt toegepast terwijl bij continuatie een aantal vormen eerst nog een tusschenvorm doorlopen alvorens ze definitief worden vastgelegd

Voorbeeld Dus is VIII 41 continuatie van VII 154 eerst wordt de uitgangen pl am VII 154 > nam en daarop wordt in bepaalde gevallen voor n de cerebraal gesubstitueerd Dat VIII 41 (krachtens VIII 21) ook *asiddha* is is hier een toevallige omstandigheid die op deze verhouding (tot VII 154) evenm n betrekking heeft als op die tot bv VII 3120

Asiddha is VIII 42 met betrekking tot dezelfde formaties op na i ten opzichte van VI 43 waardoor zoo veel *trksanaṣ* i als *detanani* lange a heeft ofschoon in het eerste voorbeeld niet nam doch sam volgt

Opmerking 3 Terwijl dus een continuat *esūtra* als zoodanig niet als *asiddha* (ten opzichte van het gecont nueerde *sūtra*) kan gelden kan het dit onder omstandigheden worden (Zie Opmerking 8)

B. PRIMAIR EN SECUNDAIR ASIDDHATVA

De vormen die normaal onder een bepaald *sūtra* vallen zijn die welke ontstaan volgens *sūtra* s die *siddha* zijn Zoowel

I de *sthanin* als

II de voorwaarden

kunnen door zulke *sūtra* s worden opgeleverd

Voorbeelden I De s nom s **devis* geconstrueerd volgens IV 12 (*siddha*) wordt VI 168 > zéro II De n van **rajans* volgens VI 168 (*siddha*) aan het einde komend wordt VIII 27 > zero

Op even normale wijze vallen vormen die naar hun oorspronkelijken vorm onder een bepaald *sūtra* zouden vallen niet daar onder zoo volgens processen die *siddha* zijn a h w voorafgaan hetzij

III de *sthanin* of

IV de voorwaarden

worden gewijzigd

Voorbeelden *III* D- n van **rājanbhiḥ* wordt niet volgens VIII 3 24 > m daar ze volgens VIII 2 7 (*siddha*) > zero 14 geworden
IV *Var+ti* wordt niet volgens VIII 4 40 > **taḥ* daaf *c* volgens VIII 2 30 (*siddha*) > k is geworden

Het aantal vormen, dat onder een bepaald *sūtra* valt, hangt dus in de eerste plaats af van de verhouding van dat *sūtra* tot *sūtra's*, die *siddha* zijn. Zulke *sūtra's* kunnen gevallen zoowel aanbrengen als onttrekken, en wel beide op twee wijzen door het aanbrengen (onttrekken) 1 van *sthaninah* 2 van voorwaarden.

Eveneens op 2×2 wijzen kan het aantal vormen, dat onder een *sūtra* valt, door *sūtra's*, die *asiddha* zijn, worden beïnvloed.

Behalve toch voor gevallen, die worden geleverd door *sūtra's*, die *siddha* zijn (*I, II*), geldt een *sūtra* ook voor gevallen, welke er volgens *sūtra's*, die *asiddha* zijn, bij *siddhatva* aan zouden worden onttrokken. Toevoeging van gevallen heeft dus plaats, wanneer volgens een *sūtra*, dat *asiddha* is

V *sthaninah*, of

VI voorwaarden

ophouden te bestaan die voor het andere proces worden vereischt, zijnde in het eerste geval (*V*) de voorwaarden, in het tweede (*VI*) de *sthānina* te voren aanwezig.

Voorbeelden *VII Pratan* wordt niet volgens *VIII 27 > *prata* wijl de *n* hoewel aan het eind van een *pratispadika pada* staande (*VI 167* etc., *siddha*) volgens *VIII 264 (< m)* ontstaat welk *sūtra* ten opzichte van *VIII 27 asiddha* is *VIII 1* De *a* van *praṣan* (met *n* volgens *VIII 264*) is niet aan *VI 148* doch aan *15* (suffix *kvip*) te danken 2 *Rijabhis* wordt niet volgens *VII 19 > *rajais* wijl de *a* hoewel vanden aanvang af *n* het suffix (*kanin Un S I 157*) aanwezig volgens *VIII 27* aan het einde komt welk *sūtra* ten opzichte van *VI 19 asiddha* is

Op 2 (2 2) of acht wijzen wordt dus het aantal vormen dat ten slotte onder een bepaald *sutra* valt bepaald

Om gekeerd moet dus zullen er noch te veel noch te weinig vormen onder een bepaald *sutra* vallen met betrekking tot de verhouding der *sutras* aan de volgende voorwaarden zijn voldaan Noemt men van de substitutie die een *sutra* gewoonlijk behelst den *sthanin a* de voorwaarde *v* dan zal de juiste afbakening der gevallen die een *sutra* zullen volgen slechts dan zijn gewaarborgd als

I volgens een *sutra* dat *siddha* is

A van *gewenschte* substituties

I *a* ontstaat

II *v* ontstaat

B van *niet gewenschte* substituties

III *a* wordt gewijzigd

IV *v* wordt opgeheven

of wel

II volgens een *sutra* dat *asiddha* is

A van *gewenschte* substituties

V *a* wordt gewijzigd

VI *v* wordt opgeheven

B van *niet gewenschte* substituties

VII *a* ontstaat

VIII *v* ontstaat

Opmerking 4 Dus — zie het voorbeeld onder I bl 124 — moet met betrekking tot de constructie **devis > dev* *IV 17 siddha* zijn ten opzichte van *VI 168* Zoo *mut mut* bij de andere voorbeelden (onder II—VIII bl 124 vv) van het resultaat uit gezien

Andere voorbeelden I *Siddhata* is vere scht 1 van III 475

ten opzichte van VIII 27 (*raja* niet *an* (*kanin*) volgens *Lu S* 1 13) 2 van VIII 231 ten opzichte van 30 (*stāḥ* (*atra*) met *dh* volgens 31 (> *d* 30))

II Siddhat a is vereischt 1 van IV 12 ten opzichte van VII 3 10 (*rajabh* *im* met *bh*) *im* volgens IV 1 1) 2 van VIII 223 ten opzichte van *t* (nom *s* *juu* opdat volgens 6* de met *n* corresponderende *ku*-consonant worde gesubstitueerd moeten de *s*tra *s* volgens welke deze *n* (III 259 VII 171) aan het einde komt *s* *dhā* 2 jn deze *s*tra *s* zijn VI 167 68 en VIII 223)

III Siddhat a is vereischt 1 van VIII 225 ten opzichte van VIII 3 59 (*alaviddham* met *z*ero onlanks VIII 3 59) 2 van VIII 3 4 ten opzichte van VIII 42 (**kuriam* met *m* (> *n* VIII 458) ondanks VIII 42 (*n* > *n*)) In beide gevallen treedt *pāra vipratī edha* op (Opmerking 9)

II Siddhat a is vereischt 1 van VIII 3 15 ten opzichte van VIII 3 59 (opdat *s* in *manāsu* (VIII 266) niet volgens VIII 3 59 > *s* worde moet VIII 3 15 volgens hetwelk *R* > *k* wordt *siddha* zijn) 2 van VIII 239 ten opzichte van VIII 240 (*dharma-bhūta* met *t* onlanks 40 cf 14 17) In beide gevallen treedt *pāra vipratī edha* op (Opmerking 9)

V Asiddhat a is vereischt in dezelfde gevallen als in *III* (in omgekeerde richting verg. Opmerking 9) *pāra vipratī edha*

II Isiddhat a is ten eerste vereischt in dezelfde gevallen als in *IV* (Cf. Opmerking 9 *pāra vipratī edha*) Verder (zonder optreden van *pāra vipratī edha* cf. Opmerking 9) 3 van VIII 251 ten opzichte van VI 2 144 (*viśuka anodatta* ondanks VIII 251) 4 van hetzelfde *sūtra* ten opzichte van VII 3 (44) 46 (*viśuka* exclusief — ook in Noordelijke dialecten — met *t* (< *a* < *a* VII 4 13) ondanks VIII 251) 5 ten opzichte van VI 3 37 (*viśuka jaṅgha* met *a* in plaats van *u* ondanks VIII 251) 6 van VIII 468 ten opzichte van 3 17 anders zou dit laatste *sūtra* wat korte *a* betreft doelloos zijn

VII Asiddhat a is vereischt 1 van VIII 440 ten opzichte van VIII 2 30 (*gacchati* opdat *c* niet volgens VIII 2 30 > *k* worde moet VIII 440 volgens welk *sūtra* *c* (< *t* VI 1 13) wordt geconstrueerd *asiddha* 2 jn) 2 van VIII 264 ten opzichte van 7 (*pāra* zonder apocope van *n* (< *m* volgens VIII 264))

VIII Asiddhat a is vereischt 1 van VIII 223 ten opzichte van (*bhāta* opdat *t* niet volgens VIII 27 worde geapocopeerd moet het *sūtra* volgens het elk ze aan het einde komt (VIII 223) *asiddha* 2 jn) 2 van VIII 27 ten opzichte van VII 3 10 (*rajabh* *am* zonder verlenging van *a* ondanks VIII 27)

In gevallen *I—IV* treedt *siddhat a* in gevallen *V—VIII* *asiddhat a* van een ander *sūtra* op De eerste vier gevallen de

gevallen dus waarin het al of niet van toepassing zijn van een *sūtra* door het *siddhatva* van een ander *sūtra* wordt beheerscht, vragen verdere aandacht

Afgezien van VI 4 22 en gedeeltelijk van VI 1 86 is een *sūtra* steeds *siddha* ten opzichte van een ander, wanneer beide *sūtra's* in I—VIII 1 voorkomen. Staat echter een *sūtra a*, dat volgens een der gevallen I—IV ten opzichte van een ander *sūtra b* *siddha* moet zijn, onder VIII 2 1, dan mag (afgezien van VI 1 86) *sūtra b* volgens genoemden *adhikara* niet in de *Astādhyāyī* voorafgaan. Is dus in genoemd verband *sūtra a* om een der redenen V—VIII zelf reeds onder VIII 2 1 opgenomen, dan moet *sūtra b* daarop volgen. Ingevolge VIII 2 1 wordt dan *b* automatisch *asiddha* ten opzichte van *a*.

Deze vorm van *asiddhatva* kan dus in vier gevallen (I—IV boven) voorkomen. In het volgende wordt dit *asiddhatva*, dat een *sūtra* verkrijgt, doordat een *sūtra*, dat *siddha* moest zijn, zelf reeds *asiddha* (ten opzichte van andere *sūtra's*) was, als secundair van het boven besproken primair *asiddhatva* onderscheiden.

Opmerking 5. Middellijk is zoo n *sūtra* met secundair *asiddhatva* dan primair *asiddha* ten opzichte van *sūtra's* ten opzichte van welke het andere dat is.

Naast vier vormen van primair bestaan er dus evenveel vormen van secundair (of — zie Opmerking 5 — indirect primair) *asiddhatva*, optredend in gevallen I—IV boven, wanneer het *sūtra*, dat *siddha* moet zijn, op andere gronden reeds (primair of — zie Opmerking 7 — secundair) *asiddha* is.

In het geheel bestaan er dus 2×4 of acht vormen van *asiddhatva*.

Voorbeelden van vereischt secundair *asiddhatva* (Voor primair *asiddhatva* zie boven onder V—VIII).

I* VIII 3 17 moet op VIII 2 66 (dat op grond b v van zijn verhouding tot b v VII 1 9 (**bhis*!) in de *Triṣṭāṇi* is opgenomen) volgen en wordt dus secundair *asiddha* daar bij omgekeerde volgorde van beide *sūtra's* ingevolge dan ontstaand automatisch *asiddhatva* van VIII 2 66 ten opzichte van VIII 3 17 geen enkele *R* uit $66 > 3$, enz. zou kunnen worden.

II* Opdat *ācīṣ* volgens VIII 2 76 lange *s* kan krijgen moet dit *sūtra* op VIII 2 66 volgen ($s > R$ \bar{s} \bar{v} \bar{c} \bar{c} \bar{r} (R) $> s$).

III* Opdat **rājambhis* niet volgens VIII 3 24 $>$ **rājambhis* worde moet genoemd *sūtra* op VIII 2 7 ($n >$ zero) volgen waardoor het zelf ook *asiddha* wordt (volgens VIII 2 1).

IV* Opdat *rac + ts* niet volgens VIII 440 > **racca* worde moet dit *sūtra* op VIII 230 (*c > k*) volgen d 1 *asiddha* worden

Opmerking 6 Ook in gevallen V—VIII kan het voorkomen dat het eerste *sūtra a* ten opzichte waarvan het tweede *b asiddha* moet zijn zelf reeds wegens op zekere gronden vereischt bezit van (primair of secundair) *asiddhatva* in de *Triṣṭādi* is opgenomen Voor *sūtra b* dat toch al onder VIII 21 staat heeft dit echter geen andere beteekenis dan dat het nog achter *sūtra a* in de *Triṣṭādi* moet worden geplaatst Het *asiddhatva* er van blijft echter in wezen primair De toelening er van geschiedt immers om de toepassingsmogelijkheden van het eerste *sūtra (a)* af te bakenen (Bij secundair *asiddhatva* wordt hetzelfde met betrekking tot het tweede *sūtra* beoogd) *Sūtra b* zou wanneer *sūtra a* niet onder VIII 21 stond eveneens in de *Triṣṭādi* terecht komen

Opmerking 7 Dat een *sūtra* verder ook secundair *asiddhatva* kan verkrijgen op grond van zijn verhouding tot een voorafgaand *sūtra* dat zelf ook reeds secundair *asiddha* is springt in 't oog (VIII 266—315—34)

Opmerking 8 Het is duidelijk dat men in de gevallen I* en II* die in de *Triṣṭādi* veelvuldig voorkomen met een continuatie *sūtra* te doen heeft (Cf. Opmerking 3) Dat dit zijn *asiddhatva* echter niet ontleent aan het feit dat het een continuatie is doeh aan de omstandigheid dat het gecontinueerde *sūtra* zelf *asiddha* is is voorts voldoende gebleken

Ook een uitzondering voorkomende in de *Triṣṭādi* na den *utsarga* kan *per se* niet als *asiddha* ten opzichte van dezen worden aangemerkt Wel is een *utsarga* formeel slechts juist als men de *apatada s* buiten beschouwing laat doch dit is steeds het geval Ook als deze *siddha* zijn en bij de feitelijke toepassing behoudt een uitzonderingssūtra zijn volle waarde ook (bl 68) als het krachtens VIII 21 *asiddha* is (**açis* met > **açid* (VIII 239) doch > **açir* (VIII 266 uitzondering op 39))

Opmerking 9 In vier der boven geconstrueerde gevallen van *asiddhatva* (I*—IV*, V—VIII) vindt substitutie volgens het eerste *sūtra* plaats (III*, IV*, V en VI) Het is duidelijk dat in geval III* de substitutie volgens het tweede *sūtra* wordt opgeheven doordat de gemeenschappelijke *sthanin* volgens het eerste *sūtra* dat *siddha* is wordt gewijzigd en dus niet meer bestaat Hetzelfde is te zeggen van geval V daar ook hier beide *sūtra s* een gemeenschappelijken *sthanin* hebben en het *sūtra* ten opzichte waarvan het tweede *asiddha* is zelf ten opzichte van het tweede *siddha* is zoodat de verhouding geheel dezelfde is als in geval III* Ook in geval IV* heft de eerste substitutie de tweede op wijl ze de voorwaarde er voor opheft Dit kan ook voorkomen in geval VI n I als de aanwezigheid van den spraakklank die volgens het eerste *sūtra* wordt gewijzigd voorwaarde is voor de substitutie volgens het tweede *sūtra* en die van den *adeça* beletsel

In al deze gevallen treedt dus *purva vipratishedha* op

Voorbeelden *III** In **rajaḥ bhīḥ* wordt $n > zéro$ volgens VIII 27 waarna toepassing van VIII 3 24 ($n > m$) is uitgesloten *V* *Viṣphurya* $>$ *viṣphorya* volgens VII 3 86 waarna substitutie volgens VIII 2 77 ($u > u$) is uitgesloten *IV** *Vac + ti* $>$ *vakti* volgens VIII 2 30 waarna substitutie volgens VIII 4 40 ($t > c$) is uitgesloten *VI* Zie *IV** Zoo wordt ook *manaRsu* (VIII 2 66) $>$ *mānaḥsu* volgens VIII 2 15 waarna toepassing van VIII 3 59 ($s > s$) is uitgesloten (*In koh* VIII 3 57) (Voor voorbeelden dat in geval *VI* geen *purva vipratishedha* optreedt zie bl 127 onder *VI*)

II—AANWIJZING VAN ASIDDHATVA

§ 16

A—HERKENNING VAN ASIDDHATVA

Van de onder § 15 B genoemde eischen kan met betrekking tot de opneming van *sūtra s* in de *Tripadī* niet worden afgeweken

Op tweeërlei grond vindt deze dus plaats wegens vereischt bezit van primair of secundair *asiddhatva*

Is de toekenning van *asiddhatva* terecht geschied dan zal daar krachtens VIII 2 1 in beide gevallen het *sūtra* dat *asiddha* is onder VIII 2 1 na het andere wordt geplaatst bij onderzoek moeten worden bevonden dat *sthaninah* of voorwaarden worden toegevoegd of onttrokken

tengevolge van primair *asiddhatva* van een *sūtra* aan een of meer *sūtra s* die — al of niet in de *Tripadī* — voorafgaan

ten gevolge van secundair *asiddhatva* van een *sūtra* aan een of meer *sūtra s* die in de *Tripadī* volgen

Blijken zulke gevallen inderdaad voor te komen dan is voor die gevallen het *asiddhatva* van het tweede *sūtra* aangetoond

Het zal daarbij reeds voldoende zijn dat alleen op de *sthaninah* en de voorwaarden als zoodanig wordt gelet Uit het onder § 15 B gezegde is immers duidelijk dat een volgens het *sūtra* dat *asiddha* is uit *sthanin a²* ontstane *adeṣa b²* in een voorafgaand *sūtra* slechts met de waarde *a²* kan optreden

bij primair *asiddhatva* hetzij als *sthanin (a¹)* hetzij als spraakklank, van welks aan of afwezigheid de substitutie afhankelijk wordt gesteld (*v¹*)

bij secundair *asiddhatva* als *adeṣa (b¹)*

Reeds door het pure feit, dat een dezer gevallen zich voordoet, zal dus *asiddhatva* van het tweede *sūtra* zijn vastgesteld

Een eenvoudige „proef op de som” bestaat nog in verwisseling. Verwisseling van plaats van twee *sūtra*'s (die in de bedoelde constructieve verhouding tot elkaar staan), waardoor het oorspronkelijke eerste *sūtra* automatisch (d. i. volgens VIII 2 1) *asiddha* wordt ten opzichte van het oorspronkelijk tweede, moet in geen der gevallen mogelijk zijn, zonder dat onjuiste uitkomsten worden verkregen. Ontstaan deze wel, dan is *asiddhatva* van het tweede *sūtra* bewezen.

Opmerking 1. Behooren beide *sūtra*'s tot I—VIII 1 dan heeft gelijk § 11 is uiteengezet verwisseling geen invloed op het resultaat.

Onder B zal volgens een willekeurige greep, die er geen aanspraak op maakt de gelukkigste te zijn, het *asiddhatva* met het oog op de plaatsruimte van telkens slechts één *sūtra* — hoogstens twee *sūtra*'s — van elk der § 14 onderscheiden groepen aan een of meer voorbeelden worden getoetst.

Uit den aard der zaak — daar in de *Triṣaḍi* in hoofdzaak slechts wijzigingen van consonanten voorkomen, terwijl in I—VIII 1 zulke processen of zoodanige, waarin de aan of afwezigheid van bepaalde consonanten als voorwaarde wordt gesteld, minder vaak optreden — zal primair *asiddhatva* ten opzichte van een *sūtra* uit I—VIII 1 met altijd bestaan. In zulke gevallen, of waar secundair *asiddhatva* onmiddellijk in 't oog springt, zal het bestaan hiervan worden vastgesteld.

Opmerking 2. Ofschoon een bespreking van het *asiddhatva* der *sūtra*'s waarbij bij elk *sūtra* de vraag zou moeten worden gesteld of het *asiddhatva* in alle gevallen voorziet waarin *asiddhatva* wordt vereischt en in geen geval ten onrechte is toegekend in een analyse geenszins kan zijn beoogd zullen opmerkingen dienaangaande hier en daar worden gemaakt.

B—AANWIJZING VAN ASIDDHATVA VAN MINSTENS ÉÉN SŪTRA IN ELKE GROEP

Formatiegroep I.

VIII 2 5 *Ekadeṣa udattenodattah*. Een vocaal die door contractie van een *udatta* en een *anudatta* vocaal ontstaat, is *udatta*.

Voorbeelden¹⁾ *a* (voorafgaande *udātta*) *Agni* (\sqrt{ag} , *Dh P* I 155 + *m* *Uṇ S* IV, 50) heelt *udātta* op het suffix (III 13) *Agni* + *an* > *agni* (VI 1102) met *udātta* op de slotsyllabe *b* (volgende *udātta*) In (*kīa*) *to* *ḥiāh* is *ias* volgens VIII 121 *anidātta*, doch *aḥiāh* (suff. *kīan* *Uṇ S* I, 152) volgens VI 1197 *ādyudātta* Volgens VIII 266 (cf. § 17 D) VI 1113 en 87 wordt *ias* > *vaR* (vóór *a*) > *ia n* > *io*, en *io* + *āḥiāh* > *io* *ḥiāh* (VI 1109) met *udātta* volgens VIII 25

Opmerking 3 Volgens het volgende *sūtra* kan de contractie vocaal in sommige gevallen ook *starita* dragen in geval van *abhinīṣṭa-samdhī* (VI 1109) is deze dan volgens de *prāṭiśākhya*'s imperatief (*Sd K* op VIII 16, Vol III, p. 59 No. 3659)

Asiddhatva In *sōdhamāh* (< *so adhamāh*, zie Opmerking 3) geldt (VI 185) de *ō* niet alleen als laatste spraakklank van *so*, maar ook als eerste syllabe van *adhamāh*, zoodat dit laatste woord twee accenten krijgt. Hiervan wordt nu niet volgens VI 1158 het eene verwijderd. Ten opzichte van dit *sūtra* is de svariteering dus *asiddha*.

Opmerking 4 *Tudatī* bestaat uit \sqrt{tud} + *ṣa* (III 177) + *ṣatr* (III 2124) + *nīp* (IV 16) = *tud* + *a* + *at* + *f*. Hierin is de themavocaal volgens III 13 *udātta* (terwijl de andere suffixen respectievelijk volgens VI 1186 en III 14 *anidātta* zijn). Volgens VI 197 en VIII 25 wordt *a* + *a* > *ā* wat *tudatī* oplevert. Volgens VI 1173 ontstaat hieruit *tudatī* (naast *tudānī*, VII 180). Laat men met het oog op *dādātī* *e d* (VI 1189) met de *Kāṣ* in 173 terecht *antodātāt* uit 169 doorloopen (zoo Bhaṭṭojī en Bōhtlingk), dan dient te worden opgemerkt, dat dan met betrekking tot *tudatī* *e d* VIII 25 niet *asiddha* is, daar *tudatī* eerst volgens dit *sūtra* oxytonon wordt.

I 2 VIII 27 *Na-lopaḥ prāṭipadikīntasya* In stammen op *n* wordt *n* aan het eind van een *pada* gesyncopeerd.

Voorbeelden 1 *Rājā* ($\sqrt{rāj}$ (*Dh P* I 874) + *kanin* (*Uṇ S* I 157) + *su* (IV 12) > *rājans* > *rājan* (VI 168) > *rājān* (VI 48) (of eerst VI 48 en daarna I 68) > *rājā* (VIII 27) 2 *Rājīyati* (*rājan* + *kyac* + *īp*) > **rājanyati* (VIII 27, cf. I 415) > *rājayati* (> *rājīyah*, VII 433) 3 *Rājīyate* (*rājan* + *kyan* + *īp*) > *rājanyate* > *rājayate* (VIII 27) > *rājīyate* (VII 425) 4 *Īṣṭrahā* (= *han* > = *hīn* (VI 413) > *hā* (VIII 27)) Voor 2 en 3 verg. Opmerking 7.

Opmerking 5 Uitzonderingen als onder VIII 28, 16 v v (deze laatste door Pāṇini niet als uitzonderingen voorgesteld)

1) De voorbeelden zijn hier en verder op voor een deel aan de *Āḍṣikā* de *Siddhīnta Kaumudī* en het *Mahābhāṣya* ontleend.

2) Bōhtlingk (Pāṇ. op VIII 25) meent dat in dit geval de eerste vocaal *udātta* moet zijn. Cf. echter Vedic Grammar by A. A. Macdonnell, Strassburg, 1910, § 108 (Zoo ook Bergaigne en Henry).

3) Verba van \sqrt{v} met *anubandha* *n* zijn media tantum (I 312)

VIII 268 (nom acc s **ahcn*, waaruit **ahaR*, cf VII 123) e a volgens de betreffende *sūtra*'s

Opmerking 6 Vormen als acc pl *vrkân* vallen niet onder VIII 27, daar de *n* wel aan het eind van een *pada* staat (VI 1103, I 156, I 414), doch niet aan het eind van een *prātipadika*

Asiddhatva bestaat volgens VIII 22 alleen ten opzichte van substituties betreffende *a* flexie, *b* accentuatie, *c* terminologie, *d* epenthesis volgens VI 171

Voorbeelden *a* *Rājabhikṣ* met korte *a*, ondanks VII 3102 *b* *Rājataṭi* (suffix *kanin*, *Un S* I, 157) met *udātta* op de wortelsyllabe volgens VI 1197, ondanks VI 1220 *c* *Pañca* heet volgens I 123 *sas* *d* *Vytra* *kabhyaṃ* (< *vrtrahan* + *kṛp* + *bhṣām*) zonder *tuk* ondanks VI 171

Opmerking 7 Overigens is VIII 27 derhalve *siddha*. Voorbeelden (cf boven, Voorb 2 en 3) 1 *Rājā(n)* + *aṣṭa* > *rājāṣṭa* (VI 1101) 2 *Rājāyate* met *ā* volgens VII 425 3 *Rājīyati* met *i* < *a* volgens VII 433 4 **Bhrūnahat chāṣā*, **brahmanat chāṣram*, met *tuk* volgens VI 173 (— *tch* — > — *dch* — (VIII 239) > — *jch* — (VIII 440) > — *cch* — (35)) (Cf *MBh* op VIII 22, *Vārt* 3)

VIII 29 *Mād upadhāyāc ca mator* 10 'yarādīdhyaḥ Na een stam, eindigend op *m*, *ā* of *ā* of met een dezer spraakklanken als *upadhā*, wordt voor de *m* van *mat* *v* gesubstitueerd behalve na *yata*, etc (*GP* 183)

Voorbeelden *ṣamīat*, **ksātataṭ* (> *ksāmarat* VIII 253), *khatāṭat* *ṣamīat*, *īlasiat* (cf § 8, Opmerking 5), *bhāṣat*

Opmerking 8 Doch *ksāmīmat* bij ¹⁾ *ksāmin* ²⁾ *ksāmi* (¹⁾ \sqrt{hsat} + *kṛta* (VI 145) + *m* (V 215) + *matup* > *ksātīmat* (VI 4148 VIII 27) > *ksāmīmat* (VIII 253), daar ten opzichte van VIII 29 de substitutie *i* > *m* (53) *asiddha* is blijft de wijziging *m* (*at*) > *i* (*at*) achter wege ²⁾ Cf IV 195 Verder analoog met ¹⁾

Asiddhatva demonstreert zich ten opzichte van *sūtra*'s als VI 1176, 219 e d, met betrekking tot welke *i* wordt verondersteld nog *m* te zijn verder ten opzichte van *sūtra*'s als I 123 waarin het andere *īat* suffix optreedt (dat met met *matup* wordt gecombineerd) en die dus geen betrekking hebben op de volgens VIII 29 *v* v ontstaande *īat*-formaties

VIII 216 *Ano nat* Na een stam, eindigend op *an*, krijgt in het Vedisch het suffix *īat* het augment *n*

Voorbeelden *Astha-īat* (**asthīmat* > *asthanmat* (V II 176) > *asthamat* (VIII 27) > *asthīat* (9) > *asthamat* (16)), **akṣa-īat* (> *akṣanīat*, VIII 42)

Opmerking 9 Was de *n* in het laatste voorbeeld niet eerst volgens VIII 27 gesyncopeerd en had ze dus niet als geprefigeerd

augment gegolden dan zou ze volgens VIII 4 37 niet voor cerebralisatie vatbaar zijn geweest

Asiddhatva ten opzichte van een *sūtra* uit I—VIII 1 kan daar volgens 16 (als augment) een spraakklank terugkomt die pas volgens VIII 2 7 is gesyncopeerd en dus aan den feitelijken toestand niets is veranderd in het algemeen niet tot uitdrukking komen *Asiddha* kan slechts zijn de verandering van functie van *n* (deel van den stam > augment van het suffix) Waar dit *asiddhatva* in VI 1 176 zou moeten bestaan wordt het juist stilzwijgend opgeheven (§ 17 D)

Een formeel *asiddhatva* bestaat ten opzichte van VIII 2 9 volgens welk *sūtra* in **aksamat* (VIII 2 7) *v* voor *m* van *mat* (niet voor *n* van *mat*) wordt gesubstitueerd (cf I 1 54)

- I (4) VIII 2 18 *Kṛpo ro lah* In formaties met *V kṛp* wordt voor *r* (*r*) *l* (*l*) gesubstitueerd

Voorbeelden *kṛpta cakṛpe*

Asiddhatva blijkt uit de constructie van het tweede voorbeeld volgens VII 4 66 *ar* (> *a* VII 4 60) < *r* cf VI 1 8 VII 4 62

Opmerking 10 Van *siddhatva* ten opzichte van *sūtra s* als III 1 110 VII 2 60 waar *kṛpta* reeds met *l* wordt geciteerd kan geen sprake zijn Hier had evengoed *r* kunnen staan en de andere schrijfwijze is dus alleen aan (geoorloofde) voorbarigheid toe te schrijven

- I 5 VIII 2 23 *Samyogantasya lopah* Aan het eind van een *pada* wordt een consonantgroep tot de eerste consonant vereenvoudigd

Voorbeelden 1 **Blavant* (<—*ts* VI 1 68) > *bhāvān* 2 **ḥreyanss* (suff *iyasun* V 3 57 60) > *ḥreyans* (VI 1 68) > *ḥreyan* 3 Nom *s* √ *pa* + *dumsun* (Un S IV 177) + *su* (VI 4 143) > *pumss* > *pumass* (VII 1 89 *s* > *asun* = *as*) > *pumanss* (VII 1 70) > *pumanss* (VI 4 10) > *pumans* (VI 1 68) > *pumān* 4 2 3 *s* **abhārs* (VI 1 68) > *abhār* (√ *bhr*) cf VIII 2 24 evenzoo *āraik* (VIII 2 30 VI 4 73)

Opmerking 11 Het uitblijven der apocope in vormen als *dadhya*(*atra*) en *madhy*(*atra*) kan volgens § 9 niet gelijk in de *Kaṭika* geschiedt met behulp der *an aranga paribhasa* worden verklaard Het *Mahābhāṣya* deze *paribhasā* nog eens (cf § 9) uitdrukkelijk verwerpend (I artt 3) stelt ter verklaring van bedoelde vormen een afzonderlijk *ṽartika* op (I artt 1 *ṽanah prahsedhah*)

Ofschoon nog in de onmiddellijk voorafgaande *sūtra s* van semi vocalen sprake is moet men wel aannemen dat Pāṇini de be wuste gevallen over het hooft ziet

Gelet op het aanzien dat Ḥāka I a dien hij meermalen *pfj* *irtham* vermeldt bij Pāṇini geniet zou het a priori niet zijn uitgesloten dat slechts aan VII 1 127 (cf 72) moest worden gedacht Wanneer echter aldus 77 zou worden toevoegedaan zouden sommige *sūtra s* (als VIII 2 4) geheel andere (als 4 46) gedeeltelijk hun beteekenis

verliezen — *Sthanuattva* in den zin van I 1 57 krachtens hetwelk de semivocaal als vocaal zou worden behandeld bestaat niet daar de syncope niet volgens een *purva vidhi* plaatsheeft doch de uit vocaal ontstane consonant zelf betreft Cf nog bl 70 Opmerking 24

Asiddhatva van VIII 2 23 ten opzichte van 7 blijkt uit voorb 1—3

VIII 2 28 *Ila it* Na *it* wordt *s* voor *it* gesyncopeerd

I (6)

Voorbeeld 3 *s* aor *alaust* (**alüst* (met *sic* volgens III 1 44) > *alaust* (VII 2 1) > *alaust* (VII 2 35 VI 1 78) > *alaust* (VII 3 96) > *alaust* (VIII 2 28 VI 1 101))

Asiddhatva Dat deze syncope *asiddha* moet zijn ten opzichte van de substitutie volgens VII 2 35 staat onmiddellijk vast (zero als 3 gedacht) De *trddhi* volgens VII 2 1 en het aannemen van augment *it* volgens VII 3 96 respectievelijk vóór en na *sic* zou aan *sthanuattva* van dit suffix volgens I 1 62 kunnen worden toegeschreven Daar echter niet de *pratyaya* doch de spraakklink *s* wordt gesyncopeerd moet ook hier *asiddhatva* van VIII 2 28 ten opzichte van de betreffende *sutra s* worden aangenomen

Opmerking 12 Ten opzichte van de contractie *s + i* > *i* volgens VI 1 101 is VIII 2 28 blijkaar *siddha*

VIII 2 29 *Shoh samyogadyor ante ca* Van een met *s* of *k* beginnende consonantgroep wordt vóór een *ghal*-consonant en aan het eind van een *pada* de *s* (*k*) gesyncopeerd

I (6) 7

Voorbeelden 1 *Babhrasy + tha* (VII 2 62) > *babhrashta* (> — *shta* VIII 2 36 > — *shta* VIII 4 41) 2 *Kutalat kashatal* (✓ *taks apatada* b) VIII 2 23 cf *VBh* op VIII 2 1 *VarII* 1) 3 *Gorat* (naast *gorah*) (< *ks*)

Opmerking 13 Voor vormen als *kaky-artham* *asy-artham* zie bl 49 Opmerking 25

Asiddhatva blijkt uit de verhouding tot b v VI 1 68 met de trekking tot aoristen van ✓✓ op vocaal als *apras ajais e d* waarin *pūra upratishedhena* de *t* is geapocopeerd (niet hierbij vormen als *abhar* (< — *rst*) wijl deze daar *s* niet aan het begin van de groep staat niet ook onder VIII 2 29 vallen hier vindt dus dubbele apocope respectievelijk volgens VI 1 68 en VIII 2 24 plaats)

VIII 2 31 *Ho dhah* Vóór *ghal*-consonanten en aan het eind van een *pada* wordt voor *h dh* gesubstitueerd

I 7

Voorbeelden 1 Loc pl *lih + su* > **lihsu* > **lidhsu* (> *lidsu* (VIII 2 39) > *litsu* (VIII 4 55) &f > *lid-dhsu* (VIII 3 29) > *lidtsu* (VIII 4 55) > *litsu* (idem)) 2 *lih + ta* > *lidhta* (> *lidhdha* (VIII 2 40) > *lidhdha* (VIII 4 41) > *lidha* (VIII 3 13) > *lidha* (VI 3 111))

Asiddhatva **Gudalidhman* zonder overgang *m* > *v* volgens

VIII 2 10 ten opzichte van welk *sūtra* VIII 2 31 dus *asiddha* is Ontwikkeling *Gudaliśmān* > *gudaliśhmaṇ* (31) > *gudaliśmān* (39) (facultatief) > *gudaliśman* (VIII 4 45)

Merkwaardig als voorbeeld van scherpzinnige — of misschien spitsvondige — commentatoreninterpretatie is de uitlegging der aoristvormen *aujadhat* en *aujadhāt*

De wortel is hier gevormd volgens het *Dhatupāṭha sūtra* X 368 *Prātipadikāḍ dhātṛ arthe bahulam isthavac ca* (Verg hierover bl 13 Opmerking 7) Door toevoeging der bedoelde *i* (*nic*) (die zich evenzoo gedraagt als het *taddhita* suffix *istha* VI 4 154 v v) aan de *kṛt* formaties *udha* (< *vah* + *ta* VI 1 15 108 VIII 2 31 40 VIII 4 41 VIII 3 13¹) VI 3 111 1²) en *śidhi* (suffix *ktin* cf VII 2 9(10)) ontstaan de $\sqrt{\text{udha}}$ en $\sqrt{\text{udhi}}$: De gereduplicateerde aoristen hierbij bestaan uit de volgende elementen

1 *Ūdha*

at (VI 4 72) + *abhyāsa* (VI 1 11) + *udha* + *nic* + *can* (III 1 43 48) + *lun*

De *Kaṣṭha* merkt (op VIII 2 1) op *Canis dvir vacane kariavye dha tva dhātva stuta dha lopānām asiddhatān nau ca yas i lopas tasya sthānivad bhāṭāḍ ukta*⁴) *ity etad dvir ucyate* d 1 bij de reduplicatie die vóór *can* plaats vindt wordt ten gevolge van het *asiddhatva* der verschillende substituties die tot *hi* > *dh* leiden (VIII 2 31 40 VIII 4 41 VIII 3 13) en van het *sthanuattva* der zéro die (cf *Dh P* 10 368) volgens VI 4 155 vóór *ni* voor *ji* (d 1 a) wordt gesubstitueerd (niet de vorm *udha* doch) *ukta* (d 1 *hta* VI 1 2) gereduplicateerd Dit geeft volgens VI 1 2 VII 4 60 62 I 1 50 en VIII 4 54 *ja* als *abhyāsa* Op genoemd *asiddhatva* berust dus de *i* op het *sthanuattva* de *a* der reduplicatie (NB De laatste *a* van *aujadhat* (*aujadhāt*) is niet deze *a* doch die van *can* het is de volgens VI 4 155 of 48 (zie beneden) gesyncopeerde *a* van den stam die als *a* reduplicateert (I 1 59 de syncope vindt plaats vóór *can* *Sūtra* VII 4 93 hetwelk (cf 79) zou opleveren komt ten gevolge dezer syncope niet in aanmerking) De geheele ontwikkeling wordt (in ter vereenvoudiging van het overzicht gewijzigde volgorde) als volgt

$\tilde{a} + ujadha + i + a + t >$

$aujadha$ (VI 1 90) + $i + a + t >$

$aujadh$ (VI 4 155 of 48) + $i + a + t >$

$aujadh + a + t$ (VI 4 51) > *aujadhat*

2 *Ūdhi*

Op overeenkomstige wijze ontstaat *aujadhāt* uit *śidhi* De overgangen

1) Ondanks VIII 2 1 cf § 17 D

2) *Ū* niet ²) *o* volgens VI 3 112!

3) *hāṣ* op VI 3 112 *A iarnasyeti kim? Ūdhah MBh ibid Vol III P 175 l 17 Aṭṭhāma grahanam kim artham? Iha mā bhūti śidhah*

4) *Hūta* is drukfout

$h > dh$ enz worden als *asiddha* behandeld en dus wordt de oorspronkelijke vorm op *hi* (en niet *dhi*) geredupliceerd wat j als *abhjasa* oplevert. Voor de syncope der eerste s kan behalve *VI 4 15* ook 51 worden aangehaald. *Sutra VII 4 93* komt ook hier niet in aanmerking wijl de gesyncopeerde vocaal een i is die volgens *I 1 59* regelmatig als s redupliceert.

VIII 2 36 *Vraçca bhrasja srya mrya yaya raja bhraja-cçaçam sah*. Voor de slotconsonant van *vraçc* etc. en voor auslautende *ch* en ζ wordt voor een *ghal*-consonant en aan het eind van een *pada* s gesubstitueerd.

Voorbeelden 1 (c) \sqrt{vrasc} (met s *Dh P VI 11*) + *tum* > **vraçtum* (*V III 2 29*) > **vraçtum* (36) > *vraçtum* (*V III 4 41*) 2 (j) *Sraçtum* (\sqrt{sry} *VI 1 58* 77 *V III 4 41*) in fine comp — *srt* (met *krip* *III 2 76* 1 > s (*V III 2 36*) > d (39) (*f* *V III 4 56*) cf *raçç* *srdbhjyam* 2) 3 (ch) *Prastum* (\sqrt{prach} *Dh P VI 120* *V III 2 36* 4 41) 4 (ç) *Dista* ($\sqrt{diç}$) 2 s imp *uddhi* ($\sqrt{iaç}$ 2) $s > d$ *V III 4 53* cf *VI 4 101*) 5 (ç < ch) *Prsta* (\sqrt{prach} *Dh P VI 120* *VI 1 16* (15) 108 *V III 2 36* 4 41) *prach* + *krip* (*Un S II 57*) > *praç* (*VI 4 19*) > *prat* (*V III 2 36* enz a volgens het *Unnadi* ultra)

Asiddhatva. Met betrekking tot vormen als *prsta* *prat* (tegen over *praçna* (met na volgens *III 3 90*) dat alleen onder *VI 4 19* valt) schijnt de verhouding van *V III 2 36* tot *VI 4 19* niet onmiddellijk uit te maken daar immers zoowel voor *ch* als voor de daarvoor eventueel gesubstitueerde ζ volgens *V III 2 36* s wordt gesubstitueerd. Indien echter de *ch* in **prçta* niet volgens *VI 4 19* > ζ was geworden dan zou wel volgens *V III 2 36* $ch > s$ worden doch tevens volgens *VI 1 73* *tuk* vóór *ch* zijn gevoegd (> **prçhta*) wat via *V III 2 36* (**prsta*) en *V III 4 41* (*prsta*) tot **prsta* (*V III 4 55*) of *prsta* (*V III 4 65*) zou hebben geleid. Derhalve heeft bedoelde substitutie wel plaats gehad in $a w$ voor *ch* is niet onmiddellijk volgens *V III 2 36* s doch *purra* *ispratisedhera* volgens *VI 4 19 ç* gesubstitueerd (die daarna volgens *V III 2 36* > s wordt).

VIII 2 37 *Ekaco baço bhas jhas antasya sdh oh*. Voor media (behalve j) staande aan het begin van een wortelsyllabe wordt de corresponderende media aspirata gesubstitueerd mits op de vocaal er achter een media aspirata volgt die op het eind van een *pada* staat of door een met s of *dhv* aanvangend suffix wordt gevolgd.

I (8)

Opmerking 14 Tegen Bohtlingks vertaling (Im Anlaut

1) *WBh* op *VI 1 58* *Varit* 2 *Vol III p 40* 1 6

2) *Altindische Grammatik* von Jacob Wackernagel I Lautlehre Göttingen 1896 p 175

einer einsilbigen Wurzel) bestaat bezwaar met het oog op formaties als nom s *gardhab* (—p) (bij denom *gardabhayati*)¹⁾

Voorbeelden 1 Nom s *—*dugh* (VI 168, VIII 232) > *—*dhugh* (>—*dhug* of —*dhuk*, VIII 239 456) 2 3 s desid *ṛghr-kṣati* De (secundaire) wortel is **grakṣa* (III 17, zonder : VII 212) > *grkṣa* (VI 116, 108) (*san* is *ku* I 28), reduplicatie ṛ volgens VI 11 VII 460, 62, 66 79 (> *ṛgrkṣa* > *ṛgrdkṣa* (VIII 231) > *ṛghrḍkṣa* (VIII 237)) (> *ks* (VIII 241) > *ks* (VIII 359))

Asiddhatva Secundair *asiddhatva* blijkt uit de verhouding tot b 1 VIII 231, waarvan onder meer 37 de voortzetting is (Zie het tweede voorbeeld) Ten opzichte van 32 is het *asiddhatva* tevens primaar, daar met betrekking tot dit *sūtra* elke volgens 37 ontstaande *dh* als *d* wordt behandeld (32 **aduhdhvam* > **adughdhvam*) (> **adhugdhvam* (37) > *adhugdhvam* (VIII 453)).

I 9 VIII 239 *Jhalām jaço 'nte* Aan het eind van een *pāda* wordt voor elke *jhal*-consonant de corresponderende media gesubstitueerd

Voorbeelden 1 (*Lih* + *kṣip* + *su*) > **lidhsu* (31) > *lidṣu* (39) (> *litsu*, VIII 455 of *litsu*, 329 455) 2 Nom s *uṣ* + *kṣip* + *su* > *vis* (VI 167 68, VIII 236) > *vid* (39, facultatief *vi*, VIII 456) Evenzoo 3 **viṣbhīh* > *visbhīh* (VIII 236) > *viḍbhīh*, en loc pl *uṣ* + *kṣip* + *su* > *vissu* (VI 167, VIII 236) > *vidsu* (VIII 239) > *viṣsu* (VIII 455 facultatief *vissu* volgens VIII 329 en VIII 455 twee maal) (naast Vedisch *vikṣu**) 4 **Atibhīh* (VII 448) > *adbhīh* 5 (*—*druh* >—*drugh* (VIII 233) >—*dhruḡh* (37) >—*dhruḡ* (—k))

Asiddhatva blijkt uit de verhouding tot 37, volgens welk *sūtra* *godugh* (niet **goduḡ*) > **godkhugh* (> *godkhug* 39, —k VIII 456)

In hoofdzaak spreekt hier echter secundair *asiddhatva* ten opzichte van alle processen der zevende groep (*—*pak* (30) >—*pag*, *—*iādh* (31) > *iād*) (enz (VIII 456))

I 10 VIII 240 *Jhasas tathor dho 'dhah* Voor *t* en *dh* aan het begin van een suffix wordt na media aspirata, behalve na (*dh* van) *dadh*, *dh* gesubstitueerd

Voorbeelden 1 *adugāha* (—*kt*— >—*ght*— (32) >—*ghdh*— (40) >—*gdh*— (VIII 453)) 2 *adugdhās* (met *dh* < *th*) 3 *buddhi*— (*dh* + *t*)

Opmerking 15 Om den vorm *jaḡdha*- uit √*ad* af te leiden,

1) *Sdh K* op VIII 237, Vol I, p 187

2) Handbuch des Sanskrit, mit Texten und Glossar, Eine Einführung in das sprachwissenschaftliche Studium des Altindischen, von Dr Albert Thumb Heidelberg 1905, § 154

geeft Panini II 436 voor *ad* den geheel en vorm *jagdh* (Daarna wordt *jagdh + ta > jagdhka > jagdha* VIII 453 en 65)

Asiddhatva Met de letterlijke opvatting van VIII 21 is de ontwikkeling van sommige der vormen die het onderhavige proces doorloopen in strijd Immers als *lkh + ta — > lidhta* (VIII 231) > *lidhdha* (40) > *lidhdha* (VIII 441) > *lidha* (VIII 313!) > *lidha* — (VI 3111) dan wordt tweemaal een beroep gedaan op processen ten opzichte waarvan de voorafgegane *asiddha* zijn Zie hierover § 17 D

Zuiver *asiddhatva* blijkt uit de verhouding tot VII 248 (*vibhasā*) met *b* trekking tot welk *sutra* vormen als *lobdhr* blijkt nog als for mat es met een met *t* aanvangend suffix zijn behandeld (**lobhtv*) — Overigens veelvuldig secundair *asiddhatva* (in de beide eerste voor beelden ten opzichte van VIII 232)

VIII 241 *Sadhoh kah st* Voor *s* en *dh* wordt vóór *s k* gesub stitueerd I (11)

Voorbeelden 1 $\sqrt{vis} + syati > *veksyati$ (> *veksyati* VIII 359) (ook — futurum bij \sqrt{vis} VIII 236) 2 *Leh + st > ledhs* (VIII 231) > *lehs* (41) (> *lehs* VIII 359)

Asiddhatva Ten opzichte van vormen als loc pl **lidh + st* (< *lhtsu* VIII 231) wordt 41 *purva vipratishedhena* door 39 opgeheven Dus wordt *dhs > ds* (39 > *fs* VIII 455 eventueel *fts* volgens VIII 329 en 455 tweemaal) niet > **hs* (41) Evenzoo *dvitsu* (*dvittsu*) e d aan het eind van een *pada* komt substitutie volgens 41 dus practisch niet voor

Primair *asiddhatva* blijkt voorts uit vormen als *jighrksati* waarin om *gh* te verklaren met betrekking tot VIII 237 *k* nog als *dh* (31) wordt behandeld

VIII 245 *Oditaṣ ca* In participia perf pass van *odit* wortels wordt voor de *t* van *ta n* gesubstitueerd I (12)

Voorbeelden 1 *Sphūrgna — 1)* ($\sqrt{sphurj} + ta — > — gt —$ (VIII 230) > *— gn —* (45) > *— gn —* (VIII 42) 2 **Bhujta — > — gt —* (VIII 230) > *— gn —* (45) $\sqrt{\sqrt{fuo sphurja}}$ en *bhujō* resp *Dh P* I 254 en VI 124

Asiddhatva ten opzichte van VIII 230 blijkt uit beide voor beelden (de anders geen *g < j* konden krygen) ten opzichte van 30 én 39 uit participia als *magna lagna* waarin de *s rs* gesyncopeerd op grond van een ondersteld suffix *ta*

r) A practical Grammar of the Sanskrit language by Sir M. Monier-Williams Oxford 1891 § 541 of The roots verb-forms and primary derivatives of the Sanskrit language by William Dwight Whitney Leipzig 1885 p. 198 waar alleen *sphūrjita* als gedocumenteerd wordt opgegeven

Met betrekking tot *magna* moet VIII 2 45 echter *siddha* zijn ten opzichte van VII 1 60 anders zou volgens dit *sutra* *num* zijn geïnf geerd

- I 13 VIII 2 62 *Kvin pratyayasya kuh* Aan het eind van een *pada* wordt in stammen op *kvin* de corresponderende gutturaal gesub stitueerd

Voorbeelden 1 — *sprç* (III 2 58) > — *sprk* 2 *dadhrs* (III 2 59) > *dadhrk* 3 *diç* (III 2 59) > *dik* 4 *Pra + ac* (> *anc* VII 1 70) + *kvin* (III 2 59) + *su* > *pranc* (VI 1 67 68) > *pran* (VIII 2 23) > *pran* (62) 5 Nom s *srah* (bij *sraj* III 2 59)

Asiddhātva ten opzichte van VIII 2 23 blijkt duidelijk uit nom s *yun* (Bij verwisseling der *sutra* s zou *yun* zijn ontstaan)

Asiddhātva moet echter ook ten opzichte van VIII 2 39 worden aan genomen Immers ondanks *Kaīyaṣa Haradatta ea*¹⁾ zijn het *sāta* en het *kuṭva* *sutra* (respectievelijk VIII 2 36 en 62) geheel gelijkwaardige *sutra* s Met beide is weer het *jaṭva* *sutra* (VIII 2 39) gelijkwaardig

In de constructie der bovengenoemde nominatieven is dan tot twee maal toe te constateeren dat een vorm waarop van twee strijdige *sutra* s *phīva vipratishedhena* eerst het eerste is toegepast daarna nog onder het tweede valt Van de drie strijdige gelijkwaardige *sutra* s VIII 2 36 39 en 62 wordt nom s *diç* (+ *v* + *s*) eerst volgens 36 > *dis* (cf VI 1 67 68) daarna volgens 39 > *did* en daarna nog volgens 62 > *dig*

Ware de phase *did* (39) niet doorloopen dan zou volgens 62 onvoor waardelijk (cf I 1 50) *dik* zijn ontstaan en de (ook door Pāṇini zelf (IV 3 54) gebruikte) vorm *digadibhiḥ* (IV 3 54) zou onverklaarbaar worden daar Pāṇini verzachting van tennes vóór vocalen niet kent

Sūtra VIII 2 63 is echter een *apavāda* bij VIII 2 39 (Ç is een *phal* consonant en de voorwaarden waaronder de substitutie volgens 63 geschiedt zijn nog beperkter dan die in 39) Van *ṇanaç* (met *kṛp* *Sd K* op VIII 2 63 Vol I bl 245 No 431) kan dus strikt genomen als nom s alleen *ṇvanat* of *ṇvanak* worden geconstrueerd Alleen in pausa zouden hiervoor de vormen op media kunnen optreden *Maitr S* 1 4 13 geeft *ṇvanad akutḥ* wat aan geen enkel *sutra* van Pāṇini voldoet terwijl de vormen met gutturaal in t geheel niet zijn over geleverd

- I 14 VIII 2 64 *Mo no dhatoḥ* Aan het eind van een *pada* wordt voor *m* aan het eind van een wortel *n* gesubstitueerd

1) Cf *Sd K* op VI 3 91 No 430 Vol I p 244

Voorbeeld *Praçan* ($\sqrt{\text{çam}}$ met *a* vôor krip VI 415) *praçānbhik*¹⁾

Asiddhatva ten opzichte van VIII 27 verhindert syncope van *n* volgens dat *sutra*

VIII 266 *Sa sajusō ruh* Aan het eind van een *pada* wordt I 15
voor *s ru* gesubstitueerd evenzoo voor de *s* van *sajus*

Voorbeeld *Detas* > *detar*

Asiddhatva In de e-nige voorafgaande *sutra s* waarin de *adeça* (*ru*) van dit *sutra* optreedt (VI 113-114) is het *asiddhatva* opgeheven (§ 17 D). Dit kan zich dus alleen demonstreeren aan *sutra s* waarin de *ru* nog als *s* wordt behandeld. Een deel daarvan moet echter als uitzondering op VIII 266 worden beschouwd (III 498 v. v. e d). Daarentegen is het *sutra* inderdaad *asiddha* ten opzichte van VI 414 (*supayas* <— *as*) VII 19-17 20 e d volgens welke *sutra s* *sthaninah* worden gewijzigd waarin rhotacisme van *s* volgens VIII 266 vreemd is gebleven.

In de *Tripadī* onderstelt VIII 219 eveneens *asiddhatva* van VIII 266 *nir-ayanam* (< *nir-ayanam* cf VIII 3102) zonder overgang *r* > *l* volgens de commentatoren²⁾ te onderscheiden van *nir-ayanam* (< *nir-ayanam* met oorspronkelijke *r* cf VII 246). Evenzoo *nir-ayanam* (*r* < *s*) naast *dul-ayate* (*l* < oorspronkelijke *r*).

VIII 272 *Vasu sramsū dhamsv- anaduhā dah* Voor *s* aan het eind van formaties op *tas* van *srams* en *dhvams* en voor de *h* van *anaduh* wordt aan het eind van een *pada d* gesubstitueerd

Voorbeelden 1. **Vīdatbhyam* > *vīdatasbhyam* (VII 136) > *vīdatbhyam* 2. Nom *s* *srad dhīad* (*srat -dhīat*) (met syncope van *n* volgens VI 424)

Asiddhatva blijkt uit vormen als *susrat sudhīat* (suff. *krip* III 276) d e als formaties eindigend op *as* volgens VI 2117 *antodatta* zijn³⁾

1) Cf A practical Grammar of the Sanskrit language by Sir M. Monier-Williams Oxford 1877 § 179 en Louis Renou Grammaire Sanskrite Tome I Phonétique Composition Derivation Paris 1930 § 28

2) Verg. voor een en ander *Sdh K* op VIII 219 Vol II p 147. Doordat aan het eind van indeclinabilia *s* en *r na* en *w* moeilijk zijn te onderscheiden worden hier dus *nir* en *dur* (*samdhī* vormen van *nir* en *dur*) als afzonderlijke woorden opgevat. In den *GP* vindt men *nir* en *dur* opgegeven (onder groep 154 respectievelijk als No 8 en 10) doch als ontbrekend in de Pandit uitgave van de *Kaṣīka*.

3) Cf *Sdh K* op VI 2117 Vol III p 175

- I (16) VIII 2 77 *Halī ca* In $\sqrt{\sqrt{\quad}}$ op *r* en *v* staande vóór consonant worden *i* en *u* *upādha* verlengd

Voorbeelden 1 (*Sīla* > *stīla* (VII 1 100) >) *stīma* (VIII 2 42) > *stīma* (77) 2 *Pratidinah* (— *divanah* > *divnah* (VI 4 134) > *divnah*) 3 *Pupursati* (\bar{r} > *ur* (VII 1 102) > *ur*)

Asiddhatva aanleiding gevend tot *pūria vipratishedha* blijkt uit vormen als part *necessitatis visphorya* met *guna* volgens VII 3 86 Secundair is VIII 2 77 *asiddha* ten opzichte van *b v* VI 4 134 (Zie het tweede voorbeeld Het *sthanwaitva* der *a* wordt volgens den *dirgha vidhi* (I 1 57 sub 7) opgeheven)

- I (17) VIII 2 80 *Adaso ser dadu do mah* In de casus van den pronominale stam **adas* die niet op *s* eindigen *d₁* (cf 81) overal behalve in den nom acc *s n*, wordt *m* voor *d* en *u* of *u* (I 1 69 50) [voor de vocaal] na *d* gesubstitueerd

Opmerking 16 *Aser* — *a sakarantasya dad* — na *d* de invoeging [voor de vocaal] heeft plaats *e contextu* de nom *s m* en *f* vallen in gevolge de substitutie volgens VII 2 106 buiten het *sutra*

Voorbeelden 1 Nom dual *m n* *adas + au* > *ada + a + au* (VII 2 102) > *ada + au* (VI 1 97) > *adau* (VI 1 88) > *amu* (VIII 2 80 I 1 50) 2 Nom dual *f* de stam *adas* > *ada + a* > *ada* als in het eerste voorbeeld daarna wordt *ada* > *ada* (IV 1 4) *ada + au* > *ada + i* (VII 1 18) > *ade* (VI 1 87) > *arū*

Asiddhatva van dit *sutra* ten opzichte van VII 1 9 blijkt uit het uitzonderingssutra VII 1 11 hetwelk onderstelt dat met betrekking tot 9 de stam nog wordt geacht op *a* uit te gaan Ook is VIII 2 80 *asiddha* ten opzichte van VI 3 91 waar *amudrç* enz. blijktbaar nog **adadrç* enz. luiden (Bij verwisseling der *sutra s* zou **amadrç* zijn ontstaan)

De instr. *amuna* is echter alleen te construeeren als men aanneemt dat VIII 2 80 *siddha* is ten opzichte van VII 3 120 Volgens VIII 2 3 is dit inderdaad het geval

- I 18 VIII 2 82 *v v Vakṛasya tēh pluta udattah* In de volgende gevallen is de laatste vocaal in den zin *pluta* (tot 105 incl.) en *udatta* (tot 99 incl.)

Opmerking 17 Bij de verhouding van I 2 33 tot VIII 2 84 in bijzonder en van die der geheele *eka gruti* groep (I 2 33 *v v*) en van VIII 1 19 tot de geheele *pluta udatta* groep (VIII 2 82 *v v*) heeft men te doen met *aparada Sutra s* I 2 33 VIII 1 19 blijven dus in t algemeen *d₁* voor andere dan de in VIII 2 82 *v v* bedoelde plaatsen in den zin gelden

Asiddhatva ten opzichte van VI 1 158 (volgens hetwelk alle accenten op één na vervallen) gelezen met andere *sutra s* (als VI 1 196)

volgens welke het accent op een andere dan de slotsyllabe zou komen te liggen wordt bewezen door het dubbele accent van vocatieven in gevallen als *Am pacasi Devadatta* 3¹⁾ (VIII 155) — Met tweede accent op gepluteerde diphthong in den loc *śajnáṇṇa* 3v 11²⁾ (cf VI 2 18)

VIII 2 107 *Eco pragrhyasy idurad dhute purasyardhasyad ulla rasyedutau* Wanneer een diphthong die volgens VIII 2 83 v v (uitgezonderd 84) wordt gepluteerd *apragrhyā* is wordt voor het eerste bestanddeel gepluteerde *a* voor het laatste *i* (u) gesubstitueerd

Opmerking 18 De *a* 3 heeft accent volgens de betreffende *sūtra* s de *i* (u) krijgt *udatta* 3)

Opmerking 19 Volgens de commentatoren 4) komt de bedoelde wijze van pluteering alleen volgens VIII 2 83 90 97 en 100 tot stand Met het in de vorige opmerking gezegde dat *a* 3 ook *starita* kan krijgen is dit niet te rijmen daar deze *starita* alleen volgens 103 seq wordt toegekend

Opmerking 20 Vertaalt men met de commentatoren *akhyana* in 103 als verhaal dan zou de eindvocaal van ongeveer alle v oorden in een zin (verg echter 100) kunnen worden uitgehaald Dit kan onmogelijk juist zijn

De gemaakte opmerkingen (18—20) toonen reeds voldoende dat een nader onderzoek naar de juiste d van de interpretatie der commentatoren b v door deze aan de wijze van recitatie van den *Sama Veda* te toetsen zeer gewenst ware

Voorbeelden *Āyus nan edhi Agni-bhūta* 34 (*Pāṭa* 31)

Asiddhatva Zie VIII 2 82 hierboven en verg het volgende *sūtra*

Formatiegroep II

Positiegroep A

VIII 2 108 *Tayor śav aci samhitayam* In *samdhī* wordt voor *IIA* 1 de volgens het vorige *sūtra* ontstane *i* (u) vóór vocaal *y* (v) gesubstitueerd

1) Met betrekking tot het eerste accent volgt *Devadatta* 3 (VIII 155 uitzondering op 19) VI 1 198 (nom *Devadattah* VI 2 48²⁾)

2) Wackernagel loc cit § 256 b

3) *Kaṣ* op VIII 2 107 *So yama karak pluto yathavīsayam i datto nudattah starito veditavyat Id-utau p nar udat av eia bhatalah*

4) *Sdh K* op VIII 2 107 Vol III p 82

5) Cf *Vedic Grammar* by A A Macdonell Strassburg 1910 p 96 § 91 2 Pan VI 2 48

Voorbeelden *Agnā 3 y Indram* (*Padapatha Agnā 3 i Indram*)
pata 3 v udakam (enz.)

Opmerking 21 In de hss wordt *y* vóór *i* weggelaten (*Sampurya*
 113 in *BAU* 6 1 2)

Asiddhatva Eenzelfde proces behelzend als *VI 1 77* ten opzichte waarvan *VIII 2 107* krachtens *VIII 2 1 asiddha* is heft het onderhavige *sūtra* de gevolgen van dit *asiddhatva* op. Wyl deze opheffing zelve echter *asiddha* is ten opzichte van *VIII 2 4* blijft overdracht van het *yan* accent volgens dit *sūtra* achterwege (*Pata 3 udakam* zonder *stārita* op de *u*)

Opmerking 22 Overigens zal men bij dit en de eerstvolgende *sūtra's* voornamelijk secundair *asiddhatva* ten opzichte van *sūtra's* der eerste Formatiegroep constateeren wyl deze geldend voor het woord *per se* in enger verband (cf *VIII 1 16*) op gene geldend voor het woord in *sandhi* voorbereiden (§ 13) waarom bv *VIII 2 108* door 107 moet worden voorafgegaan

In overeenstemming hiermee zal dus bij de volgende *sūtra's* gewoonlijk op secundair *asiddhatva* worden gewezen aanvankelijk ten opzichte van *sūtra's* der eerste in het vervolg allengs meer van voorafgaande in de tweede Formatiegroep

II A 2 *VIII 3 1 Matu taso ru sambuddhau chandasi* Voor de eindconsonant van Vedische vocatieven van stammen op *mat* en *tas* wordt *ru* gesubstitueerd

Opmerking 23 De bijvoeging in *sandhi* ol in doorlopende rede wordt hier en verder op in de vertaling weggelaten

Voorbeelden 1 (*matu*) *Marutants* (v volgens *VIII 2 10 num* volgens *VII 1 70* bewaarde korte *a* (*anuvṛtti* van *asambudhau* uit *VI 4 8* in *VI 4 14*)) > *marutant* (*VI 1 69*) > *marutān* (*VIII 2 23*) > *marutāR* (*VIII 3 1*) 2 (*kiasu*) Op overeenkomstige wijze ontstaat *mīlhisāR* (cf *VI 1 12*)

Asiddhatva Secundair *asiddhatva* van dit *sūtra* ten opzichte van *VIII 2 23* blijkt uit beide voorbeelden

VIII 3 7 Naṣ chary a praṣan Aan het eind van een *pada* wordt behalve in *praṣan* voor *n* vóór *c*, *ch*, *f*, *th*, *t* of *th*, gevolgd door vocaal of semivocaal *ru* gesubstitueerd (Nasaleering van de voorafgaande vocaal volgens *VIII 3 2—4*)

Voorbeelden *Bha an* (*√Bha* (*Dh P* II 42) + *dasatu* (*I n S* I 63) syncope van *a* volgens *VI 4 143* cf *VI 4 129* *VI 4 18* lange *d* volgens *VI 4 14* *n* volgens *VII 1 70* syncope van *s* en *t* respect evelijk volgens *VI 1 68* en *VIII 2 23*) + *ckṣṣayati* > **bha āmR* (*I lka* *1a 7R*) *ckṣṣayati* (*I > A > s > c* *VIII 3 15* *34* *440*)

Opmerking 24 Een nadere omschrijving van den *anuvṛta*

den Pāṇini als eindproduct obligatoir alleen in de positieve voorbeelden en kerkert (VIII 4 58-59) geeft de *Ṣṣka* (1 ajur recensie¹). In den aanhef van VIII 3 (1—12 23 24) is *arustara* (m) de voorloper en benaming van verschillende *nasa*'en waartoor later (VIII 4 58 v.v.) gedeeltelijk weer met de volgende consonant homogene nasalen worden geconstitueerd²). De behandeling is dus dezelfde als die van *P* die aanvankelijk eveneens ook op plaatsen wordt geconstrueerd waar ze later door andere spraakklanken wordt vervangen. Onder *anarasiṣa* verstaat Pāṇini volgens I 18 een zuiver naalen d i een met van het begin tot het einde neerhangend velum voortgebrachten spraakklank vocaal of consonant in VIII 3 3 gelijk van zelf spreekt (*a o*) alleen de eerste (Teeken *m̐* achter de vocaal).

Asiddhānta Met betrekking tot het gegeven voo be'd is VIII 37 ten opzichte van VIII 223 via welk *su ra n* aan het einde van het *pada* komt blijkbaar secundair *asiddha*

VIII 39 *Dirghad at samana-pade* In den *Rg-eda* wordt aan het eind van een *pada* na lange vocaal voor *n* voor een met vocaal diphthong *y*, *r* of *h* aanvangend woord van den zelfden *pada* *ru* gesubstitueerd (Nasaleering volgens VIII 32—4)

Voorbeelden *Makants (Indro ja ojaša R) 8 6 1) (a vo'
gens \14 to nvolgers \11170 suff att UnS II 84 wordt behandeld
als uetif > makant (\11168) > mahan (\111223) > maha FR (>
maham \111317 19²).

Opmerking 25 R 1 9 107 19 *paridhimi* R a: volgeus VIII
34 ook — *dhimp*

Asiddhanta (secundair) ook van dit *sutra* ten opzichte van VIII 2 23 springt in toog

VIII 3 13 *Dho dhe lopah* Voor *dh* wordt *dh* gesyncopeerd

Voorbeeld $Lsh + ta > lshda$ (V III 231) $> lshda$ (40) $> lshda$ (V III 441) (en dit met $> lshda$ VIII 453 doch $> lshda$ (V III 313) ($> lshda$ VI 3111)

(VIII 3 13) (> *Idha* VI 3 111)
Asiddhata Primair *asiddhata* kan daar de tweede *dk* eerst
later (VIII 4 41) ontstaat niet worden aangetoond Secundair *asiddhata*
ten opzichte van VIII 2 31 (*phali*) blijkt uit het gegeven voorbeeld
... volgens VI

Voor *siddhanta* met betrekking tot de vocaalreklng volgens VI 3 III vergelijk § 17 D

1) Indische Studien Beiträge für die Kunde des indischen Alterthums.
im Vereine mit mehreren Gelehrten herausgegeben von Dr. Albrecht
Weber. Viertes Band. Berlin 1858 p. 355. — Opusc. 34

2) Voor de vermoedelijke klankwaarde zie bl 118 Opmerking 34

3) 709 in den overgeleverden RV text bijna steeds (Oldenberg Prolegomena p 428 over de beteekenis van Çakalva voor de redactie van den RV verg *ibid* p 490 seqq)

Opmerking 26 VIII 3 13 kan geen uitzondering zijn op het *jaṣṭha sūtra* VIII 2 39 daar VIII 2 31 39 *ṣvalid dhaukate* ontstaat waarin dus geen syncope plaatsheeft. Op het eind van een *pada* kan VIII 3 13 dus geen betrekking hebben. Indien verder VIII 2 40 4 41 niet als *siddha* werden ondersteld zou VIII 3 13 in 't geheel geen reden van bestaan hebben (*Stutvasyatra siddhatvam aṣṭayad drastavyam Kaṣ* op VIII 3 13).

II A 3 VIII 3 14 Ro ri Voór r wordt r gesyncopeerd

Voorbeelden 1 **AgniR rathah* > **Agni rathah* (> *Agnī rathah* VI 3 111) 2 **Punar raktah* > **puna raktah* (*pī na raktah*)
Asiddhatva (secundair) ten opzichte van VIII 2 66 onder stelt het eerste voorbeeld. Voor *siddhatva* ten opzichte van VI 3 111 verg. het vorig *sūtra*.

VIII 3 15 *Khar avasanayor visarjanīyah*. Aan het eind van een *pada* voor tenuis tenuis aspirata of sibilans en in pausa wordt voor *r* en *R* *visarga* gesubstitueerd.

Voorbeelden *Gih aṣṭh*

Asiddhatva. Met betrekking tot de substitutie *i* > *ṣ* is het *sūtra* blykens beide voorbeelden primair *asiddha* ten opzichte van VIII 2 76. Secundair *asiddhatva* ten opzichte van VIII 2 66 blykt uit de substitutie van *visarga* voor *R*.

VIII 3 17 *Bho bhago agho a purvasya yo ṣi*. Voor de *R* van *bhoR bhagoR* en *aghoR* en voor *R* aan het eind van een *pada* na *a* (*a*) wordt vóór vocalen en stemhebbende consonanten *y* ge substitueerd.

Voorbeelden *Bhoy dadati kay aste maham̐y asi*

Asiddhatva. Ten opzichte van *sūtra* *s* als VIII 2 66 3 9 volgens welke in de gegeven voorbeelden de *R* wordt geconstrueerd is VIII 3 17 blykbaar secundair *asiddha*.

VIII 3 19 *Lopah Ṣakalyasya*. Volgens *Ṣakalya* worden in *bhoy bhagoy* en *aghoy* en aan het eind van een *pada* na *a* en *a y* en *v* geapocopeerd.

Voorbeelden *Ka aste dia atra*

Asiddhatva. Secundair *asiddhatva* ten opzichte van 17 springt onmiddellijk in 't oog. Primair is VIII 3 19 *asiddha* ten opzichte van de contracties *sūtra* *s* VI 1 87 v v (**Hares* (met *e* volgens VII 3 1c8) *ehi* > *Hare ehi* (VI 1 69) > *Haray ehi* (VI 1 78) (blyft VIII 3 17 of) > *Hara ehi* doch dit niet meer (volgens VI 1 88) > **Haraihi asav adityah* of *asa adityah* maar niet **asadityah*).

VIII 3 23 *Mo nustarah* Aan het eind van een *pada* wordt voor *II A 4*
m voor consonant *m* gesubstitueerd

Voorbeeld *lanam kasai*

Asiddhatva Het is duidelijk dat de *m* van **pracam* te voren (VIII 2 64 Formatiegroep I) > *n* wordt om niet in doorlopende rede vóór consonant volgens VIII 3 23 > *m* te worden (*Pura vipratishedha* (geval V bl 126) hier bij *sūtra* *s* die betrekking hebben op verschil- lende formaties)

VIII 3 29 *Dah s dhut* Na *d* aan het eind van het voorafgaand *pada* kan anlappende *s* het augment *dh* aannemen

Voorbeelden 1 **ḥralid saye* (VIII 2 31 39) > **ḥralid *dhsaye* (> *ḥralit isaye* VIII 4 55 zonder cerebralisatie van *t* en *s* VIII 4 42)
 2 (**ṇiḥ + su* > **niṣsu* (VIII 2 36) >) **nidsu* (39) *ḍi* > — *ts* — (VIII 4 55) *ḍi* > — *d / dhs* — (VIII 3 29) (> — *t / ts* (VIII 4 55) of > — *dd / dhs* — (VIII 4 47) > — *tt / ts* — (VIII 4 55))

Opmerking 27 Ware deze *dh* niet *tst* doch *kt* (cf I 1 46) dan zou in het eerste geval volgens VIII 4 41 en 55 **ḥralit saye* in het tweede **niṣsu* ontstaan (of beide malen — *st / s* — 4 47 cf 65)

Asiddhatva (secundair) ten opzichte van VIII 2 39 blijkt uit de gegeven voorbeelden

VIII 3 31 *ḥi tuk* Aan het eind van een *pada* kan *n* voor *ḥ* het augment *t* aannemen

Voorbeeld *Bhatan ḥete* (blijft en wordt — *n / ḥ* — (VIII 4 40) of > — *nt / ḥ* — (> — *nc / ḥ* — (VIII 4 40 tweemaal) (fac) > — *nc / ch* (VIII 4 63) (fac) > — *n / ch* — (VIII 4 65))

Asiddhatva Daar de *n* van *bhatan* volgens VIII 2 23 aan het einde is gekomen is met betrekking tot het gegeven voorbeeld VIII 3 31 secundair *asiddha* ten opzichte van genoemd *sūtra*

Opmerking 28 In *ḥṛṇan + t* (vóór *ḥ* —) zou ind en geen *siddhatva* ten opzichte van VIII 3 24 werd aangenomen volgens VIII 4 2 *n* worden gesubstitueerd (met verdere consequenties volgens 41 63) Bij bedoeld *siddhatva* wordt nadat *t* volgens VIII 4 40 > *c* is geworden de *m* (< *n* VIII 3 24) volgens VIII 4 58 > *n* waarna *nc* verder fac > *nch* *nch* kan worden

VIII 3 33 *Maya uno ro ra* Na anlappende consonant behalve semivocaal sibilans *h* en *ḥ* kan voor het partikel *u* *t* worden gesubstitueerd mits een vocaal volgt

Opmerking 29 Sibilanten en *h* komen in dit stadium van Pāṇini's theoretische ontwikkeling aan het einde niet meer voor (verg VIII 2 36 39 66 en 31 sqq)

Voorbeelden *ḥim u ukṣam* (blijft wjl u *pragḥya* is (I 1 14) of > *ḥim t ukṣam*)

Asiddhatva Dat *m* niet $> m$ wordt is blijkbaar toe te schrijven aan primair *asiddhatva* van VIII 333 ten opzichte van 23

II A 5 VIII 334 *Visarjanyasya sah* Voor *h* wordt [voor stemlooze consonant] *s* gesubstitueerd

Voorbeeld *Vrkṣah cinoti* $> *vrksas cinoti$ (— *ṣ c* — VIII 440)

Asiddhatva Als voortzetting van VIII 315 16 is 34 ten opzichte van deze *sūtra s* secundair *asiddha* en verder ten opzichte van alle *sūtra s* in de *Tripaḍi* die door 15 16 worden voortgezet dus niet alleen van VIII 223 66 (zie het voorb. eld.) v v doch ook van VIII 34 v v — **Pums kama* ($\sqrt{pa} +$ suff. *dumsun* (Uṇ S IV 177) syncope van *a* volgens VI 4143) $> pum kama$ (VIII 223) $> -R$ (vooraf gegaan door *anunasika* of *anustara* VIII 32 4 6) $> h$ (VIII 315) Volgens het *MBh* dat met *Unnadi* suffixen gevormde woorden hier blijkbaar niet als derivativa beschouwt valt de vorm daarna onder VIII 341 wat *s* zou geven In de overgeleverde litteratuur vindt men ¹⁾ echter alleen *s* (evenals bij *sam* (5) dat (36) *h* of *s* en *han* (12) dat (37) *h* of *h̄* zou opleveren) zoodat de hoofdregel (34) dient te worden toegepast *Katyayana* stelt dit in een afzonderlijk *Varṇika* ²⁾ vast (*Patanjali* merkt *Varṇi* 2 op dat de *s* van *sams* (*saris*) kan worden geapocopeerd ³⁾ Verg. de opmerking van Böhrlingk bij VIII 35)

VIII 337 *Ku-pvoh h h̄ pau ca* Voor [stemlooze] gutturale of labiale muta blijft *h* onveranderd of ze wordt respectievelijk $> h̄$ (*ṣṭhamulīya*) of *h̄* (*upadhmanīya*)

Voorbeelden *Vrkṣah* of *vrksaḥ karoti* *vrksah* of *vrksaḥ patati*

Asiddhatva *Sūtra* 37 sluit met *ca* (= *i i'*) aan bij en is primair *asiddha* ten opzichte van 35 volgens welk *sūtra* [*hhari*] *ṣar pare pūria vipratishedhena* *h* bewaard blijft (*rasaḥ kṣaun am addhīḥ pṣatam*) Secundair *asiddhatva* blijkt uit de verhouding tot VIII 315 etc. (Zie 34)

Positiegroep B

II B 1 VIII 355 *Apadantasya mūrdhanyah* Voor *s* wordt behalve aan het eind van een *pada s* gesubstitueerd in de volgende gevallen (VIII 356—slot van den *pada*)

1) Altindische Grammatik von Jakob Wackernagel I Lautlehre Göttingen 1896 p. 341 § 286 cβ

2) *MBh* op VIII 32 *Varṇi* 1 Vol III p. 424 *Sam pūriḥ kanam satam*

3) *Ibid* *Varṇi* 2 Vol III p. 425 I 8 *Samō ya lopam eka icchanti samskartu sar skartu* (Cf. de opmerking van Böhrlingk op VIII 35)

4) F. Geilke *Anantabhaṭṭas Padārthaprakāṣa* p. 30 Cf. *huṣ* VIII 337 *Ca karad iṣarjanīyaṣ ca*

Voorbeeld $\sqrt{as} + \text{suff } sara$ (Un S III 70) > *assara* (VIII 236) > *aksara* (41) > *aksara* (VIII 357-59)

Asiddhatva Het *asiddhatva* dezer substitutie wordt uitdrukkelijk door VI 186 (met betrekking tot VI 187 v v) en meermalen stilzwijgend opgeheven (§ 17 D)

Overigens blijft het bestaan ten opzichte van alle *ultra s* waarin *s* nog als *s* wordt behandeld. Zulke *sūtra s* zijn I 419 (*vidi s in vidusmat* (VII 136 VI 413r 1108) is *bha*) VI 118 (*suseta* en *sisedha* (VIII 359 VI 164)) VII 249c d. In de *Tripadi* VIII 241 (**tessyati* on danks VIII 358) 37 (**dhoṣyate* met *s* ondanks VIII 357) theore tisch ook VIII 225 v v daar in *alavidhiam akṛta* enz. de *s* als dentaal is gesyncopeerd respectievelijk volgens 25 en 27 (voor 28 zie op het *sūtra* bl 135)

Secundair *asiddhatva* ten opzichte van VIII 241 valt in toog

VIII 378 *Inah sidhvam lun litam dho ngat* Na een der spraak klanken behorende tot den *pratyahāra in* wordt de *dh* van *sidhvam* van *dhvam* van den aorist en van *dhte* van het perfectum gecerebraliseerd wanneer de genoemde uitgangen onmiddellijk achter den stam staan

Voorbeelden *Cyosidhvam stirsidhvam* (naast *starisidhvam* of (79) — *sidhvam* (VII 242 met *ta* uit 41)) (cf VII 1100 VIII 277) evenzoo *pārsidhvam* (*parisidhvam* — *sidhvam*) (cf VII 1102) *acyo dhvam asidhvam* (naast *astaridhvam* of (79) — *dhvam* (VII 242) en *astaridhvam* (VII 238 met *dirghah* uit 37)) evenzoo *apardhvam* (*aparidhvam* — *dhvam* *aparidhvam*) *caḥdhve* (VII 213)

VIII 379 *Vibhasetah* Eindigt het aan het suffix voorafgaande woorddeel op *st* dan is de in het vorige *sūtra* bedoelde substitutie facultatief

Voorbeelden *Lavisidhvam* (of — *sidhvam*) *alavidhvam* (of — *dhvam*) *ajamidhvam* (of — *dhvam*) (voor deze aoristen zie Opmer king 33) *luluvidhte* (of — *dhte*)

Asiddhatva De *s* van *sidhvam* berust op substitutie volgens VIII 357 zoodat 78 (79) ten opzichte van dit *sūtra* secundair *asiddha* is. Eenzelfde *asiddhatva* blijkt uit de verhouding tot VIII 225. De *s* in de aoristen moest eerst volgens genoemd *sūtra* worden gesyncopeerd alvorens de *s* in de verreschte positie (onmiddellijk vóór den uit gang) kon komen (type II* bl 128)

Opmerking 30 Op de vraag waarom (in 78) *angāt* is toege voegd verwijst de Kaṣikā naar vormen als *parivividhvam* (intens opt bij \sqrt{vis}). Inderdaad staat hier het woorddeel *sidhvam* niet achter een stam doch is het integendeel gevormd uit een deel er van (*s*) en den door *siyuf* geaugmenteerden uitgang (III 4102). Let men alleen op den uitgang (I) *dhvam* dan valt de vorm noch onder 78 (de stam

eindigt op *si*) noch onder 79 (geen *it*) Zulke voorbeelden zijn zeldzaam daar het eind van den stam gelijk moet zijn aan het begin van den uitgang Een vorm als *upadidydhve* (—*dhve*?) (waarover zie Opmerking 35) staat geheel alleen Het is dan ook allerminst waar schijnlijk dat Panini met het oog op zulke formaties *angāt* zou hebben toegevoegd

Rationeeler is de volgende opvatting De betreffende suffixen zijn in de gegeven phase van Panini's theoretische ontwikkeling — *sidhvam* en — *sidhiām* — *dhvam* *dhve* en *idhve* (VII 2 35 cf III 4 115 116) Bij den precatief spreekt Panini bepaaldelijk van *sidhiām* men mag derhalve aannemen dat hij bij het perfectum alleen den oorspronkelijken uitgang *dhve* op het oog heeft Er is dus sprake van *sidhvam* *dhvam* en *dhve* Door de toevoeging *angāt* worden dan precatieven met *sidhiām* en perfectia met *idhve* waarin : bij den uitgang behoort (I 1 46) dus het aan *sidhvam* (*dhve*) voorafgaande woorddeel geen stam is van 78 uitgesloten (cf VIII 2 108) De *is* aoristen (type *alavidhiām*) blijven er echter onder vallen daar de : augment van *si* is (VII 2 35 cf III 4 114) en na syncope dezer *s* (VIII 2 25) op het eind van den stam waarachter *dhvam* staat komt Panini acht echter in deze aoristen óók de dentaal toelaatbaar en in de juist genoemde precatieven en perfectia óók de cerebraal Hij kon nu het een en het ander samenvatten in de formule *Vibhasetah* (79) Dit *sūtra* is dus met betrekking tot *lin* een restrictie terwijl het voor *lin* *apras* en *lit* een uitbreiding beteekent

Angāt loopt dus daar in de precatieven en perfectia geen stam voor afgaat doch stam + augment van het suffix in 79 niet door

Opmerking 31 Daar het proces dus juist tot *itah* wordt beperkt kan ondanks de verzekeringen van Indische en Westersche grammatici ook *inah* in 79 niet doorloopen *Anurūti* van *inah* zou trouwens een geheel verwrongen constructie opleveren daar *itah* (in 79) dan = *inah* *parasmad itah* (na *it* dat op *in* volgt) zou moeten beteekenen *in a w* een bepaling bij *sidhva n* enz zou worden en zelf weer door *inah* zou worden bepaald dat in 78 als bepaling bij *sidhiām* enz fungeert

Bovendien zijn *ajamdhvam* en ettelijke andere voorbeelden door Whitney gegeven¹⁾ met deze *anurūti* in strijd

Opmerking 32 Ook wanneer men het verschijnsel phonetisch beziet Igt *anurūti* van *inah* allerminst voor de hand Naar alle waarschijnlijkheid immers is — *sidhiām* ontstaan uit — *sidhvām* en dit uit — *sīsdhva n* Men heeft hier dus met een (augmentloozen) injunctivus (*sīs* aoritus) te doen De klankwet *s* > *s* na *ə* is jonger en heeft blijkbaar minder kracht g omgegrepen dan die van *s* > *s* na : enz

1) A Sanskrit Grammar including both the classical language and the older dialects of Veda and Brahmana by William Dwight Whitney Leipzig 1879 § 901

Men kan zich voorstellen, dat

sāsḍhiam > *sīḍhiam* > *sīdhiam*, doch

sāsḍhiam > *sīḍhiam* > *sīḍhiam* > *sīdhvam* In het laatste geval kwam afstandsassimilatie te hulp

Ook bij de aoristen zal men, misschien ¹⁾ met eenige uitzonderingen, toch als regel *sz* moeten aannemen, zoodat ook hier onzekerheid blijft bestaan ²⁾

Bij de perfectā, waar de cerebralisatie in 't geheel geen phonetische basis heeft, daar de *z*, reductie van de themavocaal ³⁾ nooit *s* achter zich heeft gehad, berust de substitutie uitsluitend op analogie naar de aorist en precatiefvormen, die meer of minder consequent zal zijn doorgevoerd ⁴⁾

Blijkbaar „handelt es sich um einen Sprachprozess den Pāṇini bemerkt und dessen Grenzen er festzustellen versucht hat“ ⁵⁾ In geen der gevallen heeft de aan het in 79 bedoelde *st* voorafgaande spraakklank met de cerebralisatie iets uitstaande en men kan dus moeilijk aannemen, dat Pāṇini zou hebben waargenomen, dat ze na *m* eerder optreedt

Dan behoeft echter de exclusief met *dh* overgeleverde precatief *āsīḍhiam* (bij *√ās* met dubbel augment *√ōōr* den uitgang *siyut* en daarvoor *st* III 4 102, VII 2 35) waarmee de *Kāṣikā* wil bewijzen, dat *maḥ* wel doorloopt (de wortel, die hier identiek met den stam is, eindigt hier niet op een *m* spraakklank), niet te bevreemden Hier kan de dentale *s* van den stam de cerebralisatie hebben tegengehouden

Opmerking 33. Neemt men aan dat met *st* (in 79) alleen *st* van het persoonssuffix is bedoeld, dan vallen alle *is* aoristen (met stam op *st*) onder 78 en komt *dh* hier niet voor Het uitsluitend

1) Vergleichende Laut-, Stammbildungs- und Flexionslehre nebst Lehre vom Gebrauch der Wortformen der indogermanischen Sprachen von Karl Brugmann Zweiter Band Dritter Teil Erste Lieferung, Strassburg 1913 p 411

2) Over *z* in plaats van te verwachten *ī* verg Brugmann, loc cit, p 414

3) Oergermaansch Handboek door Prof Dr R C Boer, Haarlem 1924, § 217

4) Kielhorn geeft facultatief *idhve*, als de *z* door semivocaal of *h* wordt voorafgegaan (= Pan VIII 3 79) (A Grammar of the Sanskrit bij F Kielhorn Ph D, Bombay 1880 § 313) Na alle wortels behalve de acht Pāṇ VII 2 13 genoemde, stelt hij *√ōōr dhte* facultatief (§ 304, 305) Thumb laat als regel de cerebraal alleen (onmiddellijk) na *u* en *r* toe (Handbuch des Sanskrit mit Texten und Glossar, Eine Einführung in das sprachwissenschaftliche Studium des Altindischen von Dr Albert Thumb Heidelberg 1905 p 356)

5) Pāṇini, Ein Beitrag zur Kenntnis der indischen Literatur und Grammatik, von Bruno Liechlich, Dr phil, Leipzig 1891, p 58

voorkomen der cerebraal in de oudere taal ¹⁾ wijst wel in deze richting ook al meent Brugmann dat *ajamidham* e.d. genetisch eben sowenig zum sigmatischen Aorist gehören wie die von indischen Grammatikern diesem zugerechneten *akṛta adhita* und dergl. ²⁾

Opmerking 34 Met betrekking tot — *sidham* waarin *s* onder de voorwaarden genoemd in VIII 357 is gecerebraliseerd wordt *in* *koḥ* (57) in 78 beperkt tot *in* (cf. *yaksidham*) ³⁾ Dit *in* moet het tweede *in* van het *ḤS* zijn (*caḥṛdhe*) en kan geen ruimere beteekenis hebben dan in 57 (waar het — alle vocalen behalve *a* (*ā*) en *r* beteekent) daar vóór *s* *h* volgens VIII 231 *v v* is gewijzigd *y* en *i* volgens VI 166 afvallen en *l* niet voorkomt. Stammen op *r* zijn blijkens steekproeven uit den *Dh P* zeldzaam daar de wortels waarvan zulke stammen zouden worden gevormd (die op *r* en *r*) alle *set* zijn. De commentaren geven geen voorbeelden. Dat ze echter voor Panini moeten bestaan volgt uit het gebruik van *in* *ah* (in plaats van *ihah*) dat anders geen zin kan hebben daar (Opmerking 31) *in* niet ter zake van *anuvṛtti* in 79 kan zijn aangewend. Boven zijn enkele voorbeelden geconstrueerd.

Ook de aoristen en de perfecten komen alleen bij stammen op vocaal en *r* voor daar zooals het onderzoek der *anuvṛtti* wortels leert vóór de bedoelde uitgangen stammen op *y* *i* of *i* niet worden geconstrueerd en *h* onder VIII 231 seqq. valt (*y* en *v* zouden trouwens toch volgens VI 166 afvallen).

Opmerking 35 In den perfectvorm *upadīdyidhe* (— *dhe*)⁴⁾ dien de *kaṣika* en het *M Bh* aanvoeren ⁵⁾ volgt ten gevolge van de voorvoeging van *yut* vóór het suffix (VI 463) *i* niet meer onmiddellijk op den stam en op dien grond beweren sommige grammatici dat *dh* niet op haar plaats is. Anderen nemen aan dat *in* wel *angat* niet in 79 doorloopt zoodat daar *i* achter *y* staat (die onder *in* valt) ⁶⁾ devorm met cerebraal de juiste zou zijn ⁷⁾

Opmerking 36 Bohtlingk en Bhattoji sluiten in 78 en 79 de *h* en de semivocalen uit ⁸⁾ Met betrekking tot 78 hin

1) Whitney loc cit

2) Brugmann loc cit

3) *M Bh* VIII 378 *Varit* 1 Vol III p 444 *In grahaṇam dhātve ka targa nivrity artham Kaṣ* op VIII 378 *In kor it varitamane punar in grahaṇam ka varga-nivrity artham*

4) *Kaṣ* op VIII 379 *M Bh* *ibid* op *Varit* 4 Vol III p 445 l 2

5) *Kaṣ* op VIII 379 *He cid ahuḥ in-antāṅgaḍ uttarasya ita anantaryam yula vyavahitam ita na bhavitavyam dhātveneti Aparesam darṣanam angad ita nivrityam ita ity anutarṣate tataḥ ca ya karad eva mah paro nantaram id ita pakṣe bhavitavyam mūrdhanyeneti*

6) Vergel daartegenover Whitney loc cit the grammarians give rules by which the lingual *dh* is optional only and that after *i* preceded by *y* *r* *i* *v* *h* en Renou Grammaire Sanskrite Tome I Phonétique Composition Derivation Paris 1930 § 10 La cérébralisation est facultative

dert dat in zoover niet als voorbeelden met *r* weinig voorkomen

Anders is het in 79 In *cahṛkve* e d eindigt de stam waarachter de uitgang (*dhve*) is gevoegd inderdaad op een vocaal In door Bōhtlingk zelf gegeven voorbeelden als *śukṛdhve* echter behoort *ś* bij het *ardhadhatuka*-suffix (VII 235) en de stam die hier = de wortel is eindigt daar I 157 hier niet van toepassing is evengoed op *ś* als die van *acyodhiam* dat Bōhtlingk terecht bij 8 plaatst op *o* en die van *adhugdhiam* (III 145¹⁾) op *g* Anders zou in het laatste voorbeeld *dh* klankwettig zijn (78) (Ook *ajanidhiam* valt als de onderstelling in Opmerking 33 juist is regelmatig onder 8)

VIII 41 *Ra sabhyam no nah samana-pade* Λ wordt gecerebraliseerd als in hetzelfde *pada* *r* [*r* kort en lang] of *s* onmiddellijk voorafgaat II B 2

Voorbeelden *Varna usna tisnam maram*

Opmerking 37 Dat Panini cerebralisatie van *n* ook na (de *r* zetelend in) *r* vocalis (kort en lang) op het oog heeft²⁾ blijkt uit talrijke voorbeelden Men mag deze vocaal op grond van een vergelijking met VIII 218 waar met *ro* de genitief zoowel van *r* als van *r* is bedoeld hincininterpretieren

Hieruit volgt dan dat VIII 426 (*nr maraḥ*) als een uitbreiding van VIII 43 (*samjñā*) VIII 439 als een uitzondering ten deele van VIII 41 v v (*irpñolī*) ten deele van VIII 426 (*nr na nana*) moet worden beoordeeld

Asiddhatva Deze substitutie is *asiddha* ten opzichte van alle *sūtra s* waarin *n* nog als *n* wordt behandeld (Zie boven op VIII 355 *s*) Zoo construeert men volgens VII 3 *śrīmunara* (> *śrīmunara*) Met *pura viprasīdha* treedt volgens VII 324 *m* op in **kuriamti* (> *n* VIII 458) niet *n* volgens VIII 41 *zēro* in **akṣan at* (VIII 27) (> *akṣantat* VIII 29 16 daarna *akṣantat* VIII 42) (Dit *akṣantat* oogen hebbende wel te onderscheiden van *akṣantat* niet derend bij \sqrt{ksan} (*Dh P* VIII 3) met cerebrale *n*) Secundair *asiddhatva* blijkt b v uit de verhouding tot VIII 399 (*harisenaḥ* e d met *s* op grond waarvan volgens VIII 41 *n* > *n*)

Positiegroep C

VIII 440 *S toḥ ś cuna ś-cuḥ* Vóór en na ξ palatale muta of II C 1a nasaal worden *s* dentale muta en nasaal gepalataliseerd

si l s agit d un aor en ss et qu'en outre la consonne précédente est une semi-voyelle ou un *h* Beiden laten blijkbaar het volledige *m* in beide *sūtra s* gelden

1) Vorstus!

2) *kaś* op het *sūtra* *M Bā śbā I artt 1* Vol III p 452

Opmerking 38 Ofschoon het *sutra* naar den vorm een *yatha samkhyā*-constructie gehykt (I 3 10) is het blijkbaar niet als zoo danig bedoeld (Dit geldt ook voor het volgend *sutra*)

Voorbeelden 1 *Vrkṣaḥ śete* ($s > R > h > s > \varsigma$) *bhrasj + ṣa* (III 1 77) + *h* > **bhrṣjats* (> *bhrjats* VIII 4 53) 2 *Tad ṣrutā* > **taḥ ṣrutā* (> *tac ṣrutā* VIII 4 55) (facultatief *tac chrutā* 63) **gamats* > *gachats* (VII 3 77) > *gatchats* (VI 1 73) > *gacchats* (VIII 4 40) 3 *Bhātān śete* > *bhātān śete* (naast *bhātānc śete* *bhātānc chete* zie op \ III 3 31) 4 *Yaj + nan* (III 3 90) > **yajna* > *yajna* (Opmerking 39)

Asiddhatva *Gacchats* e d vallen na de substitutie $t > c$ volgens VIII 4 40 niet meer onder VIII 2 30 ten opzichte van welk *sutra* eerstgenoemd *sutra* dus primair *asiddha* is Volgens hetzelfde *sutra* VIII 2 30 en 36 worden *yuj + ta* en *raj + tra* respectievelijk > **yugta* en **rastra* niet — *je* — volgens \ III 4 40 in beide gevallen treedt dus *puratipratishedha* op Secundair is \ III 4 40 *asiddha* ten opzichte van alle in de *Tripadī* voorafgaande *sutra* s volgens welke *s* of *tu*-consonanten ontstaan die in de gegeven conditie palatalisatie ondergaan (\ III 3 34 etc)

Opmerking 39 Het is duidelijk dat ten gevolge van genoemd *asiddhatva* van VIII 4 40 ten opzichte van VIII 2 30 ná palatalen alleen *n* kan palataliseeren niet ook *s* of dentale muta (= *ḥal* consonanten!)

Opmerking 40 \sqrt{uch} krijgt volgens VI 1 73 *tuh* (> *utch*) De wortel van het desiderativum bestaat uit *utch + it + sa* Met reduplicatie volgens VI 1 2 zou hieruit in verband met VII 4 60 *utitchisa* ontstaan dat volgens \ III 3 59 en 4 40 > *uticchisa* zou worden De juiste vorm is echter *ucicchisa* 1) de reduplicatie heeft dus blijkbaar plaats nadat volgens VIII 4 40 $t > c$ is geworden welk *sutra* derhalve als *siddha* ten opzichte van VI 1 2 moet worden beschouwd

VIII 4 41 *Stuna s tuh* Voor en na *s* cerebrale muta of nasaal worden *s* dentale muta en nasaal gecerebraliseerd

Voorbeelden 1 *Agni + ci + kṛip* (III 2 91 VI 1 67) + *t* (VI 1 71) + *dhaukate* > *agnicit dhaukate* (> — *d* \ III 2 39 4 41) 2 *Pis + ta* > *pista*

Asiddhatva Ten opzichte van *sutra* s als III 4 107 VII 2 9 VIII 2 24 v v e d is dit *sutra* primair *asiddha* (Cerebraal als dentaal behandeld) Secundair *asiddhatva* komt tot uitdrukking in de verhouding tot in de *Tripadī* voorafgaande *sutra* s volgens welke dentalen die cerebralisatie ondergaan ontstaan (VIII 3 34 e d) en verder tot zulke volgens welke cerebralen ontstaan die cerebralisatie bewerken (VIII 2 31 36 in groep B 1 b v VIII 3 101 **sarpistara*)

Opmerking 41 Over een gewraakt *asiddhatva* ten opzichte van VIII 3 13 2) zie § 17 D

1) *SdK* op VII 2 74 No 26 6 Vol II Part I p 535

2) Cf Pan VIII 3 13 aantekening van Bohtlingk

VIII 4 45 *Yaro 'nunasike 'nunāsiko iā* Voor nasaal kan aan *II C 1b*
het eind van een *pada* voor media de corresponderende nasaal
worden gesubstitueerd

Opmerking 42 *Yar i p v jaḥ* (cf VIII 2 39) met het oog
op de volgende *sūtra's*

Voorbeelden 1 *Sasnām* (VII 1 55) > *sadnām* (VIII 2 39) >
sadnām (VIII 4 41, 42) (facultatief) > *sannām* 2 *Agnicid* (of —n)
najati

Opmerking 43 Aan het eind van een *stampa* is deze assimi-
latie volgens *Vārti* 1 obligatoir (*tan mātṛa*, I 4 17, V 2 37) Ook in *sas*
(*sad*) als eerste lid van een compositum schijnt ze regel te zijn ¹⁾ De
cerebralisatie der tweede *n* in *san-najati* (—*nagari* e d) is in strijd
met VIII 4 42 (*tor!*)

Asiddhatva ten opzichte van VIII 3 23 blijkt uit constructies
als *tristhum nayati* (niet *m* volgens genoemd *sūtra*, cf VIII 4 58)

Opmerking 44 Met betrekking tot vormen als *nisanṇa* (s vol-
gens VIII 3 66) en *irṇṇa* waarin de eerste *n* volgens VIII 4 2 (1) en
daarna de tweede volgens 41 is gecerebraliseerd, moet men *siddhatva*
van 45 ten opzichte van 2 (1) aannemen

VIII 4 46 *Aco ra-habhyām die* Na postvocalsche *r* of *h* kan *II C 2*
elke consonant, behalve *h*, worden gegemineerd

Voorbeelden *Arkha, ūrkk* (cf VIII 2 24)

Asiddhatva ten opzichte van VIII 2 23 blijkt uit het laatste
voorbeeld

VIII 4 53 *Jhalam jaḥ jhaḥ* Voor media of media aspirata wordt *II C 1c*
voor muta, sibilans en *h* de corresponderende media gesubsti-
tueerd

Voorbeelden (Cf I 1 50) (Muta) 1 *Amugdham* en *mumugdhī*
Vedische vormen respectievelijk wortelaorist en imper perf bij \sqrt{muc}
($g < h < c$, VIII 2 30) 2 *Buddhī* — (*budh* + *ktin* (III 3 94) > *buddhī*
(VIII 2 40) > *buddhī* zoo part perf pass als *labdha*) (Sibilans)
1 *Babhrāja* (\sqrt{bhrasj} *sj* > *ṣj* (VIII 4 40) > *j* (53)) 2 *Driddhī*
($< drisdhī$, evenzoo $\sqrt{rindhī}$ (of $\sqrt{rindhī}$) van $\sqrt{ṛis}$) (*h*) 1 *Adugdha*
de overgang heeft via media aspirata (VIII 2 32) plaats 3 *s* aor
a + *duh* + *sa* + *ta* > *aduḥta* > (VII 3 73) > *adughta* (VIII 2 32) >
adugdhā (40) > *adugdha* (4 53) 2 *Dhaddham* (VIII 2 37)

Opmerking 45 Voor media heeft het *sūtra* uiteraard geen andere
beteekenis dan dat ze blijft gehandhaafd **apbhīh* (suff *ktin* *Un S*
II, 58) > *atbhīh* (VII 4 48) > *adbhīh* (VIII 2 39), wat blijft

Asiddhatva blijkt b.v. uit de verhouding tot VIII 2 37 met

betrekking tot welk *sutra adhugdham* wordt geacht **adugdham* te luiden. Uit hetzelfde voorbeeld blijkt secundair *asiddhatva* ten opzichte van VIII 232 uit *uddhi* (bij $\sqrt{ia\zeta}$ *diiddhi* e d ¹⁾) ten opzichte van VIII 236 enz.

Opmerking 46 Over de verhouding tot VIII 446 cf bl 200 II s C groep 1c

VIII 456 *Varasane* In pausa kan aan het eind van een *pada* voor media de corresponderende tenues worden gesubstitueerd

Opmerking 47 Het *sutra* is hier naar zijn bedoeling weer gegeven hoewel *phalam* uit 53 doorloopt kan de substitutie voor sibilanten (cf I 150 VIII 239 66 v v) en *h* (cf VIII 231 v v) aspiraten (VIII 239) en tenues (VIII 239) uiteraard geen betekenissen hebben

Voorbeelden 1 Nom s *iac* (VI 167 68) > *vak* (VIII 230) > *ta** (39) facultatief > *tak* 2 *Çva lih* > *çalidh* (VIII 231) > *calid* (39) of *çah*

Asiddhatva ten opzichte van VIII 239 valt in toog. Bij verwisseling der *sutra*'s zouden vormen als nom s *dit* in pausa onbestaanbaar zijn

VIII 457 *Ano pragrhyasyanunasikah* In pausa kunnen *a* 1 en *u* kort lang en *pluta* (1 en *u* mits niet *pragrhya*) genasaleerd worden gesproken

Voorbeelden Voorbeelden zijn hoofdzakelijk van *pluta* vocalen overgeleverd *mama* 3 m (TS 7 4 20) *vindati* 3 m (RV 10 146 1) doch ook (RV) *ghanenai* | *ekas sâcari* | *udyan upanya* | *ri* | *riasya* ²⁾ ³⁾

Secundair *asiddhatva* ten opzichte van VIII 2107 beteekent dat de vocalen die volgens dat *sutra* aan het einde komen aan de nasaleering volgens VIII 457 kunnen deelnemen

II C 1d VIII 458 *Anusvarasya jay para satarnah* Inlautend vóór muta (cf VIII 459) wordt voor *anustara* de met de muta homogene nasaleering gesubstitueerd (Cf bl 118)

Voorbeelden *Bodhamti* (VIII 324) > *bodhanti çramta* (VI 415 VIII 324) > *çramta*

1) Cf Wackernagel loc cit § 149 b/

2) Of *upanyam / riasya*? Cf Vedic Grammar by A. A. Macdonell Strassburg 1910 p. 64 § 70 1b noot 7

3) Nasaleering geciteerd naar Macdonell loc cit § 66 1 en 2. Wackernagel geeft in alle voorbeelden *m* (Wackernagel loc cit § 259 b a en ß)

Asiddhātva Vormen als *kurānti karsānti grānta* e.d. luiden met betrekking tot VIII 42 *kurāmī* enz. (VIII 324) ten opzichte van dit *sūtra* is VIII 458 dus *asiddha*

VIII 463 *Çaç cho ti* Na tennus kan voor *ç ch* worden gesubstitueerd, mits vocaal, *y, v* of *r* volgt II C 1e

Opmerking 48 In gevolge VIII 455 is *ṣhay* (62) beperkt tot *cay*

Voorbeeld *Ça'uṣ çete* of *çete* (VIII 231 455 63)

Asiddhātva (secundair) blijkt uit de verhouding tot *sūtra* s als VIII 328 (*prāṅh çete* of *çete*) en 31 (*bharāṅc çete* of *çete* cf VIII 331 bl 147)

VIII 465 *Jhara jharī savarne* Postconsonantische muta of sibilans kan voor homogene *jhar*-consonant worden gesyncopeerd II C 3

Voorbeelden 1 *Ad + ta > ja^odh + ta* (II 436) > *jaḡdhā* (VIII 240) > *jaḡddha* (VIII 453) (facultatief) > *jaḡdha* (65) 2 Loc pl *cikīrs + su* > *cikīrssu* (facultatief) > *cikīrsu* Doch *priya-pañcīṣāh* daar de (tweede) *ñ* hoewel homogeen met *c* niet tot de *jhar*-consonanten behoort

Asiddhātva Uit de facultatieve syncope van *t* in vormen als *ut thatum* (< *ut tithātum*) blijkt secundair *asiddhatva* van VIII 465 ten opzichte van 61

VIII 466 (67) *Udattad anudattasya svaritah Nodatta svaritadayam a Gārgya-Kāṣyapa-Gālavānām* Na een *udatta* wordt voor een *anudatta svarita* gesubstitueerd, mits geen *udatta* of *svārita* volgt (Volgens *Gārgya*, *Kāṣyapa* en *Gālava* ook dan) II C 4

Voorbeelden 1 *Gargyah* (*adyudatta* volgens VI 1197 (suffix *yañ* IV 1105)) > *Gārgyāh* 2 In *agnim* **ile* verliest het verbum volgens VIII 128 zijn accent (> *agnim ile*) Na den *udatta* op de eind syllabe van *agnim* (III 13 *Unnadi* suff. *nī*) krijgt de *i* van *ile svarita* (met *eka-gruṣi* van *e* volgens I 239)

Asiddhātva Primair *asiddhatva* ten opzichte van VI 158 blijkt uit constructies als *īam īṣana sūh* (RI 1 129 2) ($\sqrt{īṣ} + \text{ṣanac}$ (= *ānā* VI 1163) + *jas* (= *as* III 14) + *asuh* (= *as* VI 150) $\bar{a} + a > \bar{a}$ (VIII 25 VI 110) daarna krijgt *i svarita* waarna VI 158 volgens hetwelk slechts één accent zou mogen overblijven niet van toepassing is) Verder is het *sūtra* secundair *asiddha* ten opzichte van VIII 282 v

VIII 468 *A a* Voor *a* (*virita*) wordt *a samyā* gesubstitueerd II C 5

Voorbeeld *Bodhanti* > *bodhanti*

Asiddhatva Het laatste *sūtra* is primair *asiddha* ten opzichte van alle *sūtra's* volgens welke *a* wordt verlengd of gepluteerd (VI 3 111, 114 v v, VII 3 101 v v e d, VIII 2 82 v v), daar *ṣ* hier als heldere *a* (*vyāḥ* gelijk *ā*) optreedt *Sūtra's* als VIII 3 17 4 57 (met onderstelde heldere *a*) zouden ware VIII 4 68 *siddha* wat *a* betreft, zonder voorbeelden zijn

gekozen die dan later in de vereischte gevallen weer door de bizon-
dere vormen wordt vervangen

De bedoeling in al deze gevallen is dat de geschabloneerde vor-
men zoo lang mogelijk worden gecombineerd In het eerste geval
(substitutie van elementen zie boven) worden bij het uiteengaan
der vormen de te voren aan den gemeenschappelyken *sthanin*
toegekende grammatisch technische eigenschappen *sthanvattrena*
op de substituten overgedragen (bl 38) Bij *ekadeça* substituties
kan men daar in een overdracht van eigenschappen niet door
bepaalde *sutra* s wordt voorzien eenvoudig aannemen dat de te
voren aan den *sthanin* (als functie) toegekende eigenschappen voor
de gedeeltelyk gewijzigde vormen blijven behouden Gelyke eigen-
schappen van ongelijke vormen konden dus telkens in een *sutra*
worden geformuleerd

Voorbeelden Zoo treden alle uitgangen van den instr plur
(*bhis bhir* enz *ais air* enz) als *bhis* op in I 162 63 4 17 II 471 82
III 14 e d de nom naalstam *aks* in I 163 4 17 II 471 e d — *mat*
in IV 283 v v V 294 v v e d

Opmerking 1 Veel omslachtiger ten gevolge van het optreden
van *san dhi* verschynselen zou het zjn geweest wanneer Panini
van meet af de gevallen had gespecialiseerd dus bv als uitgangen
van den instr pl *bhis bhir* enz *ais air* enz had opgegeven en voor
al deze vormen de gevallen had moeten omschrijven waarin ze voor-
komen

Zoodra echter verder samengaan geen voordeel meer oplevert
of zelfs ongewenschte consequenties zou meebrengen volgt
restitutie Deze kan wyl te voren van slechts één vorm sprake is
zich volgens eenvoudige formules voltrekken Gewoonlyk worden
dan zooveel mogelijk bijzondere vormen eerst nog weer in een er
van samengevat op deze al of niet volgens gemeenschappelyke
processen eerst nog weer gewijzigde nieuwe norm wordt zoo mo-
gelyk dezelfde behandeling toegepast enz totdat ten slotte alle
bijzondere vormen te voorschyn komen Waar gelegenheid ontstaat
of kan worden geschapen vindt combinatie van normen uit ver-
schillende reeksen plaats

Voorbeelden 1 Voor de 1 van *aks* wordt volgens VII 175
an gesubstitueerd daarna geldt verder voor *aks* nog VII 172
waarby zich de nieuwe norm *aksin* afsplitst terwijl *aks* in *aksbhih*
e d blijft splitst zich van *aksin* volgens VI 48 *aksin* af (nom pl
**aksin* 1) voor de reeds in eerste instantie ontstane neue norm

zulke gevallen de volgorde der substituties te bepalen dan zouden licht door te vroege of te late splitsing enz gewenschte processen kunnen worden vrijdeld ongewenschte opgeroepen

Voorbeelden 1 Volgens VII 19 wordt op eenvoudige wijze *ais* voor *bhis* (beide met *s*) gesubstitueerd Daarna ondergaan beide vormen nog onderscheidene — toevallig ongeveer gelijksoortige — wijzigingen In combinatie met andere *s* vormen wordt *bhis* volgens VIII 2 66 > *bhiR* Dit *bhiR* wordt met andere *s* formaties gehandhaafd of > *bhi* (VIII 3 14 VI 3 111) verder zoo *bhih bhis bhih bhih bhis* Op overeenkomstige wijze wordt *ais* > *aiR* (voor zoover niet blijvend) > *ai aih* enz

Werd alvorens VII 19 *bhis* > *ais* op **detabhis* VIII 2 66 toegepast waardoor *bhis* > *bhiR* zou worden dan zou in een later stadium op (*bhiR* > *bhih* (VIII 3 15) >) *a bhis* (VIII 3 34 en verder op) VII 19 nog wel van toepassing zijn doch alleen voor gevallen in VIII 3 34 enz om schreven (Tenzij VII 19 werd geformuleerd *bhis* > *ais bhiR* > *aiR bhih* > *aih* enz met omschrijving van al deze gevallen)

Werd op de VII 175 ontstane nieuwe norm *aksan* vóór VI 4 134 VIII 4 2 toegepast dan zou eerstgenoemd *sūtra* met betrekking tot *aksan* doelloos worden (3 Hetzelfde zou het geval zijn als gen pl **aksiani* eerst volgens VII 1 54 > *ahsi-nam* zou worden)

Om dit te voorkomen en dus ook in deze gevallen van samen vattingen gebruik te kunnen blijven maken voert Panini het *asiddha* begrip in waardoor hij bedoelde storende processen neutraliseert

Opmerking 3 Doordat dus de overgang *bhis* > *bhiR* enz *asiddha* wordt gesteld kan VII 19 eenvoudig [*Ato*] *bhis* *ais* luiden behouden alle gemeenschappelijke *sūtra s* hun waarde voor beide vormen en komen later toch ook nog alle gewenschte verdere substituties successievelijk tot haar recht (*bhis* > — *R* — *h* enz *ais* > — *R* — *h* enz) Doordat VIII 4 2 ten opzichte van VI 4 131 wordt geneutraliseerd wordt in den *bha* stam *aksan* syncope van *a* volgens VI 4 131 verzekerd en treedt toch later ook cerebrealisatie van *n* op Evenzoo moest de splitsing — *mat* / — *iat* voor de *Tripadī* worden bewaard opdat alle *mat sūtra s* in I—VIII 1 ook voor formaties op — *iat* zouden gelden wat niet het geval zou zijn als eerst VIII 2 9 v v werden toegepast Enz

Opmerking 4 Wederkeeringe neutralisatie komt ook voor en komt hiertop neer dat elk van twee processen wordt geacht vóór het andere plaats te hebben Dus kan √*ṣis* + *hi* > *ṣadhi* worden (VI 4 35 101) doordat volgens VI 4 2 de substitutie volgens 35 (syncope van *s* vóór *hi*) (Inj 36 geplaatst met het oog op *anivṛtti* van *hau*) ten opzichte van die van 101 (*hi* na consonant > *dhi*) en deze ten opzichte van gene *asiddha* is

Door neutralisatie der bewuste processen verzekert Pāṇini dus ook in deze gevallen een gewenschte, c.q. gemeenschappelijke voorontwikkeling Zoo wordt in Pāṇini's ontwikkelende taalbeschrijving het *asiddha* een belangrijk middel, om het aantal gevallen van samengaan, of langer samengaan, dan alleen krachtens de *sthānat-sūtra's* mogelijk is, te vergrooten

Opmerking 5 Combinatie van een te neutraliseeren proces met andere processen — gelijk bv in VIII 266 waar niet alleen *bhis > bhisR* doch elke finale *s > R* wordt — onderstelt dat ook aan die andere processen *asiddha* toekomt Dat dit inderdaad ook als regel het geval zal zijn, volgt uit de omstandigheid dat elke der opeenvolgende ontwikkelingsfasen a h w haar eigen phonologie bezit **Dei's* wordt in I—VIII 1 *> dei* (VI 168) voordat in een latere phase (VIII 266) rhotacisme optreedt Ware het anders had Pāṇini de neutralisatie van zekere processen in een bepaalde ontwikkelingsreeks telkens in overeenstemming moeten brengen met ontwikkelingen in andere reeksen die andere phonologische wetten volgden dan zou hij voor een onuitvoerbare taak hebben gestaan

Opmerking 6 Daar dus neutralisatie alleen doel heeft met betrekking tot *ekadeśa*-substituties, komen substituties van elementen als zoodanig in de *Triṣṭi* niet voor Niet het partikel doch de — toevalig daarmee identiek zijnde — spraakklank *u* wordt dus volgens VIII 333 *> v*

Dit stemt overeen met het § 12 A bl 96 opgemerkte dat in I—VIII 1 de woorden constructief *d* naar grammatische bestanddeelen reeds zijn gevormd

Opmerking 7 Men zou kunnen zeggen dat met betrekking tot overgangen als *bhatai > bhatai* (VI 414) *sūtra* VII 170 (inlezing van *n*) *asiddha* ten opzichte van VI 414 had dienen te worden gesteld Hiertegen is aan te voeren dat opnemng van VII 170 in de *Triṣṭi* met betrekking tot andere vormen dan weer moeilijkheden zou hebben opgeleverd (**preyansas* VI 410) In zulke gevallen werd de lezer dus voor de keuze gesteld (verg bl 62 en zie ook het derde voorbeeld op bl 162 **akṣām*)

De processen, die Pāṇini *asiddha* stelt (in de *Triṣṭi* brengt), zijn dus in zijn theoretische ontwikkeling alle „jonger dan die, ten opzichte waarvan ze worden geneutraliseerd Ook bij zoo'n kunstmatige genese echter vertoonen verschillende perioden verschillende tendenties Het is ten gevolge van deze omstandigheid, dat een vorm, ontstaande volgens een *Triṣṭi-sūtra* en daarna, of na nog een of meer in de *Triṣṭi* volgende processen te hebben doorlopen, toevallig aan de voorwaarden van een „ouder proces,

hetzij uit de eigen hetzij (cf Opmerking 5) uit een andere ontwikkelingsreeks voldoende dat proces in den regel toch niet volgt

Voorbeeld In I—VIII 1 wordt (VI 187 11) een vocaal in den regel met een volgende vocaal gecontraheerd ook in uitwendigen *sa idhi*. Dit laatste geldt echter niet voor vocalen die volgens VIII 3 19 aan het eind van een *pada* komen te staan (*Ka aste* (< *kay aste*) niet **kaste*).

Opmerking 8 Het kan evenals in historische taalontwikkeling — verg. b.v. de *i*-wijziging in het Oudnoorsch 1) — ook in de theoretische ontwikkeling van Panini voorkomen dat een vroeger gebleken tendentie zich herhaalt. Zoo hrengt de overgang van *i* en *u* tot semivocaal volgens VIII 2 108 wel is waar geen *jan* accent volgens VIII 2 4 meer mee doch de overgang zelve beantwoordt volkomen aan een ouder proces (VI 1 77).

Opmerking 9 Egenaard ge verhoudingen zijn ook de als tusschen het oudere proces VI 1 68 (apocope van *s* na consonant in sommige gevallen) en het jongere meer algemeene VIII 2 73 waarbij in de *b* schrijving het eerste toch *n* et onvermeld mocht blijven daar in den tusschentijd de *n* van *rajan* afvalt volgens een proces (VIII 2 7) dat zich na VIII 2 23 niet meer herhaalt (*bhaan*).

Opmerking 10 Soms moest een proces uit I—VIII 1 *asiddha* worden gesteld ten opzichte van een *Tripad* proces een proces dus dat zelf *asiddha* was ten opzichte van een of meer andere processen uit I—VIII 1 (*Asicat* cf bl. 20 Opmerking 1).

Opmerking 11 Dat Panini in gevallen waarin hij het neutralisatieprincipe toepast aan een historisch verloop der processen zou hebben gedacht is uit den aard der zaak uitgesloten. Men kan intuïtie vermoeden waar het vormen geldt die in zijn tijd nog niet zoover waren uiteengegaan dan dat ze niet als etymologisch gelijk konden worden gevoeld. In elk geval komt Panini hier dikwijls tot sprekende overeenstemmingen of wat hetzelfde is verschillen. In *rajan* b.v. voert hij de *n* door waardoor de verlenging van *a* in den nominatief die van een vroegere aan ezigheid van *n* daarachter niet is te scheiden door de neutralisatie van VIII 2 7 terecht onder VI 4 8 valt. En terecht valt door dezelfde neutralisatie **rajabhish* (wel onder VI 1 2 en) niet onder VII 1 9. Vergel. verder bl. 20 Opmerking 1.

Toevallige omstandigheden kwamen soms te hulp

Voorbeeld Zoo kon *ç* *iskika* 1 krijgen doordat met betrekking tot VII 3 44 (46) de vorm nog **çustaka* luidde

1) Oudnoorsch Handboek door Prof. Dr. R. C. Boer. Haarlem 1920 §§ 83 en 88.

Ook voor minder welkome conflicten kwam Pāṇini echter te staan

Opmerking 12 Zoo in gevallen waar analogie optreedt Doordat bv in *paṇcan* de *n* is doorgevoerd en VIII 27 — op grond van andere verhoudingen — *asiddha* werd gesteld viel de gen pl die de lange *a* aan de *a* stammen ontleent niet onder VI 43 en bedoelde verlenging moest dus door een apart *sūtra* (VI 47) worden verantwoord

De invoering van het *asiddhatva* dient den lezer, in zoover ze hem een handreiking is bij het vaststellen van de volgorde der substituties

Bovenal echter bedoelt ze bekorting

Opmerking 13 Zoo behoefde dus — alles nog eens samen gevat — aan VII 19 niet te worden toegevoegd (*ais*) resp *air aish* enz wanneer *bhis* > *bhir* enz met onmiddellijke of latere omschrijving van al deze gevallen aan VII 3102 ed niet behalve wanneer *a* door syncope van *n* volgens VIII 27 aan het einde van een *pada* komt bij VI 48 niet tevens wanneer *n* volgens VIII 27 aan het eind van een *stampada* afvalt bij VI 1158 niet behalve wanneer volgens VIII 24 ed twee accenten ontstaan Enz Bij afdeling *siddhatva* moest dit als wenschelijk gelden

C-VERBAND TUSSEN TOEKENNING VAN ASIDDHATVA EN HISTORISCHE TAALONTWIKKELING

I In Pāṇini's descriptieve grammatica zal men noch bij de voorontwikkeling der vormen (I—VIII 1) noch in de *Triṣaḍi* allereerst processen verwachten die aan historische overgangen beantwoorden

Toch is het principieel niet onmogelijk dat vormen die historisch bij elkaar behoren ook in Pāṇini's stelsel met zijn normatieve elementen op dezelfde plaats terechtkomen Uit den aard der zaak kan men zulk een samentreffen zelfs eenigermate verwachten Wat eenmaal gelijk was kan door secundaire veranderingen weer gaan verschillen Ook Pāṇini echter — en het gebruikmaken van *asiddhatva* stelde hem daartoe in ruime mate in staat — construeert gelijkheden die door het ingrijpen van volgende processen weer ophouden te bestaan Coincidenties als bovenbedoeld zijn dus geenszins uitgesloten

Opmerking 14 Wanneer Pāṇini door neutralisatie van VIII 266 (en daarop aansluitende processen) vele *s* *h* *r* enz no minat even (cf echter VI 168) voorloopig als formaties op *s* byeen brengt (cf IX 12) dan doet hij in hooge mate aan moderne voorstel

lingen van historische taalontwikkeling denken Zoo ook wanneer hij hetzelfde *sūtra* (VIII 266) *asiddha* stelt ten opzichte van VI 4 14 (*supayās* met lange *ā*) en III 4 98 (zinsdoubletten van eerste personen) Vooral echter in gevallen als bedoeld in Opmerking 11 bl 164 benadert hij een historische ontwikkeling

Het is dus niet toevallig, dat onderscheiden substituties, die Pānini *asiddha* stelt, zoowel zulke, die voor het woordeinde als die, welke algemeen in *sandhi* en — in mindere mate — ook die, welke voor het accent in doorlopende rede gelden, beantwoorden aan processen, die historisch jonger zijn Aan het restitutie-*sūtra* en de daarna toe te passen *sūtra's* beantwoorden dan de processen, die de vormen ondergingen, nadat ze zich historisch hadden gescheiden

Opmerking 15 Dat men hier niet uitsluitend aan toeval behoeft te denken werd reeds vroeger opgemerkt (Verg bl 20 Opmerking 1)

II Ook herleidingen, strijdig met de historische ontwikkeling, konden aanleiding worden, om zekere substituties te neutraliseeren

Pānini's ontwikkelende taalbeschrijving toch is overheerschend kunstmatig

Opmerking 16 Gekunsteld wordt ze vrij dikwijls Men vergelyke bv de allerzonderlingste behandeling van vormen als *kurañ* waarin eerst *r* (van *kr*) > *a* (*ar*) daarna de *a* wederom > *u* wordt (VII 384 II 51 VI 4 110) of die van de pronomina personalia (Cf bl 142 op VIII 280)

Naast de gevallen, waarin Pānini intuïtief de geschiedenis achterhaalt (zie onder I) bestaan de vele, waarin hij overeenstemmingen construeert tusschen historisch verschillende formaties of, wat op hetzelfde neerkomt, verschillen tusschen vormen, die historisch byeenbehooren Zulke „onwezenlijke overeenstemmingen of verschillen zullen ook in het kader van Pānini's ontwikkeling, dat toch ook historische tendenties kent, niet altijd hebben gepast Ze maakten dan evenzeer neutralisatie noodzakelijk (en deden dit principe wellicht mede aan de hand)

Met name bij de behandeling der consonanten konden zulke conflicten niet uitblijven Terwijl immers de *sūtra's* in I—VIII 1 voor een goed deel — bij vocaalcontracties e d — een historisch verloop volgen of een ontwikkeling, die aldus kan worden gedacht, wordt uit bij de normalisatie aangenomen consonanten volgens

meermalen geheel fictieve processen een historisch anders ontstaan consonantisme geconstrueerd

Om in zulke gevallen discrepanties te vermijden brengt Pāṇini als regel de eene denkbeeldige ontwikkeling zoodanig met de andere in overeenstemming dat ten slotte het juiste eindresultaat te voor schijn komt

Opmerking 17 Bijvoorbeeld leidt hij op dezelfde simpele wijze als waarop hij (verg bl 20 Opmerking 1) de *n* sonans in *ṛjābhik* door syncope van *n* in **rajanbhis* laat ontstaan een nom s **tac* af uit *tacs* ($\sqrt{tac} + krip + su$) door apocope van *s* en *i* (VI 1 68 67). Om de (oude) gutturaal (terug) te krijgen moest hij daarna het fictieve proces VIII 2 30 (*arīe*) invoeren dat deze *c* die zelf fictief is noot heeft doorgemaakt

evenals in de historische fasen van een dialect bepaalde processen herhalen Met zulke gevallen moest Panini dan rekening houden (Verg bl 164 Opmerking 8)

Hij kon zulke processen eenvoudig in de *Tripadī* opnieuw vermelden

Voorbeeld Zie zooveen genoemde Opmerking — NB Niet van dezen aard zijn verhoudingen als die van VI 1 66 (syncope van *v* en *y* vóór consonant behalve *y*) tot VIII 3 22 (syncope van *y* (zoover < *R* 17) in uitwendigen *samdhī*)

Uitdrukkelijke beperking of opheffing van het *asiddhātā* heeft plaats volgens VIII 2 2 en 3

Voorbeelden 1 Voor de *i* in *bali* die ten gevolge van de apocope volgens VIII 2 7 aan het eind is gekomen geldt hetzelfde als voor de *i* uit VI 1 77 ed 2 De regel voor den instr sing der *ghī* stammen in I—VIII 1 (VII 3 120) geldt ook voor de *ghī* stammen die er in de *Tripadī* bijkomen (VIII 2 80)

In den regel echter licht Panini processen als bovenbedoeld uit de *Tripadī* en brengt ze onder één gezichtspunt met gelijksoortige gevallen in I—VIII 1

Voorbeeld Zoo valt de *u* die uit de *R* van VIII 2 66 *va* ontstaat via VI 1 113 114 en 87 onder den *pragṛīṣṭa sandhī* regel VI 1 109 vóór *r* de *ru* uit de *Tripadī* op dezelfde wijze gesyncopeerd als de *r* uit I—VIII 1 (*agnī ratha* als *puna rakṣa* (VI 3 111)) enz

Dezelfde methode (plaatsing in I—VIII 1) wordt tevens niet zelden gevolgd wanneer een substitutie in de *Tripadī* aanleiding geeft tot ontwikkelingen die logisch aansluiten bij processen welke die zich in I—VIII 1 voltrekken

Voorbeelden Om deze reden zijn in I—VIII 1 opgenomen *sūtra s* als VI 1 1, 6 (accentuatie van *na* (*ta*) op grond van een augment dat aan de *Tripadī* (VIII 2 16) is ontleend) VI 1 220 (met *arati* dat alleen volgens VIII 2 9 kan zijn ontstaan) VI 3 111 (vocaal verlenging als gevolg van syncope van *dhī*) VI 3 112 (vocaalalternantie als gevolg van dezelfde syncope) VI 1 125 129 130 (contractie bij *pluta* vocalen) Enz

Opmerking 19 Soms is zoon beroep op processen uit een latere periode noodzakelijk doordat Paninis ontwikkelingen niet met de historische overeenstemmen Zoo wordt bij Panini reeds in I—VIII 1 — *as* vóór *a* > *o* (VI 1 113 8- 109) Aanvankelijk ontstond echter niet *o* doch *a* De *o* trad pas later (analogisch) op

met *abhinikṣa sandhi*¹⁾ blijkbaar overal waar *a* kort was gebleven d i niet werd gepluteerd Daar nu hij Pāṇini de pluteering eerst in een latere periode optreedt was hij dus in VI 113 gedwongen daarop vooruit te loopen

In al deze gevallen van vervroegde opneming treedt dus in strijd met VIII 21, bij antecipatie een substituuut uit de *Triṣṭupāḍi* hetzij als *sīhanin* of als voorwaarde van een substitutie in I—VIII 1 op

Ook in de *Triṣṭupāḍi* vindt zulk vooruitloopen plaats

Voorbeeld In VIII 313 b v wordt reeds een beroep gedaan op VIII (240 en) 441, hetgeen geen misverstand kan veroorzaken daar andere gevallen van VIII 313 dan de volgens genoemde *sūtra* s ontstaande niet voorkomen (in uitwendigen *sandhi* niet volgens VIII 239 in inwendigen niet wyl met *dh* beginnende suffixen niet bestaan)

Opmerking 20 Van denzelfden aard is het verschijnsel dat een *sūtra* *a* h w op zich zelf vooruitloopt doordat volgens dat *sūtra* achtereenvolgende substituties in hetzelfde woord plaatsvinden Zoo wordt *khalapī + āca > khalapyaçā* volgens VIII 24 ofschoon men om tot *khalapī* te komen reeds hetzelfde *sūtra* moet hebben toegepast In *bhātūne* *ete* wordt volgens VIII 440 eerst de *i* (uit VIII 331) $> c$ en daarna weer volgens VIII 440 de *n* $\text{v66r } c > n$

Nu weet men echter, dat al deze bij voorbaat optredende *adeçā s* op substituties in de *Triṣṭupāḍi* moeten berusten

Opmerking 21 Immers de *R* uit VI 113 114 — het blijkt ook reeds uit den naam *ru* — moet die uit VIII 266 v v zijn daar ze geen ander origine kan hebben²⁾ *avati* moet wat de *v* betreft het proces VIII 29 hebben doorloopen van de *n* (*ni f*) in verband met *tat* (*mat*) is nergens anders sprake dan in VIII 216 de *dh* die volgens VI 311 v v wordt gesyncopeerd kan geen andere zijn dan die van VIII 313 *pluta* vocalen worden alleen in de *Triṣṭupāḍi* geconstrueerd de *śarita* van *khalapī* moet (evenals die van *a* in — *āca*) aan VIII 24 zijn ontleend (*khalapī* (VI 2139) + *i* $> khalapī$)³⁾ Enz (cf bl 168)

Als dan geen andere substituties kunnen zijn bedoeld dan die uit de *Triṣṭupāḍi* de opheffing van het *asiddhatva* dus evident is

1) Wackernagel loc cit I § 285 b

2) Cf *Kāç* VI 113 *Rutvam asyaçrayatīḥ puratrasiddham ity asiddham na bhavati* Bhaṭṭojī *ibid* because this *sūtra* specifically mentions the word *ru* and then ordains *u* in its stead

3) Cf *Kāç* op VIII 24 *Tat katham ayam śaritaḥ yan bhavati? Açrayatīḥ siddhatvam bhavisyati*

dan kon er geen bezwaar zijn aan zulke substituties de plaats te geven die haar zakelijk toekomt

Opmerking 22 Immers het proces volgens hetwelk $u (< R)$ met de voorafgaande vocaal contraheert past het best in het vocaal contractieprakara de verlenging van vocalen als gevolg van syncope verschijnselen volgens VIII 3 13 14 behoort thuis onder VI 3 111 v (*dirghah*) enz

Op geoorloofde wijze wordt hier blijkbaar het *asiddhat a* principe aan het logische opgeofferd

Opmerking 23 Sommige gevallen waarin Pāṇini zich vrijheden als bovenbedoeld veroorlooft die minder voor de hand liggen neemt men gaarne op den koop toe Bijvoorbeeld beslist men zelf — de vermelding tegelijk van *dh* en *r* (*u*) in beide passages vijt er trouwens ook op — dat met de *r* in VI 3 111 ook de *ru* uit de *Triṣṭupī* is bedoeld maakt men zelf uit of men in **drohtu* **drohta* (VIII 14) consequent of inconsequent moet zijn in de facultatieve substitutie volgens VIII 2 23 Enz

Van enkele gevallen waarin misschien aan minder groote zorgvuldigheid moet worden gedacht zijn § 16 voorbeelden gegeven (Zie op VIII 2 28 4 45)

Opmerking 24 Niet alleen logische overwegingen — de wensch om bijeen te plaatsen wat bijeen behoort — behoeven bij dit naar voren brengen van processen op plaatsen waar ze theoretisch niet behooren te hebben gegolden Immers hier werd doordat gelijke of gelijksoortige processen in één *sūtra* konden worden opgenomen tevens het uitzicht geopend om het aantal *sūtra*'s te verminderen (mnemotechnisch principe) Zoo werd een *sūtra* volgens hetwelk *AgniR rathah > Agni rathah* zou worden door de syncope van *R* stilziggend in VI 3 111 op te nemen overbodig In plaats van twee geheel analoge *sūtra*'s met betrekking tot het achterwege blijven van contractie enerzijds bij *pluta* en anderzijds bij *pragrhya* vocalen waarvan het eerste aan de *Triṣṭupī* had dienen te worden voorbehouden kon VI 1 125 met één worden volstaan (De gemeenschappelijke zindeelen *act* en *nitya* werden dus uitgespaard)

Opmerking 25 Hetzelfde doel als met een te vroege opneming van *sūtra*'s beoogt Pāṇini soms met een te late opneming er van Zoo behoort de verlenging van *s* en *u* vóór oorspronkelijke *r* zakelijk thuis in I—VIII 1 en wel onder VI 3 111 (*dirghah*) Daar het praktisch geen bezwaren opleverde kon deze verlenging echter met de *v* van dezelfde vocalen vóór *R < s* worden gecombineerd In **açīR* (met $R < s$ VIII 2 66) en **gir* ($< rs$ VII 68) wordt *s* dus gelijkelijk volgens VIII 2 76 verlengd

II—ONTWIKKELING DER TRIPĀDĪ PARALLELISME VAN HET NEUTRALISATIE EN HET LOGISCH PRINCIPE BIJ REEKSVORMING

§ 18

A—SŪTRAS DIE WEGENS HUN DIRECT VERBAND TOT SŪTRA S IN I—VIII I IN DE TRIPĀDĪ WERDEN OPGENOMEN

Om redenen als in de vorige § omschreven werden dan onderscheidene substituties *sūtra s asiddha* gesteld Met betrekking tot de verdere behandeling van de vormen die volgens deze geneutraliseerde *sūtra s* ontstaan geldt dat ook hierbij wat § 17 A voor ontwikkelingen in I—VIII 1 werd uiteengezet in t algemeen een ontwikkelende continueerende substitutiemethode wordt gevolgd Waar een ontwikkeling niet gelijk in VIII 2 18 (*krpta > klpta* waarna *l* blijft) tot één proces beperkt blijft maakt P a n i n i dus het proces volgens hetwelk een der bijzondere vormen ontstaat tot hoofdproces waarna hij uit bedoelden vorm als nieuwe norm door voortdurende toepassing van hetzelfde procedé successievelijk de andere vormen afleidt

Voorbeeld Van den u t g a n g *instr pl bhis (ais)* wordt eerst *s* algemeen $> R (ru)$ Deze *ru* blijft of wordt algemeen $> h$ De *visarga* blijft of $> s$ enz

In rechtstreeksche verhouding tot een of meer substituties *sūtra s* uit I—VIII 1 staat dus telkens of een substitutie (*klpta*) of — gewoonlijk — de eerste eener reeks van substituties

Het aantal dezer eerste of eenige substituties die op de gegeven wijze in de *Tripadī* terechtkomen behoefde niet aan het toeval te worden overgelaten doch kon door de wijze van uniformering en den aard der verdere substituties vrij willekeurigheid worden uitgebreid P a n i n i heeft dit (in navolging van K a t y a y a n a s *Pratīṣakhyā*?) gedaan in de mate als hij meende zijn *śāstra* te kunnen vereenvoudigen

Neutralisatie wordt aangeduid door plaatsing onder VIII 2 1

De *sūtra s* die op de aangeduide wijze tot vermindering van ongewenschte of vermeerdering van gewenschte overeenstemmingen of verschillen *asiddha* worden gesteld vormen in eersten aanleg de *Tripadī*

Opmerking 1 Met name processen aan het v o o r d e n d e en op daarmee overeenkomende plaatsen verhuisden op deze wijze naar de

Triṣṭāḍī doch ook onderscheidene interne *samdhī* processen vonden daar hun plaats

B—BEGIN EN VERVOLGSŪTRA'S

Wegens hun direct verband tot *sūtra*'s uit I—VIII 1 werden nu allereerst belangrijke *sūtra*'s als VIII 2 7, 23, 3 7, onder de accentsūtra's VIII 2 4—6, uit verschillende in I—VIII 1 beginnende reeksen in de *Triṣṭāḍī* opgenomen

Opmerking 2 Ook andere omstandigheden kunnen mede aanleiding zijn *sūtra*'s onder VIII 2 1 op te nemen als b v de wenschelijkheid om *vat*, dat als *matup* met *mat* wordt vereenigd te scheiden van het gelykluidende *vat*, dat in I—VIII 1 optreedt

Tenzij met een *asiddha* gestelde substitutie een reeks tevens eindigt, gelyk in den overgang $r > l$ ($r > l$) (VIII 2 18 v v), zet deze zich daarna voort in verdere *Triṣṭāḍī* substituties, eventueel onder aansluiting aan andere reeksen, waarmee ze een phase gemeen krijgt Deze verdere „vervolgs substituties“, die met de in eerste instantie *asiddha* gestelde „begins substituties“ de *Triṣṭāḍī* opbouwen, sluiten dus alle aan op een dezer begins substituties of een continuatie daarvan

Voorbeeld Op het b v op VI 1 68 aansluitende beginsūtra VIII 2 23 (*bhavānt* > *bhavān*) sluit met geldigheid voor doorlopende rede VIII 3 7 aan dat tevens als beginsūtra voortzetting is van *sūtra*'s als VI 1 103 en zelf wordt weer voortgezet in VIII 3 15 enz

Daar nu ten opzichte van hun continuaties de gecontinueerde *sūtra*'s *siddha* moeten zijn en in de *Triṣṭāḍī siddhatva* precedentie onderstelt, moeten alle *sūtra*'s, die, of die mede als continuaties zijn bedoeld hetzij van beginsūtra's of van continuaties daarvan, wegens vereischt bezit van secundair *asiddhatva* op deze volgen (Secundair *asiddhatva*, § 15 bl 128 v v)

Voorbeelden 1 Op VIII 2 66 moet voor doorlopende rede VIII 3 15 volgen hierop VIII 3 34 v v, enz 2 Op VIII 2 23 moet — toevallig als gedeeltelijke opheffing er van — VIII 3 31 volgen (*bhavān* *ṣete* > *bhavānt* *ṣete*) hierop VIII 4 40 (> *ñic*) en hierop het facultatieve 63 (> *ñic*) Enz

Opmerking 3 Vormen, die van eenig *sūtra* zullen worden uitgesloten moeten later — in een andere reeks — ontstaan (verg b v de verhouding van VIII 2 4 tot 108) en verkrijgen dan primair *asiddhatva*

Terwijl aldus, d i omdat ze moeten worden voorafgegaan door

substituties die reeds onder VIII 2 1 staan deze gewenschte continuatiesubstituties ook daaronder geraken vult zich volgens reeksen de *Tripadi*

C-RANGSCHIKKING DER SŪTRAS IN DE TRIPĀDI

De plaats die aan een *vervolgsūtra* in zijn eigen reeks toekomt is door de logische ontwikkeling der reeks gegeven. Dat in dezelfde reeks een *vervolgsūtra* secundair *asiddha* wordt ten opzichte van voorafgaande en van het *beginsūtra*, stemt met de logische volgorde der continuaties volmaakt overeen. Behalve tot de *sūtra* s van zijn eigen reeks treedt echter een *sūtra* der *Tripadi* ook in verhouding tot *sūtra* s van andere reeksen. Hierbij nu kunnen zich vier gevallen voordoen

Asiddha kan moeten zijn

- A een *beginsūtra* ten opzichte van een ander *beginsūtra*
 - B een *beginsūtra* ten opzichte van een *vervolgsūtra*
 - C een *vervolgsūtra* ten opzichte van een *beginsūtra*
 - D een *vervolgsūtra* ten opzichte van een ander *vervolgsūtra*
- eener andere reeks

In al deze gevallen moet het *sūtra* dat *asiddha* moet worden gesteld krachtens VIII 2 1 op het andere volgen

Opmerking 4 Van conflicten als hier bedoeld zal tusschen *accentsūtra* s ter eene en morfologische *sūtra* s ter andere zijde of schoon verband tusschen beide niet ten eenenmale behoeft te ontbreken (cf VIII 2 4 v v) minder sprake zijn. Alleen met het oog hierop hadden dus b v VIII 2 4—6 niet aan 7 behoeven vooraf te gaan (Over de reden waarom dat wel is geschied cf § 20.) Collisies bij *sūtra* s van denzelfden aard zullen echter licht voorkomen

Voorbeelden A 1 VIII 2 23 moet volgen op 7 anders zou pron *bhava*n nog > **bhata* worden (Beide *sūtra* s zijn *beginsūtra* s b v beide ten opzichte van VI 1 68 respectievelijk met betrekking tot b v vormen als **bhavant* en **rajan*) 2 *Sūtra* VIII 4 68 moet op de *pluta sūtra* s volgen anders zou *Devadatta* 3 (VIII 2 84) geen heldere a 3 krijgen 3 *Sūtra* VIII 2 30 moet aan 4 40 voorafgaan opdat *pūrvā vipratishedhena* *īac + su īac + si (ti)* > **īaksu* **īaksu* (— *ti*) worden (VIII 4 40 zou **īaccu* **īaccī* (**īacci*) hebben opgeleverd)

B 1 **Sarpissu* wordt eerst VIII 2 66 > *sarpīRsu*. Daaruit ontstaat VIII 3 15 *sarpīhsu*. Dit blijft volgens VIII 3 (31 en) 36 *sarpīhsu* en wordt daarna volgens 58 > *sarpīhsu* of wordt volgens 34 > **sarpissu*. Deze vorm wordt dan volgens 58 > *sarpīss* en hieruit ontstaat volgens 59 *sarpissu*. De stam *s* wordt dus na eerst eenige wijz

gingen te hebben ondergaan ten slotte als *s* volgens VIII 3 59 > *r*. Dit *sūtra* is echter beginsūtra ten opzichte van *b v* IV 1 2 (Evenals in **sarpissu* wordt in **agnisu* (IV 1 2) suffigale *s* na *r* > *s*) 2. Sūtra VIII 4 68 moet volgen op 3 17 (*kay aste a samirā* als *virā* behandeld)

C 1 VIII 4 58 (continuatie van 3 24 *kuranti* > *kṛanti*) moet volgen op VIII 4 2 anders zou *kuranti* nog > **kuranti* worden. 2 *Ācīr* > *aṣīr* (VIII 2 76) wijl VIII 3 15 (continuatie van VIII 2 66) *asiddha* is

D Met betrekking tot de ontwikkeling van het part perf pass van \sqrt{tyd} wordt VIII 2 42 (*tyd + ta* > **tyuna*) in doorlopende rede volgens twee reeksen voortgezet. In VIII 4 1 valt de cerebralisatie der eerste *n* samen met die van elke andere *n* die door *r* wordt voorafgegaan in VIII 4 41 die der tweede *n* met die van elke andere *n* in inlaut positie na cerebraal. Was nu de laatste continuatie vóór de eerste geplaatst dan zou wel de *n* van den stam worden gecerebraliseerd doch die van het suffix zou dentaal blijven.

Geval D komt uit den aard der zaak weinig voor (Dat in het gegeven voorbeeld de beide beginprocessen der verschillende reeksen in een zelfde tweeledig *sūtra* (VIII 2 42) zijn vereenigd is gelijk vanzelf spreekt louter toeval)

Niet alleen moeten dus in dezelfde reeks latere continuaties steeds op vroegere volgen de verschillende reeksen moeten bovendien zoo zijn dooreengewerkt dat aan de zooeven genoemde eischen (A—D) blijft voldaan.

Opmerking 5. Ook een beginsūtra dat dus reeds op grond van zjn verhouding tot een of meer *sūtra s* in I—VIII I in de *Tripādī* moest terechtkomen kan tevens continuatie van een ander begin *sūtra* zijn of zelfs van een continuatie daarvan. Het is in dit geval begin en volvoegsūtra tegelijk en het is duidelijk dat ook in dit geval het eerstbedoelde *sūtra* moet volgen op het andere waardoor de vrijheid van plaatsing der beginsūtra *s* nog meer wordt beperkt dan reeds volgens A het geval is. Sūtra VIII 4 57 *b v* — beginsūtra ten opzichte van *b v* VII I 23 — moest als continuatie van *b v* VIII 2 7 (*rajan* > *raja*) op dit *sūtra* volgen. Zoo ook moest VIII 4 40 — beginsūtra ten opzichte van *b v* VI I 73 (3 73) (cf *gacchati*) — volgen op *b v* het facultatieve *sūtra* VIII 3 31 (cf **bhavant* *ṣele*) dat een continuatie is van het beginsūtra VIII 2 23.

D—INWENDIGE STRUCTUUR DER TRIPĀDĪ PARALLELISME VAN HET NEUTRALISATIE EN HET LOGISCH PRINCIPE IN DE REEKSEN

Op de wijze als hierboven is uiteengezet sluit op elk begin *sūtra* der *Tripādī* waarmee niet een ontwikkeling eindigt een

reeks van substituties aan Van de nieuwe vormen die na elke substitutie ontstaan gaat bij de volgende substitutie een deel een eigen weg Nieuwe reeksen ontstaan waar deze uitloopers en andere reeksen of uitloopers daarvan een phase gemeen krijgen

Opmerking 6 Waar zulk een samenvol met locale opeen volging gepaard gaat ontstaat een ketenverbinding

Daarna grijpen weer nieuwe splitsingen plaats enz

Voorbeelden Vergelijk de boven gegeven voorbeelden Zoo is verder o a VIII 266 voortzetting van b v IV 12 (cf nom s su voor zoover n et volgens VI 168 69 geapocopeerd *jas cas* voor zoover niet volgens VII 120 e d gewijzgd *bhis* voor zoover niet volgens VII 19 vervangen door *ais*) verder van III 478 82 (vormen op s voor zoover deze niet volgens III 498 v v VI 168 e d is geapocopeerd) e d Hier loopen dus verschillende reeksen in een vroeg stadium samen tot een nieuwe reeks die begint met vormen op — R en die zelf gecombineerd met de — r vormen de na VIII 314 overblijven volgens VIII 315 wordt gesplitst in een blijvende R (r) en een h reeks Deze h reeks lost zich volgens VIII 334 v v in verschillende onderreeksen op enz

De locale verhouding der plaatsen waar deze reeksen beginnen of eindigen of onderreeksen zich afsplitsen of verbinden met andere reeksen of onderreeksen of eindigen moet in overeenstemming blijven met de onder C besproken eischen van primair of secundair *asiddhata*

Opmerking 7 Dus moeten van b v reeks $a^1 a^2$ de tusschenruimten zoodanig worden gekozen dat daarin de *sūtra* s — c q een deel der *sūtra* s — van b v reeks $b^1 b^2$ waarvan b v b^3 primair of secundair *asiddhata* moet bezitten ten opzichte van b v a^3 in e gen volgorde konden worden opgenomen terwijl toch b^3 een plaats achter a^3 knijgt

Opmerking 8 Het is nu ook duidelijk dat de beginsūtra s der verschillende reeksen niet in gesloten rij de eerste plaatsen der *Tripadī* konden innemen noch zou elk *sūtra* zoodanig kunnen worden geplaatst dat aan alle plaatsrelaties gehjktjd g werd voldaan in onbepaalde mate konden worden opgenomen (En het kwam er dus op aan om het aantal — en dus het in de vorige § geschetste voordeel — zoo groot mogehjk te doen zijn deze beginsūtra s zoo gunst g mogehjk te kiezen)

Behalve en meer nog dan door de schikking der beginsūtra s wordt de verdere vorm der *Tripadī* derhalve bepaald door de

wijze waarop de reeksen der *vervolgsutras* (de continuaties der verschillende *beginsutras*) zijn dooreengewerkt

Waar Panini (cf § 13 bl 99) zich verder voorstelt in de *Tripādī* eerst (VIII 2 1—107) een stel ideeële *pada* vormen te construeeren (Formatiegroep *I*) en daaruit en uit de uit I—VIII 1 overgeleverde vormen zoowel de definitieve *samhita* als de *arasana* vormen af te leiden (Formatiegroep *II* (cf bl 191)) spreekt het vanzelf dat aan de constructie der bedoelde *pada* s in hoofdzaak de verschillende *beginsutras* zullen deelnemen. Op deze zijn de *sutra* s in I—VIII 1 goeddeels berekend. Uit wat I—VIII 1 en het eerste deel der *Tripādī* (VIII 2 1—107) samen aan vormen opleveren worden VIII 3, 4 volgens reeksen de *samdhī* en de pauzevormen afgeleid. Enkele *sutra* s in I—VIII 1 zijn reeds direct hierop gericht.

In Formatiegroep *I* zal een rationeele schikking der *sutra* s niet onmiddellijk zijn gegeven. In het complex van reeksen van substituties echter volgens welke de afleidingen van Formatiegroep *II* tot stand komen loopen gelijk boven (bl 173) werd opgemerkt reeksgewijze het in de *Tripādī* overheerschend secundair *asiddhanta* en het logisch beginsel parallel.

Dit parallelisme blijft echter bestaan waar reeksen die aanrakingspunten vertoonen ineenvloeden immers is de gemeenschappelijke phase in elke reeks afzonderlijk de logische voortzetting der voorafgaande.

Voorbeeld. Zoo ordt volgens VIII 3 15 zoowel voor de *r* die volgens VIII 2 23 (24) (*paṭ* *r*) als voor *R* die volgens VIII 2 66 (*agni* *R*) aan het einde komt *h* gesubstitueerd. Volgens het genoemde dubbele principe volgt VIII 3 15 op beide andere *sutra* s — De voorafgaande phase kan ook in I—VIII 1 liggen. Gelijk **abhināḍ* (2 s imperf. $\sqrt{b} d$) $>$ *abhināḍ* (VI 1 68) (facultatief) $>$ **abhināR* (VIII 2 75) wordt wordt *īras* (I 1 37 II 4 82) $>$ **īraR* (VIII 2 66).

Zoo konden de *sutras* in hoofdzaak logisch worden gerangschikt.

In welke mate aldus het *asiddhanta* principe in 't algemeen in de hand werkt of gedooft dat in verdere overeenstemming met het logische principe in de *Tripādī* ook een logische orde van groepen wordt onderhouden zal in de volgende § worden onderzocht.

(VIII 4 1—3) verbonden met vormen waarin (onder dezelfde omstandigheden) n op r volgt tot een vormgroep waarin $n > n$. Op een ander punt knoopt dezelfde s groep aan het proces *S tuna s tuh* (VIII 4 41 v v) dat zelf (§ 14) mnemotechnisch met *S toh c cuna c cuh* (40) is verbonden. Enz.

Hiermede is dan tevens de groepeerings gegeven. Groepen vormen

- 1 *sūtra s* volgens welke voor verschillende *sthaninah* gelijke *adeṣa s*
- 2 zulke volgens welke voor gelijke *sthaninah* verschillende *adeṣa s* worden in de plaats gesteld

Voorbeelden. 1 In de *ru* groep (VIII 2 66—75) vallen samen de reeksen die op dat oogenblik s aan het einde behouden, hetzij deze van den aanvang af aan het einde staat of later aan het einde is gekomen, dus b v *nom s* (in zoover met volgens VI 1 68 e d gewijzigd). 2 s imperf. (eveneens behoudens VI 1 68) e d met b v vormen die volgens VI 1 68 d aan het einde hebben (cf. omschrijving bl. 111). 2 In groep VIII 3 34—54 worden vormen met auslautende h die aan zekere voorwaarden voldoen $>$ dezelfde vormen met s h \tilde{h} enz.

In beide gevallen representeren de processen der groepen dus een continuatie in het eerste geval van fasen van verschillende reeksen in het tweede van een fase eener juist ontstane nieuwe reeks (cf. vorige § bl. 176). Het in de vorige § geconstateerde parallelisme tusschen het logisch en het (secundair) *asiddhatva* principe in de continuïteit der reeksen blijft dus ook bij groepsvorming bewaard.

Vormde de *Tripadī* van het begin af een reeks, dan zouden de groepen corresponderende met de respectievelijke nieuwe fasen in geheel regelmatige orde op elkander kunnen (en moeten) volgen. Daar echter reeds in den aanvang verschillende reeksen bestaan die bovendien op onderscheidene plaatsen zich splitsend tot nieuwe reeksen worden verbonden, welke fasen van verschillende reeksen geheel of gedeeltelijk voortzetten, zullen dikwijls groepen in bonte rij op elkander komen te volgen. Speciaal in het eerste deel (den eersten *pada*) waar in de groepsvorming verschillende reeksen uitloopers van reeksen die in I—VIII 1 wortelen zijn betrokken moet dat het geval zijn. Dat daarmede de mogelijkheid van optreden van primair *asiddhatva* hier het grootst wordt en dus meer dan elders met de in het begin dezer § gegeven eischen van opeenvolging der groepen rekening moet worden ge-

houden, stoort te minder, naarmate van een rationeele rangschikking van zulke verschillende groepen op zich zelf reeds nauwelijks sprake kan zijn

Opmerking 1 Groep VIII 223 v v kan zoowel volgen op 7 v v als daaraan voorafgaan. Uit zuiver rationeel oogpunt verdient geen der beide schikkingen de voorkeur boven de andere. Uit constructief oogpunt evenwel (VIII 21) is het noodig dat 23 op 7 volgt (dat zoo doende ook korter bij 2 komt te staan)

De rangschikking der volgende (*samhitā*) groepen vertoont in hoofdzaak het boven omschreven beeld secundair *asiddhata* volgt logische continuatie op den voet

Opmerking 2 **Agnis* > — *R* (VIII 266) > — *h* (315) > *s* (441) de opeenvolging der groepen waarvan deze substituties deel uitmaken is hiermee gegeven

Op dezelfde wijze, als *sūtra* *s* zich tot groepen vereenigen, groepeeren zich groepen tot grootere groepen

Opmerking 3 Zoo zijn de *pada*-eindspraakklanken van Formatiegroep I a h w gemeenschappelijke *sthānin* der wijzigingen in Formatiegroep II. Positiegroep A. Daarna worden in het dan ontstane vormstelsel alle inlautende consonanten aan de processen van Positiegroep B onderworpen en ten slotte alle dan aanwezige spraakklanken aan de algemeene *samdhī* regels van Positiegroep C.

De drie positiegroepen echter vereenigen zich tot (én geheel tegen over Formatiegroep I. Terwijl immers in deze groep (I) aan het eind van *pada* een voorloopige algemeene spraakklank wordt geconstrueerd zonder dat het daarbij op den beginklank van het volgende woord aan komt — waarmee echter vooruit wel rekening is gehouden! — blijft in de drie positiegroepen voortdurend het oog op den volgenden een enkele maal op den voorafgaanden spraakklank gevestigd. In Positiegroep A worden de vormen uit I (en de uit I—VIII 1 overgeleverde) dienovereenkomstig gewijzigd. Daarna worden in positiegroep B de inlautende consonanten zoodanig door andere vervangen dat voor deze én de veranderde eindklanken gemeenschappelijke algemeene *samdhī* wetten kunnen worden opgesteld.

Ook hier bespeurt men overal weer continuatie. Dat ze door neutralisatie wordt begeleid (secundair *asiddhata*) behoeft niet meer te worden aangetoond.

Opmerking 4 Dat naast dit secundair ook primair *asiddhata* kan optreden is boven uiteengezet (Zie Opmerking 1). De restende speling laat ruimte aan het mnemotechnisch beginsel. Waar dit met het logische in strijd komt wordt of een compromis getroffen of het eerste behaalt in doorbreking der logische groepeerings de overwinning op het laatste (Verg. § 6).

De groepen zijn de logische eenheden waaruit eerder dan uit de afzonderlijke *sūtra*'s of uit reeksen daarvan de *Tripadī* ten slotte is opgebouwd. Blijkens het voorgaande moet zich een logisch gerangschikt stelsel van reeksen in een stelsel van logisch gerangschikte thematische hoofd en ondergroepen weerspiegelen.

Opmerking 5. Bij Panini is gelijk van zelf spreekt het voortdurend combineren en splitsen der reeksen niet bet (met het oog op bekorting) vooropgestelde doel met de daaruit volgens boven gezegde ontstane groepeerings als gelukkig gevolg. Om een bepaalde groepeerings te krijgen construeert hij juist omgekeerd op een bepaalde wijze volgens de substitutiemethode de reeksen. Zoodoende ontstond — het *Pūrvatrasiddham* eenmaal gegeven — wel een secundair *asiddhatva* doch voortspruitend uit de progressieve methode van behandeling der stof kon het daarmee niet collideeren. De verschillende fasen der verschillende reeksen brengt hij nu onder het régime van VIII 21 in zoodanige verhouding tot elkander dat de groepen zich op de gewenschte wijze ontwikkelen.

Dat zich hierbij wel eens gecompliceerde verhoudingen konden voordoen is uit de boven en in de vorige § gemaakte calculaties — die niet pretendeeren aan overwegingen van Pānini te beantwoorden doch de aandacht vestigen op consequenties waarvoor hij kwam te staan — voldoende gebleken.

IV — SYSTEMATISCHE OPBOUW DER TRIPADĪ

§ 20

Dat de groepen den inhoud moesten krijgen als § 14 is omschreven kan hier van de eerste er van daar ze groeien uit reeksen die uit loopers zijn of continuaties vormen van reeksen die in I—VIII 1 wortelen niet worden opgehaald. Hoe bij Panini uit de reeksen die continuaties zijn van *Tripadī* reeksen of van zulke, die nog in de *Tripadī* doorloopen logische hoofd en ondergroepen ontstaan zonder dat daarbij aan VIII 21 te kort wordt gedaan en in welk onderling verband deze groepen treden zal voor zoover dit niet reeds uit de omschrijving der groepen (§ 14) of elders zichtbaar is geworden beneden nader moeten blijken.

Naar de mate waarop Pānini er in slaagt onder inachtneming van het *asiddhatva* principe de stof der *Tripadī* rationeel in te deelen

len moet in het groot de waarde van het systeem der *Tripādi* worden beoordeeld

Hulpoverzicht Een voorafgaand beknopt hulpoverzicht kan het meegaan met Pāṇini in het volgende vergemakkelijken

De vocaalsamdhī kon bijna volledig in I—VIII 1 worden behandeld (Verg § 17 Opmerking 2) Van behandeling ook van den consonantsamdhī kon aldaar in het algemeen geen sprake zijn doordat bij de normalisatie in de flexie overal een consonant is doorgevoerd (§ 4) die met name in den auslaut vaak belangrijk verschilt van die waarop de externe en dan ook vaak de interne samdhī teruggaat

Voorbeeld *Vag ghasati* (VIII 462) b v kon niet zonder meer volgens het regelmatige (facultatieve) *Jhajo hah* uit *tae* (met *c*) *hasati* worden geconstrueerd Er moesten integendeel tusschenprocessen worden ingevoerd eerst wordt $c > k$ (VIII 230) daarna wordt $k > g$ (VIII 239) en daarachter wordt eindelijk (facultatief) $k > gh$ (62) Naargelang dergelijke gevallen worden opgeruimd naargelang Pāṇini dus het einde van zijn werk nadert zullen zijn substituties minder van de formules der hedendaagsche grammatica afwijken

De beschrijving van den consonantsamdhī bleef dus goeddeels aan de *Tripādi* voorbehouden Waar nu in I—VIII 1 behalve ten opzichte van vocalen van uitwendigen *saṇdhī* zoo goed als geen sprake is geweest komen in de *Tripādi* het eerst aan de beurt de processen volgens welke de *pada* s aan het einde nogmaals een transformatie ondergaan (Formatiegroep I) voordat ze geschikt zijn om als uitgangspunt voor de definitieve vormen in doorloopende rede (Formatiegroep II) te gaan dienen

Opmerking 1 Een internen samdhī onderscheidt Pāṇini niet hij stelt algemeen den *samhūa* (= samdhī) tegenover den *avasana* vorm (Verg § 5 Opmerking 8)

Opmerking 2 In Formatiegroep I kan de nieuwe denkbeeldige vorm tevens de *padapatha* vorm zijn doch een principieel verschil is dit niet Zoo wordt aan het eind van een *pada* elke $s > ru$ elke $s > d$ (VIII 266 v v 39) De bedoeling is in I een stel *pada* vormen te construeeren waaruit volgens eenvoudige *sūtra* s in II *a* de *avasana* *s* de definitieve samdhī vormen kunnen worden afgeleid De mogelijkheid *a* en *s* uit een gemeenschappelijken grondvorm af te leiden werd gegeven door de omstandigheid dat aan de auslaut vormen inderdaad veelal de pauzevorm ten grondslag ligt¹⁾

In § 13 is geconstateerd hoe de tweede Formatiegroep zich verder in drie positiegroepen splitst waarin de processen respectievelijk in grootte alleen op den anlaut alleen op den (an en) inlaut en op een vellekeurige positie in het *pada* betrekking hebben

In § 14 zijn verder de ondergroepen omschreven waarin de genoemde hogere groepen uiteenvallen

1) Cf. Wackernagel loc. cit. I § 275

A ONDI RGROFPEŒ

Formatiegroep I (VIII 21—107)

In de voorbereidende Formatiegroep *I* hebben op consonanten betrekking VIII 27—75. Van de positie aan het begin is in dit gedeelte slechts eenmaal sprake (37, 38). De wijzigingen welke worden aangebracht betreffen dus spraakklanken in of van het eind van het *pada* het meest de laatste. Waar mogelijk — of bever wenschelijk — worden inlaut met auslautprocessen gecombineerd (cf. bv. VIII 229 11). Enkele processen (VIII 242 11) hebben alleen op den inlaut betrekking.

Opmerking 3. Ten gevolge van dezelfde omstandigheid als waardoor *IIa* en *s* (zie Opmerking 2) dat wel deden gaan in en auslaut minder goed samen. Zoo onderstelt de uitwendige *samdhī* 1 dat van slot-consonantgroepen alleen de eerste blijft 2 dat evenals in pausa oude velair onverschillig welke spraakklank volgt aan het slot altijd *k* (*g*) oude palataal ook *t* (*d*) oplevert 3 dat aspiraten de aspiratie verliezen. Daarentegen wordt de *sa dhī* bij woorden op *s* (*r*) niet op *h* doch op de oorspronkelijke consonant gebaseerd. Enz. 1)

De inlautende consonanten moesten dus meer op regelmatigen *samdhī* de auslautende op haar afwijkend gedrag worden geprepareerd. Dit laatste viel te moeilijker naarmate de consonanten nog meer in een grondvorm stonden. Met de positie aan het eind van het woord moest bovendien die aan het eind van bepaalde voordstammen worden gelijkgesteld (waarvoor (I 414 11) het begrip *pada* wordt geconstrueerd).

Van de vocaalsūtra's die in de minderheid zijn zijn drie groepen aan het einde vereenigd terwijl één groep om logische redenen (zie beneden) aan de consonantsūtra's voorafgaat.

Formatiegroep *I* komt als volgt tot stand (De nummers in margine verwijzen naar de in § 14 omschreven groepen plaatsing er van in parenthesi beduidt dat de betreffende processen ook of exclusief op den inlaut betrekking hebben.)

- (1) Dat de processen dezer groep ten deele ook gelden voor uitwendigen *samdhī* maakt een eenigszins vreemden indruk daar dergelijke processen verder in Formatiegroep *I* in t geheel niet voorkomen. Maar den aard der stof (accentuatie) sluiten de processen van groep 1 geheel aan bij die van den vorigen *adhyāya*.

De vormen waarin de substituties plaatsvonden zijn reeds ontstaan volgens de *samdhī* regels uit I—VIII 1 en het is dus

1) Cf. Wackernagel loc. cit. § 75 (Ver. § 3).

duidelijk, dat met betrekking tot de accentuatie deze formaties het eerst worden behandeld

Opmerking 4 Van de beide andere accent *sūtra* groepen behandelen de *sūtra*'s der eerste groep (VIII 282—107) in hoofdzaak de accentuatie der vocalen, die volgens dezelfde *sūtra*'s worden geconstrueerd, de laatste (VIII 466, 67) de svariteering van vocalen onder voorwaarden, die mede door de processen der beide vorige groepen worden bepaald (De *ṣ* vocalen van groep VIII 282—108 staan niet alle op het eind van den zin! Vergel ook VIII 467!)

Het moest Pānini, ook in zijn stelsel, opvallen, dat consonanten, die door afval van consonanten daarachter aan het eind van een *paḍa* komen, zich over 't algemeen op dezelfde wijze gedragen als zulke, die van het begin af deze positie innemen

Voorbeeld Zoo volgen de *s* van *devās* (IV 12) en die van *ś* *śaśās* (VI 168) veelal dezelfde processen (VIII 266 enz., 74 enz.)

Dat *n* zich hieraan onttrekt, kon hem niet ontgaan

Voorbeeld In *rājān* wordt de *n* wel in *ḷhātān* (VIII 223) niet geapocopeerd

Hij verplaatst dus terecht den afval van *n* in *rājān* e d in een „vroeger stadium”, door de apocope van *n* aan het eind van een *prātipadika*, tevens *paḍa*, als eerste consonantgroep op te nemen (VIII 27, 9, 16, 17)

Asiddhatva Over de opneming van VIII 27 en dus (§ 19) van de geheele *n* syncopegroep in de *Triṣṭupī* is meermalen gesproken (Verg. bv § 16 op het *sūtra*)

Opmerking 5 *Asiddhatva* van VIII 27 ten opzichte van 4 zou meebrengen dat in *baś*, enz. (met lange *i* volgens VI 413) *ṣ* *ṣ* *ṣ* volgende vocaal geen *ksaīpra svarita* zou kunnen optreden (Cf VIII 22)

Bij de processen der vorige groep sluiten de opheffing der uniformering in vormen met andere nasalen en van liquidae¹⁾ aan Zoo ontstaan groepen 3 en 4 (respectievelijk VIII 29—16 en 18—22)

Asiddhatva Daar de substitutie volgens *sūtra* VIII 216 *asiddha* is ten opzichte van die volgens *sūtra* 9 (cf § 16) en *sūtra*

1) Cf The mnemotechnics of Panini's grammar, I The *Ḥṛīa Sūtra* Paper read at the 1st International Congress of Linguists on the 13th of April 1928 by B. Gadegón, Acta Orientalia VII, p. 32, 2d conclusion

16 (zoowel bij de syncope als ook) bij de *matuṣ* groep behoort (§ 14) moest deze laatste volgen. Aan een vaste plaats in de *hal* afdeeling schijnt de vierde groep niet gebonden. De consonanten die in deze en die welke in de beide vorige groepen worden hersteld resp. gesyncopeerd gaan echter vaak samen minder als *yam* consonanten dan wel doordat geen er van tot de *ṣhal*-consonanten behoort. Dit zal tot de plaatsing van groep 4 onmiddellijk achter groep (2 en) 3 hebben geleid.

5 Met de overige slotconsonanten uit I—VIII 1 worden vervolgens (VIII 2 23 volgens VIII 2 23 v v alle op één lijn gesteld welke na afval van 24 29) een of meer consonanten er achter aan het einde van een *pada* komen te staan.

Opmerking 6 Enkele slotconsonantgroepen zijn reeds eerder vereenvoudigd (VI 168 421 **rājān mur*).

Opmerking 7 Doordat *s* reeds indeur of ar verbindingen met verschillende andere consonanten aanging en ook door analogie werkingen ontstonden dikwijls formaties die zich in Panini's systeem als sterke afwijkingen moesten vertoonen. Hierin voorzien verschillende *sūtra*'s (VIII 2 29 41 cf. Opmerking 6 bl. 107 v v).

(6) Bij het laatste *sūtra* der vereenvoudigingsgroep dat de alge (VIII 2 25-meene geldigheid der apocope van *s* na consonant behelst, sluiten 28 29) gevoeglijk de syncopeprocessen van inlautende *s* aan.

Asiddhatva *Asiddhatva* van groep 5 ten opzichte van groep 1 (waarop groepen 2 en 3 moesten volgen) blijkt uit talrijke voorbeelden. 1 *Bhātan* (< —*nt* < —*nts* VI 168) wordt niet meer > *bhāta* (VIII 2 7). 2 Zoo wordt *tadrṣ v s* (< *tad* + *drṣ* + *kṛin* (III 2 60) + *su*) > *tadrṣ* (VI 167 68 391) > (Ved.) *tadrṣ* (VII 183) > *tadrn* (VIII 2 23) waarin de *n* niet meer volgens VIII 2 7 wordt gesyncopeerd (doch > *n* VIII 2 62). 3 *Yunṣ v s* (III 2 59 VII 1 71) > *yun* (VIII 2 23) dat niet meer volgens VIII 2 7 > **yu* wordt (doch *yun* VIII 2 62). Groep 6 (inlaut!) kan ten opzichte van groep 5 niet van een vaste plaats zijn gebonden. De plaats onmiddellijk na deze groep berust dus op mnemotechnische overwegingen (*anuvṛtti* van *saṣṣa* uit 24).

7 Van de meeste consonanten (van tweeërlei soort zie onder 2) (VIII 2 (29) aan het slot van een *pada* geldt de algemeene tendentie, dat ze 30 3f) in doorlopende rede (behalve voór stemlooze consonanten) en facultatief ook in pausa stemhebbend worden of blijven en aspiratie verliezen. Aan dezen hoofdregel (het *jaṣṭha sūtra* VIII 2 39)

worden nu alle andere processen direct of indirect vastgeknoopt resp ondergeschikt gemaakt. Moeilijkheden gaven voornamelijk de palatalen en *h* doordat deze aan het einde in Panini's stelsel veelvuldig en in werkelijkheid in deze positie niet voorkomen. Men vergemakkelijkt het overzien der nu volgende processen door van de ontwikkeling dezer palatalen en *h* uit te gaan.

Voor de palatale mutae die Panini als normen stelt had hij hetzij vóór den hoofdregel (39) hetzij daarna ten deele velaire mutae ten deele cerebrale mutae resp spiranten kunnen substitueeren. In gedeeltelijke afwijking daarvan geeft hij (cf § 14 groep 7) en wel voor den hoofdregel in plaats van cerebrale muta (spirans) steeds de spirans (*s*) voor *h* — met het oog op de volgende groep en groep 9 — steeds cerebrale resp gutturale media aspirata.

Opmerking 8. Het is uit den aard der zaak niet toevallig dat deze aspiraten respectievelijk indeur palataal en velair representeren.

Hierdoor kon hij volgens een zeer algemeenen nl voor alle posities voor consonant (behalve nasaal of semivocaal) geldigen regel (Coh *kuh* VIII 230) het verloop zijner overige palatalen in in- en auslaut combineeren (het laatste onder nadere inwerking van den hoofdregel).

Opmerking 9. Door de bepaling *ḡhal* (VIII 230) en niet *hal* wordt de palataal die analogisch vóór met *m* beginnenden persoonsuitgang optreedt (*īacm* *c* < *h*) en die van type *ucjate* tegenovergangen volgens VIII 230 beschermd.

Opmerking 10. *Vakya* ed waarin vel *h* ontstaat ofschoon geen *ḡhal*-consonant volgt worden elders verantwoord (VII 352 ed) — Door groep 12 *asiddha* te stellen *d* 1 te doen volgen werden *lagna* (\sqrt{lasj} *g* < *j* < *sj* 30 29) *magna* (\sqrt{masj}) ed volgens 29 *bhagna* (\sqrt{bhaj}) ed volgens 30 verklaard.

Asiddhatva ten opzichte van (beide) vorige groepen blijkt bv uit 3 *s* van aoristen van $\sqrt{\text{op}}$ op *c* daar bij plaatswisseling van 29 (dat (§ 14) 66k bij groep 6 behoort) en 23 *s* in plaats van *h* aan het eind dezer vormen zou komen (**aracst* (\sqrt{ric}) zou (in plaats van *arakh*) > **araks* (VI 168) > *arais* (VIII 229) opleveren *aprah* (\sqrt{prc}) > **apras* *amok* (\sqrt{muc}) > **amos* worden enz.)

Nog een proces de verspringing van aspiratie volgens VIII (VIII 2 37 2 37 bij palatalen en *h* (*d* 1 nu (31 11) in vormen op *dh gh*) én (8) 38)

andere spraakklanken moest aan den hoofdregel voorafgaan opdat door dezen (aan 37) geen gevallen zouden worden onttrokken

Asiddhatva Groep 8 moest bovendien volgen op 7 zoo doende kon volgens 37 in *godhuk dh* < *d* ontstaan wijl volgens 32 (groep 7) *gh* voor *h* is gesubstitueerd Evenzoo *adhugdham* (sa gesyncopeerd volgens VII 3 73 daarna wordt *h* > *gh* waarna *t* > *dh* waarvoor *gh* > *g* (VIII 2 40 4 53)) Aan het einde *artha bhut* ($\sqrt{\text{budh}}$)

9 Eerst nu kan de hoofdregel volgen volgens welken behalve (VIII 2 39) voor nasalen (en semivocalen) voor elke consonant aan het eind van een *pada* de corresponderende media wordt gesubstitueerd

Opmerking 11 Zoowel in pausa (VIII 4 56) als in *samdh* treedt ook de tenuis op De hoofdregel is dus berekend op de positie vóór met vocaal of stemhebbende consonant beginnend woord (en de nog te geven regels voor consonanten aan het eind van een *pada* zullen dus alleen betrekking hebben op de positie vóór stemlooze consonanten) In d t opz cht spreekt uit VIII 2 39 dus dezelfde tendentie als in t alge meen uit I—VIII 1 (cf § 12 Opmerking 1) Verg ook Opmerking 14

Asiddhatva Het ten opzichte van den hoofdregel preparatief karakter der vorige groepen brengt mede dat deze secundair *asiddha* wordt Bij omkeering der volgorde zou b v in **godugh* de media blijven

(10) De aspiraten die volgens 31 v v werden geconstrueerd (en die (VIII 2 40) in de positie *ante* 39 de aspiratie weer verliezen) konden vóór *pha* consonanten nu gevoeglijk onder de logisch op de deaspiratie volgens 39 volgende aspiratiewet VIII 2 40 worden gebracht Met de overige mediae aspiratae worden ze nu dus verbonden in een algemeen proces *Jhasas tathor dho dhah*

Asiddhatva Daar het proces (39) ook geldt als de aspiraat aan het eind van een *stampada* staat moest 40 *asiddhatat* op de deaspiratiewet 39 volgen Zoo wordt wel (**duhta* >) **dughta* (32) > **dughdha* doch **dharmabudh tara* (V 3 57 cf I 4 17) > — *dt* (39) (> — *tt* VIII 4 55) (> *dharmabhuttara*)

(11) Hierna konden de wijzigingen die de palatalen en *h* in de ten (VIII 2 41) opzichte van den hoofdregel preparatieve groepen hebben onder gaan worden gecorrigeerd Dus komt voor *dh* die VIII 2 31 voor *h* en *s* die 36 voor palataal werd gesubstitueerd nu de gutturaal in de plaats

Opmerking 12 Dat deze nieuwe substituties in wezen neerkomen op een reconstructie van de indeur gutturaal 14 bl 108 uiteengezet

Deze overgang wordt gecombineerd met die van gutturaal uit oorspronkelijke *s* (*uviksatī* \sqrt{vis})

Asiddhatva Voor zoover op de auslautpositie betrekking hebbend wordt het proces *pūrva vipratishedhena* door den hoofdregel opgeheven. Dus wordt loc pl *duis* + *su* > **duis**su* (39) niet **duksu* (41). Met de vorige groep staat de onderhavige wijl er geen punten van aanraking bestaan in geen enkel constructief verband. De volgorde dezer twee groepen is dezelfde als die der naaste substituties ten opzichte waarvan ze secundair *asiddhatva* bezitten (respectievelijk 31 v v en 36).

Ook de kunstmatige voorwaarden waardoor het mogelijk is geweest de preparatieve wijzigingen der palatalen zoo algemeen (V III 2 4) mogelijk te formuleeren (29 30) (groep 7) en toch met betrekking tot de positie *ante* op het *jaṣṭa sūtra* in te richten doch die daarna geen dienst meer doen konden nu worden opgeheven. Na wortels op palatalen (*lasj* *bhuj* enz.) wordt wederom in combinatie van wortels op andere spraakklanken de *t* van het participium *ta* > *n* (1)

Opmerking 13. Groep 10 heeft feitelijk groep 11 volgens impliciete restrictie en 12 uiteraard alleen betrekking op inlautprocessen. In zoover behoren deze groepen dus bij elkaar.

Asiddhatva Noch met een der vorige groepen noch met den hoofdregel die alleen op het eind van het *pada* betrekking heeft houdt deze groep (12) in constructief opzicht verband. *Pūrva vipratishedha* volgens de verhouding groep 10 groep 12 had theoretisch kunnen bestaan doch t geval komt niet voor (Participia op *na* van $\sqrt{\sqrt{}}$ op med asp zijn er niet). Dat althans groepen 5—7 moesten voorafgaan blijkt uit participia als *magna* (\sqrt{masj}) waarin de syncope der *s* (29) en *bhugna* (\sqrt{bhuj}) (*ny*) *akna* (\sqrt{anc}) e d waarin de overgang *j* (*c*) > *g* (*k*) (30) berust op de *t* van nog ondersteld *ta*.

Naar den aard der processen (— ten deele — opheffing der voorwaarden van substituties voor palatalen (30)) volgt groep 12 logisch op de vorige groep (verdere ontwikkeling der substituten zelve voor palatalen (en van andere spraakklanken)). Overigens maakt ze op een vroegere plaats geen bijzondere aanspraak.

Nadat nu telkens in combinatie met andere alle formaties waarin palatalen optreden volgens groepen 8—12 den juisten (V III 2 61) vorm hebben aangenomen (assimilaties en geminaties vallen

onder II), volgt als uitzondering op den hoofdregel voor finale palataal (30, 36) en *h* (31) groep 13, volgens welke een palataal aan het einde van een *kuin* stam en de *h* van *usnih* gutturaal op levert. Uit een andere reeks hierbij de *s* van *dadhṛs*.

A s i d d h a t v a Ten opzichte van den hoofdregel voor eind consonanten (39) is deze groep *asiddha* en ze moest dus daarop volgen (✓ *diṣ* (met *kuin* volgens III 2 59) moet, om vóór vocaal of stemhebbende consonant ook *dig* te kunnen opleveren. VIII 2 39 hebben doorlopen (*diṣ* > *dis* > *did* > *dig*)).

14 (VIII 2 64 65) Nu (39) de hoofdregel voor eindconsonanten behalve nasalen en liquidae, is gegeven de processen, die met het oog daarop de palatalen tijdelijk hebben ondergaan, tot hun ware proporties zijn teruggebracht en ook de eenige uitzondering op den hoofdregel der palatalen is vermeld, alles telkens in combinatie met wijzigingen van andere spraakklanken volgt de hoofdregel voor eindnasalen (*m*).

Aan het eind van een wortel wordt *m* aan het eind van een *pada* > *n*. Gecombineerd hiermede wordt inlautende *m* voor met *m* of *v* aanvangend suffix > *n* (*jaganas* (naast *jagmnas*, VII 2 68)).

A s i d d h a t v a Het verband der vorige groepen (na 9) behoefde door deze groep niet te worden verstoord, daar ze met geen er van constructief samenhangt. Het proces is *asiddha* ten opzichte van de apocope volgens VIII 2 7 *pratam* (met *ā* voor *kuṣ* volgens VI 4 15) — hetzij adj., hetzij indecl. (*śaradī*) — > *pratān* en dit met meer > **pratā* (wat zonder *asiddhatva* van 64 het geval zou zijn daar na de syncope volgens VI 1 67 (*pra*)*tan* zoowel wortel als stam is). (Op dergelijke verwijderde betrekkingen, die voor de onderlinge plaatsing der groepen geen betekenis hebben, wordt in het vervolg nog slechts bij uitzondering gewezen.)

15 (VIII 2 66) Ten slotte volgt de belangrijke uitzondering op den eind-consonantregel (39).

75) De *s* van *sajus* en elke *s* aan het eind van een *pada* > *ru* (*R*).

Opmerking 14 Het verdient opmerking dat ook deze substitutie van een *n* in de meeste gevallen fictieve waarde is berekend op de positie vóór vocaal of stemhebbende consonant (§ 12 Opmerking 1).

Opmerking 15 In groep 15 konden nu ook nog na 13 de laatste uitzonderingen op VIII 2 30 31 en 36 worden opgenomen. VIII 2 67 (**atajāR* etc) en 72 (**anadud*).

Opmerking 16 Op 15 zelf vormt VIII 2 23 (groep 5) met de trekking tot vormen als *crejan* (< **crejans*) een u zonder ng

Aangehecht worden eenige andere imperatieve en facultatieve substituties (Zie § 6 bl 30)

Asiddhatva Ook van deze groep is de plaatsing tamelijk vrij en ze kon dus de plaats innemen die haar volgens het logisch principe (§ 6) toekomt. Men zou ze dan voor 14 hebben verwacht. De plaatsing na deze moet dan worden toegeschreven aan de verhouding der groep tot de eerste der volgende (*ac*) afdeeling. Zie aldaar

Hiermede sluit de *hal* afdeeling en de behandeling der vocalen (*ac* afdeeling) waarvan reeds een groep (groep 1) ter sprake is gekomen wordt nu voortgezet en beëindigd

Groepen 16—18 zijn vocaalgroepen. In overeenstemming met (16, 17) 18 het logisch principe is dat de vocaalsutras van de consonant (VIII 2 6—107) *sutras* zijn gescheiden. Overeenkomstig hetzelfde beginsel zou men echter verwachten dat deze op gene waren gevolgd — met VIII 2 108 (vocaal > consonant) als overgang — waardoor in het begin alle vocaalsutras bij elkaar zouden zijn gekomen en verder op afgezien van een enkel vocaalsutra alle consonant *sutras* waarin dan bovendien de *R* groepen waren vereenigd

Vreemd schijnt het derhalve dat het omgekeerde is geschied. De gekozen orde moet blijkbaar aan het *asiddhatva* beginsel worden toegeschreven volgens hetwelk bv groep 16 op groep 15 (*açih*) (en ook op groep 3 (*jegilyate* met *i*)) moest volgen

Vooreerst wordt met de *ru* uit 15 de oorspronkelijke *r* (en de *v*) (16) gecombineerd met het oog op hetzelfde gedrag van vocalen (ver VIII 2 6—9) *lenging*) daarvoor **açis* > *açiR* > *açiR* gelijk **gir* > *gir*

Op het *asiddhatva* van deze groep ten opzichte van de vorige is boven gewezen

Op de bij de *hal* afdeeling aansluitende vorige groep de over (17) verlenging van inlautende vocalen handelt volgen dan nog twee (VIII 2 80) gelijksoortige groepen de vocaal (en consonant) wijziging in het pronomi *adus* (groep 17) en (18) de (met een bepaalde accentuatie 18 gepaard gaande) *pluti* van de laatste vocaal in den zin (en enkele (VIII 2 82 andere vocalen) 107)

Daar groep 17 ook op consonanten betrekking heeft vormt het met de vorige groep waarin bepaalde consonanten als voorwaarde

der substituties optreden een soort ketenverbinding tusschen de *hal* en *ac* groepen zoodat 18 dat alleen over vocalen handelt de rij moest sluiten

4 s i d d h a t o a Groepen 16 en 17 moesten voorafgaan aan groep 18 daar ze aan de *natura* lange vocalen van VIII 286 nieuwe toevoegen (secundair *asiddhatva*) Verwisseling van 16 en 17 (welke constructief mogelijk zou zijn) zou slechts een natuurlijke volgorde (zie boven) verstoren

* *

De slotsom is dat aan deze eerste Formatiegroep die er op het eerste gezicht als een conglomeraat van de meest verschillende *sutra* s uitziet een zekere systematische opzet niet kan worden ontzegd

De gedachtengang is het best te zien als men alleen let op de substituties voor den *pada* auslaut (waarmee bij geschikte gelegenheid an en inlaut zijn gecombineerd)

2 Allereerst worden (2) afgescheiden behandeld de gevallen dat een eindklank wanneer hij van het begin af aan het einde staat een andere ontwikkeling doormaakt dan wanneer hij in een jongere periode in deze positie komt

(3, 4) Inlaut Bij deze groep sluiten zich gedeeltelijk tweeërlei inlaut processen aan (groepen 3 en 4)

5 In de overige gevallen vallen samen de consonanten die van ouds aan het einde staan en (5) die welke door vereenvoudiging van eindconsonantgroepen in die positie komen

(6) Inlaut Aan groep 5 wordt het proces der syncope van inlautende s vastgeknoopt (groep 6)

Van nu af worden onderscheiden

A pada s eindigend op een *ṣhal*-consonant en

B pada s op *m*

Opmerking 17 De overige nasalen en de liqua's blijven afgezien van VIII 262 in Formatiegroep I onveranderd

7 *A* Om tot een eenvoudigen hoofdregel te komen worden (7) voor palatalen en *h* eensdeels gutturalen anderdeels cerebralen in de plaats gesteld substituten die voor zoover ze slechts tot genoemd doel dienen later weer worden gewijzigd

Anlaut Dat *gh* en *dh* voor *k* worden gesubstitueerd en (8) de omzetting van aspiratie aan den hoofdregel voorafgaat maakt het tevens mogelijk alle mediae aspiratae in dit proces te betrekken (8)

Hierna kon de hoofdregel (9) algemeen *Jhalam jaço nte* luiden 9

Inlaut Nogmaals (zie groep 8) treden de mediae aspiratae vereenigd in groep 10 (metaleptische stemtoonassimilatie) op die op den hoofdregel moest volgen met het oog op de behandeling van aspiraten aan het eind van een *stampada* (*dharmabhī tīlara*) (10)

In zoover de substitutie van *dh* en *s* voor (oude) palatalen (31-36) slechts als voorbereiding op den hoofdregel heeft gediend wordt daarop (11) voor deze én voor oorspronkelijke cerebralen vóór *s* & gesubstitueerd (hersteld) (11)

Ook de bij de behandeling der palatalen (groep 7 *sūtra* 29 en 30) nog gediend hebbende normalisatie der participiale constructies wordt nu (12) opgeheven (12)

Gecombineerd met overgangen van andere spraakklanken sluit met een restrictie op een der beide (met het oog op *A* 9) te algemeen uitgedrukte hoofdregels voor palatalen (36) de behandeling van deze in groep 13 af 13

B Nadat (14) hoofdregel *B* is vastgesteld volgt de eenige belangrijke uitzondering op *A* groep 15 14
15

Door deze verplaatsing komt de overgang tot stand tot de vocaalgroepen in de eerste waarvan (16) met de *r* uit de vorige groep oorspronkelijke *r* en *ṛ* worden gecombineerd tot gemeenschappelijke voorwaarde waarvan de verlenging van sommige vocalen wordt afhankelijk gesteld (16)

In de volgende groep 17 worden consonanten en vocalen gewijzigd in de laatste (18) alleen vocalen aan het eind van den zin en enkele andere (17)
18

Van deze vocalen (gr 18) wordt gelijktijdig het accent bepaald (In formaties die rechtstreeks uit I—VIII I zijn overgeleverd is dit aansluitend aan VIII I in groep I geschied) (1)

Formatiegroep II (VIII 2 108—4 68)

Uit de vorige vormen worden *II a* de *avasāna* *II s* de *samhita* vormen afgeleid

II a Avasāna vormen

De spraakklanken welke in I—VIII I en in I formatiegroep I

aan het einde zijn gekomen, hebben meestal ook reeds den vorm, welken ze in pausa aannemen. Doch

1. de *ṣhal*-consonanten zijn alle nog media,
2. voor elke *s* (en palataal), die volgens I gr. 15 (na orale vocaal) $> R$ is geworden, staat overal *R*,
3. oorspronkelijke *r* is overal *r*,
4. korte, lange en gepluteerde *a*, *i* en *u* (*apragrhya*) zijn nergens genasaleerd,
5. *a samvṛta* (*ṇ*) is overal nog *a vivṛta*.

In het herleiden der betreffende vormen tot pauzevormen voorzien de volgende *sūtra*'s.

1. Volgens VIII 4 56 kan voor media tenuis worden gesubstitueerd ($-dhrug$, $-dhrud$ (VIII 2, 33, 37, 39) (facultatief) $> -dhruk$, $-dhrut$ ¹⁾; (*diviṣ* $>$) *dviḍ* (39) (fac.) $>$ *dviṣ*).
2. en 3. Volgens VIII 3 15 worden *R* en *r* $>$ *ḷ* (*devaḷ*, *antaḷ* (*svarāḍi*, I 1 37)).
4. Facultatief treedt volgens VIII 4 57 de corresponderende nasale vocaal op.
5. *A vivṛta* wordt volgens VIII 4 68 $>$ *a samvṛta*.

Al deze *sūtra*'s zijn bij de volgende groep II *s* ondergebracht, hetzij ze met een *samhitā-sūtra* samenvallen (VIII 3 15, 4 68), of bij wijze van *prasaṅga* daarbij aansluiten (VIII 4 56, 57, zie onder II *s*).

Asiddhatva. In de onderlinge plaatsing bestond met betrekking tot VIII 2 1, daar de processen elkander niet raken, een groote mate van vrijheid. Het laatste *sūtra* (*A a*) moest althans op VIII 4 57 volgen. (Zie II. s. C. groep 5, bl. 202.)

II. s. *Saṃhitā*-vormen.

Bij wijze van voorbereiding ondergaan *A* eerst, aansluitend aan *Padasya* (VIII 1 16), de slotconsonanten, daarna *B* in hoofdzaak inlautende *s* en *n* wijzigingen, waardoor ten slotte *C* de zoowel voor uit- als inwendigen *samḍhi* geldende algemeene processen in eenvoudige formules konden worden samengevat.

Opmerking 18. Eenige „*samhitāyām*“ geldende processen komen reeds I—VIII 1 voor (bv. VI 1 73 v.v.; 3 114 v.v.).

¹⁾ Louis Renou. *Grammaire Sanskrite*. Tome I. *Phonétique*. Composition, Dérivation; Paris 1930. § 48b.

Positiegroep A. (Auslaut; VIII 2 108—3 54.)

Vooraf gaat, aansluitend aan de laatste groep der vorige afdeeling, het *sūtra*, volgens hetwelk het proces van VI 1 77 ook tot (VIII 2 108) de nieuwe gevallen (der vorige groep) wordt uitgebreid

Asiddhatva. Dit proces is blijkbaar secundair *asiddha* ten opzichte van de processen der vorige groep. Zie verder § 16 op het *sūtra*.

Aan de bovenbedoelde voorbereidende wijzigingen, ten deele van blijvenden aard, nemen groepen 2—5 deel. Deze kunnen het best samen worden overzien.

Met de vormen op *s* (*j*, *h*, *ṣ*, *n*, *d*), die VIII 2 66—75 > *R* is geworden, worden nu de volgende formaties verbonden: 1. de Vedische vocatieven sing. van adjectieven op *matuṣ* en *kṛasu*; 2. alle *pada*'s, die na de substituties volgens VIII 2 7, 23, 64, 68 op *n* eindigen, terwijl het volgende woord aanvangt a) met een stemlooze palatale, cerebrale of dentale muta, gevolgd door een aanspraakklank, b) met vocaal, *h*, *y*, *v* of *r*; 3. bepaalde *pada*'s in bepaalde posities (*nīn*, *svatavān*, *kān*, (op *m*) *sam*, *pum*).¹⁾

In al deze vormen laat Pāṇini de eindnasaal > *R* en tegelijkertijd de voorafgaande vocaal > *anunāsika* worden of door *anusrāra* voorafgaan (VIII 3 2, 4).

In het Vedisch is de substitutie volgens 2a) facultatief; 2b) betreft alleen Vedische vormen op *n* na lange vocaal en is eveneens facultatief.

Opmerking 19. In de vormen uit VIII 3 5, die gelijk *samśkartr* (facultatief) dubbele *s* hebben, ontstaat de eerste *s* uit *R*, terwijl de tweede op een andere wijze moet zijn verantwoord (in alle voorbeelden volgens VI 1 137 v.v.: *suf*).

Opmerking 20. In den vocatief der adjectieven op *mat* en *rat* wordt *n* (*num*) ingevoerd volgens VII 1 70, deze *n* wordt VIII 3 1 > *ru*.

Opmerking 21. In *praśān* en vóór volgens 30-gepreligeerde dentaal blijft *n*.²⁾

Opmerking 22. Dat *ru* in VI 1 113 v.v. alleen *R* uit VIII 2 66 v.v. en VIII 3 1 kan zijn, doch niet *R* < *n* (of *m*) met voorafgaande nasale vocaal, is bij de groepsbeschrijving (§ 14) opgemerkt (bl. 113. Opmerking 19).

Naar het resultaat (*R*) sluit deze groep bij de laatste consonant-

1) Voor 2 en 3 cf. Wackernagel, loc. cit. I, §§ 279b, 280b, 281a.

2) Cf. Renou, loc. cit. § 34, d 1 en 2.

groep der vorige Formatiegroep *I* aan tot een reeks die in de volgende groep (3) wordt voortgezet

Asiddhātva Met groep 1 kan deze groep daar de processen elkander niet raken niet in constructief verband staan. Beide groepen moesten aan groep 3 (zie daar) voorafgaan. Daar 3 de logische voortzetting is van 2 is de gekozen volgorde de natuurlijkste.

Opmerking 23 Het *siddhātva* van de laatste groep van Formatiegroep *I* ten opzichte van de onderhavige groep sluit substituties volgens VIII 3 3 en 9 ook na gepluteerde vocalen die niet aan het eind van het vers staan uit¹

3 Gedeeltelijk in combinatie met *r* ondergaat nu *R* de volgende (VIII 3 14-wijzigingen

- 22) (1 $R > u$ VI 1 113 $v > v$ zie § 17 D)
 2 R en evenzoo $r > zéro$ (VIII 3 14)
 3 R en (behalve vóór *su* ook) $r > h$ (VIII 3 15 16)
 4 $R > y$ of (gelijk andere y en $v >$) $zéro$ (VIII 3 17—22)

Opmerking 24 Na vocalen verschillend van *a* (*ā*) blijft *R* vóór vocaal in 3 ongewijzigd (Zie onder groep 2, 2b).

Opmerking 25 De *y* (onder 4 *d* 1 na *a* en *a*) is in de text overlevering zeldzaam¹

De natuurlijkste plaats dezer groep is die na de vorige waarvan (VIII 3 13) ze de voortzetting is. Aan 14 gaat nog 13 als *prasāngika sūtra* vooraf (*dh* vóór *dh* $> zéro$).

Asiddhātva Behalve ten opzichte van de vorige groep is 3 ook secundair *asiddha* ten opzichte van groep 1 daar de *y* uit deze groep in VIII 3 17 mede optreedt (*agna'* 3 *ity* *T S* 6 5 8 4). De meest voor de hand liggende volgorde dezer drie groepen is dus de bestaande — Voor de verhouding tot VI 1 87 zie § 17 D.

4 De eveneens in groep 2 geconstrueerde *anustara s* (VIII 3 4) (VIII 3 23 worden nu vermeerderd met die welke vóór consonanten uit finale *m* ontstaan. Uitzondering *samra* (naast Vedisch *samra jītm*! ²)) restricties volgens 26 27

Opmerking 26 Inlattend hierbij $m < m$ of n vóór *jhal*-consonant

Gerecedelijk sluiten hierbij aan de gevallen waarin zich na eindnasaal als articulatieve voortzetting een paragogische occlusief ontwikkelt

1) Wackernagel loc cit I p 338

2) Renou loc cit § 35 cf *Ka* op VIII 3 5

Opmerking 27 Anlaut. In eenige gevallen wordt de secundaire consonant als augment van de volgende spraakklank voorgesteld. Hierbij ook de geminatie van auslautende *n* en *ṇ* na korte vocaal (Dit met het oog op verdere substituties b v wordt § 32 op deze wijze verhinderd (cf VIII 4 37) dat de stam-*n* van *haran(n)āste* daar ze niet meer aan het eind staat volgens VIII 4 2 wordt gecerebraliseerd ware *dh* (29) niet *ṣit* dan zou VIII 4 41 * *ddh s* > *-ddh s* > *ṣ s* (53) worden (cf VIII 4 42))

De plaats der ingelaschte *sūtra s* is vermoedelijk aan mnemotechnische overwegingen toe te schrijven (Zie groepsomschrijving § 14) (VIII 3 29 33) *Sūtra* 33 moest bovendien op 32 volgen, daar verwisseling eenige facultatieve beperkingen van 33 zou beteekenen (Volgende vocaal dus ook *u*, krijgt consonantisch augment) Ook op 23 (Zie § 16 op het *sūtra*)

Asiddhatva De processen der beide vorige groepen behoren als substituties van en voor *R* bij elkaar. Wegens primair *asiddhat a* b v van VIII 3 30 ten opzichte van 7 moest dus groep 4 op 2—3 volgen (*bharan(tsa)e*) VIII 3 30, 4 55 zonder substitutie volgens VIII 3 7 (cf 2, 4))

Hierop wordt de substitutie van *h* voor *R* die in groep 3 in te ruime mate heeft plaats gehad beperkt tot de positie voor stem (VIII 3 34 54) looze consonant + sibilans (VIII 3 35) *Ṛsarga* kan verder blijven en voor sibilans en, naast *h* (*ḥ*), ook voor stemlooze gutturale of labiale explosief (37) In de overige gevallen wordt in het algemeen *s* gesubstitueerd d i — meest — hersteld

Opmerking 28 Voor *h* (*p*) treedt *s* (na *v* en *u* *s*) op aan het einde a) van stambada *s* (cf V 3 47 67 70) volgens VIII 3 38 39 b) van woordpada *s* in de volgende gevallen 1 volgens 33 39 (cf III 1 9) 2 volgens 40—43 (indeclinabilia) (42 43 ook *h*) 3 volgens 44—48 (44 facultatief 45—48 (composita) steeds) (4) In Vedische formaties wordt (4) facultatief (52) overwegend 50 51 53 54 alleen *s* gesubstitueerd

Opmerking 29 Al deze regels — en zoo ook (in *B*) VIII 3 101 v v — de ten dele ten onrechte onder VIII 3 55 (57) staan — betreffen voor op de algemeene *samdh*s regels VIII 4 40 v v. De nieuwe den talen treden in bedoelde regels als *s* haan op de tertiaire als voor waarde. Een deel der substituten (van groep 5) komt reeds in de volgende groep (VIII 3 38) aan de orde

Asiddhatva Als continuatie van groep 3 moest groep 5 daarop volgen. Over de verhouding tot groep 4 zie bl. 114. Opmerking 23

Positiegroep B (Inlaut, VIII 3 55—4 39)

De constructieve (gedeeltelijk ook definitieve) wijzigingen onder A bestonden in hoofdzaak in substituties voor spraakklanken meest *s* en *n* aan het einde van het *pada*. Alvorens tot formuleering van algemeene wetten onder C wordt overgegaan worden nu ook eerst nog VIII 3 55—4 39 inlautende *s* en *n* en *dh* daar voor geschikt gemaakt. Volgens VIII 3 55 en 4 37 wordt de positie aan het einde uitgezonderd.

I (VIII 3 55 119) Groep I. Terwijl VIII 2 25 v v (cf ook VI 4 35 e d) de syncope van *s* in inlaut is behandeld en finale *s* voor zoover niet volgens III 4 98 v v, VI 1 68 geapocopeerd volgens processen uit de vorige groep $> s$ is geworden worden nu alle gevallen van cerebralisatie van inlautende resp. aus- en anlautende *s* vermeld die niet de algemeene cerebralisatielwet (C, groep I) volgen.

Voor de wijze waarop Panini deze cerebralisatie beschrijft wordt naar de groepsomschrijving (§ 14) verwezen.

Opmerking 30. In vormen waarin *s* in Panini's systeem niet met *s* alterneert wordt *s* direct als cerebraal ingevoerd (Cf b v *Dh P* I 643 \sqrt{bhas} (b) lit *balsas*).

Opmerking 31. De vertaling van VIII 3 59 door Bohtlingk die onder suffixale *s* alleen *s* aan het begin van het suffix verstaat is in strijd met de opneming van voorbeelden als *sarpisṭara* e d onder 58 door denzelfden auteur. Het laatste is echter blijkbaar juist (Slechts dient te worden opgemerkt dat *num* in 58 ook — *anusṭara* moet beteekenen daar *n* reeds VIII 3 24 $> m$ is geworden). In derdaad representeert — *pratyaṃyoh* in 59 een voorbeeld van elk der drie ondertypen van geval a) 2 (bl 86) zoodat elke *s* die deel uitmaakt van het suffix onder de gegeven omstandigheden $> s$ wordt. Zoo alleen ook kan de cerebralisatie van *s* in *harṣa* (suff *ss* *Un S* II 108) en *jaṃṣe* (suff *usi* *Un S* II 117) e d d i van *s* in het stamsuffix der *is* en *us* stammen in de casus waar *s* niet aan het einde staat worden verklaard. Ondanks de omstandigheid dat men hier met *Unnaḍi* suffixen te doen heeft moet deze cerebralisatie onder 59 vallen.)

Ingelascht is het parallele proces *dh* $>$ *dh* (VIII 3 78 79).

Asiddhātva ten opzichte van *sūtra* *s* der vorige groep komt veelvuldig voor. Zoo zijn respectievelijk primair en secundair *asiddha* VIII 3 59 ten opzichte van 16 (*su*¹⁾) VIII 3 101 ten opzichte van 34 (**sarpistara* $>$ *sarpistara* ($>$ *sarpistara* VIII 4 41 42 heeft *for*¹⁾)).

1) Cf ook *U Bh* VIII 3 59 op *Varṇa* I Vol III p 439.

De ingelaschte groep moest althans na 59 komen (**cyosīdhām* > *cyosīdhām*)

Terwijl de apocope van *n* aan het einde VIII 27 v v, de overgang in dezelfde positie in *R* enz VIII 37 v v en die van inlautende *n* in *anusvara* enz (cf VIII 458) VIII 324 is behandeld, worden VIII 41—39 alle gevallen van cerebralisatie van inlautende, resp anlautende *n* vermeld, die niet onder de algemeene cerebralisatiewet (*C*, groep 1) vallen Voor de wijze van beschrijving zie groepsomschrijving (§ 14)¹

Opmerking 32 In vormen waarin de *n* in Paninis systeem niet met *n* alterneert wordt *n* direct als cerebraal ingevoerd (Cf b v *G P* 16 3 *gana* (< *grna* verg. **ayepaw*))

Asiddhatva De *s*, die als een der voorwaarden voor de substitutie geldt (VIII 41), berust mede op substituties uit de vorige groep, waarop de onderhavige dus met secundair *asiddhatva* volgt Voorbeelden *pari-sunoti* (VIII 365, 41) *niskena* (*ni* + √ *sad* + *kan* (als *nīl* beschouwd, *Un S* III, 45), VIII 366 42 *a* en *d* van den wortel worden gesyncopeerd)

Positiegroep C (Algemeene *samdhi*, VIII 440—68)

Tenzij uit den context anders blijkt, b v VIII 441, (42) 45, 58 (56), 58 (59), gelden de nu volgende regels, die in hoofdzaak assimilatie, geminatie en syncope, dus *z g*, grammatische figuren", betreffen, voor alle posities in de vormen, zooals ze tot nu toe zijn geworden

Positiegroep II s *C* bestaat uit een *hal*- en een *ac*-afdeeling (respectievelijk groepen 1—3 en 4—5)

Assimilatie (naar *sthāna*) Waar in paradigma's palatalen met cerebralen of gutturalen alterneeren, zijn deze consonanten overal, waar bij de normalisatie de palataal was doorgevoerd, gerestitueerd (het gros in *I gr* 7) Waar aldus een teveel is opgeheven en anderszids weer andere palatalen zijn toegevoegd (VII 462 e d), blijven tot dusver de als dentalen genormaliseerde palatalen als zoodanig bestaan Restitutie ook van deze palatalen in alle posities tegelijk vindt nu plaats volgens *S-toh* 5 *cunā* 5 *cuh* (VIII 440, cf 44) Gelijk *agmicit* 5 *ete* (VI 171) > *d* 5 (VIII 239) > *ff* (> *cf* (55) *fac* > *cch* (63)), wordt *rājnah* (VI 4134) > *rājnah*

Volgens eveneens gelijkelijk voor in en anlaut geldende formul

konden, na de voorbereidende constructies onder *B*, ook de nog ontbrekende cerebralen worden verantwoord.

De assimilaties zijn zoowel pro- als regressief *rājña — vrksaṣ ṣete, prsta — vrksas sande*

Opmerking 33 Directe *assimilatio reciproqua* komt in de *Astādhyāyī* niet voor. Steeds wordt in zulke gevallen eerst een der samenkomende spraakklanken gewijzigd en daarna de andere daaraan geassimileerd (*prch ta > prṣ-ta* (VI 4 19) $>$ *prś ta* (VIII 2 36) $>$ *prsta* (VIII 4 41). Dissimilatie komt I—VIII 1 voor, b v, VII 4 49 (*śś > ts*).

Opmerking 34 In vormen als *sarpissu, yajussu* is niet eerst volgens VIII 3 58 de tweede *s* gecerebraliseerd en daarna volgens 4 41 (43 heeft alleen betrekking op den *tu-varga*!) de eerste door de tweede doch zoowel voor de eerste als voor de tweede *s* volgens 3 59 *s* gesubstitueerd.

Asiddhātva Behalve aan methodische overwegingen (*C* na *B*) is plaatsing van groep *C 1* na *B 2* ook toe te schrijven aan de omstandigheid, dat de in laatstgenoemde groep geconstrueerde *n* mede cerebralisatie van dentalen bewerkt.

Opmerking 35 Ingevolge VIII 4 2 is dat slechts mogelijk, als bij internen *sandhi* de zich wijzigende dentaal zich achter deze *n* bevindt. Zoodanige gevallen zijn *nisanna* ($\sqrt{\text{sad}}$), *tranna* ($\sqrt{\text{trā}}$). Deze vormen zijn alleen te verklaren, als men aanneemt, dat de *d* eerst volgens VIII 4 45 $>$ *n* is geworden, daarna gecerebraliseerd en dan de volgende *n* aan zich assimileert. Dit is in strijd met VIII 2 1, de cerebralen der genoemde voorbeelden kunnen echter niet anders worden verklaard.

Opmerking 36 Daar tot de dentalen die worden gewijzigd b v ook de *s* $<$ *h* (positiegroep *A*) behoort en tot die, welke wijziging, bewerken, ook de *s* uit positiegroep *B*, moeten bedoelde positiegroepen beide voorafgaan (*vrksaṣ ṣete* VIII 3 34, *ṣista* VIII 3 60). De laatste verhouding is hier in zooverre van belang, als ook daaruit volgt, dat *C 1* op *B 2* moest volgen. Daar immers *B 2* (zie aldaar) in groep *B* op *B 1* moest volgen, en blijkens *ṣista* e d *B 1* aan *C 1* moet voorafgaan, moet *B 2* tusschen *B 1* en *C 1* komen, d i door *C 1* worden gevolgd.

1b Assimilatie (orale consonant $>$ corresponderende nasaal). Terwijl (VIII 4 45) VIII 2 42 inlautende *d* vóór participiaal *na* $>$ *n* wordt, worden nu de overige gevallen bepaald, waarin door regressieve assimilatie media in corresponderende nasaal overgaat. Dit is in het bestaande vormstelsel het geval, waar de media (VIII 2 39), onverschillig uit welke reeks, aan het slot van een *pada* vóór met nasaal beginnend woord komt.

volgens welke — in strijd met VIII 2 1 — een *Tripadī sutra* niet *asiddha* zou zijn ten opzichte van (voorafgaande) geminatiesutra's bij verwisseling van 1c en 2 tot onjuiste consequenties zou leiden. Volgt immers op de aspiraat (niet staande op het eind van een *pada* (45¹⁾) een nasaal gelijk in *badhnamī* dan ontstaat bij de gegeven orde *dhn* (eventueel) $> dhdhn$ (47) $> ddhn$ (53) terwijl bij de omgekeerde in eerste instantie wel geminatie zou optreden ($> dhdhn$) doch deaspiratie der eerste *dh* zou zijn uitgesloten (wegens dan bestaand *asiddhatva* der geminatie ten opzichte van deze vereenvoudiging). Derhalve moest groep 1c op groep 2 volgen.

1d
(VIII 4 58-62) Assimilatie (naar *sthana* en *abhyantara-prayatna*) De processen dezer groep betreffen wijzigingen van spraakklanken tot andere die met den volgenden resp. voorafgaanden spraakklank homogeen (*savarna*) zijn d 1 naar plaats en wijze van articulatie in de mond holte overeenstemmen. Voor den *anusvara* die in groep II A is geconstrueerd treedt voor elke consonant behalve voor spiranten imperatief de met die consonant homogene spraakklank op voor dien aan het einde facultatief (*Hanti* doch *sandhi* en *samdhī*¹⁾). Verder treedt voor dentale muta en *n* voor *l* de met *l* homogene spraakklank (resp. *l* en *ṛl*) op (*tal laya bhavaṃl lunati*).

Tegenover deze regressieve assimilatie staat de progressieve ten gevolge waarvan na *ud* (*ut*¹⁾) voor de *s* van $\sqrt{\sqrt{stha}}$ en *stambh* de met *t* homogene dentaal wordt gesubstitueerd.

Ten slotte wordt na auslautende media *h* onverschillig van welken oorsprong facultatief $>$ met de media homogene media aspirata.

Asiddhatva Met de onmiddellijk voorafgaande *prasangi ka* groep (pauzevormen¹⁾) kan deze groep niet in constructief verband staan. Ook plaatsing na groep 1c waarin slechts van *bahya-prayatna* verschillen wordt gesproken kan in dit opzicht niet noodzakelijk zijn. Evenals aan deze groep moest echter groep 2 die de assimilatie processen onderbreekt aan groep 1d voorafgaan anders zou *tantram* nog **tanniram* kunnen worden (58 47).

1e
(VIII 4 63) Assimilatie (naar *abhyantara-prayatna*) Het eenige geval van facultatieve progressieve assimilatie naar de wijze van articulatie (in de mondholte) geeft *sutra* VIII 4 63. Voorbeeld *śalīṭ śete* of *śalīṭ chete* $h > dh$ (VIII 2 31) $> d$ (39) $d\check{c} > t\check{c}$ (VIII 4 55) (facult.) $> tch$.

In dit *sūtra* loopen *ṭhayo* (hier, ingevolge 55, tot *ca* 30 beperkt) en *anyatarasyam* uit 62 door, wat de plaats van het *sūtra* voldoende verklaart

Asiddhātva Constructief verband met de vorige groep bestaat niet

Syncope van consonanten De substituties dezer groep betreffen 3
allereerst formaties waarin, gelijk b v in *Āditya* na de syncope (VIII 4 64)
volgens VI 4 148, gelyke consonanten op elkaar zijn komen te (5)
volgen Voor deze, die (verg bl 116 Opmerking 29) waarschijnlijk
niet anders werden uitgesproken dan enkele consonanten, laat
Pāṇini na consonant verkorting toe en hij breidt dit uit door
in alle gevallen, waarin op postconsonantische muta, nasaal of
liquida een homogene (d i in de beide laatste gevallen gelyke)
consonant volgt, syncope van de eerste facultatief te stellen
(*Utlthatum* of *utlthatum*, cf 61)

Opmerking 39 Uit den aard der zaak facultatieve verkorting
der (facultatieve!) geminaten van groep 2'

Opmerking 40 Vereenvoudiging van dubbele consonanten
na vocalen komt minder dikwyls voor — b v volgens VII 4 50 as
De etymologische VII 73 uit *ich* geconstrueerde *ech* blijft eveneens

Anyatarasyam loopt ook in deze groep door en zoo vormen de
drie laatste groepen dus een stilistisch geheel

Asiddhātva Groep 3 moet ook wegens secundair *asiddhātva*
op de *sarāna* groep (1d) volgen, daar de vereischte homogeniteit
mede op substituties dezer groep berust Zoo in *ṣinddhi* (cf VI
4 101), waarin na de substitutie volgens 58 de voorwaarden voor
de syncope volgens 65 zijn vervuld, in *utlthatum* (zie boven) en
(62) in gevallen, dat *h* volgt op een consonantgroep (type *amard*
VIII 2 24, 39)

De laatste wijziging betreft den *bahya-prayatna* en wel het accent 4
van *anudatta* syllaben, waaraan *udatta* voorafgaat, zonder dat (VIII 4 66)
udatta of *śarita* volgt (5)

Asiddhātva Daar in formatiegroep II niet eerder van
het accent sprake is geweest kunnen de *sūtra* s van groep 4 ten
opzichte van eenig voorafgaand proces in II niet *asiddhā* zijn

Als het meest algemeene van alle processen onder C staan
— aangenomen dat VIII 4 68 interpolatie is — 66, 67 terechit aan
het einde, d i dus ook op dezelfde plaats, die de vorige accentgroep

in Formatie groep *I* inneemt Daar de aldaar geconstrueerde accentkwaliteiten mede voorwaarde vormen voor de substituties der onderhavige groep is groep *II s C 4* ten opzichte van groep *I* 18 secundair *asiddha*

5 (VIII 4 68) Als laatste *ac* groep tevens eindproces der geheele ontwikkeling dient *sutra* VIII 4 68 (*A a*) dat de *o* waarvoor overal te voren *a* is gesubstitueerd geweest restitueert

Asiddhātva Hetzij het *sutra* is geïnterpoleerd of niet het staat op de juiste plaats Niet alleen is het (§ 16) *asiddha* ten opzichte van alle *sutras* waarin korte *a* (*u rīa*) optreedt (b v VIII 4 57 maar ook 63 e d) en moest het dus daarop volgen het kon theoretisch ook niet een plaats vroeger staan Immers was het vóór de laatste accentsutras (66 67) geplaatst dan zouden onder den *udatta* (*starīa anudatta*) van deze *sutras* niet ook *o* (*ṛ o*) zijn begrepen daar als *udatta* (enz) gelden de met hoogen toon (enz) gesproken vocalen van *ac* waartoe *o* (*samīrīa*¹) niet behoort zijnde niet homogeen met een der vocalen van het *Ḥna* *sutra*

Doordat de beide accentsutras voorafgaan treedt daarin nog de I 2 29 v v bedoelde *a* (*vīrīa*) op ter zake van het al of niet bezitten van *anudatta* resp het al of niet aannemen van *starīa* accent Volgens 68 wordt daarna een nieuwe vocaalkwaliteit (de *o*) onder het accent geschoven dat 66 67 op regelmatige wijze aan *a* was toegekend

Dit is het laatste geval van herstel De reeksen zijn gesloten

* *

Recapitulatie *II a Avasāna* vormen

De behandeling der pauzevormen geschiedt telkens in aansluiting aan *sutras* die betrekking hebben op doorlopende rede

II s Samhita vormen

De *sutras* volgens welke de formaties in doorlopende rede ontstaan blijken onderdaad in de boven (bl 192) aangeduide drie methodische groepen uiteen te vallen Slechts zijn ze niet *st e e d s* naar positie gerangschikt

Opmerking 41 Onder *A* komt het belangrijke inlautproces VIII 3 24 voor wat aan de samenhangende van genoemd *sūtra* met 23 moet worden toegeschreven De substituties volgens VIII 3 29 30

32 (33) passen geheel in deze groep (*A* uitwendigen *samdhī*) en sluiten bovendien bij 28 en 31 aan (voortgezette articulatie)

Onder *B* komen die auslaut en anlautprocessen voor (respectievelijk VIII 3 101 v v en 105 v v en *passim*) welke niet onder de algemeene *samdhī* wet VIII 4 41 (groep *C*) vallen. Daar ze wijzigingen van *s* betreffen die geheel gelijk zijn aan de vorige (*s* > *s*) en gedeeltelijk ook onder dezelfde omstandigheden plaatsvinden, passen ze het best in *B*.

Onder *C* vallen ook processen die op een bepaalde positie betrekking hebben (VIII 4 45 54 61 v v e d).

De behandelde stof kan van het vormstelsel van I—VIII 1 plus Formatiegroep *I* uit worden overzien. De toestand is dan (I—VIII 2 107) de volgende

I — Vocalen

Het geheele vocalisme zooals dat ten slotte wordt is reeds geconstrueerd

Opmerking 42 Slechts zijn een deel der *stariṣṭa* vocalen nog *anudatta* eindvocaal is nergens genasaleerd en *a samyā* is nog *utṛiṣṭa* (VIII 4 66—68) Cf. nog VIII 3 33

II — Consonanten

Het groote meerendeel der consonanten staat echter nog in analysevorm of in een (meest in Formatiegroep *I* geconstrueerden) overgangsvorm, zijnde meestal de kwaliteit, overeenkomende met die, welke vóór vocalen optreedt

Opmerking 43 Het is opmerkelijk dat ook verder op de wijzigingen van spraakklanken bijna steeds met de aanwezigheid van bepaalde volgende spraakklanken in verband worden gebracht waaruit blijkt dat zulke processen intuïtief als een soort van regressieve assimilatie (in den ruimsten zin) worden gedacht

Na de substituties in de voorbereidende groepen *II s A* en *B* (afgesloten in VIII 4 39) ontstaat uit het vorige een *dialect, waarvan de phonologie als volgt kan worden omschreven

I — Vocalen Als voren

II — Consonanten

A — Uitwendige Samdhī 1 — Auslaut a — Vóór vocalen

Overal is de vereischte vorm aanwezig

b — Vóór stemhebbende consonanten

(Uit den aard der zaak dus) meestal ook.

Opmerking 44 Slechts is *r* (behalve in *samrat*) vóór alle dus ook vóór stemhebbende consonanten *m* = *m* (vóór *hm* facultatief) 2 *d* (*n*) vóór *l* = *ḍ* (*n*) 3 media vóór nasaal = media 4 media aspirata nog nergens gedeaspireerd

c — Vóór stemlooze consonanten moeten nog verschillende consonanten worden gewijzigd

Opmerking 45 1 Occlusieven (uitgezonderd de paragoge-
sche *tenues k t ṭ* uit VIII 3 28 31) overal — mediae 2 *N* vóór
palataal cerebraal en dentaal + vocaal liquida of nasaal — *s* met
voorafgaande genasaleerde vocaal of *anusvara* 3 *M* vóór alle conso-
nanten (cf vorige Opmerking) = *m* 4 Uit *s* ontstane *ç* (*s*) vóór palataal
(cerebraal) — *s* (met voorafgaande nasaal)

2 — A n i a u t

Bijna overal de vereischte vorm

Opmerking 46 Doch 1 *h* na media overal = *h* 2 *dh* augment
vóór *s* (VIII 3 29 30) nog = *dh* 3 *s* in *sṭha* en *stambh* overal = *s*

B — *Inuendige samdhī* a Voór vocalen hebben alle consonanten den vereischten vorm

b en c 1 Met betrekking tot stemtoon en aspiratie hebben
consonanten nog den vorm dien ze I—VIII 1 en Formatiegroep
I hebben verkregen (**doghāhum*) 2 *M* en *n* voor consonant behalve
nasalen en liquidae overal = *m* 3 *ç* *cu* (*s tu*) (beide < *s tu*) vóór
en na *ç* *cu* (*s tu*) overal = *s tu*

Opmerking 47 (Algemeen) (Niet etymologische) geminaten
bestaan nog nergens

In de herleiding der vereischte vormen uit het geheele vooraf-
gaande apparaat voorzien de algemeene *samdhī* regels van *II s C*
volgens welke in omgekeerde volgorde als waarin de voorberei-
dende wijzigingen in *I* hebben plaats gehad eerst de consonanten en
daarna de vocalen de laatste nog noodige wijzigingen ondergaan

B HOOGERE GROEPEN

Onder A is de bestaande rangschikking der thematische onder-
groepen in de hoofdgroepen als een tegelijkertijd logische en met
het oog op VIII 2 1 mogelijke orde verantwoord

Dat de scheiding dezer ondergroepen in twee groote Formatie-
groepen en de deeling van de laatste er van in drie positiegroepen

van methodischen aard is, werd ter plaatse opgemerkt (Zie bl 192 en 181) Evenzoo (bl 99), dat in beide Formatiegroepen de vocaalsūtra's de rij openen en tevens besluiten, waardoor de tweeledige middelste *ac* groep (VIII 276—108) een ketenverbinding vormt, waarvan (bl 189) bovendien de beginsūtra's (verlenging van vocaal voor bepaalde consonanten) en het laatste sūtra (vocaal > consonant) op natuurlijke wijze bij de eerste (tweede) *hal* groep aansluiten

Opmerking 48 Fgressies in de tweede *hal* groep zijn VIII 3 33 en 4 57 (bl 195 199)

Zal ook in dit grootere verband van stelsel sprake kunnen zijn, dan moet blijken, dat naast het logisch (en liet mnemotechnisch) principe het *Pūratrāsiddham* (VIII 21) in het oog is gehouden

Nu is zonder meer duidelijk, dat reeds als *samhita* groep, waaraan de deels abstracte formaties van *I* ten grondslag liggen, hoofd groep *II* op hoofdgroep *I* moet volgen (secundair *asiddhanta*)

Voorbeeld Dus wordt **kaR āste* (VIII 2 66 hoofdgroep *I*) > *ka āste* (VIII 3 17 19 hoofdgroep *II*) (> *ka āste* VIII 4 68) Enz

Opmerking 49 Bij omkeering der volgorde zouden ongeveer alle processen averechts verlopen In *bhañt cete* (vorm uit I—VIII 1) zou *nt / c* > *ñc / c* (VIII 4 40 55) (of *nc / ch* VIII 4 63) > *ñ / c* (of *n / ch*) (VIII 2 23) worden en sūtra VIII 3 31 zou in t geheel niet in aanmerking komen Svariteering van *anudātta* vocalen na *udātta* s geconstrueerd volgens VIII 2 5 v v 82 v v zou zijn uitgesloten Enz

Hetzelfde geldt van de opeenvolging der drie positiegroepen in Formatiegroep *II* Behalve als voorbereiding moest elk der groepen *A* en *B* echter ook wegens het bezit van primair *asiddhanta* van een deel der processen van groep *C* ten opzichte van processen uit groepen *A* en *B* aan groep *C* voorafgaan

Voorbeelden *A* moet aan *C* voorafgaan op grond b v van de verhouding van VIII 3 16 tot VIII 3 59 (uitgang loc pl in 16 als *su* ondersteld) *B* aan *C* op grond b v van die van VIII 4 . tot 58 (*n* in vormen als *kuriñts* als *m* gedacht)

Voor al echter wegens vereischt bezit van secundair *asiddhanta* moest *C* op elk der beide voorafgaande groepen (*A* en *B*) volgen

Men zou a priori niet verwachten dat groepen *A* en *B* wijzigingen respectievelijk in *rus* en *mlaut* behandelend constructief kunnen samenhangen Het tegenovergestelde blijkt en toont steeds, dat *B* op *A* moet volgen

Opmerking 50 Zulk constructief verband kan voorkomen 1 waar substituties in *B* met een aan den *sthant* voorafgaanden spraakklank in verband worden gebracht (*manahsu* zonder overgang $s > s$ doordat VIII 3 15 16 *R* (VIII 2 66) aan het eind van een stam *pada* $> h$ is geworden) 2 waar in *B* van een auslautproces sprake is (**sarpistara* (VIII 3 101) met $s < s$ VIII 3 34)

Dat de drie groepen in de gegeven orde op elkaar moesten volgen bewijzen voorts verschillende doorlopende processen

Voorbeeld Het in de vorige Opmerking genoemde **sarpistara* (I 4 17 V 3 57 VIII 2 66) $> sarpistara > sarpistara$ (VIII 3 15 34 Positiegroep A) $> sarpistara$ (VIII 3 101 als uitbreiding van 3 55 Positiegroep B) $> sarpistara$ (VIII 4 41 Positiegroep C) (VIII 4 42 heeft alleen betrekking op auslautende cerebrale explosieven) Dat het optreden van primair *asiddhatva* hier niet is uitgesloten blijkt uit de verhouding VIII 3 101 tot 4 41 (**sarpistara* met $s (< s)$ vóór dentale (VIII 3 101))

in abundance, and has undergone at their hands some measure of amendment and completion, but he has not been overthrown or superseded"

De vraag, of, of in hoever, Pānini is geslaagd in het weergeven van de taal, die hij zich voorstelde te beschrijven, gaat intusschen het systeem niet aan

* *

Logisch en mnemotechnisch principe. (Cf § 6)

Wanneer uit de vorige beschouwingen een conclusie mag worden getrokken ten aanzien van Pānini's systeem, dan moet worden erkend, dat in de toepassing van het logisch principe de meester weleens te kort is geschoten. Men kan hier ter verontschuldiging niet aanvoeren, dat quandoque bonus dormitat Homerus. Want met name in het aan de *Triṣṭi* voorafgaande deel der *Astādhyāyī* komen gedeelten voor, die, niettegenstaande de vrijheid van groepeerings en rangschikking juist hier het grootst was, uit dit oogpunt bezien aan niet veel meer dan broddelwerk doen denken. Niet zelden maakt ook de wijze, waarop Pānini quasi logisch van de eene procesgroep op de andere overgaat, een gekunstelden en soms kinderachtigen indruk.

Begripmatig te rubriceeren en te schematiseeren is blijkbaar niet steeds het doel, waarop Pānini's streven in de eerste plaats is gericht. Men mist hier een typisch Indischen trek.

Niet eens zelfs de gewaande korthed van uitdrukking kan het zijn, die Pānini van prominent belang scheen. Waarom b.v. zou hij anders meermalen het langere woord kiezen, waar hij met een korter had kunnen volstaan (*Paribh* 115)?

Hoe relatief weinig — toevallig — juist in de *Triṣṭi* van het logisch principe is afgeweken, openbaart zich echter ook daar in scherp, d.i. met niet te weinig, maar nog minder te veel woorden, juist zeggen, waarvan, door voortdurende ellips door contractie (*anuvṛtti*) daarnaast, het effect tot het hoogste wordt opgevoerd, die wondere puntige stijl, waardoor de *Astādhyāyī* zich bij uitstek onderscheidt van alles, wat daarmee kan worden vergeleken. Mnemotechniek, waarin de vereering van het woordgeheugen, primitieve tendens van Hindoesche beschaving, tot haar hoogste uitdrukking komt. Al kan de duidelijkheid er niet bij winnen en

moge het waar zijn, dat *Pāṇini*, dus doende, aan de verstandelijke medewerking des leerenden wel eens wat hooge eischen stelt, hetzij deze zelf de gevallen moet bepalen ter wille van mnemotechniek in te ruime formules vervat (e.g. VII 3 101 *v v yañ*, VIII 4 45 *yar*, 62 (met het oog op 63) *ṣhayaḥ*) of anderszins op gezond verstand een beroep wordt gedaan.

Waarbij wederom niet mag worden vergeten, dat de meester zich richtte tot landslieden, zelve meesters, hun bekende processen in zijn taalwetten vastlegde. Voorafgaande kennis der resulterende vormen is derhalve voor de juiste interpretatie der *sūtra's* ook thans nog onontbeerlijk.

Dat een streng mathematisch systeem op deze wijze niet kon ontstaan, is duidelijk, al behoudt ook *Liebich* gelijk als hij spreekt van een Wortalgebra (naar den vorm) van den *Sūtra patha*. Waarbij nauwlettend toezien altijd eerste eisch blijft.

Neutralisatieprincipe.

In 't verband der viermaal duizend van 't geheel zijn de viermaal honderd *sūtra's* der *Triṣaḍi* hier beoordeeld. De belangrijkste er van zijn aan de gewoonlijk aangehaalde voorbeelden getoetst. Van de gevolgde wijze van interpretatie is § 7—12 rekenschap gegeven. Of de niet ter sprake gekomen vormen zich alle naar de aldaar ontwikkelde theorie voegen en of het getal der *sūtra's*, die *asiddha* heetten doch niet in elk opzicht bleken te zijn wellicht belangrijk grooter moet worden genomen, kan bij vollediger onderzoek worden beslist. Onder dit voorbehoud is in het algemeen het vereischt bezit van primair of — meestal — secundair *asiddhanta* van de *sūtra's* der *Triṣaḍi* komen vast te staan: de opneming er van onder VIII 2 1 verantwoord. Geldigheid van het *Pūrvatrasidham* voor alle *sūtra's* mocht trouwens evenmin als bij andere *adhikara's* worden verwacht (§ 10). In tal van gevallen was boven dien opheffing van neutralisatie evident (§ 17 D).

De *Triṣaḍi* bleek echter niet slechts, of vooral een verzameling van *sūtra's* te zijn die één eigenschap (het *asiddhanta*) gemeen hebben doch veeleer een stelsel van rationeel ingedeelde en gerangschikte thematische groepen. Een groepshierarchie die te voorschijn komt uit een kunstig samenstel van ontwikkelingsreeksen, welke progressief zijn opge-

bouwd en zoodanig dooreengevlochten, dat in mnemotechnischen zin het hoogste wordt bereikt en toch het *Pūratrasiddham* immer blijft gehandhaafd zoodat bijkans elke groep *asiddha* is ten opzichte van de onmiddellijk voorafgaande van gelijke orde

Verbinding van het neutralisatie- met het logisch en mnemotechnisch principe!

In dezen zin en onder gezegd voorbehoud kan aan het slot van dit eerste onderzoek aangaande het systeem van het merkwaardigste deel der *Astadhyayi*, en wat dit betreft, het oordeel over het beroemdste *vjakarana*, waarop de Oudheid boogt, niet anders luiden dan *Sarvatrasa siddham ih!*

deeling van Formatiegroep I de behandeling der *yam*-consonanten die (bl 183) gereede-lijk met groep 2 begon daarna in (3) (4) en (5) zijn voortgezet en (afgezien van VIII 2 62 68 69) ook beëindigd terwijl de volgende groepen de *jhal* groepen zouden vormen Men kan het zoo blijven opvatten als men groep (14) (VIII 2 64 65) als *prasanga* bij de vorige *jhal* groep (62 63) beschouwt waartoe in zoover aanleiding bestaat als de processen van beide groepen wijzigingen van consonanten aan het eind van den wortel betreffen In over eenstemming hiermee moeten dan de nummers der groepen na 13 overal met één worden verlaagd dient de bovenge noemde passage te vervallen en dienen sommige passages op

andere bladzijden anders te worden geredigeerd]

- p 192 r 4 v b elke *s* (en palataal) [elken spraakklank] r 21 v b *samhīṭā* [*samhīṭā*]
 194 r 14 v b D) [D)]
 195 r 12 v b 33 [32]
 197 r 16 v b 1 [2] r 17 v b *nīṭ* [*dīṭ*]
 198 r 11 v b 58 [(58) 59] r 16 v o verklaard [verklaard (bl 155 Opmerking 44)]
 204 r 3 en 4 v b media ge deaspirceerd [*ḡ* (*d̥*) (beide < *d*) = *d̥*] r 12 v b (met vooraf gaande nasaal) [del 1 r 16 v b *s* [*s* 4 *ch* < *ç* = *ç* 5 aspiratie in reduplicatiesylla ben bestaat nog 1 r 15 v o nasalen en liquidae [nasaal of liquida]
 207 r 11 en 15 v b *Katya yana* [onjuist afgebroken]

STELLINGEN.

I

Het is niet wenscheijk, met Hirt¹⁾ Lat *fīo* met Sanskr *dhīyate* te verbinden

II

Het gebruik der $\sqrt{\sqrt{}}$ *kr* en *as* in het perfectum periphrasticum van het Sanskrit werpt licht op dat der $\sqrt{\sqrt{}}$ *dhe* en *bhū* der Germaansche en Latijnsche praeteritumformaties

III

Oudn *hyrtu* gaat niet terug op indeur *kerdōnō*, doch op *herdō*, en correspondeert wat den uitgang betreft, met Ved *namā*²⁾

IV

De door Kretschmer voorgestelde interpretatie van de inscriptie van Marstrander³⁾ is onjuist

V

De *a* van de reduplicatielettergreep der Gotischè reduplicerende perfectā kan geen lange *e*⁴⁾ zijn geweest⁴⁾

1) Indogermanische Grammatik von Hermann Hirt Teil IV Heidelberg 1928 p 134

2) Verg Oudnoorsch Handboek door Prof Dr R C Boer Haarlem 1920 § 249

3) Actes du premier Congrès de Linguistes tenu à la Haye du 10—15 avril 1928 p 110

4) Gotisch Handboek door Dr A G van Hamel Haarlem 1923 § 41 Aanm 4